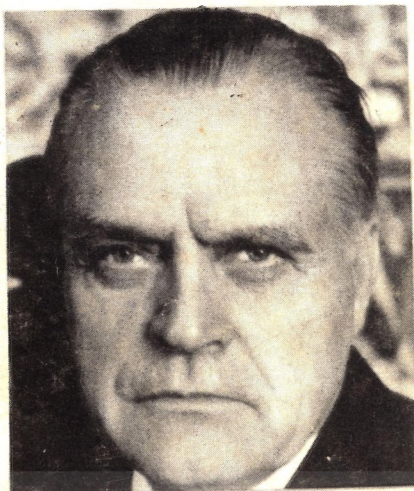

zaharia stancu

461

zaharia stancu
jocul cu moartea

zaharia stancu

editura pentru literatura

«Trecerea romanului *Jocul cu moartea* în colecția „Biblioteca pentru toți” — cea mai cuprinzătoare și mai populară colecție literară dintre cele fac să apară editurile noastre — consacră nu numai o largă, unanimă apreciere a publicului românesc, ci și o excepțională carieră internațională: în cei circa șase ani de când a apărut, acest roman al lui Zaharia Stancu, ca și altele, mai vechi sau mai noi decât el, a fost tradus în vreo zece limbi de către edituri foarte prestigioase, înregistrând succese de public și de critică pe care le vedem azi răsfrângându-se asupra întregii literaturi române contemporane. Astfel, clasicizarea pe care o implică orice apariție în „Biblioteca pentru toți” este justificată...»

RADU POPESCU

Lei 5

Ilustrația copertei : *Cristina Crințeanu*

zaharia stancu

jocul cu moartea

ROMAN

PREFAȚĂ DE RADU POPESCU

1968

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

Volumul de față reproduce textul
după: Zaharia Stancu, *Jocul cu
moartea*, ed. a II-a, Editura pentru
literatură, 1966.

PREFAȚĂ

Trecerea romanului *Jocul cu moartea* în colecția „Biblioteca pentru toți” — cea mai cuprinzătoare și mai populară colecție literară dintre cîte fac să apară editurile noastre — consacră nu numai o largă, unanimă apreciere a publicului românesc, ci și o excepțională carieră internațională: în cei circa șase ani de cînd a apărut, acest roman al lui Zaharia Stancu, ca și altele, mai vechi sau mai noi decît el, a fost tradus în vreo zece limbi de către edituri foarte prestigioase, înregistrînd succese de public și de critică pe care le vedem azi răsfrîngîndu-se asupra întregii literaturi române contemporane. Astfel, *clasicizarea* pe care o implică orice apariție în Biblioteca pentru toți este justificată, și ar putea fi dictată, prin sufragii care s-au rostit în numeroase țări, și pe care puține cărți românești le-au putut întruni într-un atît de scurt răstimp.

Intrînd în „B. P. T.”, *Jocul cu moartea* regăsește, aici, *Desculț, Pădurea nebună, Costandina*, își regăsește parcă locul în propria sa familie, în uriașa construcție, în curs de edificare încă, a autobiografiei lirico-narative, pe care nimeni, și nici măcar Zaharia Stancu, n-o va mai putea

desemna global decît prin numele celui dinţii capitol al său, faimosul *Descult*, mai sus pomenit, de la a cărui apariţie se împlinesc, anul acesta, douăzeci de ani.

Iată, deci, două decenii de cînd Zaharia Stancu se străduieşte să taie şi să ordoneze albia unui fluviu de amintiri, de experienţă şi de cunoaştere a vieţii, creînd literalmente un roman fluvial, unul dintre puţinele pe care le avem, pînă azi, în literatura noastră, fără ca aceasta să fie trăsătura sa cea mai importantă, cea mai originală. Scriitorul operează exact ca acei ce indiguiesc terenuri inundabile foarte întinse, punînd piatra şi înălţînd zidul pe porţiuni, acolo unde presiunea se face mai greu simţită. Construcţia se realizează pe fragmente, în discontinuitate, şi este evident că urmărirea metodică a ordinei cronologice nu-i apare scriitorului, nici posibilă, nici acut necesară. El face faţă presiunii valurilor, se lasă inundat de fluxul capricios al memoriei, îi deschide drum pe hîrtie şi îl domesticeşte, îl fixează acolo unde s-a produs. După *Descult* — adică după primul mare fragment a ceea ce va fi întregul *Descult* — a apărut un singur fragment, *Florile pămîntului*, relativ redus, care se situa în continuarea imediată a acestuia. Apoi a apărut *Jocul cu moartea*, care ne lasă să întrezărim că autorul a sărit peste o perioadă de timp şi peste unele întîmplări din viaţa lui Darie, abia sosit în Bucureşti. Apoi a apărut *Pădurea nebună*, care evocă momente în mod evident situate la o bunicică distanţă de cele evocate în *Jocul cu moartea*. Apoi, scriitorul ne-a întors, cu *Costandina* şi *Grapa*, la momentul primei copilării, la Omidă. În sfîrşit, de curînd, au început să apară în presă fragmente din romanul care se va numi *Vintul şi ploaia*, şi care ne conduce tocmai în 1944, după încheierea celui de al doilea război mondial, adică, să zicem, la vreo douăzeci şi cinci de ani distanţă de momentul fixat în *Pădurea nebună*. De continuitate conformă cu firul cronologic nu poate, deci, fi vorba, autorul supunîndu-se, în primul rînd, dicta-

tului propriului său proces psihologic, lăsându-se condus de jocul amintirilor, și nu provocându-l. Prin această docilitate față de ritmul neregulat al memoriei, Zaharia Stancu asigură operei calitatea sa cea mai de căpetenie — sinceritatea, autenticitatea, trăirea directă și la prezent, totdeauna la prezent, totdeauna la temperatura și prospețimea momentului evocat, niciodată la distanța aburitoare și calmantă a momentului evocării. Prin același proces, de altfel, se realizează și unitatea de ansamblu a operei fluviale, ale cărei diferite momente și porțiuni sînt scrise în maniere narative și stilistice foarte diferite uneori : primul *Descult*, de pildă, este împărțit pe capitole poetice, analoage, aproape, unor vaste strofe ; *Pădurea nebună* își desfășoară acțiunea în spații separate prin mari distanțe și în medii deosebite prin fundamentale trăsături sociale și de atmosferă, alternînd descripțiunea satirică și portretul sarcastic cu poezia iubirii, a pitorescului, a naturii ; *Costandina* este povestită într-o continuitate absolută, strînsă indisolubil în jurul unui singur și sumar episod, și ritmată mărunt, bătut, într-o voită egalitate și monotonie ; fragmentele publicate, pînă azi, din *Vîntul și ploaia* ne arată o construcție ordonată, circulară, întemeiată pe simetrii ; în sfîrșit, *Jocul cu moartea* are propria sa manieră, asupra căreia vom reveni. Dar, pe deasupra, sau pe dedesubtul acestor diferențe, care — în afară de inevitabila variație izvorîtă dintr-o muncă de scriere durînd de peste douăzeci de ani — răspund desigur necesităților interne ale materialului fiecărui moment evocat, unitatea marelui ciclu se afirmă prin această trăsătură de înaltă tensiune, prin fierbințeala aproape insuportabilă a *trăirii* sale, prin temperatura care ni-l arată topit într-un singur și același foc — marele, nestinsul, violentul foc liric al lui Zaharia Stancu. Tot ceea ce a scris și scrie Zaharia Stancu este scris la temperatura topirii, la gradul incandescenței ; pagina sa frige, dogorește, arde, este prima impresie, și

este aproape senzație, a celui ce se apropie de opera sa, de slova sa, fie ea a poetului, a prozatorului său a gazetarului. Totul — tot ceea ce în mod obișnuit intră, și tot ceea ce în mod obișnuit nu intră în zona sensibilităților lirice — se adună aci, și izvorăște, literar vorbind, de aci; trăirea directă, expresia lirică, iată punctul de trecere al clepsidrei sale spirituale, în care trebuie să se întîlnească și să se amestece nisipurile tuturor albiilor care brăzdează o existență omenească — sentimente, idei, experiențe, amintiri, oameni, probleme și contacte sociale — și să pătrundă apoi în operă, unite într-un singur șuvoi.

Este mai mult decît sigur că problema ordinii cronologice a acestei imense și originale autobiografii se va rezolva prin însăși lucrarea memoriei care provoacă, în faza de construcție, discontinuitatea evocării, spațiile încă goale, astăzi, umplîndu-se rînd pe rînd. Autorul însuși a calculat, la un moment dat, că fluviul lui *Desculț* își va desăvîrși cursul în vreo douăsprezece etape, adică în vreo douăsprezece mari capitoare-romane. S-ar putea ca acest plan să nu se dovedească riguros exact, și multe din tribulațiunile care au intervenit, între timp, în construcția operei, par să întărească această ipoteză: s-ar putea, deci, să avem, la sfîrșit, un *Desculț* format numai din zece romane, sau, dimpotrivă, sporit pînă la patrusprezece sau cincisprezece, sau chiar mai multe.

Se va putea face, atunci, următoarea constatare: că ordinea cronologică, o dată realizată, nu va însemna cronologia zilnică și documentară a vieții lui Darie — Zaharia Stancu. Că, deci, ordinea cronologică va scoate la iveală, cu deplină forță, ceea ce astăzi ne apare numai probabil: o ordine selectivă. Am spus mai sus că Stancu se lasă, fără rezistență, condus de fluxul memoriei și că el fixează pe hîrtie momentele autobiografiei sale, în ordinea, sau în dezordinea, cu care amintirea își împinge valurile în conștiință, și am spus care sînt consecințele — cu totul

pozitive — ale acestei pasivități. Nu însemnează însă că, răspunzând chemării amintirilor, el le acceptă cu toate aluviunile, cu întreaga lor compoziție. Materialul brut al amintirii este cernut, scriitorul păstrînd pentru hîrtie numai ceea ce i se pare valoros și semnificativ din punctul de vedere și în perspectiva unei opere literare, care are propriile ei legi și o proiecție ce depășește cu mult cadrul unei vieți individuale.

E cazul, după ce am întrebuințat pînă acum de atîtea ori cuvintele: autobiografie, amintire, memorie — cuvinte al căror înțeles intră cu totul în hotarul vieții individuale — să spunem că Zaharia Stancu nu a avut cituși de puțin intenția de a scrie, cum se zice, „povestea vieții mele“, de a da cititorului și literaturii noastre un document autobiografic, în felul, de pildă, al autobiografiei lui Creangă, cel mai cuprinzător și mai literar document dintre cîte a înregistrat istoria literaturii noastre în această categorie. Condiția primă a unui asemenea document este rigoarea exactității, precizia reală a faptului de viață, a întregului material în toate detaliile sale. Dar în opera lui Stancu, în „autobiografia“ sa, ficțiunea este la ea acasă, este o coordonată fundamentală a compunerii. Ea se manifestă în toate direcțiile, în toate planurile povestirii, de la travestirea numelui pînă la crearea unor oameni de fantezie, și pînă la invenția de fapte și situațiuni. De altfel, pe eroul acestor amintiri nu-l cheamă Zaharia Stancu, așa cum pe eroul amintirilor lui Ion Creangă îl cheamă Ion Creangă. Cine ar încerca să deducă biografia lui Stancu din paginile ciclului *Descult*, ar putea ajunge la rezultate pe cît de surprinzătoare pe atît de neplăcute pentru veracitatea rezultatului. În același timp, cine, urmărind același scop, s-ar feri de documentul ciclului *Descult*, l-ar lăsa cu totul de o parte, sub semnul ficțiunii, ar greși, iarăși, foarte mult. Căci în *Descult* este viața scriitorului.

Atunci ?

Zaharia Stancu a avut intenția, sau opera sa are această intenție, de a ne prezenta viața unui om de-a lungul și pe ecranul unei lungi perioade istorice. Viața individuală și viața socială, laolaltă, imposibil de separat, dacă nu cu riscul, și pentru una și pentru cealaltă, a pierderii oricărui interes și a oricărui înțeles. Cu această intenție, *Descult* este o biografie individuală, și în același timp o vastă frescă socială. Întru aceasta, Zaharia Stancu a procedat cu mijloacele sale, care sînt cu totul altele decît, de pildă, ale unui Rebreanu, sau Sadoveanu, sau, în zilele noastre, ale unui Marin Preda. Iar primul său mijloc este, așa cum arătam mai sus, trecerea materialului prin trăirea directă, subiectivă, este lirismul. Și ce poate fi trăit mai direct de către un om decît propria sa viață? Deci Stancu a pornit de la viața sa, din care a făcut însă un uriaș foc pentru a lumina întreaga lume înconjurătoare. Cincizeci, șazece de ani de istorie socială, politică, literară etc. etc. sînt luminați prin flacăra acestui unic foc central. Strictele, adevăratele evenimente autobiografice n-au reprezentat însă întotdeauna un material destul de bogat pentru alimentarea unui foc cu pară atît de înaltă, atît de luminoasă. Unele au fost incombustibile, altele de o combustivitate redusă. Atunci scriitorul a intervenit cu ficțiunea, și-a îmbogățit materialul prin caloriile fanteziei. Decît și aceasta a ars tot în focul trăirii personale, subiective. De unde *autenticitatea* autobiografică, nu exactitatea autobiografică. În *Descult*, așadar, este viața lui Zaharia Stancu, completată și luminată prin viața lui Darie, eroul: identitate este și nu este, între cei doi, ca și între viețile lor. În *Descult* este însă, cu siguranță, și cu desăvîrșire, altceva: natura, subiectivitatea, personalitatea lui Zaharia Stancu, și cine vrea s-o cunoască și s-o înțeleagă, aci trebuie s-o caute, și o va găsi în cea mai amănunțită și fidelă expresie a ei. De aceea, din punctul de vedere al autorului, *Descult* e mai mult decît o autobiografie, e o confesiune.

Astfel, pentru a ne întoarce de unde am pornit, ordinea cronologică a autobiografiei lui Darie-Stancu se va condiționa prin ordinea ei selectivă, selecția materialului operîndu-se pe de-o parte, prin abandonare a anumitor porțiuni, iar pe de altă parte, prin ficțiune.

Romanele autobiografiei lui Darie al lui Tudor și Maria din Omida Telcormanului, constituind un tot, nici unul nu poate fi considerat numai în sine, fără referire la întreg. Încadrarea în întreg constituind prima și cea mai utilă operație de apropiere, ni s-a părut necesară introducerea de mai sus.

Să ne oprim acum asupra romanului și momentului *Jo-cul cu moartea*.

Sintem la începutul toamnei anului 1917, probabil în a doua jumătate a lui august, cam la o lună, adică, de la sosirea lui Darie în București, ca trimis al moșierului Arizan, de la Clocociov. Ce s-a petrecut cu băiețașul-țăran în timpul acestei luni nu știm: rezultă din cîteva vagi aluzii că el a servit, cîtva timp, în domesticitatea unei familii ciocoiești din capitală, că apoi, iarăși, a slugărit într-un mizerabil birt de mahala de unde a evadat în profesiunea vînzătorilor de ziare, a „cameloților“, și în lumea lor, sordidă și fără căpătii. La acest moment, Darie cade în plasa unei razii polițienești care urmărește adunarea de mîna de lucru forțată pentru nevoile armatei germane ocupante. Băiatul este încadrat într-o ceată de vagabonzi ai străzii și de cetățeni ai pegreji bucureștene — ceată pe care o definește astfel: „Unii slinoși, rupți și desculți ca mine. Alții tot slinoși, peteciți, însă încălțați. Adunătură. Golani. Derbedei. Lepădături“ — și imbarcat într-un tren care transportă oi rechiziționate în România, pentru trupele germane de pe frontul balcanic. Un nesfîrșit șir de aventuri începe din chiar momentul plecării acestui tren

de ocași deghezați, călătoria lor nefiind altceva decât o neîncetată scâldare în sînge, sub permanenta amenințare a morții. La un moment dat, după ce trenul a pătruns adînc în inima Serbiei, și după ce au asistat la asasinat și tentative de asasinat, furturi și lupte cu cuțitul, între pereții vagonului în care sînt închiși vagabonzii bucureșteni, după ce vagonul însuși a luat foc și toți pasagerii lui s-au ales cu arsuri mai mult sau mai puțin grave, după ce au petrecut o zi de coșmar sub spînzurătorile ridicate de ocupanții germani în orașelul Semendria, și după multe altele încă, — Darie fuge din acest tren al groazei, și, străbătînd Macedonia sîrbească și o parte din Bulgaria, se reîntoarce în țară și la București. Pe acest drum, pericolele sînt și mai numeroase, și nu puține îl amenință din chiar direcția unicului său tovarăș de drum, de aventură și de suferințe, cunoscut în ceata victimelor fatalei razii polițienești și în vagonul călătoriei silite, sub porecla de Diplomatul, care acoperă o întreagă serie de nume : Coșimbescu, Filodor, Serafim, ale unui trecut murdar, de ciocoi decăzut și descompus de vicii. În tovărășia Diplomatlui, așadar, va face Darie cumplita traversare a unei întregi și vaste regiuni a peninsulei Balcanice, pînă la București, unde, abia trecută bariera orașului, Diplomatul cade din nou în mîna poliției, ca falsificator de bani, iar Darie își regăsește, pe strada Sărindar, profesiunea de vînzător de ziare, avînd prilejul, din prima zi, de a striga titlul ediției speciale care anunță evenimentele din 7 noiembrie 1917 : prăbușirea guvernului Kerenski și triumful revoluției comuniste.

Ideea romanului, intenția sa, după cum spuneam mai sus, este de a arăta, printr-o experiență de viață individuală, jalnică și derizorie, experiența unui adolescent țaran din cea mai neînsemnată zonă a societății, atrocele proces de dezumanizare pe care îl provoacă războiul. *Jocul cu moartea* e o carte de război, este literatură a războiului, cu trăsătura distinctivă și originală de a nu fi

o carte a frontului, a soldaților, a tranșelor și a bătăliilor, așa cum sînt cele mai multe din această categorie. Un precedent ar fi *Le Feu*, al lui Henri Barbusse, care de asemenea descrie războiul fără a descrie frontul, dar de la o distanță mai mică decît Zaharia Stancu, întrucît, în cartea lui Barbusse, eroii sînt totuși soldați, și un capitol cel puțin ni-i arată în bătălie. În *Jocul cu moartea* totul se petrece departe de front, iar eroii sînt niște nefericiți și jalnici civili, oameni simpli și oameni din popor (țărani sîrbi, greci, macedoneni, bulgari). Dar totul stă sub semnul negru al războiului, prezent ca o fatalitate care-și afirmă stăpînirea, prin ecoul îndepărtatelor lovituri de tun și prin trecerea în văzduh a avioanelor, și-și manifestă prezența în absolut toate întîmplările care punctează acțiunea. Toate formele de suferință se abat asupra omului, iar viața omenească e supusă unui proces de devalorizare oribilă, care dă conștiinței o nepăsare și chiar o cruzime de fiară. Iată cum se relatează și ce efect are asasinarea unuia dintre vagabonzi de către un altul :

„— Siteavul l-a omorît azi-noapte pe Dodu.

— L-o fi omorît. Ce-ți pasă ție dacă Siteavul l-a omorît pe Dodu? Îți pasă ceva? Cu cîteva nopți în urmă tu erai gata să mă omori pe mine.

— Nu-mi pasă. Ți-am spus ca s-o știi.“

Iată un dialog între un țăran român din Bulgaria și Diplomatul, în jurul unei mahmudele turcești de aur, preț al trecerii Dunării cu barca :

„— ...Cine poate să mă încredințeze pe mine că dacă-mi ajută Dumnezeu să vă trec dincolo, nu-mi dai un brînci în apă, ori nu-mi bagi un cuțit în burtă, și-ți păstrezi în buzunar mahmudeaua ?

— Cum îți închipui, bătrîne, că aș fi în stare să te omor pentru atîta ?

— Acum e război, domnule. Acum oamenii omoară și pentru mai puțin. Acum oamenii omoară și pe degeaba. Cine ce-o să-ți facă dacă mă omori ?“

Și mai departe, în desfășurarea aceluiași dialog :

„— *Îmi pare rău, mi-ai spus că am furat măhmadeaua.*

— *De ce să-ți pară rău ? Am aruncat și eu o vorbă. Acum e război. Mulți fură. Fură și oamenii cinstiți, ca să trăiască, nu numai papugiile...*“

Și într-adevăr, cartea, care începe cu tentativa de furt a Diplomatului asupra mizerului peculiu al lui Darie, cu consecința loviturii de cuțit pe care acesta i-o aplică celui dintîi, ni-i va arăta mai tîrziu pe amîndoi — un tînăr pur și cinstit, și un „papugiu“ — complici la furt, sub imboldul foamei, după cum ni-i va arăta, într-un episod comico-tragic, victime ale furtului, rămași amîndoi în pielea goală și încercînd să-si ascundă nudurile în apa unui lac. Un tată vinde, cu îndirjită tocmeală, ghetetele fiului său, spînzurat cu cîteva ore înainte, de ocupanți. Toți prizonierii raziei polițienești jefuiesc o vie din împrejurmile unui orașel sîrbesc, și cînd femeile care păzesc via dau alarma și încearcă să-si salveze amărîta recoltă, sînt amenințate, în mod bestial, cu bătaia. Darie și Diplomatul vinează, cu mari strădanii, un arici, pe care îl devoră, fără scîrbă, aproape crud, ca niște troglodiți. Două țărânci grecoalice, înnebunate de castitatea silită la care le obligă absența soților duși pe front, confiscă pur și simplu pe cei doi amărîți vagabonzi pentru o noapte de dragoste, neașteptată amantîi fiind fericiți, nu atît de voluptatea erotică, cît de a primi, în schimb, ceva haine și un codru de mămăligă. Și așa mai departe...

Iată de ce titlul *Jocul cu moartea*, ca și cauza tuturor faptelor care se petrec în carte, și pe care autorul o precizează : „... *căci moartea ne da într-una ocol*“, trebuie înțeles nu numai în sensul morții fizice, ci, mai larg, în sensul unei progresive morți morale și sufletești. Oamenii sînt primejduiți în făptura lor morală, în toate acele achiziții de conviețuire și prețuire etică reciprocă, prin care

omul s-a ridicat deasupra regnului său, și care au făcut posibil progresul speciei, creația istoriei și a civilizației. Umanitatea pare constrinsă la involuție, datorită războiului, care reafirmă primatul instinctului într-o luptă pentru existență evocatoare a epocii cavelnelor. Devorînd partea sa din carnea ariciului vînat cu țepușa, Darie are senzația îngrozitoare de a căpăta înfățișarea strămoșului-maimuță : „*Mă uitai la mîinile cu care învîrteam țepușa și mă mirai că nu sînt acoperite cu păr. Îmi privii unghiile și mi se păru firesc să mi le văd lungi, negre și ascuțite ca niște gheare. Mi se păru nepotrivit că port pe mine straie și nu o piele de leu, ucis cu lancea cu vîrf de piatră. Greu îmi veni să cred că sînt încălțat. Poate că era numai o privire aruncată de acolo, din gura peșterii, înainte, prin ceața mileniilor viitorului.*”

Războiul apare astfel, și cu o deosebită forță, sub înfățișarea sa de dușman al omenirii. nu numai dușman fizic, economic și social, dar dușman, în primul rînd, al substanței umane nobile, al umanității ca valoare : flagel al civilizației, al culturii, al eticii, care sînt condiționate, în ultimă instanță, de conștiința datoriei omului față de semenul său, ca și față de sine însuși

Apare, oare, capacitatea omului de a se păstra ea atare, de a riposta la această agresiune a războiului împotriva celor mai bune calități ale sale, înfrîntă prin experiența tragică a unui război, a două, a zece, oricît de cumplite ar fi încercările lor ? Cedează oare Zaharia Stancu, el însuși, unei agresiuni pesimiste în privința concepției sale despre om, sub presiunea atroce a unei atare experiențe tragice ? Cititorul acestei cărți de sînge și moarte, de violență și amărăciune, de tristețe și cruzime, își dă bine seama că nu. Fără a-și ascunde, și fără a ne ascunde, degradările feroase care se produc în structura morală a omului, în condițiile războiului, fără a farda, prin nici una din formulele atît de obișnuite într-o anumită filozofie și într-o anumită ideologie, oribila dezlănțuire a

instinctelor în atmosfera sălbatecă a războiului, Zaharia Stancu nu cade niciodată în ispita unei confuzii cauzale, situînd războiul însuși în manifestarea acestor instincte, în dezvoltarea lor năvalnică și irepresibilă. Instinctele sînt ale omului, dar războiul este al istoriei, el nu se află înscris în legile umanității, ci numai între fatalitățile istoriei și ale unor orînduiri sociale încă imperfecte. Nu toți oamenii se lasă în voia degradărilor pe care le aduce cu sine războiul, nu toți văd în conflictele dintre state o fericită și naturală dispensă pentru eliberarea instinctului din chingile unei morale artificiale suprapusă peste adevărata lor natură. Oamenii luptă pentru apărarea omeniei lor, pentru păstrarea demnității acestei omenii, și, în această ipostază, ei ne apar de o deosebită frumusețe, și nu rareori, de o incontestabilă grandoare. Cărarea, înfîplătoare și indiferentă, a aventurii între oameni pe timp de război, scoate în calea lui Darie și a Diplomatului numeroase asemenea exemple: o sărmană femeie, dintr-o pierdută mahala a Semendriei, salvează viața lui Darie de sub focul armelor germane, îl îngrijește și îl ospătează, dînd ascultare unui simplu imbold de suflet generos; în munții Macedoniei, partizanii sîrbi luptă cu arma în mînă, și lupta lor, așa cum ne arată povestitorul, este un sigur sacrificiu al vieții, pe care ei îl consimt cu cea mai gravă simplitate, pentru apărarea unor bunuri de esență pur morală — ca libertatea, demnitatea, patria; chiar și cei doi „klefți“, care tîlhăresc prin păduri și sînt gata, în primul moment, să-i asasineze pe eroii cărții pentru a le fura ghetele, își reprimă instinctele și se comportă ca oameni dominați de imperative etice. Dar cel mai convingător exemplu, în această direcție, ni-l dă însuși eroul cărții, Darie, adolescentul însingurat și pribeag, a cărui cea mai îndîrjită luptă se simte a fi, nu aceea a foamei, a straielor, a mizeriilor de tot felul, și nici măcar aceea a păstrării vieții, ci lupta pentru păstrarea purității sufletesti, a prețioasei flăcări de omenie care arde în sufletul

său cu o forță mult mai puternică decât aceea a oricărui instinct, a oricărei împrejurări ce pare să scuze și să justifice cedările, tranzacțiile, uitările.

Astfel, *Jocul cu moartea* este o carte crudă, tristă, neagră, dar proiecția ei filozofică nu se lasă alterată de aceste trăsături. Scriitorul privește totul cu ochii deschiși, nu ezită în fața nici unui adevăr, oricât ar fi el de crud, și prin aceasta el realizează o denunțare a războiului care este cu atât mai convingătoare cu cât a dat cititorului sentimentul de a nu-i menaja sensibilitățile, de a nu-i cruța, eventual, nici o comodă iluzie. Iar cititorul închide cartea cu deplină încredere în destinele omului, după o gravă dar fructuoasă meditație.

Acestea ar fi ideile romanului *Jocul cu moartea*, conținutul său moral. Dar cartea are și o structură estetică, o înfățișare literară, și e bine să ne oprim, cât de puțin, și asupra acestora.

Așa cum am arătat de la începutul acestei prezentări, romanele unite sub semnul vieții lui Darie, romanele ciclului *Desculț* ne apar în forme destul de diferite, și uneori, de la unul la altul — ca, de pildă, de la primul *Desculț* la *Jocul cu moartea* — foarte diferite. Prin ce se diferențiază și prin ce se caracterizează *Jocul cu moartea*? În mod fundamental, prin concentrare. Nu printr-o concentrare care s-ar afirma în dimensiunile mult mai reduse decât ale celorlalte romane din același ciclu. Este clar că dacă drumul lui Darie și al Diplomatului ar fi durat un timp, să zicem, dublu și ar fi fost presărat cu de două ori atâtea peripeții pe cât întâmplarea le sădește în cale, și, deci, dacă romanul ar fi trebuit să-și dubleze dimensiunile, trăsătura de concentrare prin care am spus că se caracterizează s-ar fi impus cu aceeași forță. E

vorba deci de o concentrare interioară a expunerii epice, și de o concentrare a spiritului eroului, sau al scriitorului, în această materie. Romanul are un singur fir care s-ar putea foarte ușor trasa pe o hartă, de altfel sub forma unei linii : drumul București-București, pe un mare arc de cerc descris prin peninsula Balcanică, în Sudul Dunării, — și un singur plan, o singură albie : călătoria grupului de arestați, redus curînd la cuplul Daric-Diplomatul, și peripețiile direct legate, întîi de grup, apoi de cuplu. Nici o acțiune paralelă, nimic în afară de acești oameni, totdeauna prezenți în scenă, nimic în afară de zona foarte îngustă în care ei se află, zi după zi, clipă cu clipă. Se va spune că nici nu ar putea fi altfel într-un roman memorialistic, într-o povestire de amintiri. În mod obișnuit, desigur, dar pe Stancu poziția memorialistică nu l-a stînjinit niciodată și în nici un fel, de la executarea unor mari salturi în timp și în spațiu, la distanțe uneori enorme de firul, locul și momentul acțiunii principale, dacă se mai poate măcar vorbi, în unele cazuri (vezi *Rădăcinile sînt amare*, sau *Vîntul și ploaia*), de acțiune principală, cu loc și timp bine fixat. Trambulina unor asemenea salturi este aceeași libertate a memoriei, sau mai bine zis aceeași non-rezistență în fața memoriei, de care am vorbit ceva mai sus, și care-i îngăduie acesteia să-și adune șuvoaiele din cele mai diferite și mai distanțate, între ele, zone ale trecutului, după cel mai pur hazard al asociației de idei, după sugestia unui cuvînt, după apariția fulgerătoare a unei imagini. Din punctul de vedere al procesului de memorie, dar numai din acesta, există o asemănare între Zaharia Stancu și Marcel Proust, dar aceeași liberă elasticitate a amintirii dă rezultate literare foarte deosebite. Libertății memoriei. Stancu îi adaugă o totală libertate a exprimării, în sensul conformității cu natura sa liric-poetică : desfășurarea narațiunii este foarte adeseori întreruptă prin poem, mișcarea epică se retrage în fața poeziei și cedează pasul

expresiei lirice directe. Cu asemenea procedee, cu asemenea libertăți absolute și *drepturi naturale* pe care și le recunoaște și de care uzează din plin, dar cu un foarte sigur instinct, Zaharia Stancu a scuturat jugul tuturor canoanelor obișnuite, atât ale narațiunii epice cât și ale memorialisticii, și a realizat cea mai originală formă de roman pe care o cunoaștem în literatura noastră.

Dar, cum spuneam, aceste procedee, care duc la o acțiune stufoasă, cu multe planuri de acțiune și cu un neîncetat joc al timpului și spațiului, nu se fac simțite în *Jocul cu moartea*, care se desfășoară nu numai pe un singur fir, dar pe un fir atât de puternic întins între cele două capete ale sale, încît devine, chiar prin aceasta, o sursă de tensiune și vibrație. Pe acest fir, desfășurarea acțiunii este pusă în permanentă mișcare, *Jocul cu moartea* fiind, dintre toate romanele și fragmentele, pînă azi cunoscute, ale ciclului *Descult*, pagina cea mai epică — strict, propriu-zis, epică. Aci se afirmă o trăsătură modernă a operei lui Zaharia Stancu, una dintre numeroasele trăsături moderne ale acestei opere. Căci, cu materialul său de viață dominant țărănesc, cu fundamentala sursă de conflict alimentată din relația individ-societate, cu conținutul moral, filozofic și ideologic al criticii sociale, cu atitudinea polemică, într-un cuvînt, cu tot ceea ce constituie fond tradițional al literaturii noastre — Zaharia Stancu este un scriitor foarte modern, prin numeroase trăsături, pe care le-am definit, în parte, mai sus, și cărora le mai putem adăuga: onirismul, anxietatea sufletească, viziunile negre și infernale și altele. Nu e cazul să insistăm acum asupra lor, dar în orice analiză a operei lui Stancu, identificarea și amănunțirea acestor trăsături trebuie să ocupe un loc de importanță majoră. În *Jocul cu moartea*, creatorul modern se afirmă prin prioritatea mișcării, prin nuditatea crudă a faptelor, prin înregistrarea obiectivă a comportării oamenilor, în general prin concentrare și rapiditate. În această evocație, o mică sugestie

edificatoare : oricine își poate da seama citind *Jocul cu moartea* ce excelentă substanță de film conține acest roman, și în ce măsură scenariul este aproape redactat, în chiar paginile lui Stancu.

Am vorbit foarte mult despre rolul extraordinar pe care îl joacă în creația lui Zaharia Stancu fenomenul memoriei, și am pomenit, doar în treacăt, ceva mai sus, despre anumite categorii literare tradiționale, cărora el le dă o nouă forță, o nouă valoare, prin procedeele literare foarte moderne pe care le utilizează. Memorie și tradiție. — iată două coordonate a căror acțiune poate fi identificată, mult mai departe, înapoi și dincolo de primele semne atît ale memoriei individuale, cît și ale tradiției literare culte, și anume, pînă la memoria ancestrală și pînă la tradiția literaturii populare.

Există în spiritul lui Zaharia Stancu, întocmai ca într-al celor mai mulți scriitori de origină țărănească vaste și ascunse depozite de memorie strămoșească, în structura cărora s-au amestecat, s-au contopit și străvechi tipare de literatură populară. Așa cum memoria propriei sale experiențe individuale invadează spontan, dezordonat, discontinuu, conștiința scriitorului, tot astfel filioanele literaturii populare pătrund în creația sa. într-un mod poate cu mult mai nesimțit, cu mult mai tainic. Astfel, descoperim sub construcția romanelor lui Zaharia Stancu, — așa cum se descoperă uneori sub construcții recente temelii mai vechi, din altă epocă, zidite cu un altfel de material de construcție — o serie întrecagă de elemente care țin direct de literatura populară, sînt specifice procedeele acesteia. Asemenea elemente sînt prezente în întreaga operă de prozator a lui Zaharia Stancu, la diferite grade de condensare, și s-ar putea, evident, întocmi un inventar al lor care ar fi cu deosebire instructiv. Nu e cazul a o face aci, dar trebuie măcar să amintim că : învierea morților ; contactele frecvente, facile și familiare ale celor vii cu cei de

pe cealaltă lume; situația de rătăcitor prin lumea largă, în urmărirea fericirii, și întâmpinînd toate primejdiile, de ordinul realului sau de ordinul fantasticului; dialogurile simetrice, simple, repetate; reîntîlnirile peste ani la momentul marilor bilanțuri de existență etc. etc., — toate acestea sînt scheme, situații și procedee specifice literaturii populare, și cu deosebire basmului, a cărei structură epică de maximă totalitate se potrivește de minune cu însuși temperamentul liric, visător, disociativ, iubitor de simboluri, tranșant între bine și rău într-un mod aproape manicheist, refractar analizei psihologice, al lui Zaharia Stancu.

În *Jocul cu moartea* schema basmului popular poate fi identificată cu mai multă precizie decît în alte fragmente ale ciclului *Descult*, aceasta datorită poate și concentrării romanului, pe care am subliniat-o mai sus. Darie se găsește din nou în situația, frecventă în basmul românesc, a flăcăului foarte tînăr pe care împrejurările îl constrîng la o călătorie îngrozitoare, la capătul căreia, după încercări teribile, după lupte neîncetate, mijeste fericirea: această călătorie cumplită reprezintă în basmul românesc trecerea tinereții spre bărbăție, marele examen pe care trebuie să-l înfrunte toți adolescenții spre a merita intrarea „în rîndul oamenilor“, demnitatea de fondator de familie, — căci toate bîsmele se sfîrșesc cu o călătorie (singura diferență, ea însăși fundamentală, la Stancu, este că la capătul călătoriei, al aventurii fantastice, fericirea rămîne mereu inaccesibilă, mereu visată). În prima parte a călătoriei, Darie este absolut singur, totul amenințîndu-l, obligat să se apere în toate direcțiile; împrejurările, oamenii nu-i arată decît vrăjmășie, exact ca oricărui Făt-Frumos din basme, dar exact ca și acesta, el se bucură, în clipele de primejdie acută, de ajutorul neașteptat al unei ființe deosebite — Sfînta Vineri, Zîna etc. — așa cum apare spre a-l ajuta țărancă din Semendria. De la un timp, se constituie

cuplul : de Darie se atașează Diplomatul, cu intențiile și cu sentimentele cele mai tulburi, cele mai suspecte. Diplomatul va juca pe lângă Darie exact rolul pe care îl joacă Spînul pe lângă Harap-Alb. — și, de altfel, în romanele lui Stancu este aproape dominantă înclinarea de a-și numi eroii negri, oamenii trăsăturilor și faptelor negative, printr-o poreclă dedusă dintr-o particularitate fizică, exact ca în basme : în *Jocul cu moartea*, un erou de mai mică importanță se numește Siteavul, iar Diplomatul, fără a desemna o trăsătură de portret fizic, este o poreclă. Cuplul este, de asemenea, o schemă a basmului, întocmai ca și eroul însingurat. În drumul pe care îl străbat, aventurile apar în serie, eroii trecînd dintr-una într-alta, luminîndu-le succesiv pe toate, exact ca în basme. Nici intervenția aparițiilor fantastice nu lipsește ; Darie va fi terorizat cîtva timp de prezența insolită a unui „urias“, și faptul că acesta se va dovedi o iluzie, o halucinație vizuală, nu schimbă de loc semnificația apariției sale din arsenalul folcloric.

Și așa mai departe...

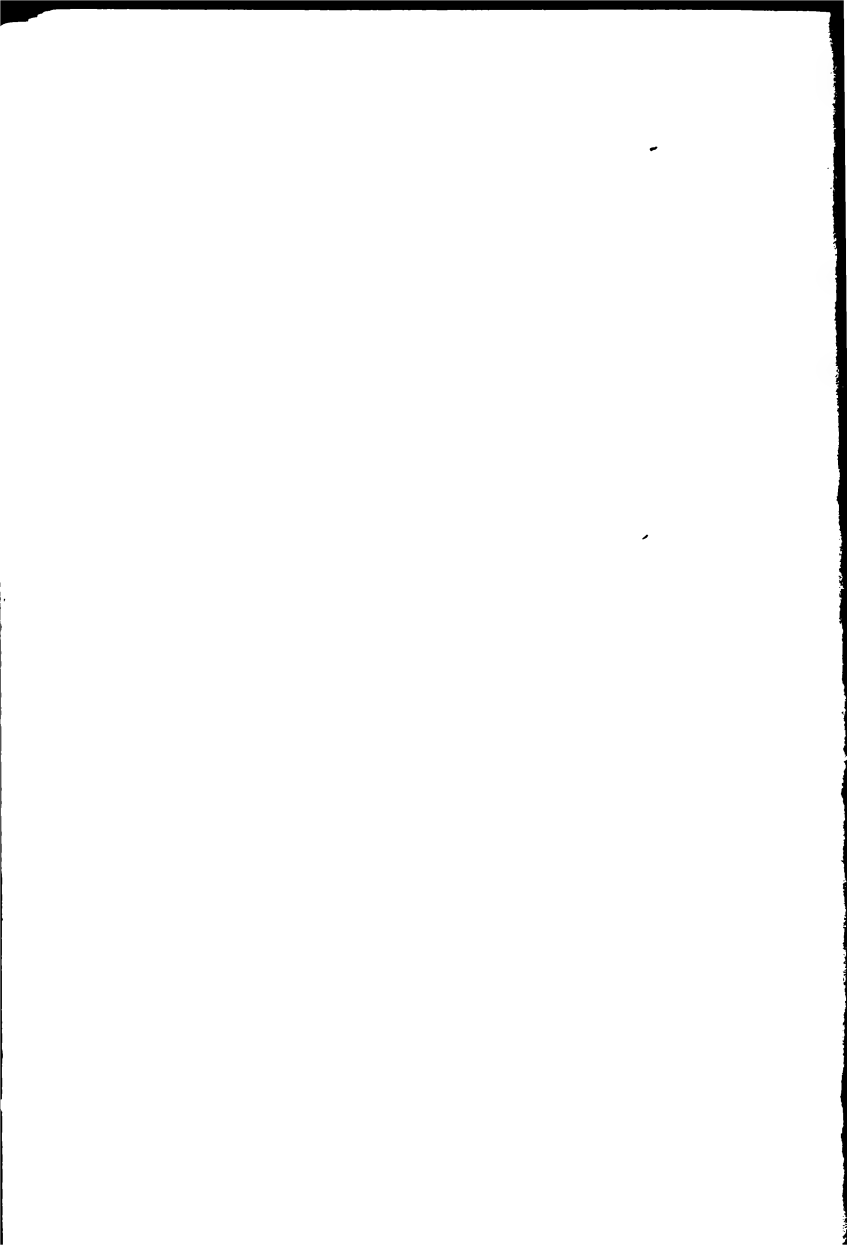
Zaharia Stancu nu este totuși un prelucrător de literatură populară, în genul lui Creangă și al atîtor altora. El este numai un scriitor cu imense capacități de păstrare a fondului popular ancestral, sufletul său fiind o scoică în care se aud vîind ecourile cele mai străvechi ale experienței spirituale și de viață a țărănimii. Acest fond, aceste ecouri, nu se regăsesc numai în creația lui Zaharia Stancu, ci a multor alți scriitori-țărani ai literaturii noastre. Evident, legea literaturii culte este de a le depăși, dar secretul de individualitate creatoare a fiecărui scriitor se dezvăluie în întrebarea : în ce măsură scriitorul respectiv le depășește, fără a le abandona, și care este formula sa proprie în această încercare ?

A lui Zaharia Stancu este dintre cele mai originale, dintre cele mai noi, dintre cele mai valoroase. Stancu

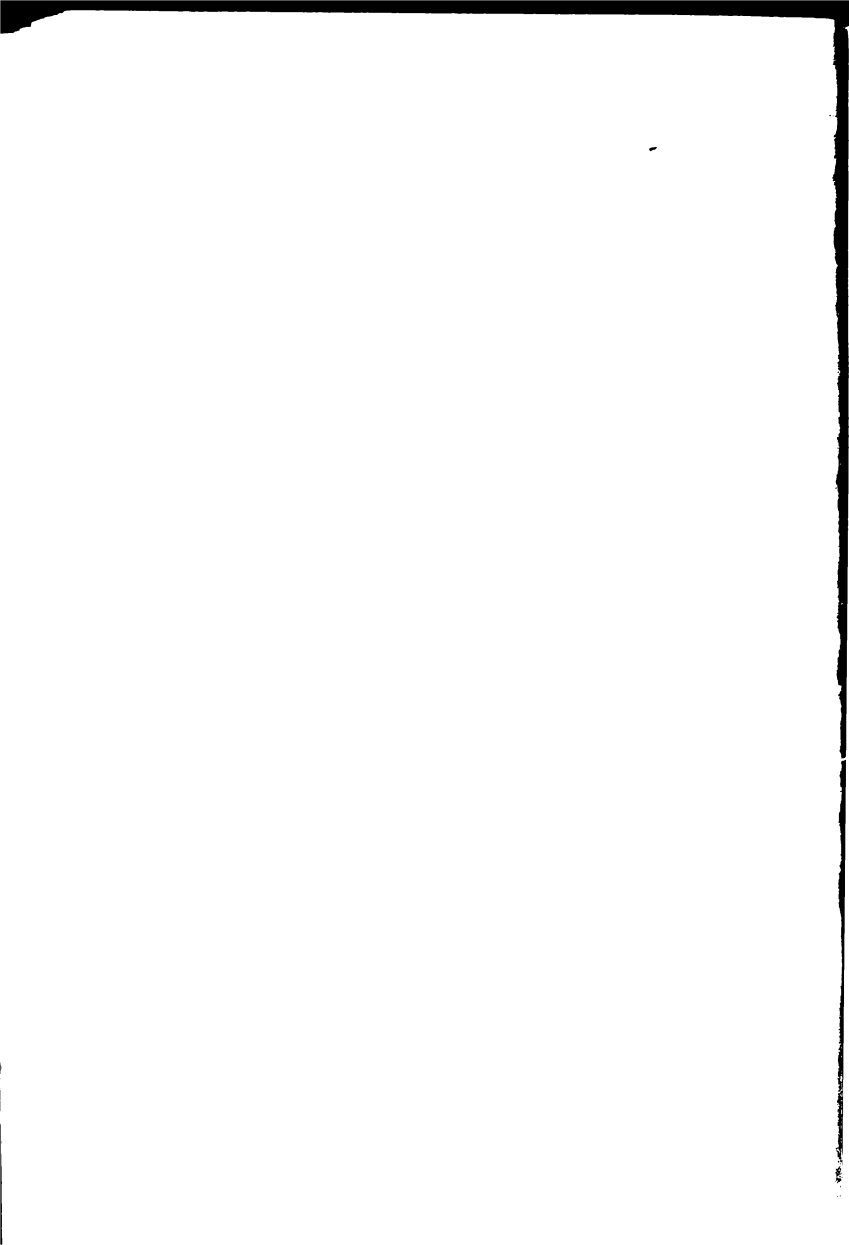
este cel mai modern dintre scriitorii țărănimii, cel puțin dintre scriitorii țărănimii noastre dinainte de socializarea agriculturii. Nimeni n-a dat vieții acestei țărănii, fondului ei de valori morale și spirituale, o expresie mai potrivită cu legile de dezvoltare ale literaturii și cu etapa în care aceasta se află în epoca noastră. Prin Stancu, țărăimea noastră glăsuiește în acord cu cele mai moderne achiziții ale literaturii, glăsuiește într-o limbă care o face înțeleasă, apropiată, vie, oamenilor de azi, sensibilității actuale, orizontului contemporan.

Am arătat mai sus — nu mai e nevoie să revenim — care sînt mijloacele, în același timp moderne și originale, prin care el a realizat această nouă formă de literatură țărănească. Și tocmai de aceea am considerat necesar să relevăm persistența în creația sa a unor forme străvechi de literatură populară. Pentru a releva că un mare talent, un mare creator, se afirmă prin aceea că nu rupe, ci continuă în forme noi, că el este un moment, dar un moment nou, în perenitatea poporului căruia îi aparține.

RADU POPESCU

Acțiunea acestei cărți se petrece în toamna anului 1917, când o mare parte a României și aproape toate țările din Peninsula Balcanică se aflau cوتropite de armatele imperiale germano-austriece.

Căzusem în plasa poliției laolaltă cu alți coate-goale. Mă ținuseră închis într-un beci întunecos. Nu mă bătuseră. Nu-mi luaseră banii. Nu-mi luaseră nici măcar cuțitul cu teacă de care eram obișnuit să nu mă despart niciodată. După trei zile și trei nopți fuseserăm dați în seama nemților.

Acum... Acum era bine. Scăpasem de umezeala și de șobolanii beciului. Îmi venea să fluier de bucurie, însă nu fluieram. Tăceam. Și, tăcînd, mergeam alături de ceilalți arestați, în cîrd, între baionete. Nu știam unde o să ajung. Dar parcă știi vreodată cînd pleci la drum unde o să ajungi? Un flăcău de la noi din Omida, Axente Ursu Găman, plecase într-o duminică dimineța călare pe calul lui costeliv și pintenog la Caravaneti, un sat pe jumătate bulgăresc, pe Călmățui în sus, să stea de vorbă cu o fetișcană oacheșă, Petca Vancu Vene,

cu care voia să se însoare. Călărea cu gîndu-n dorul Ielii. După ce trecuse de Stănicuț, a țîșnit din lanurile de ovăz un iepure dolofan, gălbui, și i-a tăiat calea. Pintenogul, sperios, a sărit pe neașteptate în lături. Axentie Ursu Găman a căzut și și-a frînt gîtul. În loc să ajungă la Caravaneti să stea de vorbă cu fetișcana și să se tocmească cu socrii pentru zestre, a ajuns sub pămînt, în cimitirul din satul nostru. De atunci și pînă azi, în fiecare zi cu soare, își aruncă umbra peste mormîntul lui bisericuța de lemn, înlăuntrul căreia stau nemișcați în icoane sfinții cu ochii scoși de moașă-mea Dioaica, vrăjitoarea care le descîntă oamenilor de dragoste și de urît, de lingoare ori de năjit.

Eu, unul, nici o pricină nu aveam să cred că mă pîndește moartea, însă îmi dădeam îndeajuns seama că, în împrejurările acelea, nici binele nu se înghesuia să mă aștepte. Călcam cu sfială pe pietrele colțuroase ale trotuarului. Mi se prăpădiseră de mult ghetele cu care sosisem în vară la București și altele nu avusesem cu ce să-mi cumpăr. Umblam iarăși ca la noi acasă, la Omidă, desculț. Mai umblau și alții desculți în orașul de scaun. De cei care umblau ca și mine, desculți și zdrențuiți, nu aveam de ce mă rușina. Eram de-o teapă. Iar de ceilalți !... De ceilalți nici că-mi păsa. Nu-i cunoșteam. Nici ei pe mine nu mă cunoșteau. Și apoi, ce eram eu pentru multa lume a Bucureștilor ? Un pui de bogdaproste !

Piciorul beteag își dădu în petic. Începu să mă supere. Unghiile rupte, degetele pe care nu le puteam mișca și cu care mă loveam mereu de tăioasele pietre mă dureau. Uneori simțeam durerea cum îmi străbate întregul trup, de jos în sus, și se oprește ca un cui înroșit în foc sub frunte, între ochi. Scrișneam din dinți, apoi încelestam fălcile și tăceam.

— Te-ai lovit ?

— Da.

— Te doare ?

Mă durca. N-avea însă nici un rost s-o spun altuia. Rîsei și răspunsei :

— Nu. Nu mă doare.

— Al dracului om.

— Al dracului.

Eram douăzeci și trei de oameni în cîrd. Unii slinoși, ruși și desculți ca mine. Alții tot slinoși, peticiți, însă încălțați. Adunătură. Golani. Derbedei. Lepădături.

— Cum te cheamă, mă șchiopule ?

— Darie.

— Și mai cum ?

— Atît nu-ți ajunge ?

— Ba-mi ajunge.

— Atunci ce mai vrei ?

Băietanul înalt și spelb începu să rîdă. Rîdea cu gura pînă la urechi. Avea dinții mari și galbeni. Dinți mari purtam și eu în gură, ba chiar prea mari. De aceea la noi în sat mă și porecliseră. de

cum învățasem să umblu și să ies în uliță, Dințosul. Cu toate că fumam ca un șarpe, îmi păstram dinții albi ca zăpada. Mi-i spălam în fiecare dimineață cu apă și mi-i frecam cu degetul muiat în cenușă.

— Da. Pentru gunoaie ca noi, ajunge un singur nume.

— De ce crezi că sîntem gunoaie ? Sîntem oameni. Oameni ca oricare alții.

— Oameni ! Nu vezi cum ne duc din urmă ? Ca pe vite.

Numai noi doi vorbeam. În șoaptă vorbeam. Ceilalți mergeau tăcuți, bălăbănindu-se, cu capetele în pămînt, triști și abătuți, ca după mort. Ziua se afla în asfințit. Era o toamnă de aur. Casele de pe marginea bulevardului începuseră a prinde rugină.

Cum mă agățaseră vardiștii ? Simplu. Puseseră mina pe mine în colț, acolo unde bulevardul se întretaie cu Calea Moșilor. Dracul, care mereu își vira coada în treburile mele, mă îndemnase și mă împinsese să ies din casă. În chițimia mea din fundătura Buzești, unde tiromeam mai mult bolnav decît sănătos, mă pomenisem cu o zi mai înainte cu Minzulica.

— În sfîrșit, ți-am descoperit culcușul...

Mă încruntasem.

— Nu te bucuri ?

— Mă bucur.

— Dacă te bucuri, de ce te uiți la mine ponciș ?

— Cine ți-a spus unde stau ?

— Unul mic și ghebos.

— Teică... Teică Dumbravă ..

— Da. Mi se pare că așa îl cheamă, Teică...

Am poftit-o să stea pe scaun și am lăsat ușa deschisă, să intre lumină în odaie. Chițimia nu avea fereastră. Minzulica s-a uitat un timp la mine. Pe urmă mi-a spus :

— Te-ai jigărit și te-ai jerpelit rău de tot. Te-ai și gălbejit. Nu-ți priește orașul.

— O să-mi priască.

— Poate. Deocamdată însă nu se vede.

Motanul chior al gazdei venise, se așezase pe prag și se apucase să toarcă.

— Dac-ai ști !...

— Ce să știu ?

— De câte ori își aduce aminte de tine domnul Jean, te înjură de anafură.

— În lipsă, poate să mă și bată.

— Se lauda că o să-ți frîngă oasele cînd o să te prindă. Eu i-am spus : „A plecat, domnule Jean. S-a întors la el acasă, la țară.“ Nu mă crede.

Am întrebat-o :

— I s-a vindecat nasul domnului Jean ?

Minzulica a rîs :

— I s-a vindecat. Dar n-a uitat. Grozav l-ai pleznit ! Și mi se pare o singură dată.

— Nu. De două ori.

— Pe urmă ai fugit.

— Am fugit.

— Fuga e rușinoasă, dar e sănătoasă. Ce-au mai ris duduile de domnul Jean... — „Ți-a venit de hac, Jeane.“ — „De, duduilor, s-a întîmplat.“ Boierul însă...

— A venit Arizan la București ?

— La trei zile după ce ai plecat tu. L-au adus niște ofițeri nemți cu mașina. Și-a aranjat treburile și-a plecat îndărăt. Lasă, că-ți spun eu totul cum a fost. Am avut zaiafet mare.

— Spune-mi.

— Nu. Nu acum.

— Dar cînd ?

— Mîine. Vreau să ne întîlnim spre scară, pe Moșilor, în colț, să mergem la cinema American. Rulează *Judex*.

Curtea era pustie. Umbra salcîmilor scorojiți de soare se lungea. Băbăția care-mi era gazdă plecase prin vecini. Nu s-auzea țipenie de om prin apropiere. Mînzulica zise :

— Mă supără pisoiul ăsta chior.

— De ce te supără ? Toarce liniștit.

— Mă supără pentru că mi se pare că seamănă la chip cu Bulibașa de la Clocociov. După ce-ai plecat tu de acolo, m-a bătut de cîteva ori cu harapnicul. Uneori îl visez noaptea și mă trezesc țipînd. Doamne, Doamne, de ce l-oi fi visînd mereu pe Bulibașa ? Aș vrea cînd dorm să visez altfel de visuri. Tu ce visezi cînd dormi ?

Nu-i răspunsesem. N-aveam nici o poftă să-i povestesc țigăncușii visele mele. Mă uitasem la

ea. Mă uitasem. Atît. Purta o fustă largă, albastră, încrețită pe șoldurile subțiri. Bluza era albă. Tulpanul galben, înflorat cu roșu. După urechea dreaptă își aninase un fir de busuioc. Avea picioarele goale. S-a ridicat de pe scaun și a dat o lovitură motanului. Motanul, trezit, a zbughit-o ca o săgeată. Țigăncușa a închis ușa. Dintr-o dată în odaie s-a făcut întuneric.

— Au !

— Șchiopule, iar te-ai lovit la picior. Unde ți-e gîndul ? Calci în bobote.

— Eu știu unde mi-o mai fi și mie gîndul ? Nu știu.

— O să dai în gropi, dacă umbli cu gîndul pe altă lume.

— O să dau. Dar e mai bine pe lumea aceea pe unde umblu eu cu gîndul, decît pe aici.

— Zăpăcitule.

Mînzulica mă mușcase de gură.

— Ai gura amară. Șchiopule.

— Amară. De ce te-ai apucat s-o muști ?

— Zambila îmi spusese că e dulce.

— Poate că atunci, acolo sus, pe deal, la arman, era.

Gîndul mi se frînse. Mă uitai în dreapta. Mă uitai în stînga. Nici urmă de oraș. Bucureștii rămăseseră în urmă. Nu-i mai auzeam zumzetul. Acum auzeam numai zupăiturile picioarelor noastre prin pulberea adîncă a drumului. Cîrdul nostru jalnic mergea pe mijlocul unei șosele. Șoseaua era

plină de gropi și de hîrtoape. Uneori mi se îngropau picioarele în praf, ca-ntr-o zăpadă alburie și caldă. Într-o parte și în alta a șoselei se întindeau pînă la marginea zării miriști uscate. Undeva se vedea o covercă în mijlocul unei bostănării.

— Mi s-a uscat gura. Ție nu ?

— Mi s-a uscat și mie. E cald.

— Ne-ar prinde bine un pepene galben.

— Nu ne-ar strica nici o lubeniță. Una voinică, lunguiată, miezoasă, cu dungi negre pe burtă.

Soldații nemți, copleșiți și ei de căldură și de osteneală, abia se tîrau pe lîngă noi, tîrșindu-și prin praful șoselei bocancii grei, care de mult își pierduseră lustrul.

— Dar încotro ne-or fi ducînd ăștia ?

— Ai orbu găinilor de nu vezi ? La gara Obor.

— Unde e gara ?

— Uite-o colo, în față. Mai avem nițeluș și ajungem la ea.

— N-am fost niciodată prin aceste părți din preajma orașului. N-am apucat să cunosc încă bine nici orașul.

— O să-l cunoști. N-o să fugă. Orașele rămîn acolo unde sînt.

Întorsei capul și mă uitai îndărăt. De departe, Bucureștii părea un oraș mărunț, culcat parcă pe brînci sub o mare pădure de sălcii, de plop, de salcîmi. Asfințitul se lăsase roșcovan peste oraș și peste cîmpurile goale, dezolate și dezolante, din jur. Cerul era încă limpede ca sticla, albăstrimea

și-o pierduse. Către scăpătat, bătea în roșu. Deasupra noastră căpătase o culoare fumurie.

Plină de îndoială, neștiind ce s-o fi petrecut cu mine, și din această pricină înjurându-mă, Mînzulica, tocmai în acest ceas al serii, mă aștepta pe bulevard, cum ne înțelesesem. Avea să mă aștepte mult și bine. Mult și bine avea să mă mai aștepte Mînzulica.

Ocolirăm clădirea veche și dărăpănată a gării și soldații nemți ne împinseră din urmă peste liniile de cale ferată, către niște magazine acoperite cu țiglă și cu tencuiala galbenă, crăpată și pe alocuri căzută. Acolo, pe o linie moartă, cu bălării mari crescute pe lângă șini și printre șini, ni s-a arătat un vagon de marfă care avea ușile deschise și dușumeaua acoperită cu un strat gros de paie. Vardistul, care îi însoțea pe nemți, ne îndemnă :

— Hai ! Urecați-vă ! O să vă încuiem pe dinafară. La noapte o să dormiți aici, în vagon, pe moale.

Ne mai lua și peste picior !

Un bărbat între două vârste, care purta pantofi galbeni, spârți, pantaloni cadrilați, o hăinuță scurtă în talie, roșcată, și gambetă cafenie, dată pe ceafă, îl întrebă pe vardist cu un glas pițigăiat :

— Și dacă ne vine să ne... Ce facem, șefule ?

— Vă deșertați și voi, ca vitele, în vagon.

— Și pînă cînd o să rămînem zălogiți aici ?

— Pînă mîine dimineată.

— Și pe urmă ?

— Pe urmă... Zău că nu mai știu, Diplomatulă. Comandatura germană ne-a cerut să-î punem la dispoziție, urgent, douăzeci de bărbați. Iaca, i-am pescuit de pe unde s-a nimerit douăzeci și trei. Ne-am gândit că nu strică să fie cîțiva în plus. S-ar putea întîmpla ca unul, doi, dintre voi, să dea ortul popii pe drum.

— Pe care drum, șefulețule ? Pe care drum ?

— Nu știu, Diplomatulă, zău că nu știu.

Soldații germani, plictisiți de acest lung șir de vorbe, ne făcură semn să ne suim repede în vagon. Trebuia să-i ascultăm. Nu aveam încotro. Îi ascultarăm. Ne agățarăm de marginile ușilor și, o dată ajunși în vagon, ne aciuarăm fiecare în cîte un locșor, să ne întindem în voie și să ne petrecem noaptea dormind, dacă se va putea să adormim. Băiatul înalt și spelb, cu mustața abia mijită și care era cel puțin cu două capete mai înalt decît mine, mă strigă :

— Mă, ăla schiopu, vino aici lîngă mine, în colț.

M-am dus lîngă el.

-- Tu cunoști pe careva dintre ăștia ?

— Fercască Dumnezeu !

— Nici eu.

— Ai ceva la tine ?

-- Ce anume ?

— Ceva de preț. De pildă, gologani.

— Cred că am vreo treizeci de lei.

— Și altceva ?

— Un cuțit de care nu mă despart niciodată.

— Gologanii sînt buni. E bun și cuțitul. Trebuie păstrat. Să încercăm să dormim aici, mai la o parte, mai la fereală. Nu poți să știi ce ți se întîmplă, cînd ești pus așa, pe neașteptate, să dormi laolaltă cu oameni pe care nu-i cunoști. Pe mine, crede-mă, șchiopule, poți să te bizui. În orice împrejurare poți să te bizui.

— Crezi că or să ne trimită departe de București ?

— Fără-ndoială. Altfel de ce naiba ne-ar fi adus aici la gară și ne-ar fi zăvorît într-un vagon ? De închis, dacă voiau să ne țină închiși, ar fi putut să ne închidă fie la poliție, fie într-unul din aresturile Comandaturii. E plin orașul de aresturi ale Comandaturii.

Tăceam. Nu mă gîndeam la nimic. Tăceam. Spelbul mă iscodi :

— Spune-mi adevărat, ți-e teamă ?

— De ce să-mi fie teamă ? O viață are omul. Și cu-a morții două.

— Să lăsăm viața morților. Aia nu e viață. Nici mie nu mi-e teamă. Presupun că or să ne ducă undeva, unde și-a-nțărcat dracu copiii. Și-or să ne pună la muncă silită. Au mare nevoie nemții de mînă de muncă.

— Așa crezi ?

— Cred. Mi s-a mai întîmplat să mă ia așa, de pe stradă, cu arcanul și să mă ducă la muncă si-

lită. De cite ori m-au dus, după o zi, două, am izbutit să le fug de sub nas.

— Ai izbutit să fugi ? De sub nasul lor ?

— De sub nasul lor și pe sub nasul lor. Astă primăvară m-au luat tot așa, după stradă. Și m-au trimis pe Valea Prahovei, la Băicoi, să desfundăm sondele. Ne aflam acolo cam la o sută de oameni. Am lucrat numai două zile, pînă am luat seama locului. Pe urmă am tulit-o. Nu era cine știe ce pază. O să fug și acum. Dacă te ții de mine, și ai curaj, eu zic că atunci cînd o fi să fugim, să fugim împreună.

— Să fugim, dacă se va putea.

— Ei, asta e bună ! De ce să nu se poată ? Cînd vrea omul, se poate.

În vagon era întuneric. Numai tavanul era ușor luminat de lumina cenușie a înserării care pătrundea prin ferestrele mici, înguste și zăbrelice, de lingă tavan. Vreo doi vlăjgani aprinseră țigări groase și fumau. Ajungea pînă sub nasul nostru fumul tare, cu gust acrișor, de tutun negru și de hîrtie de jurnal. Îmi înțepa nările fumul. Diplomatul cu gambetă se rățoia la găligani :

— Domnilor, vă rog să fiți atenți cu chibriturile și cu țigările. Din suflet vă rog să fiți atenți. Gîndiți-vă că dacă se aprind paieile de sub noi, pînă să alerge nemții să ne deschidă, ardem ca șoarecii, cu vagon cu tot.

— Ei și ? Mare pagubă, auzi, jaf în ciuperci...

Oamenii din vagon au început să-l injure pe golanul cu gambetă și să-l înghiontească. Mi-am apropiat capul de urechea spelbului și l-am întrebat :

— Și ce lucrai, acolo, la sonde ? Scotcai țitei ?

— Nici pomeneală...

— Atunci ce făceai ?

— Să vezi. Cînd s-a rupt frontul în Carpați și au năvălit nemții în țară, englezii, care se cam așteptau la asta, s-au repezit și au dat foc sondelor. În unele puțuri de petrol, ca să le astupe, au aruncat tot ce le-a căzut la îndemînă : fiare vechi, pietroaie, scurtături de lemn, pînă și oale și vase de bucatărie. Nemții ne puneau să scoatem toate lucrurile astea din adînc, cu niște cîrlige. Uneori mergea. Alteori nu. Atunci legam o bucată mare de ceară moale de o frînghie, legam deasupra bucății de ceară o greutate și lăsam frînghia să alunece pe gura puțului. Aluneca frînghia pînă se oprea. După un timp, trăgeam frînghia afară. Pe ceara moale se vedea forma fierului sau a pietroiului, sau a lemnului aruncat înăuntru. Nemții se uitau cu băgare de seamă la această formă, își băteau capul și născoceau un clește potrivit. Mi-găloasă muncă.

— N-ar fi fost mai ușor să vă pună să săpați alte sonde ?

— Poate că ar fi fost mai ușor, însă nemții nu aveau atîtea mașini de săpat cîte le-ar fi trebuit. Pînă acum or fi fabricat și ei și or fi adus destule.

— Dar ce amestec aveau englezii în petrolul de pe Valea Prahovei de i-au dat foc?

— Se vede că ești boboc și nu cunoști lumea. Petrolul, schiopule, cît se află în țara românească, e al englezilor. Au cumpărat mai de mult pămînturile de la țărani, cu tot ce se află în adîncurile lor. Ai priceput?

— Am priceput.

Tăcurăm. Larma din vagon se mai potoli. De parte, peste oraș, soarele scăpătase. Năpădi peste noi întineric deplin. Paiele pe care ne culcasem ne încălziră. Aerul din vagon, îmbîcsit cu fumul țigărilor, ajunsese înăbușitor. Unul, cu voce siteavă, întrebă :

— De ce-ți zicea mă, ție, vardistul, diplomat? Te cunoștea? Și de ce te lua peste picior, dacă ai fost într-adevăr diplomat?

— Dacă mă cunoaște! Mă cunoaște ca pe un cal breaz. Dar cine nu mă cunoaște pe mine în București? Toată lumea mă cunoaște. Am fost cineva la viața mea. Da... Da... Eu, domnilor, nu sînt fitecine. Am fost cineva la viața mea.

— Nu te lauzi? Dacă te miros că te lauzi, îți turtesc gambeta.

— De ce m-aș lăuda? Am fost, Siteavule — că n-am avut onoarea să-ți dau mîna și să mi te recomanzi, ca să știu cu cine am de-a face — am fost diplomat de carieră. Consul, dacă unul ca tine știe cu ce se mănîncă această funcție.

— Să zic c-aș ști. Dar dacă ai fost, de ce nu mai ești ?

— Cum să mai fiu, mă, cum să mai fiu, dacă am fost dat afară ?

— Și de ce te-a dat afară cine te-a dat afară ?

— Ei, asta e o poveste lungă... O poveste foarte lungă...

— Spune-ne-o. Ție gura nu-ți cere chirie, iar nouă o să ne treacă noaptea mai ușor.

— De ce să vă spun ? Ce, voi sînteți popi ? De ce să mă spovedesc eu vouă ?

— Dacă ne povestești tot și ne vorbești cum ai vorbi celor de-un soi cu tine, fără perdea, îți dau o țigară, Diplomatulă. Una tare, o mahorcă, să-ți ardă gîtul, s-o simți pînă-n fundul rărunchilor și să strănuți ca măgarul picnit de tignafes.

— O țigare ?

— Da. O țigare. Groasă. Tare.

— Ia dă-mi-o, frati-meu, ia dă-mi-o. Că n-am fumat de cîteva zile și-mi lasă gura apă.

— Așteaptă s-o răsucesc. Dar ia spune-mi, cum vrei : s-o lipesc cu scuipatul meu, sau să ți-o dau răsucită numai, și de lipit să ți-o lipești singur ?

— Lipește-o cu scuipatul tău. Dacă o să-mi vină greață, n-o să vărs. Stomacul mi-e gol.

Siteavul lipi țigarea și i-o întinse prin întuneric.

— Mersi. Dar dacă te-ai apucat să faci pomană, fă-o pînă la capăt.

— Ce-ți mai poftește rînza ?

— Miluiește-mă, frati-meu, și cu un foc.

În vagon filfii scurt flacăra unui băț de chibrit. Văzui fața Siteavului. Era lată și adînc ciupită de vărsat. Îmi amintii numaidecît de el. Era bondocul vînjos, cu gîtul scurt și cu umerii largi care mersese tot timpul în fruntea cîrdului nostru.

— Dă-i drumul, Diplomatul, că altfel te ating la moacă de zici că n-ai avut noroc.

— Acuș. Permite-mi numai să mai trag un fum, două.

— Trage și trei.

Siteavul tăcu un timp. Pe urmă ne spuse tuturor :

— Măi, fraților, să nu mai crînească unul. Vreau să ascult pînă la capăt povestea Diplomatului.

Tăcurăm mîlc. Nu fiindcă ne-ar fi fost frică de siteav. Însă devenirăm și noi curioși să auzim ce-o să ne trîncănească Diplomatul cu glas pițigăiat.

— Pomeneai de noroc. Noroc am avut. Cu carul. Însă nu știu cum s-a făcut că l-am pierdut pe drum. Mă cheamă, dacă vreți s-o știți și pe asta. Temistocle Filodor. Părinții și prietenii, pe vremea cînd aveam și părinți și prieteni, îmi spuneau Temi. Vă rog din inimă, dacă vreți să ne avem ca frații, să-mi spuneți și voi Temi. Cît o să viețuim împreună. Și mi se pare că o să viețuim împreună un timp destul de lung. M-am născut în leagăn de mătase, la Kartum, pe Nil, în Sudan. Tatăl meu împlinea acolo înalta slujbă de consul...

S-a născut în leagăn de mătase, gîndii, dacă este adevărat ceea ce ne sporovăie, și acum stă lungit pe paie, între niște coate-goale ca noi și ne spune pentru o țigare „fraților”. Știe, fără îndoială, zicala care spune : „Fă-te frate cu dracul, pînă treci puntea”. Era adevărat că noi aveam o punte de trecut, nu știam care, dar tot atît de adevărat era că nu aveam nici în clin, nici în mîneacă cu dracii. O ! Cît eram de dornici să-i auzim pînă la capăt ciudata poveste ! Devenisem toți numai urechi. Dacă ar fi fost lumină în vagon, am fi devenit și ochi. În vagon însă era întuneric beznă.

Diplomatul supse țigarea, aruncă fumul pe nas și zise :

— Am crescut printre negri voinici, care umblau în pielea goală, cu muște mari roindu-le în jurul gurii. Ce trai ! Ce viață ! Cu o mîină de gologănași de argint puteai să cumperi de la tîrg douăsprezece fetișcane roabe. Răposatul taicămeu își cumpărase două duzini. Le scutura fetișcanelor boiul, le mai ținea cît le mai ținea, pe urmă le vindea la tîrg altora mai hîrșiți, dar tot hîrbari ca dînsul, și-și cumpăra altele, proaspete. Maică-mea, și ea de mult răposată întru Domnul, se săturase de cîte scandaluri îi făcuse. Ajunsese să se liniștească, nu-l mai gelozea și nu-l mai certa. Îl lăsa să-și facă în voie mendrele, cîte le avea. Robul sudanez Tibb, care îngrijea de mine...

Poate că Diplomatul a mai rostit cîteva cuvinte. Urechile mele, deși ciulite, nu le-a mai prins însă

înțelesul, pentru că fraza i-a fost tăiată în două, pe neașteptate, de un zgomot îngrozitor. Izbit puternic, vagonul de marfă în care ne aflam a troznit din încheieturi, a zvîcnit brusc din loc, ne-a aruncat învălmășindu-ne unii peste alții, apoi s-a oprit. Am auzit glasul speriat al Diplomatului :

— Ce înseamnă asta ?

— Mai nimic, i-a răspuns Siteavul. Ceferiștii leagă vagonul nostru de vreun mărfaș gata să plece. Cu voia sau fără voia noastră, o luăm din loc, Diplomatule, chiar în noaptea asta.

— Încotro ?

— Asta o știu numai nemții, care ne au în puterea lor. Și s-ar putea s-o mai știe și Aghiută, care îi are în puterea lui pe nemți.

Riserăm albastru, dar riserăm.

— Ha-ha-ha !...

— Hi-hi-hi !...

Vagonul nostru se mai ciocni violent de câteva ori cu alte vagoane, se mai plimbă prin gară cînd într-o parte, cînd într-alta, pe urmă iarăși zăcu încremenit. Dar acum ne dădurăm seama după pașii pe care îi auzeam bocănind prin apropiere că nu ne mai găseam ca mai înainte, pe o linie moartă, ci chiar în apropierea peronului. Auzeam pașii oamenilor care treceau pe lingă vagon și le auzeam nedeslușit și cuvintele pe care le strigau.

În spatele vagonului nostru pufăi o locomotivă, iar pe tavan licări lumina aruncată de felinarul cel mare din fața peronului. Diplomatul, care-și

isprăvise de mult țigarea și-și intrerupsese povestea abia începută, se răsuci neliniștit pe paiele de sub el, scînci ca un cîine care vede că se apropie cineva să-l dăuleze fără milă, cu parul.

— Credeți că au să ne ducă la muncă ?

— Doar nu s-au grăbit ei să ne culeagă de pe drumuri, ca să ne pună să petrecem. Asta tu, ca diplomat ce-ai fost, ai putea să o înțelegi mai bine decît noi.

— Vai de mine ! Vai de maica-măiculița mea ! Ce-o să mă fac eu ? ! Nu mă pricep la nici un fel de muncă, fraților... La nici un fel de muncă...

— Nu ai muncit niciodată, Diplomatul ?

— Niciodată ! De cînd mama m-a făcut ! Niciodată !

— Atunci din ce mîzga moașă-ti ai trăit ?

— Pînă la treizeci de ani m-au avut în grijă părinții. Pe urmă m-a întreținut statul. Acum...

Fluieră undeva, departe, o locomotivă. Îi răspunse, răgușită, locomotiva de lîngă vagonul nostru. Numaidecît după aceea, cu scrișnet de fiare vechi, scîrțîind din toate încheieturile, trenul care, socotind distanța dintre cele două fluierături ale locomotivelor, trebuia să fi fost lung, a plecat din gară. Luneca încet pe șine. Locomotiva de lîngă noi sufla greu.

— Un mărfar. Am ajuns să umblu cu un mărfar !...

— Lasă. Diplomatul, nu te mai yăicări ! Vei fi umblat de multe ori în viața ta cu acceleratele

și expresurile. Nu-ți păgubește acum, la bătrînețe, să te mai cărăbănești prin lume și cu un mărfar. N-o să-ți cadă conciu.

— Bine ! Fie și-un mărfar ! Dar încotro ne-or duce ?

— Spre miazănoapte-apus. Mergem pe linia București—Pitești.

— De unde știi ?

— Păi, dacă am fi luat-o spre Giurgiu, trebuia să ne tragă, nu să ne împingă locomotiva din spate. E la mintea cocoșului.

Cineva, în vagon, izbucni în ris.

— La mintea cocoșului poate, dar nu și la mintea unuia care a fost diplomat. De fapt, războiul acesta în care se vînzolește întreaga lume a izbucnit și din pricina deșteptăciunii și a priceperii diplomaților.

Pițigăiatul cu gambetă se prefăcu a nu lua în seamă împunsătura.

— Și... fraților, ziceți că ne duc la muncă nemții ?

— S-ar putea să ne ducă chiar la ocnă, să tăiem sare. De la un timp cam lipsește sarea de pe piață și cam lipsesc ocnașii din ocne.

— O !... Oameni ai lui Dumnezeu ! Așa cum v-am mărturisit, eu nu sînt în stare să muncesc. N-am muncit niciodată în viața mea. Nu înțelegeți ? Nu mă pricep nici măcar să țin o mătură de coadă.

— Și n-oi fi vrînd cumva, Diplomatulă, ca acolo unde o să ajungem, să muncim noi pentru tine ? De muncit, mort-copt, va trebui să muncești. Altfel nemții n-au să-ți deie nici o fărîmă de piine. Ai să te prăpădești de foame.

— Eu mă gîndeam să vă rog să mă cruțați de muncă, fraților. O să vă răsplătesc. Pe cuvîntul meu de onoare că o să vă răsplătesc.

— Cum ? Cînd ? Și cu ce ? Nu cumva vrei să ne dăruiești gambeta ?

— Am să vă spun glume. Am să vă fac să rîdeți. Asta e mult pe niște vremuri în care oamenii rîd rar sau nu mai rîd de loc.

Trenul se tîra înainte prin noapte. Ascultam cîntecul roților care era mereu și mereu același. Cînd s-a făcut tîrziu, am simțit cum mă cuprinde oboseala, cum îmi pătrunde în mădulare și mă dă pradă lîncezelii. Somnul îmi da tîrcoale și cu fiecare clipă care trecea se apropia tot mai mult de mine. Obișnuit să rabd, foamea venise și o alungasem. Venise și setea. O alungasem și pe ea. O trimisesem să prindă din urmă foamea. Știam de mult că în asemenea împrejurări este bine să stau culcat, să nu fac nici o mișcare, să respir numai și, dacă se poate, să dorm, să dorm cît mai deplin, cît mai adînc. Aci însă trebuia să dorm numai pe jumătate, cu auzul rămas treaz, la pîndă. Spelbul mă întrebă în șoaptă :

— Parcă ziceai că ai la tine un cuțit.

— Da. Am.

— Scoate-l de unde îl ții de obicei și dormi cu el în mînă. Dacă...

— Știu.

— Trage-te lingă peretele vagonului și culcă-te cu spatele la el. Uite, cu mîă întind aici, și aici o să rămîn peste noapte. Să știi.

Ceilalți căscau, le auzeam fălcile troznind, trăn-căneau, sugeau din țigări. Unii se grăbiseră să adoarmă și sforăiau de parcă mînau jigărita turmă de porci a satului la gîrlă. Nu trecu mult și-mi dă-dui seama că spelbul adormise. Picotai ce picotai și adormii și eu. Curînd însă începui să visez. Visul era limpede. Înțelegeam tot.

Ce visam ? Visam că mă scald într-o baltă stă-tută, căldicică și neagră și, ca în atîtea alte sute și mii de nopți, știam că visez. Îmi spuneam : eu, acum, visez că mă scald, dar, de fapt, dorm într-un vagon de cale ferată, într-un vagon de marfă dorm, pe paie uscate dorm. Aud chiar uruitul ro-ților. Aud pînă și pufăitul apropiat al locomotivei. Să văd ce-o să visez mai departe.

Apa în care mă scăldam părea fără margini. M-am întors cu fața în sus, în vis, și am făcut pluta. Trupul meu însă nu s-a mișcat din poziția în care adormisem. Nu am vrut eu să se miște. L-am stăpînit. În vis, deasupra, cerul era fumuriu. Am căutat să zăresc soarele și, oricît m-am uitat, nu l-am găsit pe nicăieri. Lumina fumurie era totuși lumină de zi, nu de noapte și pe cer nu se vedea nici urmă de nor. Dacă n-aș fi știut că ceea

ce văd visez, m-aș fi mirat. Dar în vis nu e bine să te miri de nimic. M-am răsucit și am început să înot în picioare. Și iarăși m-am uitat în toate părțile. Nu se arăta nici o zare și nici un țărm nu se vedea pe undeva. Totul în jur era pustiu, pustiu nesfârșit și apa lișteavă în care continuam să mă bălăcesc și care mi se părea moartă.

În vis, uneori, sînt pămînturi vii și sînt pămînturi moarte, sînt ape vii și sînt ape moarte. Apa în care înotam acum era moartă. Și eu eram, pe toate întinderile acelea nesfârșite, singura vietate.

Tocmai cînd îmi spuneam astfel, văzui cum, la cîtiva pași numai, apa se despică dintr-o dată, și din despicătură ieși la iveală o făptură ciudată și hîdă care nu se asemuia cu nimic din ceea ce cunoșteam eu din viață sau din cărți. Urîta, păroasa și strania făptură, de cum ieși la suprafață, începu să vină spre mine, înotînd, dar parcă mai curînd tîrîndu-se pe burtă și cu fereală decît înotînd. Atunci, ca fulgerul, îmi trecu prin minte gîndul că s-ar putea ca ceea ce visez să aibă o legătură cu ceea ce se întîmplă în realitate în vagon. Îmi adunai, printr-un uriaș efort de voință, pe care-l simții, ca pe o adîncă durere, puterile, să mă smulg din vis și din somn, fără să strig și fără să mă mișc. Mă trezii într-o clipă. Deschisei ochii și, instinctiv, strînsei mîna pe mînerul de os al cuțitului și mă pregătii să izbesc. Nu văzui nimic prin întunericul de păcură al vagonului. Nici nu mă așteptam de altfel să văd ceva, dar fără ca măcar

să mă ostenesc să-mi ascut auzul, simții cum, acoperit de sforăiturile celorlalți care dormeau, un trup omenesc se tira, ținându-și răsuflarea, către mine. Chibzuii repede ce am de făcut și mă hotărîi să folosesc cuțitul pe tăcute și numai în cazul cînd omul care se apropia va încerca să mă pipăie, să-mi caute banii și să mi-i fure. Îmi stăpîinii respirația și îi dădui un ritm rar și liniștit, ca și cum aș fi fost pierdut în somnul cel mai adînc.

Omul veni tîrîndu-se încet și, o dată ajuns lîngă mine, se opri. Îi simții răsuflarea caldă cum îmi ajunge în obraz. Îmi strînsei nările și mă copleși de îndată scîrba. Omului îi duhnea îngrozitor gura. Valuri după valuri de duhoare de carne putredă mă năpădeau. Dacă nu mi-aș fi ținut firea, aș fi leșinat. Inima îmi bătu repede. Tîmplele îmi zvicniră. Îmi strunii însă voința și continuai să respir ritmic, liniștit. Omul, pe care nu aveam cum să-l bănuiesc cine ar putea fi, dibui cu palmele în jur, prin paie, pînă dădu de trupul meu. Atunci își trecu degetele ușor pe lîngă obrazul meu, îmi atinse bărbia și apoi îmi pipăi gîtul. Îmi spusei : dacă începe să strîngă, îl lovesc o dată, o singură dată, cu sete, între umeri. Știam, după răsuflarea lui pripită, unde îi moțăie capul, unde îi stă încordat spatele și unde, insensibil, șezutul. Omul însă nu strînse. Căută gura cămășii și-mi descheie nasturii unul cîte unul. După aceea își vîri mîna în sînul meu, ferindu-se pe cît putea să-mi atingă pielea. Pînă la urmă însă, tot trebui să mi-o atingă,

atunci cînd începu să mă bîrcîie pe sub brîul țărănesc cu care umblam strîns încins, din pricina durerilor de mijloc de care sufeream și care mă chinuiau deseori. Era un prost ! Nu acolo unde te poate bîrcîi orice hoțoman îmi păstram eu bănișorii cîștigați para cu para cu atîta alergătură !

Dar nu puteam să-l las, oricîtă scîrbă și oricîtă milă îmi era de el să mă întoarcă pe față și pe dos, să mă scotocească și să mă învăluie în nesfirșita duhoare care-i izvora din gură, ca dintr-o peșteră neagră, cu hoituri putrede în fund. Și apoi, nu știam cît o să fiu nevoit să trăiesc în mijlocul hai-manalelor în care mă aruncase întîmplarea. Într-un fel, prilejul era bine venit, să le arăt tuturor că nu sînt un băiețandru pe care maică-sa l-a făcut cu degetul și pe care îl poate pungui, batjocori și lua peste picior oricine și oricînd. Încordat tot ca un arc, într-a suta, ori poate că într-a mia parte dintr-o clipă, ridicai mîna, care se făcuse una cu plăselele cuțitului de strîns ce-l țineam și izbii cu sete. Cuțitul se înfîpse adînc în carne multă și moale, și cînd se opri și-mi vibră ușor în palmă, pricepui că vîrful lui ascuțit a dat de os. Îl smulsei dintr-o singură zvicnire, mă proptii în cealaltă mînă și mă ridicai, gata să dau a doua oară și altfel, dacă voi simți că hoțul trece la atac și încearcă să mă lovească. Avu noroc. Nu încercă. Uluit de izbitura la care nu se așteptase și înnebunit de durerea tăieturii, ieni o dată scurt

și, gemînd și scrișnind din dinți, se trase pe burtă de-a-ndaratelea.

Mă pripisem cînd socotisem că omul în care vîrîsem cuțitul s-a dat învins, că se va retrage în culcușul lui și va aștepta, gemînd și încercînd să-și oblojească rana, zorile. Poate că durerea pe care nu era în stare să și-o stăpînească îi luase mințile. Nu aveam cum să știu. Simții că nu se mai tîrăște, că s-a oprit și că încearcă să se ridice în picioare. De ce m-aș fi mirat să aibă și el cuțit ? O luptă pe întuneric și pe tăcute, dacă ar fi avut loc, nu mi-ar fi fost de nici un folos. Omul pe care îl lovisem nu avea de gînd să mă ierte. Îi simțeam grozava turbare din gemetele scurte pe care le scotea și care semănau cu grohăiturile unui mistreț întăritat. Întinsei piciorul și-i dădui o lovitură zdravănă în cap Spelbului. Spelbul se trezi și, buimac încă de somn, răcni :

— Care dai, mă ? Paștele și grijania...

Nu apucaî să-i răspund. Îl trezisem prea tîrziu pe Spelb ! Făptuisem această greșeală. Hoțul se și prăvălise asupra mea. Simțindu-i răsuflarea deasupra capului meu, avui totuși timp să sar ca o zvîrlugă în lături. Cuțitul lui, repezit, se înfipse adînc, scrișnind, în peretele de scîndură al vagonului. Pe cînd se străduia, înjurînd tare, să-l scoată, mă folosii cu iscusință de împrejurare și-l mai împunsei o dată, ușor, în coastă. Hărmălaia noastră îl dezbuimăci pe Spelb și mai trezi pe cîțiva din cei ce sforăiau. Spelbului îi veni în gînd

să aprindă un chibrit. Mai aprinseră și alții bețe de chibrituri. În lumina puțină care se făcu, îl văzui pe Diplomat frîngîndu-se de mijloc și prăbușindu-se în paie. În mîna pe care-o ținea ridicată în sus păstra un cuțit lat și bont. Vîrful frînt al cuțitului rămăsese înfipt în peretele vagonului. Mă pomenii lipit cu spatele de ușa vagonului. De pe cuțitul meu picura sînge.

Mirați și nu prea, oamenii se uitau la noi cu ochi mari, încă plini de somn. Mormăiau cuvinte pe care, în uruitul trenului și în larma iscată în vagon, nu le pricepeam. Spelbul, ridicat în picioare, trăgînd chibrit după chibrit, urla :

— Tăceți, mă, odată ! Ce s-a întîmplat ?

Răspunsei cu un glas pe care nu mi-l recunoșteam :

— Dormeam și m-am trezit pipăit de unul care-mi căuta punga, să mi-o fure. M-am apărut. L-am lovit de două ori cu cuțitul. Ultima lovitură i-am dat-o în coastă, ușor. Geme acum. Vedeți ce are.

Oamenii se imbulziră spre Diplomat. Ce era să fac ? Îmi ștersei cuțitul pe paie, îl băgai în teaca de piele moale și-l pusei la păstru, în brîu. Poate, îmi zisei, poate că o să-mi mai trebuiască, dacă nu în noaptea asta, în altă noapte sau în altă zi. De multe mă scăpase pînă acum, dragul de el !...

— De ce-ai vrut, mă, tîlharule, să-i furi băiatului banii ? Ce-ai avut cu el, mă ?

Spelbul întreba și țipa în zadar. Diplomatul nici nu se gîndea să răspundă. Lungit în păie, se ținea cu o mîină de bucile șezutului și cu alta de coastă. Gemea scurt și des. Ochii, mărturisind suferinți nestăpînite, i se blegiseră. Abia scînci :

— Căutați niște cîrpe, fraților. Și oblojiți-mă, oblojiți-mi fundul, dacă puteți. Și coasta. Singer ca un porc înjunghiat.

Dobitocul ! Îi trebuiau cîrpe ! Cîrpe bune de legat rănile ! Cine avea ?

În îmbulzcală, cuiva îi scăpase un chibrit aprins, jos, în paie. Focul, la început mărunț, se întinse cît ai bate din palme. Strigai din toate puterile :

— Foc ! A luat vagonul foc ! Foc !...

Flăcările crescură, se prelinseră pe lingă noi și virfurile lor începură să iasă afară pe ferestrele înguste și zăbrele ale vagonului de marfă. Prinse să ne înăbușe fumul.

Nu mai încăpea nici o îndoială că vagonul vechi, numai scînduri uscate și scorjite de soare, luase și el foc. Aveam să ardem laolaltă, ca șoarecii. Se întîmplase tocmai ceea ce voise să împiedice Diplomatul. Și tocmai din pricina lui.

Pentru a doua oară, în decurs de cîteva minute numai, buimăceala îi cuprinse pe toți. Țipau și urlau, de parcă fiecare s-ar fi aflat în gură de șarpe. Se și aflau, numai că șarpele nu era un șarpe oarecare, ci un coșcogeamite balaur de foc, care în loc să fie rece cum sînt șerpilor, era grozav de fierbinte.

Mă lipii și mai mult de ușă și-mi dusei mîinile în dreptul feții, să-mi feresc, cînd se vor apropia flăcările de mine, pe cît voi putea, măcar luminile ochilor. Socotii că soarta mea, pe care mi-o voisem mai bună decît a celor de lîngă care plecasem de la Omida, era vrednică de rîs ; să pier de foc, pîrpalit de paie, într-un vagon murdar de cale ferată, pentru că m-am încăierat cu un fost diplomat, care voise să-mi fure punga în care păstram treizeci de lei amăriți, cîștigați din vînzarea jurnalelor, vreme de două luni ! Darie, Darie !... Îmi veni să-mi plîng singur de milă. Nu era însă timp pentru lacrimi. În fața primejdiei care ne păștea, dintr-o dată se trezi în noi toți, nesățioasă și sălbatică, dorința de a trăi.

Flăcările cuprinseseră mai mult de jumătate de vagon. Ardeau și scîndurile vagonului. Ardeau pereții, ardea acoperișul ușor boltit, ardea și dușumeaua. Trenul alerga prin noapte și curentul iscat din cauza alergării lui stîrnea și întetea flăcările. Între timp, oamenii se adunaseră ghem în partea din urmă a vagonului, unde se afla lungit pe paie Diplomatul, la care acum nu se mai uita nimeni. Atunci a răcnit Siteavul :

— Feriți-vă ochii ! Și treceți lîngă mine toți cei încălțați. Să încercăm să stingem focul cu picioarele, călcîndu-l...

Ca la o poruncă îndelung așteptată, oamenii tăcură și se apucară să împingă și să calce cu picioarele, încălțați și desculți laolaltă, paie aprinse

și scîndurile care ardeau și ele. Unii împingeau și încercau să stingă focul și cu mîinile. Cu tot sfatul dat, nu ne mai feream nici mîinile, nici picioarele, nici fața. Numai ochii ni-i feream. Bineînțeles, cît puteam să ni-i ferim.

Larma încetă. Roțile trenului uruiău, uruiău. Tăcuți, crînceni, sălbatici parcă în această cumplită înclăștare cu moartea, ne luptam cu flăcările și cu fumul gros, înecăcios, care ne strîngea de gît și ne sufoca. Mirosea a carne pîrlită, a păr ars, a zdrențe arzînd înfundat. Focul însă se întinsese, mai ales la acoperișul care, dintr-o clipă în alta, în goana prin noapte a trenului, la o zdruncinătură mai puternică, avea să se prăbușească peste noi. Dacă ușile nu ar fi fost încuiate pe dinafară, le-am fi deschis și ne-am fi aruncat din tren, în fugă, întîmplă-se orice, pe terasament. Dar erau zăvorîte și de spart nu aveam cu ce să le spargem. Ne sosiseră tuturor clipele din urmă.

O, Darie ! Ai rîvnit să-ți faci un loc în lume, să umbli și să vezi pămîntul de la un capăt la altul, să bei și mai mult, pînă la fund, din marea cupă a amărăciunii, să te îmbeți apoi de frumusețea vieții și să-i guști, într-un tîrziu chiar, nespusa dulceață ! Acum îi gustam fumul, fumul care mă înăbușea. Flăcările îmi pîrliseră sprîncenele și dăduse iama prin părul meu bogat, zburlit, ciufulit. Mîinile, pline de arsuri, mă usturau. Picioarele desculțe, pline de arsuri, mă usturau și ele. Acoperișul, care atîrna în partea din față a vagonului,

s-a prăbușit, întetind în prăbușirea lui și mai mult focul. Dar oamenii, tăcuți, încruntați, se luptau mai departe cu flăcările, cu fumul, cu jărăgaiul.

Tresărind de înfiorare și de bucurie totodată, am auzit, tocmai când nu mă mai așteptam, fluierul răgușit și speriat al locomotivei din spatele vagonului care ardea, străbătînd prelung văzduhul. Un alt fluierat i-a răspuns din depărtare, tot atît de speriat, tot atît de prelung. Frînarii, treziți poate din picoteală, au strîns mînerile frînelor și trenul, într-o uriașă ciocnire de tampoane, s-a oprit scrișnind. Cu izbituri puternice de ciocane, ușile vagonului fură sparte. Îmbulzindu-ne, sărirăm afară. Întîi simții sub tălpi iarba aspră, uscată de toamnă, a terasamentului, apoi mă prăvălii în șanț. Acum, că trenul se oprise, vagonul nostru ardea mai departe, cu flăcări potolite. Ca să nu ne ajungă scînteile, care mișunau în toate părțile, ca niște stelute roșii, ne depărtarăm cîțiva pași de linie. Mecanicii și frînarii, adunați, dezlegau vagonul aprins de tren și locomotiva se pregătea să-l tragă mai departe, în urmă, ca să nu se întindă focul și la celelalte vagoane. Siteavul își aduse aminte :

— L-am uitat pe Diplomat în vagon. Arde de viu, dacă nu-l scoatem.

Dintr-o săritură, Spelbul și Siteavul se cățărară în vagonul aprins. Peste o clipă, ni-l aduseră pe Diplomat, cît era de lung, leșinat. M-am dus, l-am luat în brațe, m-am depărtat la cîțiva pași de tren

și l-am așezat pe iarbă. Temîndu-se că ne vom folosi de întuneric și vom fugi peste cîmp, să ne ascundem în pădurea de porumb care se vedea la o aruncătură de băț, patru soldați nemți se dăduseră jos dintr-un vagon, de cum se oprise trenul, ne înconjuraseră și ne păzeau cu puștile cumpănite în miini, gata să tragă. Osteneală zadarnică ! Pirliti de flăcări, plini de arsuri și copleșiți încă de emoție, nici unul din noi nu se gîndea s-o ia la sănătoasa.

Cîmpul mi se păru, sub lumina subțire și săracă a stelelor, nemărginit. Nu zării prin apropiere ferestrele luminate ale nici unei locuințe omenești.

Vagonul nostru, tras mai departe de celelalte, în urmă, ardea încă. Dacă ar fi avut la ei lopeți, friarii ar fi putut să stingă focul cu pămînt. Dar nu aveau. Așa ceva, mărturiseau ei, nu li se mai întîmplase niciodată, de cînd slujeau la Căile Ferate. Vagonul arse pînă nu mai rămase din el decît scheletul de fier și roțile. Locomotiva îl împinse înainte și-l legă la loc. Asupra întîmplării urma să fim anchetați mai tîrziu. Nemții ne pipăiră pe rînd, ne confiscară chibriturile celor ce aveau prin buzunare chibrituri și ne urcară, să ne odihnim și să ne mai venim în fire, pînă la cea mai apropiată stație, în vagonul lor. Și ei dormiseră ca și noi, pe maldăre de paie. Acum însă ne pierise tuturor pofta de somn.

În timp ce ne aflam, abia scăpați de primejdie, în cîmp, și vagonul nostru ardea încă, am aflat

de la frînari și motivul pentru care fusesem zăvô-
rîți în vagonul acela. Trenul cel lung, de peste
patruzeci de vagoane, era încărcat cu... oi. Pe la
mijlocul trenului, cîteva vagoane deschise purtau
pe platformele lor mari baloturi de fin uscat și
presat. Vreo două, trei vagoane transportau saci
cu tărîțe. Noi trebuia, în gările în care trenul era
programat să staționeze mai mult, să dăm mîn-
care oilor, să le adăpăm și să curățăm vagoanele
de balegă cu niște măhuri cu cozi lungi.

— Și pînă unde o să însoțim noi acest tren ?

— Nu știm. Trenul însă părăsește pămîntul nos-
tru la Orșova. De acolo înainte va fi preluat de
căt-re serviciul Căilor Ferate austro-ungare. Veți
însoți trenul, așa ne dăm noi cu socoteala, pînă la
unul din fronturile germane. Oile sînt rechizițio-
nate de nemți. Sînt ale nemților.

Uitai și încăierarea cu Diplomatul, în care folo-
sisem cuțitul, uitai și focul care-mi arsese în cî-
teva locuri pielea, îmi pîrlise sprîncenele și părul
și fusese gata-gata să mă pîrjolească de viu și să
mă schimbe într-un pumn de cenușă. Imaginației
mele îi crescură dintr-o dată mari aripi. Așadar,
îmi spusai, nu aveam să fim duși într-un loc de
muncă forțată în țară. Călătoream... Călătoream...
Aveam prilejul să mai văd o pîrticică din lumea
largă !...

Trenul se îndrepta către Apus. Aveam să stră-
bătem întinsul imperiu austro-ungar. Eu aveam
să văd pusta maghiară, munții Boemiei și apoi

aveam să tai în două Germania. Desigur, nu puteam să mă aleg cu mare lucru, văzînd gări și orașe, cîmpuri și sate, rîuri și munți din goana unui tren de marfă. Pentru mine însă și atîta era de ajuns, la puținii ani pe care-i număram. Trebuia să țin ochii cît mai mult și cît mai larg deschiși, să văd... să văd... și să înțeleg... Mă voi întoarce la București, cînd va fi să mă întorc și dacă va fi să mă întorc, cu mintea mai plină. Voi fi mai bogat în cunoașterea țărilor străine și mai iscusit în viață, voi avea, cum se spune, mai multă experiență. Mă bucurai. Peste măsură de mult mă bucurai. Îmi amintii de poveștile fraților Grimm și sub fruntea mea înviară ilustrațiile asupra cărora întîrziaseam cîndva la Omida. Căzui pe gînduri și — Doamne — visînd ca un năling mă închipuii trăind printre nemții din vechime, cu nemții din vechime... Poate că voi avea norocul să mă plimb printr-unul din acele orașe de legendă, clădite pe la începutul mileniului și pe care timpul și oamenii, perindîndu-se în cuprinsul lor, rînduri-rînduri, și rînduri-rînduri pierind, le-au păstrat întregi pînă în zilele noastre, cu ulițele lor înguste și întortocheate, cu casele lor scunde și viu colorate, ca de păpuși...

În vagonul nemților, tot atît de vechi, de dărăpănat și de păcătos ca acela care arsesese, își răs-pîndea lumina puțină și gălbuie un felinar. Nemții, după ce trenul își reluase uruitul, își aprinseseră pipele și fumau. Erau șase soldați.

Şase soldaţi bătrîni, mustăcioşi, cu berete rotunde pe cap. Ah, beretele acestea rotunde, cenuşii ! De aproape un an era plină ţara de ele. Al şaptelea neamţ, îmbrăcat într-o lungă haină de noapte, era bărbos. Îşi stinsese luleaua la venirea noastră în vagon, cînd doi găligani din cîrdul nostru îl aduseseră pe Diplomat pe braţe şi-l lungiseră pe paie. Bărbosul clătinase din cap şi se apucase să-l examineze ca un doctor. La arsurile noastre nici nu se uitase. Vederea sîngelui, care începuse să se usuce pe trupul Diplomatului, îi atrăsese însă atenţia. I-a scos hainele, una cîte una, şi l-a lăsat aproape gol. M-am dus şi eu lîngă bărbos şi m-am uitat. De ce să nu mă uit ? Doar eu făptuisem isprava. Tăietura din bucă era îngustă, însă destul de adîncă. Cea din coastă, cum mă şi aşteptam, era numai o întepătură la suprafaţă. Nu m-am mirat cînd l-am auzit pe bărbos vorbind aproape corect româneşte. Mulţi nemţi din trupele care ne ocupau ţara vorbeau româneşte. Vorbea româneşte *feldwebel*-ul Rudolf Bürger de la noi din Omida. Mai vorbeau şi alţii care îşi cîştigaseră, ca şi acesta, pîinea pe la noi prin ţară înainte de război.

— Dar cine te-a tăiat pe dumneata, domnule ?
Diplomatul mă arătă cu degetul şi zise :

— Asta !

— Pentru ce ?

— Crezusem că doarme şi am vrut să-i fur banii.

— Cum ? Dumneata ești hoț ?

— Nu, domnule neamț. De meserie sînt nene la o casă cu fete pe Calea Griviței. Mai înainte am fost în diplomație, consul. Sînt hoț numai uneori, cînd nevoia mă împinge să fur.

— Eu îți spun dumitale că bine ți-a făcut băiatul, că te-a împuns cu cuțitul. Băiat sărac. De ce să-l furi dumneata ?

— Trebuia, domnule german. Voiam să-mi cumpăr cu banii lui tutun.

— Tutun... Să furi pentru tutun...

— Ei, domnule neamț, ce știi dumneata ? Furi și pentru mai puțin.

— În sfîrșit. Treaba voastră. Tăiați-vă cît poștiți între voi. Noi, germanii, nu ne amestecăm. Dar ia întoarce-te ! Să văd cu ce pot să-ți ajut.

— Ești cumva doctor, domnule german ?

— Din păcate, nu. Sînt numai sanitar veterinar. Dar războiul m-a pus în situația să mă îngrijesc nu numai de vite, ci și de oameni.

Se întoarce în colțul lui, scotoci într-o raniță și scoase din ea o sticlură și un pachet mare cu pansamente. Eram doritor să văd ce-o să-i facă. La pansamentul răniților mă pricepeam și eu cît de cît. Pansasem cu sanitarul Bîja soldați răniți în școala de la Omida, în care învățasem cîndva carte, atunci cînd războiul se apropiase de satul nostru și chiar după ce nemții intraseră în sat și plecaseră mai departe.

Sanitarul bărbos îi șterse Diplomatului rana din coastă cu un bulgăre de vată muiat în tinctură de iod, apoi deasupra îi aplică un plasture.

— Aici o să treacă repede. Dar dacă băiatul greșea și-ți înfigea cuțitul ceva-ceva mai adânc, n-aș mai fi avut acum pe cine pansa. Inima e la o lățime de unghie de tăietură. Buca o să se vindece ceva mai greu. Cuțitul băiatului ți-a pătruns adânc de tot în carne. Cred chiar că ți-a atins și osul.

— L-a atins. Am simțit când s-a oprit virful cuțitului în os. Parcă m-a săgetat în creier, domnule neamț. Și acum tot în creier mă ustură mai tare, decît acolo unde mă pansezi dumneata. Ooof !...

Din pricina arsurilor de care sufeream, nu mai adormirăm nici unul. Noaptea trecu greu, dar trecu. În zori, ajunserăm la Pitești. Nemții ne deteră jos din vagonul lor și ne mutară într-altul. De teamă însă să nu-i dăm cumva și aceleia foc pe parcurs, nu ni-l mai așternură cu paie.

— O să dormiți pe scînduri. E mai sănătos.

— Mai sănătos nu e, dar nici pînă acum n-am dormit pe moale, răspunse Siteavul.

— Diplomatul a adormit, zise Spelbul. Doarme ca pe saltea de puf.

— După cît se pare, trebuie să fie cam mulțisor de atunci. O fi uitat și el cum e salteaua de puf, spuse Siteavul.

Diplomatul auzi că se vorbește despre el. Încercă să-și ridice capul și scînci :

— De uitat n-am uitat, însă m-am obișnuit să dorm ca țărani, ca vagabonzii, oricînd și oriunde.

Siteavul zise aspru :

— Ai prins glas, Diplomatul ?

— Am prins. Ce, credeți că mă curăț ? Dacă știți vreunul să cîntați, peste o săptămînă o să mă puteți vedea și valsînd.

— De cîntat știm noi să cîntăm, dar nu valsuri, boierule, mirii careva.

Doi soldați nemți rămaseră cu noi. Ușile fură lăsate deschise. Trenul o luă spre Craiova. Pe sub ochii noștri începură să se perinde cîmpuri nesfîrșite, miriști uscate și arse de soare, păduri de porumb cu moțul auriu, salcîmi cu frunză galbenă. Diplomatul îi izvorî sudoare pe față. Mă auzii striga :

— Mă, ăla care m-ai lovit azi-noapte cu cuțitul, dă-mi o cană cu apă, că mi-e sete. Auzi ? O cană cu apă.

Nu aveam de nici unele la noi. Mă uitai împrejur. Unul din soldați îmi întinse bidonul lui de tinichea, îmbrăcat în postav cenușiu-verzui, ca și uniforma pe care o purta. Mă apropiai de Diplomat, destupai bidonul, turnai apă în căpăcelul rotund și adînc ca un pahar și i-l întinsei. Îl dădu numaidecît pe gît, cum se dă o băutură tare.

— Mai dă-mi, te rog, încă unul.

Îi privii capul ușor lunguiet, teșit, pletos. Părul îl avea galben. Gălbui îi erau și mustățile mari, căzute peste gura în care dinții din față se rări-

seră și arătau între ei largi știrbituri. Ochii rotunzi, nițeluș bulbucăți, ca ai unui om care abia s-a trezit din somn, sub sprâncenele stufoase, zbîrlite, licăreau un albastru spălăcit. Suferea. Își mușca mereu buzele carnoase, pentru a-și stăpîni durerea. Nu-mi părea rău că-l lovisem. Nu-mi era milă de el. Nu-mi era milă de nimeni. Nici de mine. Inima mi se ucasa ca iasca. Mă întrebă :

- Îți pare rău că ai băgat cuțitul în mine ?
- Nu. Nu-mi pare rău.
- Nici mie. Mi se cuvenea.
- Crezi ?
- Da. Îmi place că te-ai apărut. Grozav îmi place. N-am nici o considerație pentru blegi.
- Ai cunoscut mulți blegi pînă acum ?
- Destui ca să mă scîrbesc de ei.
- De ce ai încercat să mă furi ?
- Eram convins că dormi adînc.
- Dormeam. Dar cînd te-ai apropiat de mine m-am trezit.
- Trenul uruia, iar eu m-am apropiat ca o pisică. Cum de m-ai simțit ?

Se mira degeaba. Aveam somnul ușor. Acasă, la Omida, dacă în timpul nopții se pornea vîntul, mă trezea șuieratul ușor al șindrilei cu care era acoperită casa, mă trezea susurul domol al frunzelor celor doi duzi bătrîni din bătătură. Trezit, ascultam șuieratul șindrilei cum se ascultă un basm. Ascultam freamătul ramurilor și al frunzelor ca pe

un cîntec vechi, ceasuri întregi, uneori pînă veneau zorile și albeau fereastra.

Omida ! Satul meu de pe lungă și îngustă Vale a Călmățuiului ! Ce departe mi se părea acum ! Cu puține ore înainte fusesem la un pas de moarte. Eram pierdut în lume. Părinții, frații, surorile n-ar fi aflat nimic de trista mea pieire în flăcări. M-ar fi așteptat un timp să dau semn de viață, să mă întorc să-i văd, să mă vadă. Pe urmă...

Pe urmă, m-ar fi uitat cum l-au uitat pe frate-meu Alexe, cel care a dat ortul popii la numai șapte zile după ce-l născuse mama. Dar nu. Pe frate-meu Alexe nu-l uitaseră cu totul. Cînd se apropia primăvara și zăpezile începeau a se topi, aproape de sfîrșitul lui februarie, într-o vineri, o auzeam pe mama spunîndu-i tatei :

— Miine e ziua Sfîntului Apostol Arhip, a Sfîntului Filimon și a Sfîntului Apfia, e sîmbăta morților. Omule, trebuie să fac colaci morților noștri.

— Mai avem ceva făină în casă, Mario ?

— Am mai păstrat nițicușă pe fundul sacului.

— Atunci e bine.

— E bine.

Aducea tata din arie un coș, două de paie, încălzea bine soba oarbă, de cărămidă. Bucuria noastră ! Morții, în gropile lor, se bucurau întotdeauna de căldura adîncului pămîntului. Noi, iarna, ne bucuram de căldură numai atunci cînd soba era încălzită.

Se spăla îndelung pe mâini mama, îmbrăca straie curate, ingenunchea în fața icoanei din perete, se ruga și se închina pînă ostenea. Pe obrazul ei bălan, veștejit de vremuri și de necazuri, răsărea atunci și mai mult tristețea. Știam că gîndul ei e plin tot de amintirea morților. Tăceam. Nu mă mai jucam. Cădeam și eu pe gînduri. Se ridica mama. Săruta icoana. Ieșea în tindă, pe vatră. Cernea făina cu sita deasă și apoi se apuca s-o frămînte în căpistere, amestecînd-o cu apă caldută, după ce arunca în ea o fărîmă acră de aluat uscat. Cît se dospea coca, se încălzea și soba. Mie îmi plăcea să stau lîngă mama și lîngă foc, ciucit, să mă uit cum împletește colacii. Minuni ieșeau din mîinile ei aspre. Întîi împletea colaci pentru morții dinspre partea tatei, pentru bărbați și pentru femei.

-- Asta să fie al lui cutare...

Apăsa pe el crucea cu mînerul scobit. Pe colac se înscriseră litere și flori ciudate.

— Asta să fie al lui cutare...

Pe toți îi știa, deși pe cei mai mulți nu-i cunoscuse, fiindcă trăiseră și muriseră cu mult înainte ca ea să vină pe lume, să crească și să ajungă, cu doi copii în brațe, de la bărbatul ei dintîi, în casa tatei. Bunici și străbunici, bunice și străbunice, toți morți de mult și de mult topiți în pămînt, înviau parcă pentru o clipă și mie mi se părea că înviind își arată parcă chipurile obosite în depărtări, dincolo de flăcările roșii-gălbui ale focului. Făcea apoi colaci pentru morții dinspre partea ei.

O auzeam rostind și numele străbunicului Daud și al străbunicii mele Zarinca, pe care turcul voise întâi s-o treacă prin sabie cîndva, într-o primăvară, lîngă o fîntînă, și apoi sfîrșise prin a se creștina și a o lua de nevestă. O, Doamne ! Ce mulți erau ! Ce mare era numărul morților noștri ! Dacă ar fi înviat și ar fi venit în aria noastră toți deodată, nici n-ar fi avut loc, chiar dacă ar fi stat unul lîngă altul, poate că nu i-ar fi cuprins nici un sat întreg.

Colacii, tămîiați și purtați pe la biserică, îi mîncam noi a doua zi spre prînz, reci. Îi mîncam noi și se săturau, pe lumea cealaltă, morții noștri. Dacă aș fi murit în foc, cum era cît pe-aci să se și întîmple, peste un an, doi, în simbăta morților, ar fi dat mama un colac de pomană și pentru mine. Parcă o și văd împietindu-mi colacul. Parcă o și aud :

— Asta să fie al lui Darie...

Simțeam în nări mirosul cald al colacului meu.

Privii către nemți. Scoaseră dintr-un sac piini mari, negre și urîte, piini de război. Le tăiară în felii. Se îndurară și ne deteră la fiecare cîte o felioară. I-am dus una și Diplomatlui, care tîndălea întins pe coasta sănătoasă. Începu s-o molfaie în gingii și în puținii dinți pe care îi mai avea.

— E bună pîinea, Diplomatule ?

— Bună! Nu putem spune că nemții nu-și hrănesc îndestul robii ! Pîine cu scuipat ! Pîinea ne-o dau ei. Scuipatul ni-l furnizăm singuri. Mai dă-mi puțină apă...

Stam lingă Diplomat și din cînd în cînd îl adăpam. Sorbea apa și cerea altă cănuță. Nu se mai sătura de băut. Arșița care-l mistuia era mare. Se vedea cît de colo. Mi-ar fi trebuit un butoi întreg să-i ostoiesc setea. Îl zgîndării :

— Ai să te cureți, Diplomatul ! În cîteva zile ai să înghiți gutuia. O dată mort, o să te aruncăm din vagon, din mersul trenului, să te mănînce viermii și jigăniile cîmpului. Ai înțeles, Diplomatul ? Ești pe curățatele, boierule. O să-mi rămîină gambeta ta.

— Te înșeli, băiete. Mai am încă mult pină o să-mi sune ceasul.

— De unde știi ?

— Știu. O să scap. Iar noi doi, afurisitule, o să ne mai întîlnim și după ce o să ne întoarcem la București, cînd va lua sfîrșit această călătorie silită.

— Și te gîndești să încerci să te răzbuni pe mine, nu ?

— Negreșit. Mi-a plăcut că te-ai apărat. Te văd ager. Însă o lovitură de cuțit nu se uită cu una, cu două. O să te oblig să mi-*o* plătești.

— Cum ? Aș vrea să știu cum.

— Am să te silesc să trăiești pe lingă mine, să mă slujești.

— Să-ți dau ca acum apă ? N-o să-ți fie totdeauna sete. Să-ți lustruiesc pantofii ? Deocamdată văd că nici n-ai pantofi. Porți în picioare niște rupturi.

— Tu vorbești ! Tu care ești desculț !

— Ei și ?! N-o să umblu totdeauna desculț. O să-mi cumpăr eu și ghete.

— O să-ți cumperi, dacă o să mă ascuți pe mine.

— Adică, să fac, ce ?

— E prea devreme, puștiule, să intru în amănunte.

— Totuși ! Nu mă lăsa să presupun ceea ce n-ar putea fi.

— Ei bine, poftim, dacă ții să știi de pe acum cu orice preț. E simplu. Simplu de tot. O să te învăț...

Se răzgîndi. Tăcu. Pe urmă își luă inima în dinți și vorbi. Nu mă speriai de ce auzii. Mă aplecai asupra lui și-l întrebai încet :

— Nu minți ? Într-adevăr, te pricepi la așa ceva, Diplomatul ?

— D-apoi cum ! Mă pricep. Și încă bine de tot.

— Te mai pricepi și la altele ?

— Cum adică ?

— Vreau să spun, te mai pricepi și la alte păcătoșenii ?

— Păcătoșenii ? De ce le spui păcătoșenii ? Mă pricep la multe.

— Nu prea îmi vine să te cred. Miroși ca un stîrv. Azi-noapte am băgat de seamă că ești și laș. Ești, de fapt, o biată căzătură. Nu știi nici să te bați cu cuțitul. Nici măcar atîta nu știi, Diploma-

tule. În schimb știi să minți. Minți de-ngheață apele.

— Fire-ai tu să fii al dracului ! Ai noroc că nu mă pot mișca, altfel...

— Altfel ce ?

— Ți-aș arăta eu ție... Te-aș învăța eu minte pe tine, o dată pentru totdeauna.

— Cotul și pișcotul !... Ce să-mi arăți ? Stîrvule !

— Îmi spui stîrv ! Este adevărat că-mi cam miroase gura urît. Dracu știe de ce. Sînt mai mult bolnăvicios decît bolnav. Dar capul, înțelegi ? Capul mi-e sănătos.

Auzindu-l vorbind în dodii, îmi veni să rîd cu hohote de el, ba chiar să-i trag un picior în burtă. Mă stăpîinii, ca să nu atrag asupra noastră atenția celorlalți.

— Cap sănătos, se poate. Dar cap de găină, nu de ceea ce ții cu orice chip să pari. Azi-noapte umblai cu degetele pe sub bărbia mea. Îți era la îndemînă. De ce nu m-ai strîns de gît ?

— Ce-ai fi făcut dacă încercam să te strîng de gît ? Spui că erai treaz. Că pîndeai.

— Sigur că eram treaz. Dacă ai fi fost atent, ți-ai fi putut da seama că sînt treaz.

— După ce ? Era întuneric...

— Dobitoc bătrîn ! Respiram regulat, prea regulat, nu aveam respirația obișnuită a unui om care doarme. Pricepi, Stîrvule ? Asta e una la mînă. A doua la mînă : cînd mi-ai pipăit bărbia și

ți-ai trecut degetele ușor peste gîtul meu, ai fi putut iarăși să-ți dai seama că nu dorm. Carnea mea era încordată, împietrită, rece, nu caldă și moale ca a unui om care doarme neștiutor și nepăsător. Și ți-aș mai putea spune multe, dar cum cred că ai capul sec, mă tem că n-ai putea să înțelegi.

— Ia te uită ce dă din el !... Dar nu mi-ai răspuns la întrebare : ce-ai fi făcut tu dacă încercam să te gîtui ? Ai fi strigat ?

— N-aș fi strigat. Te-aș fi lovit cu cuțitul în coastă. Tare. L-aș fi împlîntat în trupul tău pînă-n plăsele și, ce mai calea-valea, te-aș fi omorît.

— M-ai fi omorît ! Ia spune-mi, mă, te-ar fi lăsat pe tine inima să mă omori ?

— Ce-ai fi vrut ? Să te las așa, de milă, să-mi sucești gîtul ca unui boboc ?

— Așadar, la o adicătelea, tu nu te-ai da în lături să omori om ?

— Vezi bine că nu.

Îmi înfipsei ochii în ochii lui și-l întrebai repede, de parcă i-aș fi fulgerat două palme :

— Ascultă, Stîrvule, spune-mi drept, tu n-ai omorît niciodată om ?

Clipi des, de parcă i-aș fi aruncat în ochi un pumn de sare. Zisei :

— Stai liniștit, Stîrvule. Nu te răsuci atîta. Că nu te-am înfipt în frigare. Și răspunde-mi adevărul : n-ai omorît niciodată om ?

— Mai dă-mi o cănuță de apă, că-mi arde gîtul. Și pe urmă mai du-te-n mă-ta cu întrebările tale,

că n-am poftă de conversație și cu atât mai puțin de spovedanii. Ce ești tu ? Popă ești de-mi ceri să mă spovedesc ție ?

— Popă ! Nu sînt popă, Stîrvule. Dar era cît pe-aci să ajung.

— Și de ce-ai apucat alt drum ? Ți-ar fi stat bine seminarist. Ți-ar fi stat bine să cîmți pe nas ! Doamne miluiește, Doamne miluiește, Doamne miluieșteee...

— Ai fost și pe la biserică...

— Am fost. Dar spune-mi, de ce nu te-ai dus, mă, la seminar ?

— De dus m-am dus eu, dar nu m-au primit. Sînt șchiop. Părintele arhimandrit Scriboniu, directorul seminarului, mi-a spus, cînd mi-a respins cererea de înscriere, că Domnul-Dumnezeu din ceruri nu vrea să fie slujit pe pămînt decît de popi fără beteșuguri trupești. Poate primește Maica Domnului, părinte arhimandrit, să-i slujesc, i-am spus eu.

— Nu, mi-a răspuns părintele arhimandrit. Nici Maica Domnului nu primește să fie slujită de betegi.

— Poate primește Sfîntul Duh, părinte arhimandrit, să-i slujesc.

— Nu, nici Sfîntul Duh nu primește.

— Poate primește Iisus Cristos, părinte arhimandrit.

— Nu, nici Domnul nostru Iisus Cristos nu primește, fiule, să fie slujit de un popă beteag.

— Atunci, m-am milogit eu, părinte arhimandrit Scriboniu, poate mă primesc sfinții.

— Nici sfinții nu te primesc, fiule. Și ei vor să fie slujiți de popi cu trupul întreg.

— Atunci, părinte arhimandrit Scriboniu, cui să slujesc eu pe lumea asta ?

Părintele arhimandrit Scriboniu, Stîrvule, avea barba lungă pînă la briu și albă ca zahărul, și ochii mari și cuvioși. S-a scărpinat în barbă, m-a scăldat o clipă în privirile lui de miel blajin și a glăsuț dulce :

— Cui să slujești tu pe lumea lui Dumnezeu, fiule ? Diavolului ! Diavolului să-i slujești...

Iată, Stîrvule, de ce n-am devenit popă. Cu toate astea, poți să mi te spovedești. Știu să păstrez tainele mai abitir decît un popă. Popa le mai scapă preotesei. Eu n-am cui.

— Asta rămîne de văzut. Va trebui să ne cunoaștem mai bine. O să avem timp. Prevăd că drumul ăsta pe care-l facem cu nemții o să fie lung.

Diplomatul putea, la urma urmei, să se și înșele. Trecusem de mult Oltul. Trenul, cu locomotive vechi — una îl trăgea din față, alta îl împingea din spate — abia se tîra peste cîmpuri.

A doua zi dimineața, am trecut prin Turnu-Severin și ne-am uitat la orașul pe jumătate ars și dărîmat din pricina luptelor care avuseseră loc cu aproape un an în urmă. Ne-am oprit pentru mai multe ceasuri la Orșova. Aci ne-am întîlnit iarăși cu Dunărea dragă pe care o cunoașteam de cînd

eram de o șchioapă, cu Dunărea pe care o străbăteam de-a latul, înotînd ca o zvîrlugă, cu Dunărea căreia îi cîntasem de atîtea ori :

*Dunăre, Dunăre,
Drum fără pulbere...*

Ne trebui o jumătate de zi să adăpăm oile din vagoane, să le dăm tărîțe și fîn și să le curățăm balega. Cîteva muriseră. Le scoaserăm afară din vagoane cu cîngile. Nemții ne puseră să le jupuim. Le jupuirăm. Ne pricepeam la jupuit. Sărarăm din belșug pieile ude de sînge și le întinserăm în vagon, deasupra noastră, pe niște sîrme pe care ni le aduseră ei și pe care le legarăm de la o ferastră la alta. După ce isprăvirăm treaba, ne spălarăm pe mîini la cișmeaua din gară — cei care aveau obiceiul să ne mai și spălăm pe mîini — și, în sfîrșit, nemții noștri ne adunară și ne dădură de mîncare cîte o bucată de pîine neagră, unsă cu marmelață de prune și cîte o cană mare de tinichea plină-ochi cu o zeamă neagră, pe care am adus-o la vagon noi, cu căldările, de la cantina militară a gării. Eram flămînzi ca lupii. Așa că nici n-am avut cînd să luăm aminte că pîinea e acră, că marmelada e mucegăită și că pămîntia și fierbîntea zeamă neagră e amară ca fierea. Un maior, medic militar, văzîndu-ne prin gară, pe unii numai pîrliți de flăcări, pe alții purtînd pe trup arsuri, se îndură și trimise o ordonanță după noi. Ne duserăm în cîrd.

Ne purtară doi soldați din urmă pînă la un cabinet medical, instalat într-o casă dărăpănată de lîngă gară. Acolo, medicul militar ne examină pe fiecare și puse niște sanitari bătrîni de ne mînjiră arsurile cu alifie. Parcă ne mîngiau. Ni s-au mai liniștit usturimile care ne secau la os. Parcă ni s-au mai liniștit. Veterinarul nostru le spuse cîteva cuvinte sanitarilor despre Diplomat. Îl aduseră și-l pansară și pe el. Uwe Uhl, *feldwebel*-ul care era șeful grupului de soldați ce însoțeau trenul, mi-l dăde în grijă :

— Tu l-ai lovit, tu să-l hrănești și să-l adăpi cîteva zile, pînă va fi în stare să se țină singur pe picioare.

Diplomatul rinji la mine :

— Eu l-am rugat.

— Vorbești nemțește ?

— Vorbesc douăsprezece limbi. Și eu l-am rugat pe *feldwebel* să-ți poruncească să ai grijă de mine. O să te am un fel de ordonanță, ca să vorbesc mai pe ocolite și să nu zic slugă.

Nemții și ceilalți oameni plecară să cerceteze vagoanele, să vadă dacă nu cumva au mai rămas oi moarte nedate jos. Rămăsei în vagon, numai eu cu Diplomatul, căruia mă hotărîsem să nu-i spun decît Stîrvul.

Îmi veni să-l scuip între ochi. Nu-l scuipai. Îmi arătai și eu, ca un ciine, colții la el și-l înjurai pe țigănește, cumplit, cum înjura prietenul meu Tănase Fier Rău sus, la arman, la Clocociov, cînd își

ieșea din pepeni. Stîrvul fierbea de minie. Tot sîngele putred pe care îl mai avea în trup îi năvăli în obraji și i-i învineți. Cu mîinile tremurînde căuta ceva împrejurul lui să ia și să-mi arunce în cap. N-avea ce să găsească.

— Stîrvule, i-am spus, Stîrvule, dacă nu te porți bine cu mine, cum sîntem singuri în vagon, te dau cu tărtăcuța de podea, pînă ți-o fac zob. Ai înțeleș ?

Și iarăși îl potopii cu sudălmii.

— Îți merge gura ca moara.

— Îmi merge. Dar nu despre asta e vorba. Auzi, Stîrvule ! După ce te stîlcesc în bățai, te arunc din vagon, din mersul trenului. Dau mărturie că te-ai aruncat singur. Jur că ai vrut să fugi, otreapă ce ești !

— Ești în stare.

— De ce să nu fiu ?...

Și ca să-l fac să înțeleagă că nu glumesc, îi trăseși un pumn în moalele capului. Diplomatul se muie și începu să-și dea ochii ușor bulbucăți peste cap. Din vînat deveni galben cum e ceara. Știul că n-o să moară dintr-atîta. Îl privii. Peste puțin timp își veni în fire. Mă aplecai iarăși peste el și-l întrebai, rînjind :

— Te-a durut, Stîrvule ? Mai mă ameninți ?

Diplomatul, ca întors de pe alt tărîm, se uita la mine năuc. Îi spusei aspru :

— Ai să te porți bine cu mine, nu-i așa ? Făgăduiește-mi. Altfel, te sting în bătaie. Auzi ?

— Aud. Iartă-mă, băiete.

— Așa mai merge. Acum putem să -stăm de vorbă ca doi prieteni.

Mai aveam o bucățică de pîine în sîn. O scosei și i-o întinsei :

— Poftim ! Crapă ! Ți-o fi și ție foame.

Omul slăbănog se uită la mine, zăpăcit parcă. Crezu că-mi bat joc de el.

— Nu vrei să mănînci ? Bine...

Îi dădui peste obraz o palmă ușoară ca o mîngiere. Diplomatul zise stins :

— Să nu mă mai lovești peste fălci. Mă doare.

— Mai mult te-am mîngîiat...

— Am gura bolnavă. Am văzut stele verzi.

— Ți-au plăcut stelele verzi ?

— Mi-au plăcut. Dar să nu mă mai lovești.

— Mănîncă. Mănîncă, să prinzi puteri ! Altfel...

Mai în glumă, mai în serios, îi arătai pumnul.

— Mănînc, fiindcă mi-e foame. Nu de frică.

— Mă rog. De foame, de frică... Mănîncă. Trebuie să mănînci. Ești lihnit.

Luă pîinea și începu s-o roadă încet, s-o legească, s-o mestece mult, ca oamenii flămînzi, care vor să-și creeze iluzia că, mîncînd puțin dar mes-tecînd îndelung, mănîncă îndeustul și se satură.

— Vrei cumva și o țigare, Diplomatule ?

— Dacă ai... Dacă ai și dacă vrei...

— Am făcut rost de un pachet de tutun. L-am cumpărat în gară, la Orșova, de la un turc din Ada-Kaleh.

— Cu foiță ?
— Cu foiță.
— O adevărată raritate pe timpurile astea.
— Da. O adevărată raritate. N-am mai văzut foiță de multă vreme.

— Țigarea cu hîrtie de jurnal ustură. Ustură la buze. Ustură în gît.

— Ustură. Fumul totuși e bun.

— Fumul... Totul e fum, măi băiete... Totul...

— Nu știu... S-ar putea să fie așa și s-ar putea să nu fie. Dar... Diplomatele, de ce vrei tu să mă-ntristezi ? Crezi că sînt prea vesel ?

Nu-mi răspunse. Poate nu vru să-mi răspundă, ori poate nu știu ce să-mi răspundă. Îi răsucii o țigare groasă și i-o întinsei să și-o lipească singur. Îmi răsucii și mie una.

— Ascultă, Diplomatele. Am să te întreb ceva.

— Întreabă-mă. Dar să nu încerci iarăși să mă descoși dacă am omorît sau nu om. Ți-am spus : n-am omorît.

— Lasă asta. Altceva doresc să știu.

— Ce anume ?

— De ce ai încercat să-mi furi banii ? Dacă mi-ai fi cerut cîțiva lei pentru tutun, poate că ți-aș fi dat de bună voie.

— Mă, deși tu ai un cap ager, cum ți-am mai spus-o, ești totuși un băiat simpluț, ba, de ce să nu ți-o spun direct, ești chiar prostănac. Unii fură de nevoie. Alții fură din plăcerea de a fura. Fură din voluptate. Eu fur și din cauza nevoilor materiale

care mă silesc să fur, dar și din plăcerea de a fura, din voluptate, dacă tu ești capabil să înțelegi ce este aia voluptate. Eu... Eu am un mare dispreț pentru muncă. Disprețuiesc oamenii, pentru că muncesc și pentru că se supun legilor.

— Diplomatele, crezi într-adevăr că oamenii merită să fie disprețuiți ?

— Cred.

— De ce ?

— O să-ți spun altă dată. Acum... Acum sînt prea istovit.

— Atunci spune-mi altceva. Tu ai făcut armata ?
Diplomatul rînji :

— Dar ce, eram prost ? M-am învățat.

— Cum ?

— Cu acte măsluite.

— Te pricepi și la măsluitul actelor ?

— Mă pricep la foarte multe lucruri.

Cîmpurile erau nesfîrșite și privirile mele flămînde alergau nestingherite pînă la marginea alburie a zării. Prin gări femeile și copiii care așteptau trenuri de persoane, pe peron, pe bănci, lingă desagii lor umflați, vorbeau, ca și noi, românește. Numai soldații bătrîni, care erau îmbrăcați în uniforme verzi și aveau pe cap chipiuri țesute, grăiau ungurește.

La Craiova, la Turmu-Severin, la Orșova trecusem pe urmele războiului. Adînci urme. Văzusem gări și margini de oraș arse, cantoane purtînd pe zidurile lor găuri de schije, vagoane și locomotive

răsturnate lângă terasament, poduri metalice rupte și înlocuite la repezeală cu altele șubrede, din lemn. Și văzusem pretutindeni morminte proaspete. Pe aici, prin Banatul care făcea parte din vastul imperiu al bătrînului Franz Iosef, parcă nici nu ajunsese războiul. Toate erau la locul lor, neatinse. Nu se vedeau pe nicăieri negrii și marii pași ai morții. Bărbații însă erau rari. Moartea mușca undeva, departe, la hotare, din trupurile lor. Dar șuieratul gloanțelor, hăuliturile care însoțesc iureșul baionetelor setoase de sînge, lătrăturile seci ale mitralierelor, gemetele prelungi, ca niște tunete de vară, ale tunurilor, nu ajungeau pe aceste meleaguri. Domnea liniștea și, aparent, domnea și pacea. Mai domneau încă resturi ale unui belșug care fusese. Într-o gară de cîmp am izbutit să cumpăr, pentru șapte lei de argint, vechi, o pîine mare, albă, țărănească, de aproape două kile. Nemții din vagon se uitară cu jînd la pîinea mea. Nu semăna nici pe departe cu pîinea pe care o mîncasem la București, pîine neagră, de tărițe, amestecată cu pleavă și cu paie tocate, și nici cu pîinea rotundă, întunecată și tare ca pămîntul, cu care se hrăneau nemții și din care ne primeam și noi porția, un sfert de pîine pe zi.

— Oamenii, pe aici, mai trăiesc încă bine, spuse Spelbul. Pînă acum sînt învingători și nemții nu au putere asupra austro-maghiarilor. Nu-i jefuiesc. Să-i vedem cît vor mai putea să țină fronturile.

Siteavul întrebă :

— Crezi că nu le vor putea ține pînă la sfîrșit ?
Că vor pierde războiul ?

— Așa îmi dau eu cu socoteala. Acum s-au întins ca riia aproape peste tot pămîntul. Fură ce pot fura, dar tot pîine amestecată cu gunoaie mănîncă. V-ați uitat la soldații nemți pe care îi întîlnim prin gări ? Unii sînt ciungi de o mină, alții șchiopi de un picior. Am văzut și chiori. Cei ce nu au beteșuguri sînt albi de bătrînețe. Asta înseamnă că floarea armatei lor a înghițit-o de mult pămîntul. Războiul de tranșee cere tărie și sănătate. Bătrînii cad repede. Au și uitat instrucția. I-am văzut pe front.

Doritor să aflu mai mult, mă băgai în sufletul Spelbului.

— Nene, dumneata ai fost pe front ?

— Am fost, n-aș mai fi fost.

— Unde ?

— În Transilvania. Am făcut parte din armata care a trecut munții pe Valea Oltului în primele ceasuri de război. La început a fost ușor. N-am întîlnit în fața noastră decît un lanț subțire de grăniceri unguri. Mai mult rezerviști. Unii dintre ei erau români, frați, cum s-ar spune. Nici nu aveau cine știe ce arme. Cum ne-am repezit spre ei, după cîteva împușcături, s-au risipit ca potîrnichile. Ofițerii noștri ne puneau să cîntăm. Nu ne prea ardea nouă de cîntat. Ne temeam că dintr-un ceas în altul, ori dintr-o zi în alta, o să se întoarcă roata. Războiul e război și cînd îl pornești trebuie

să te gîndești și la rău. Eu unul zic că întîi și întîi trebuie să te gîndești la rău. Cîntam după ordin. Gradații rîdeau, erau bucuroși și ne spuneau că tot așa o să mergem înainte, trăgînd ici cîteva focuri, colo cîteva obuze, pînă la Tisa și chiar pînă la Budapesta, să făurim cu armele România Mare. Toți visau România Mare.

— România Mare...

— Am început însă curînd să înțelegem și noi ce însemna pentru ei România Mare. Pătrundeam într-un sat ori într-un orășel. Ungurii și sașii încuiau porțile, trăgeau obloanele și se ascundeau în casele lor cu porți înalte și cu ziduri groase ca în niște cetăți. Românii însă ne primeau la margine cu flori, cu pîine și cu sare.

— Bine ați venit, fraților ! Bine ați venit ! De cînd vă așteptăm !

Soldații mureau. Mărimile se îmbogăteau. Războiul, unora le aduce moarte ori schilodiri. Altora, avere. Așa a fost de cînd lumea.

Am înaintat noi așa, mai mult jucîndu-ne de-a războiul decît războindu-ne de-adevărat, pînă am ajuns în preajma Sibiului. Ne pregăteam să intrăm în Sibiu, să-l cucerim. Către seară însă patrulele care încercau să atingă marginile orașului au fost întîmpinate cu alt fel de focuri. Pe dealurile dimprejur s-au arătat căștile turtite ca niște ceaune și uniforme verzi-cenușii ale nemților. S-a întîmplat tocmai ceea ce nu prevăzuse comandamentul nostru. Nemții luaseră trupe încercate și

învățate de mult cu focul, de pe frontul din Apus, și le aduseseră în grabă în Ardeal. Le-au aruncat fără întârziere împotriva noastră. Ei ! Acum, fraților, se schimbase calimera ! Ne băteau cu artileria pînă ne zăpăceau. Pas de te mișcă din mască, dacă-ți dă mîna ! Ne secerau cu mitralierele, cu puștile mitraliere, cu grenadele. Se sfîrșise cu înaintarea. Baionetele nu ne mai slujeau la nimic. Cum să ajungi să te bați la baionetă cu niște ostași atît de bine înarmați, care parcă fuseseră anume crescuți pentru război ?

Spelbul vorbea încet, cu glasul uscat, plin de ciudă.

— Vezi, noi nu aveam nimic cu soldații din fața noastră. Erau și ei oameni ca și noi, dar era război. Ei trebuia să ne omoare pe noi și noi trebuia să-i omorîm pe ei. Și ne era necaz că ei aveau scule și mașinării de omorît mai bune decît ale noastre.

— Nene, atunci cînd te aflai acolo, pe front, în luptă, ți-a fost frică ?

— Cum să nu-mi fie ?! Cine a fost pe front și zice că n-a simțit frica străbătîndu-i trupul pînă-n măduva oaselor, nu spune adevărul. La început, mai ales, mi-a fost frică. Pe urmă m-am mai obișnuit. Dar cînd intri în luptă, te cuprinde un fel de amețeală, mai curînd un fel de beție. Atunci nu mai ai timp să te gîndești la moarte. Tragi cu arma, alergi, te culci la pămînt, izbești cu sete, dacă ajungi la lupta corp la corp, te ferești, dacă mai poți să te ferești. Și atunci... Uیți de frică...

Însă, ce-i adevărat, e adevărat : cu timpul te mai obișnuiești cu răul. Omul e grozav de tare. Se obișnuiește cu orice.

Îmi plăcea că Spelbul are poftă de vorbă, așa că îi pusei și lui una din întrebările pe care i-o puseseam mai înainte Diplomatlui :

— În lunile în care ai luat parte la război, spune-mi drept, nene, ai omorât om ?

Spelbul se uită mînios la mine, se încruntă și ridică pumnul.

Nu mă va lovi, îmi zisei în gînd și, drăcește, îl privii dîrz, drept în luminile ochilor.

Spelbul se muie :

— Dacă am omorât om ! Mă întrebi dacă am omorât om ! E greu să ieși parte la război și să nu omori oameni. Pe unii îi omori de departe, cînd tu stai în tranșee și ei năvălesc la atac. Ochești unul care-ți cade mai bine în cătarea armei. Mîna, afurisita, nu tremură. Tragi. Și vezi cum omul în care ai tras se prăvălește pe brînci ori pe spate și nu se mai ridică. Ochești altul. Și așa mai departe. Pe ăștia nu-l știi cum arată la față. Nu știi dacă sînt tineri ori bătrîni. Nu le vezi obrazul. De departe toți soldații se asemuie între ei ca două picături de apă. Aceleași uniforme, aceleași căști, fug la fel, aleargă la fel, se tîrăsc pe brînci la fel. Oamenii pe care-i omori de departe nu-ți tulbură niciodată nici gîndul, nici somnul. În văpaia focului, pe front, te simți grozav de nenorocit cînd tragi într-un dușman și nu-l vezi căzînd. Este ca

și cum, aflîndu-te la vînătoare, tragi într-un iepure, și iepurele, în loc să se dea o dată, de două ori peste cap și să nu se mai scoale, fuge și se ascunde în tufiș. În război viața omului e ieftină. Nu mai face doi bani. Mi s-a întîmplat însă să omor om și de aproape.

— O singură dată ?

— De mai multe ori. Spuneam că ne-am întîlnit cu nemții lângă Sibiu. Într-o zi, mă aflu în iscoadă de unul singur și mă tîram pe burtă, ca șarpele, printr-un lan de porumb. Aveam ordin să ajung la marginea lanului și să observ dacă, în valea care se deschidea sub clina unde poposisem, se află trupe. Rămăsesem lungit, nemișcat, de parcă aș fi fost stană de piatră. Întîi mi s-a părut că nu se găsește prin apropiere țîpenie de om și eram gata-gata să mă trag îndărăt pe burtă, cum venisem. Eram însă ostenit de atîta tîrit. Soarele, soare dulce de toamnă, strălucea în cumpăna cerului. Ca să-mi fie odihna mai prielnică, era cît pe-acî să calc consemnul, să aprind o țigare și să sorb cîteva fumuri. Însă tocmai cînd mă pipăiam să scot pachetul de țigări și chibritul, s-au ivit de după o cotitură doi soldați nemți. Veneau și ei, ferindu-se, cu armele în cumpănire, pe marginea altei porumbiști. Ca ars, m-am tras puțin mai îndărăt și m-am ascuns mai bine. La centură nemții aveau atîrnate mînunchiuri de grenade. Au cercetat împrejurimile cu binoclul și, încredințîndu-se că nu-i paște nici o primejdie, au mers mai departe pe marginea po-

rumbiștii. Aș fi putut să-i iau la ochi. Eram țintaș bun. Și să-i dobor cît ai clipi, cu două focuri. Lasă-i, băiete, îmi ziceam în gînd, să se ducă în drumul lor. Lasă-i să trăiască. Poate ajung sănătoși pînă la capătul războiului. De ce să-i omor, dacă nu era nevoie ?! Nu știu însă ce le-o fi trecut prin cap. Poate nenorocul, poate soarta lor, că deodată s-au oprit, au cercetat iarăși cu binoclul marginea lanului în care mă aflu și au luat-o cu pași grăbiți drept spre mine. Acum nu mai aveam încotro. Trebuia ori să trag și să-i omor, ori să mă las prins sau împușcat de ei. Poate voiau numai să mă prindă, să le slujesc de limbă. I-am așteptat să se apropie, ca la douăzeci, treizeci de pași. Erau amîndoi tineri de tot, niște băiețandri bălani și sprinteni, însă supti la față de nesomn. Ce era să fac ? I-am doborît cu două focuri. Primul a căzut fără să crîcnească, pe spate, a bițit de cîteva ori dintr-un picior pe care-l ridicase în aer, apoi s-a liniștit. Celălalt, mirat, a încercat să sară în lături. L-am lovit pieziș, s-a prăvălit și a început să strige: *Mutter, Mutter, Mutter...* Am zbughit-o îndărăt. cu pași mari, fugind aproape prin porumbiște. În fuga mea însă, auzeam undeva în urmă împușcături dese. Dar cum gloanțele nu-mi șuierau pe la ureche, nu m-am speriat. Era înalt porumbul. N-o să uit niciodată chipurile acestor băiețandri. Nici glasul aceluia care se văita acolo, ghemuit în iarba uscată și strigînd : *Mutter, Mutter, Mutter*. Altă dată... În retragere am fost măcinați mulți. Ne-am

retras pe Valea Jiului. Nemții aduseseră trupe de munte, de pe frontul italian și ocupaseră laturile trecătorii. Ne-au luat ca din oală. Ne-au tocat cum au vrut cu mitralierele. Puțini dintre noi am mai scăpat. Prizonier am fost luat împreună cu mulți alții tocmai lângă Corabia. Ne-au închis în curtea unei judecătorii. Noaptea am izbutit să fug. Mi am rupt și mi-am lepădat actele. De atunci trăiesc cum pot prin București. M-au mai prins vardiștii de câteva ori. Nu le-am spus că sînt prizonier fugăr. M-am dat drept om fără căpătii. Am izbutit să fug de cîte ori m-au prins. Mă pricep. Știu să mă descurc.

— Și din convoiul nostru ai fi putut să fugi, la Turnu-Severin, ori la Orșova, îi spusei. Era ușor. Nemții aproape că nici nu ne mai păzeau.

— N-am vrut. Dar timpul nu e pierdut. Cum bag de seamă și pe aici tot români de-ai noștri trăiesc.

— Da, dar cu cît mergem mai mult, cu atît ne depărtăm de țară.

De-a lungul terasamentului de cale ferată se înșirau piersici înalți, sădiți cîndva la distanțe egale. Erau încărcăți de roade. Flămînzi cum ne aflam, ne lăsau gurile apă.

Siteavul, ca să schimbăm vorba, zise :

— Ar fi grozav dacă s-ar opri trenul în cîmp, măcar pentru cîteva minute.

Îi răspunsei :

— Nu are de ce să se oprească, nene.

— Mai știi ? S-ar putea totuși opri.

Un om tânăr, îmbrăcat cu pantaloni negri în dungi și cu o flanelă gălbuie, țărănească, cu capul ținut, chel și cu mustăți blonde, tunse scurt, pe care pînă atunci nici nu-l prea băgasem în seamă, aduse iarăși vorba despre război. Zise :

— Vorbeați de front. Mare lucru ! Caca ! Și eu am fost pe front. Am înaintat în Ardeal, în secuime, cu armatele generalului Prezan, pînă aproape de Tîrgu-Mureș. Am fi intrat noi mai departe în Ardeal, ca în brînză, dar s-a rupt frontul la Jiu. Atunci, de teamă să nu ne atace și pe noi nemții, ne-am retras pe graniță, în tranșee. Luni de zile am dus, în munții Moldovei, război de tranșee. Bombardamente de artilerie, schimb viu de focuri, dar mai mult sîcîială decît luptă. Nici noi nu aveam destule forțe ca să-i dăm peste cap pe nemți, nici nemții ca să ne spargă linia. Luptele cele mari aveau loc atunci, ca și acum, pe linia Monteorul-Focșani-Nămoloasa. Între tranșeele noastre și tranșeele nemțești era o vilcea, prin care se scurgea la vale o ață de pîrîu limpede. Se făcuse un fel de înțelegere tăcută între noi și nemți. Pe la amiază înceta și dintr-o parte și din alta focul. O jumătate de ceas ne duceam noi la pîrîu și aduceam apă cu căldările în tranșee, altă jumătate de ceas coborau și-și luau apă cu gălețile nemții. Pe urmă începeau iarăși împușcăturile. Mai cădea de la noi un soldat, mai cădea de la ei. Cum spunea ăla mai adineauri. Războiul e război. Nu se

poate război fără moarte și fără răniți, cum nu se poate nuntă fără lăutari. Într-o zi, nu știu din ce pricină, se întinsese liniștea mai mult ca de obicei. Mă strecurasem afară din tranșee, în pădurea de deasupra și căutam bureți. M-am urcat pe o ridicătură și nu știu cum, m-am uitat către tranșeele nemțești. De acolo, de sus, se vedeau mai bine. Erau construite nemțește, solid și cu mult meșteșug. Ale noastre, săpate și întărite în grabă, erau mult mai șubrede și nici nu aveau, cum s-ar fi cuvenit, în fața lor, rețele de sîrmă ghimpată. Așa cum erau însă, le păstram și nemții nu le-ar fi putut lua decît dacă comandamentul lor s-ar fi hotărît să aibă mari pierderi și să facă o adevărată risipă de obuze. Nu merita. Al doilea rînd de tranșee al nostru era mult mai bine întărit. Mă uitam eu la tranșeele nemțești și mă minunam. Dar tot uitîndu-mă așa, am descoperit că într-un anumit loc, cu toată priceperea lor, nemții o scrîntiseră. Undeva, la o margine de tranșee, înjghebaseră o umblătoare, la vedere. Mi-am încărcat pușca, băieți, și m-am așezat frumușel la pîndă. Acum, mi-am spus, să te vedem, Noe, cîți nemți ești tu în stare să viîezi. N-a trecut mult și a ieșit din tranșeea lor un soldat numai în tunică. Îl aveam ca în palmă. Al meu era. L-am lăsat să ajungă la umblătoare, i-am îngăduit chiar să-și dezlege pantalonii, să se așeze pe vine și să se ușureze. Cînd a încercat să se scoale, l-am ochit în cap și am tras. A căzut pe spate. Dar ce să mai lungesc vorba ! În

cinci minute am omorît trei. Al patrulea, văzîndu-i pe ceilalți morți, s-a retras în grabă și a dat alarma. Atunci s-a întins focul, dar ce foc ! Prăpăd nu altceva, pe toată linia. Nemții au prins de veste că noi împușcasem trei soldați de-ai lor pe cînd își făceau nevoile. S-au mîniat cumplit și de mînie au bombardat tranșeele noastre cu obuze de calibru greu. Au tras pînă cînd a căzut peste munți întunericul. Abia atunci s-a întins iarăși tăcerea pe front. Am ieșit binișor din ascunzișul meu și am coborît în tranșee. Dar ce credeți? Parcă mai aveam unde coborî ? Tranșeea noastră era una cu pămîntul, amestecată cu trupuri sfîrtecate. Au pierit atunci mulți dintr-ai noștri. Morți, nu glumă. Puțini scăpaseră. Da, da. Puțini de tot scăpaseră.

Toate acestea omul tînăr, cu chelie, le povestise simplu și cu un obraz liniștit, aproape fericit de ispravă. Siteavul îl întrebă :

— Și zici că te cheamă Noe ?

— Noe ! Noe !

— Și de pe unde te tragi ?

— Bucureștean. Bucureștean get-beget. Înainte de război aveam în Tei o frizerie cu trei lucrători. Am pierdut-o la cărți.

— Și dacă, după retragere, te aflai în Moldova, cum de ai ajuns la București ?

— Mi se urise cu războiul. Am dezertat. M-am strecurat printre linii și am venit frumușel acasă. Parcă nu știi ! Știi !...

— Și pe nemții care se duceau la umblătoare, de ce i-oi fi împușcat tu, mă ?

— Păi nu erau inamici ? Erau. Trebuia să-i împușc. Mi-a venit așa, să-i împușc. Și dacă mi-a venit gust să-i împușc, i-am împușcat.

— Și pe urmă, dacă am înțeles bine, nemții, de ciudă, au omorît mulți soldați de-ai noștri.

— Și ce dacă ? Era război. Dacă nu-i omorau atunci, îi omorau altă dată.

Siteavului i se roși fața. Ochii i se bulbucară. Îi strigă :

— Ciine !

Fostul frizer rămase liniștit. Zise moale :

— De ce ciine ? Om. Acum e vreme de război. Oamenii ucid oameni. Nu-i trage nimeni la răspundere. Dimpotrivă ! Unii capătă și decorații pentru asta. Dacă sînt ofițeri, capătă grade mai mari, capătă și leafă mai bună.

— Dobitocule !

— De ce dobitoc, mă frate-miu, de ce dobitoc ? Om...

— Om ! Ciine, nu om.

Poate că cearta s-ar mai fi întins cîine știe cît și s-ar fi schimbat în încăierare dacă, tocmai atunci, în cîmpul de toamnă, roșcat, trenul nu și-ar fi încetinit mersul și nu s-ar fi oprit. Sărirăm din vagon să ne mai mișcăm oasele. Se deteră jos din vagonul lor și nemții, să vadă ce s-a mai întîmplat. Departe, în față, semaforul arăta că în gara spre care mergeam nu se afla nici o linie liberă. Eram

nevoiți să mai așteptăm. Fericită întâmplare. Pentru că, la câțiva pași numai de terasament, piersicii zvelți își îndoiu ramurile subțiri sub povara piersicilor coapte. Ne repezirăm asupra lor. Un frinar grăsuț strigă la noi :

— Măăă... derbedeilor, nu vă apropiați de piersici, că sint avutul statului. N-auziți ? Nu vă apropiați, că vă mănâncă pușcăria împăratului !

Careva îi răspunse :

— Ne căcăm pe împăratul vostru !

Mai strigă ce mai strigă, pe urmă tăcu.

Bine, bine, gîndeam noi, o să ne mănînce pușcăria împăratului, dar deocamdată nouă ne e foame și aveam să-i mîncăm noi împăratului piersicile. Ce-o fi după aceea, vom mai vedea.

Timpul era scurt. Locomotiva putea să fluiera și trenul s-o ia din loc din clipă în clipă. N-aveam vreme de pierdut. N-aveam vreme nici de ales și nici de cules n-aveam vreme. Rupserăm crengi întregi încărcate cu fructe, le cărarăm la vagon, apoi ne repezirăm la alți piersici și-i despuiarăm de crengi. Soldații nemți se uitară un timp la noi, fără să ne spună nimic. Apoi se repeziră și ei la piersici.

După ce trenul plecă din locul acela, dezgolirăm crengile, adunarăm piersicile și ne îndoparăm burțile pe săturatele. Avui grijă și de Diplomat. Mîncă și el pînă îl apucă rîgîiala.

Bune piersici ! Dulci piersici ! Împăratești piersici, piersicile împăratului bătrîn de la Viena, care nu mai voia să moară, Franz Iosef.

Niciodată nu mîncasem pînă atunci piersici atît de gustoase. Siteavul adusese în vagon, la spinare, un piersic întreg, crengile toate și vîrfurile mîndru. Din piersicul de care se apropiase Siteavul, nu rămăseseră decît jalnicele-i cioturi. Omul cu pantalonii dungați, cu mustață scurtă, cap țuguiat și cheilie, care ne spusese c-a fost frizer și că-l cheamă Noe, rînji la el :

— De ce-ai rupt, mă, nătărăule, piersicul ? Nu puteai să culegi piersicile fără să rupi crengile și moțul piersicului ?

— Dar de ce să nu-l rup ? L-am rupt. Nu era al meu.

— Tocmai de-aia nu trebuia să-l rupi, că nu era al tău !

— E, asta-i acum ! Au mai rămas destui piersici nerupți pe linia ferată.

— Eu îți spun că tu nu trebuia să-l rupi pe acela pe care l-ai rupt. Să fi cules numai piersicile. Piersicul pe care l-ai rupt trebuia să-l fi lăsat întreg, să mai facă piersici și la anul...

— Dar ce, o să mai trec eu la anul pe aici ?

— De unde știi că n-o să treci ? Poate că o să mai treci !

— Cine știe unde o să-mi albească oasele la anul.

— Dacă n-o să treci tu, o să treacă altul.

-- Și ce-mi pasă mie de altul ?

— Nu-ți pasă ? Atunci de ce făceai gît adineauri, că eu am împușcat niște păcătoși de nemți care se duceau la umblătoare ? Ce-ți pasă ție că eu am împușcat niște păcătoși de nemți ? Îți erau neamuri ? Nu. Atunci ?

--- Piersicul e piersic și omul e om.

— În vreme de război, omul nu mai prețuiește nici două parale. Pe cîtă vreme piersicul !...

— Dar tu, domnule Noe, cam la cîte parale îți prețuiești pielea ?

— Uite, să-ți spun drept, la asta nu m-am gîndit. Omul, de obicei, cînd spune că pielea omului nu prețuiește două parale, se gîndește la pielea altuia. Propria lui piele i se pare foarte scumpă. Și nu și-ar da-o nici pe-un car de aur. O nădejde zadarnică. Pînă la urmă fiecare om își pierde undeva pielea. Și măcar de-ar fi bună la ceva pielea omului. Ea însă nu e bună nici pentru o pereche de mînuși.

Siteavul îl cîntărea pe chel din ochi. Nu știu de ce, dar mie mi se părea că-și face socoteala în gînd cam cît ar prețui, în bani mărunți, pielea omului pe care era vădit că-l cunoaște mai de mult și că nu mai poate să-l sufere.

Mă dusei la capătul vagonului unde zăcea Diplomatul. Cum mă văzu, mă întrebă :

— Tu ai păstrat simburii ?

— I-am păstrat.

— Ia-i și pe ăștia și nu-i arunca. Sînt dulci amărui. Poate că într-o zi o să-ți prindă bine.

— De ce numai mie ?

— Pentru că eu nu mai am dinți și măsele sînt rontăi sîmburi. Și acum află că noi nu ne îndreptăm către frontul francez din Apus. Trenul ăsta are altă direcție.

— De unde știi ?

— Am aflat-o de la sanitarul neamț care a venit și mi-a schimbat pansamentul.

— Încotro o să ne ducem ?

— Spre frontul din Balcani. O să tot mergem cu trenul ăsta pînă aproape de Bitolia, în Macedonia. Acolo se află acum linia frontului din Balcani.

— Îmi pare grozav de rău, Diplomatul !

— De ce-ți pare rău ?

— Mă gîndeam că o să văd Germania. Aș fi vrut să-i văd pe nemți și la ei acasă.

— Ești abia un copilandru. Ai destul timp înainte ta să vezi și țara nemților, să vezi chiar tot pămîntul dacă-ți place să hoinărești. Mie-mi pare bine, c-o luăm spre miazăzi. În Balcani sînt ca la mine acasă. Cunosoc întreaga peninsulă pe degete. Cu cîțiva ani în urmă, la Bitolia mă știau pînă și copiii. Cînd mergeam pe stradă, se țineau scai de mine și-mi strigau : Consulu bețivu, diplomatu bețivu, consulu bețivu...

— Ai trăit acolo ?

— Pe vremea turcilor. Șapte ani am fost consul la Bitolia. Păcat că n-o să pot vedea și orașelul.

Sînt cîteva luni de cînd Bitolia a fost ocupată de francezi. Adică ce spun eu de francezi ! Bitolia a fost ocupată de trupele coloniale franceze. Îmi vine să rîd, cînd mă gîndesc că iubitelor mele de odinioară din Bitolia le fac curte senegalezii. Zău că-mi vine să rîd !

Nu mai gîfîia și nu mai avea sudoare pe frunte. Părea mai înviorat, mai odihnit.

— Ți-a trecut fierbințeala, Diplomatul ?

— Mi-a mai trecut. În cîteva zile o să mă pot mișca în voie.

— Atunci n-o să am norocul să te văd mort.

— Nu. Sper să n-am prilejul să-ți procur această plăcere nici ție, nici fetelor, nici, mai ales, doamnei Elvira Cîrlan.

— De unde dracu ai mai scornit și numele ăsta ? Cine mai e și Elvira Cîrlan ?

— Patroana casei din Calea Griviței, în care-mi fac eu veacul. Faină cucoană ! Nu mă prea iubește ea pe mine, dar nici eu nu mă omor cu dragostea pentru uscățiva ei făptură. De altfel, o să ai și tu cîntea s-o cunoști. După ce ne întoarcem la București, o să ți-o prezint.

— Nu știu, Stirvule, dacă o să am cîntea s-o cunosc pe doamna Elvira Cîrlan. Deocamdată am cîntea să simt că mă ustură grozav arsurile de la picioare.

— Rabdă !...

Mă usturau și arsurile de la mîini. Le înduram însă și nu mă văitam. Le îndurau și ceilalți oameni

din vagon, ca și cum nu le-ar fi avut. Așteptam să ne treacă. Ce altceva am fi putut să facem ?

— Cinstea ! se rățoi la mine Diplomatul, parcă poate să știe un țărănuș ca tine ce este cinstea ! ? Țăranii habar n-au de cinste ! Cinstea, mă băiatule, este un privilegiu al nostru, al boierilor...

Boierul care-mi vorbea despre cinste era tot-mai acela care încercase să-mi fure punga și care acum mirosea ca un hoit. Era mototolit și nespălat de câteva zile și tiromea lungit pe-o coastă, pe scîndurile murdare ale vagonului.

— Nu știu, Stîrvule, despre ce fel de cinste-mi vorbești. Te-am lovit și nu mi-ai întors loviturile. Te-am înjurat și nu mi-ai întors înjurăturile. Te-ai strîmbat numai și ți-ai holbat ochii la mine. Pe urmă te-ai înmuiat și te-ai îndulcit. Ești un mincinos de mîna întîia. Minți. Furi. Cred că măsluiești cărțile, cînd joci cărți pe bani...

Se bucură. Îi sticliră ochii. Rîse.

— De unde-ai ghicit ?

— Dacă măsluiești hîrtii, nu se poate să nu măsluiești și cărți de joc.

Diplomatul rînji :

— Nu că mă laud, dar trebuie să știi că sînt asul așilor. Însă ce-are-a face asta cu cinstea ? Ai putea să-mi spui ?

— Nu. Mărturisesc că nu sînt în stare.

Îl lăsai să bîlmăjească ce-o vrea și nu-mi mai dădui osteneala să-l ascult.

La Timișoara cerul se înnoră și se întuneacă. Rămăserăm în gară puțin timp. Soldații care ne păzeau nu ne îngăduiră să ieșim din vagon. Trenul fu agățat de două locomotive mari și plecă îndată spre miazăzi. La Vîrșeț, începu să plouă. Toamna își arată pletele ude și obrazul mîhnit pe care erau scrise întiiele semne ale vestejirii. Se răcori. Mi se făcu frig. Dîrdîind, mă gîndii la zilele care vor veni, mai umede, mai reci. Aveau să mă prindă aproape gol pușcă. Greu îmi venea să îndur frigul și prea deseori avusesem parte de el. De cînd mă știam pe lume eram îndrăgostit de soare. De cîte ori tremuram și mă zgribuleam și nu aveam nici unde mă încălzi, nici unde mă culca, visam copilărește, deși nu mai eram copil, îndepărtata insulă Ulala din caldele și blindele mări ale Sudului, unde îmi plăcea să cred că stăpînește încă, după aprinsa mea închipuire, mărunțul, negrul, burtosul și buzatul regé Abu. Mă mîngîiam cu nădejdea nebună că, după ce războiul cumplit, care bîntuia de trei ani încheiați lumea, se va sfîrși, iar eu voi crește ceva mai mărișor, voi ajunge să plutesc pe acele mări străvezii, de vis, și apoi picioarele mele vor călca alburia țărînă a insulelor veșnic înflorite și veșnic aromate. În sufletul meu visarea se împletea îndelung cu tristețea și atunci mă cuprîndea o lîncezeală adîncă, un fel de boală care mi se părea mai primejdioasă decît orice altă suferință a trupului meu slab, deșirat. Răul cel mai negru se afla undeva, înlăuntrul meu, și-mi spuneam că,

dacă nu voi izbûti să-l birui, mă va măcina zi cu zi și noapte cu noapte și va sfîrși prin a mă doborî. De oamenii din jur, de semenii mei, învătasem să mă apăr, ca sălbăticiunile codrilor, de mic. Uneori mă apăram cu ascuțișul vorbelor, cărora le creșteam puterea turnînd în ele, ca în niște bolovănoase ulcioare de piatră, sucûl aspru și amar al sudalmelor nerușinate. Tuturor celor care mă jigneau, ori mă loveau într-un fel sau altul făcîndu-mă să simt durerea neputinței mele, le scor-nisem porecle care-i făcuseră de rîs și de rușine în fața oamenilor și pe care ei aveau să le poarte toată viața, atît de bine se potriveau firii și înfă-țișării lor trupești. Blestematul, dar mult folosi-torul meu dar, îl moștenisem de la mama. Tot din partea ei îmi veneau acele visuri bolnave și acele speranțe cu aripi mari, de nestăpînit, care nu aveau să se împlinească niciodată, dar care mă chinuiau într-una, ca niște arsuri ale inimii și pe care nici un fel de ulei nu ajungea să le ungă, să le ogoaie. O ! Dar cît îi eram de recunoscător mamei ! Pe același făgaș pe care îmi venise din străbuni răul, îmi venise și se aciuse puternică în mine și forța uriașă care se ridica dîrză și semeață împotriva răului. Semănam la ciinoșenie cu as-pra-mi bunică de la Cîrlomanu. Unei călcături pe picior, îi răspundeam cu ruperea în bătăi a celui ce mă călcase. Unei ocări, îi răspundeam însutit cu ocări auzite, ținute minte, înflorite și îngroșate de mine și care făceau să pleznească urechile ce-

lor ce le auzeau. Mă apăram cu glasul. Iar cînd această apărare nu mă mai slujea, mă apăram cu pumnii și cu ciomagul, mă apăram cu picioarele. Dacă se întîmpla să fiu culcat la pămînt de unul mai zdravăn și mai greu ca mine, și nu găseam alt mijloc de luptă, mă apăram, căutîndu-i aceleia de deasupra mea hoășe. I le găseam și i le strîngeam în miini ca într-un clește de fier. În același timp, îi prindeam vinele gîtului și i le mușcam pînă la sînge cu dinții mei mari și albi, de lup puiandru.

Așa îmi porunceam să mă port străvechea lege a vieții, care-mi striga cu toată carnea mea chinuită : dacă vrei să trăiești, trebuie să te aperi ! Dacă vrei să trăiești, trebuie să și ataci ! Mă apăram totdeauna. Atacam numai atunci cînd eram în primejdie să fiu furat, să fiu schilodit, ori să mi se ia chiar viața. Nu mă sfătuiseră nimeni și niciodată să mă port așa. De altfel, dintre ai mei, nu avusese nimeni, niciodată, vreme să-mi dea sfaturi, învățături cu privire la viață. Eram însă înzestrat cu ochi ageri. Priveam la tot ce se întîmpla în jurul meu. Ascultam și învățam de la toți cei pe care îi întîlneam și din ceea ce vedeam că se întîmplă. Aș fi ajuns să-mi fie nesfîrșită silă de mine, dacă aș fi băgat cumva de seamă că am orbul găinilor.

Iar Diplomatul, rămășița jalnică de om care zăcea în colțul vagonului, încercase să mă fure ! Își promisese în bună parte pedeapsa. Pe urmă cutezase să-mi vorbească de cinste. Mai mult : îmi vor-

bise și de *onoare*. Dar ce-o fi înțelegînd el prin cuvîntul acesta, pe care, într-adevăr, țărani nu-l rostesc niciodată ? După ce venisem de la Clocociov și-mi duceam tîrîș-grăpiș zilele în casa din Parcul Ioanid, unde-l ajutam pe domnul Jean să slujească stăpînele, am fost trimis într-o zi să duc în salonaș o tavă de argint, cu o sticlă de lichior Martini și două păhărele de cleștar albastru. Duduia Lola Nicodin avea musafir ales pe excelența-sa domnul colonel Helmuth von Holtz, care abia venise de la Comandatură, adus de un Steyer lung, deschis. Intrase în casă zdrăngănindu-și sabia și cu coiful lucitor de război pe cap, cum îi plăcea să umbie prin București. N-am mai bătut grijuliu, în ușă. Nici nu se obișnuia în asemenea împrejurări. Coiful se afla pe măsută. Și lîngă coif, sabia, cu dragonii de aur atîrnîndu-i. Duduia Lola Nicodin, goală, se încăibăraseră cu neamțul, care avea șezutul dezvelit și pantalonii în vine. Doamne, Doamne ! Ce mai puteam să fac ? M-am tras îndărăt și am așteptat sfios lîngă ușă. Peste cîteva minute, a ieșit, aprinsă la chip, duduia.

— Ai văzut ceva ?

— N-am văzut nimic, duduică.

— Pe onoarea ta ?

— Dacă vă spun că n-am văzut nimic, n-am văzut.

— Bine. Ești băiat deștept. Și chiar dacă ți s-a părut că vezi ceva, dă-mi cuvîntul tău de *onoare* că-ți ții gura.

— Nu mi s-a părut că văd nimic, duduîță.

— Poftim cinci lei.

Altă dată, în aceeași casă mare, îl ajutam la servitul mesei pe domnul Jean, care-mi atîrnase de gît un șorț alb și care, bietul de el, nădăjduia să facă din mine, țărănușul, un pui de valet. Erau mulți musafiri. Domni, doamne, ofițeri germani. Excelența-sa, domnul colonel Helmuth von Holtz, cu picioarele lăbărțate, trona în capul bogatei mese. Duduia Mutzi Nicodin fusese aceea care-l întrebase obraznică :

— Gurile rele spun, colonele, că dumneata ai fi acela care a pierdut bătălia de la Marna.

— Nu, nu, pe onoarea mea că n-am pierdut-o eu. A pierdut-o von Glück. Cum era s-o pierd eu ? Eu am dat numai ordinul de retragere. Așa dicta situațiunea militară. Pe onoarea mea, duduîță.

— Și-ați avut pierderi mari ?

— Mari ? Nu ! Pe onoarea mea ! Citeva zeci de mii de porci de tranșee.

— Dar ce sînt aceia porci de tranșee, excelență ?

— Soldați, ce să fie, duduîță Nicodin ! Așa le spunem noi soldaților noștri ! Porci de tranșee ! Dacă i-ai vedea, duduîță scumpă, cît sînt de murdari și cum put, nici dumneata nu le-ai spune altfel !

Multe amintiri mai aveam din casa boieroaicelor Nicodin ! Aș fi vrut să le uit, însă nu izbuteam.

Trenul străbătea cîmpuri nesfîrșite. Cerul era vinăt, mărunț. Vîntul vînzolea ploaia peste miriști, peste lanuri de porumb, peste podgorii, peste livezi, peste sate răzlețe.

Oamenii dormeau pe dușumeaua vagonului, cu genunchii la gură. Unii, prin somn, bolboroseau cuvinte nedeslușite. Soldații de pază, înfășurați în mantale, sforăiau cu armele sub cap. Ca să-mi mai treacă uritul, mă apucau și spărsei c-un pietrol cîțiva simburi de piersici. După aceea le rosei miezul dulce-amărui între măsele.

— Diplomatul ! Știi ceva ? M-am gîndit la *onoare*.

— Ei și ? La ce concluzie ai ajuns ? Ai putea să-mi spui tu mie ce este aceea *onoare* ?

— Pisica, Diplomatul, își acoperă scîrnăvia cu cenușă. Oamenii de lume își acoperă ticăloșiile și minciunile, cu... *onoarea*.

— Al dracului ! Mi se pare că ai găsit formula care se potrivește. Tocmai formula care se potrivește ! Am s-o popularizez. Mai ai țigări ?

M-am făcut că nu-l aud.

— Mă, Scaurus, te faci că nu mă auzi ?

— N-am auzit ce întreb.

— Mai ai țigări ?

— Mai am.

— Milostivește-te și întinde-mi una. Milostivește-te de mi-o și aprinde.

— Poftim ! Dar de ce mi-ai spus Scaurus ?

— Asta înseamnă pe latinește *picior strîmb*. Ești schiop, nu ?

— Sînt. Dar n-am piciorul strîmb.

— Nu-l ai. Dar cu timpul o să se strimbe el. Așa că eu, să știi, de acum înainte am să-ți spun Scaurus.

— Poți să-mi spui cum poștești. Dar dacă ai să-ncerci să-ți bați cumva joc de mine, îți crăp dovreacul, Stîrvule. Sîntem înțeleși, nu ?

— Pe onoarea mea că sîntem înțeleși !

Acoperișul vagonului era spart. Vîntul se întetî. Ploaia spori și se îndîrji. Șiroaie de apă începură să curgă peste noi. Trenul se opri într-o gară de cîmp. Satul cenușiu se vedea departe, pitulat între arbori. Numai turla ascuțită a bisericii rămăsese neclintită împungînd cu vîrfurile cerul mărunț și vînat. Soldații nemți se treziră, înjurară și plecară să se aciueze prin alte vagoane. Ceilalți oameni din vagon plecară și ei și-și căutară adăpost prin gheretele goale ale frînarilor. Rămăseși numai eu cu Diplomatul. Noaptea de catran care se prăvăli peste întinderile nesfîrșite ne găsi dîrdîind și clătănind în vagonul ud. Mecanicii se apucară să ciocănească locomotiva. Auzii un glas :

— S-a stricat. Aici o să stăm mai mult.

Nu mai văzui cîmpurile. Nici satul nu-l mai văzui. Noaptea înecă totul, în afară de peronul scund care căpătă puțină însuflețire legănînd cîteva felinare cu lumină săracă, gălbuie. În sfîrșit, vagoanele se ciocniră. Locomotivele scoaseră țipete

scurte, supărate. Deslușii în ușa vagonului un om și apoi îi auzii glasul :

— Mă băietă... mă, ăla șchiopu...

Recunoscu vocea Spelbului.

— Da, nene, aici sînt.

— Vino mai aproape.

Ud și înghețat de frig, cum eram, mă tîrîi de-a bușelea mai aproape de el.

— Ce este, nene ?

— O șterg. Vrei să vii cu mine ?

— Sînt sleit de puteri și înghețat.

— Nu face nimic. Mergînd, o să te mai încălzești.

— Nu, nene, îți mulțumesc, dar nu merg.

— Faci rău, băietă. În noaptea asta vagoanele vor fi trecute pe șlepuri, peste Dunăre, la Semendria, în Serbia. Am vorbit aici, în gară, cu un acar de prin partea locului. În Balcani bîntuie tifosul și foametea. O să te prăpădești pe-acolo.

Nu mă speriai. Cunoșteam tifosul. Într-o iarnă toți ai noștri zăcuseră palangă. Zăcusem și eu. Cu foametea, ce să mai spun ? Eram prieten vechi. Mi-ar fi părut rău să mă despart de ea, așa tamesam.

— Nu, nene, nu merg, zău că nu merg.

— O să te cureți.

— N-o să mă curăț. De tifos am zăcut. N-o să se mai prindă de mine.

— Îmi pare rău.

— N-are de ce să-ți pară, nene.

— Atunci... Atunci s-auzim de bine.

— Noroc, nene, noroc și... drum bun.

Se pierdu în ploaie, în vînt și-n întuneric.

Din colțul lui, Diplomatul, care trăsesse cu urechea, mă întrebă :

— Cine era ? Băiatul acela înalt ?

— Da, acela era.

— Și te-a îndemnat să fugi cu el ?

— Întocmai.

Trenul scîrții din toate încheieturile și plecă. Ploaia, dușmănoasă, se ținu după noi.

Trupul !... Trupul omului cere somn. Însă cînd ești ud, înghețat și nu ai nici cum te încălzi, nici unde te întinde, somnul vine, dar de lipit nu se prea lipește de tine. Somnului îi place culcușul cald.

— Dormi, Diplomatele ?

— Aș vrea...

— Și nu poți ?

— Nu...

— În prima seară cînd am plecat la drum cu trenul ăsta te apucaseși, nerugat de nimeni, să-ți povestești viața. Aveai într-adevăr de gînd să ne spui adevărul, sau plănuiai să ne vinzi gogoși ?

— Gogoși.

Tăcurăm. Tăcurăm mult timp. Ascultarăm urui-tul trenului. Ascultarăm vîntul. Ascultarăm ploaia. Trenul se opri lîngă Dunăre. Lumini sărace în gară. Lumini sărace în port. Vagoanele scîrțîiră. Se ciocniră. Spusei :

— Acum trecem Dunărea.

Diplomatul nu-mi răspunse. Vagonul plin de apă în care ne aflam începu să se legene ușor pe șlepul în jurul căruia plescăia Dunărea. Mi se păru că aud prăvălindu-se în apă un sac plin cu pietre. Mi se mai păru că aud și un țipăt care se curmă repede. Vîntul înnebuni. Închisei ușa vagonului. Degeaba o închisei. Vîntul continuă să se vaiete. Ploaia continuă să bată. Diplomatul mă chemă lingă el. Aprinserăm țigări. Pe cînd fumam, Diplomatul căpătă chef de vorbă.

— Tu, Scaurus, m-ai întrebat dacă am omorît om.

— Te-am întrebat, dar nu mi-ai răspuns.

— O să încerc să-ți răspund acum.

— Sînt numai urechi.

— Acum optsprezece ani s-a petrecut în București o dramă de care au vorbit pe larg toate ziarele și care a zguduit inimile multora. Dar ce m-apuc să-ți povestesc eu ție? Parcă știe un țărănoi ce tine ce e aia presă? Ai văzut vreodată un ziar?

— Am văzut. Înainte de a fi arestat, vindeam ziare pe stradă.

— Cult băiat. Scuză-mă! Drama aceea, ca să spun așa, m-a făcut celebru. Pot spune că de atunci a început adevărata mea viață.

— Cum adică?

— Drama era legată de numele meu. Ziarele se ocupau de familia mea și se ocupau și de mine.

Citeva mi-au publicat și fotografia. Eram băiat frumos pe vremea aceea și aveam succes nu numai la femei. Dar asta e altă poveste. Poate că o să ți-o spun, întreagă, într-o zi... Ziarele din București o vară întreagă au ținut-o mațu-gaia : Zeno Zenon în sus, Zeno Zenon în jos...

— Dar cine dracu mai era acest Zeno Zenon ?

— Eu, cine vrei să fie altul ? Chiar eu.

— Parcă ziceai că te cheamă Temistocle Filodor.

— Mă cheamă Temistocle Filodor, dar mă cheamă și Zeno Zenon.

— Păcat, Diplomatul. Îmi plăcea mai mult să te cheme Temistocle Filodor.

— M-ai întrebat dacă am omorît om: Direct, nu, până acum încă n-am omorît om. Indirect, da.

— Și cum ai scăpat de pedeapsă ?

— Legea pedepsește numai omorul direct, omorul făptuit cu mâinile tale. Și cum îți spusei, până acum n-am făptuit încă un asemenea omor.

— Ți-a fost teamă de pușcărie ?

— Nu. Am și trecut prin pușcării, însă pentru altceva. Pentru că, trebuie s-o știi, în pușcărie intră omul nu numai pentru omor. Intră și pentru fleacuri. Mulți intră în pușcărie, chiar fără nici o vină. Eu am intrat pentru niște mărunțișuri.

— Și pe cine ai omorât, așa cum îți place să spui, indirect ?

— Familia. Mi-am omorât, indirect, aproape toată familia.

— Aveai familie mare ?

— Mare. Nouă persoane. Tata, Dumnezeu să-i odihnească sufletul, murise după ce avusese grija să-și risipească toată averea la cărți, în chiolhanuri cu muieri și în voiajuri. Familia rămăsese pe capul meu și pe al lui frate-meu Dick, care acum e mare bogătaș și trăiește în Elveția. Gîndește-te și tu : bunicul și bunica ; mama și o soră a ei, mătușă-mea, adică ; două surori, fete mari, și un frățior de nouă ani. Dick avea pe atunci nouăsprezece ani. Nu era în stare să aducă un gologan în casă. Stilp de cluburi și de cafenele. Eu, douăzeci și doi. Rudele bogate, mă înrudesc cu toată protipendada Bucureștilor, o dată ce noi am căzut în sărăcie, nici nu s-au mai uitat la noi. Rudele bogate sînt bune cînd tu însuși ești bogat. Altfel, se feresc de tine ca de rîie.

— Cunosco... Cunosco...

— N-ai de unde să cunoști, Scaurus. Mai bine taci și ascultă.

— Tac...

— Atunci am încercat să intru, ca tata, în corpul consular. Aveam tot ce se cerea : un nume vechi, cu rezonanță străină, știam să port smocul și fracul, cunoșteam limbi străine mai multe decît mi-ar fi trebuit, dansam ca nimeni altul mazurca, valsul și tangoul, nu eram nici respingător la înfățișare. Acum, de, sînt. Atunci însă eram o mîndrețe de flăcău. Tocmai apăruseră automobilele. Făceau furori. Am vrut să muncesc cîstit întîia și ultima oară în viața mea, de altfel. Am deschis, cu banii

pe care-i luasem, amanetînd casa și mobila, o mare reprezentanță de automobile. Nimeni nu mi-a dat concursul. Nimeni n-a cumpărat de la mine o singură mașină. Îl preferau pe Leonida. După scurt timp, m-a păscut falimentul. M-am pomenit cu chiria neplătită, cu mobila sechestrată, dator la frizer, dator la băcan, dator la fisc, dator la bănci. Cele nouă guri, începînd cu a mea, nu voiau să știe de nimic. Cereau zilnic mîncare. Nimeni din familie nu voia să muncească. Nimeni nu era obișnuit să muncească. Surorile, necăutate și necurtate, tînjeau și se ofileau, prăbușite în dezolare. M-am sfătuit cu frate-meu Dick ce să facem. N-aveam nici o soluție. Nici una. Adică, la drept vorbind, o soluție aveam noi, dar era macabră : să scăpăm de familie, să rămînem numai noi doi în viață. Singuri am fi putut să ne descurcăm. Ne-am prefăcut amîndoi că sîntem deznădăjduiți și le-am propus celorlalți, pentru a nu da rudelor și cunoștințelor noastre spectacolul mizeriei și decăderii, să ne sinucidem împreună, toți, cu mangal. Mi-a trebuit cîteva zile pînă să-i conving. Am avut dificultăți mai ales cu bătrîni, care se încăpățîneau să se agațe de viață, să mai trăiască. Mi-au dat însă o mîină de ajutor surorile. Amîndouă aveau în firea lor ceva romantic. Ideea sinuciderii în bloc li s-a părut de la început fericită.

— Vor scrie despre noi ziarele.

— Negreșit că vor scrie.

— Atunci rudele și cunoștințele noastre, care nu ne-au ajutat cu bani, vor fi arătate cu degetul și nu vor mai scoate capul în lume de rușine. Vom sfârși odată cu această viață amară și ne vom răzbuna pe lumea rea.

Dick a aruncat o vorbă :

— Voi două ați putea să munciți. Ce-ar fi, de exemplu, dacă ați învăța croitoria ?

— Noi, croitorese ? Noi, să muncim ? Prostule, nu merită să muncești, să te dezonoarezi într-atît, pentru a trăi.

— Da, a spus Dick, într-adevăr nu merită să muncești pentru a trăi.

Fiecare membru al familiei mele a scris cîte o scrisoare. Apoi și le-au prins cu ace pe piept, au plîns îndelung, s-au sărutat și s-au îmbrățișat cu foc. Am plîns și eu cu Dick...

Nu izbutii să mă stăpînesc. Miriî :

— Lacrimi de crocodil.

— De circumstanță. I-am sărutat și eu și Dick și i-am și îmbrățișat. Era seară. O seară verde-roșcată, de început de vară. O seară pentru care merita să trăiești. Dar ei s-au culcat fiecare pe unde au nimerit, într-o singură odaie. Și surorile mele, cu ochi mari, au aprins mangalul. Atunci, eu și Dick le-am spus că ne ducem să ne împușcăm în Cișmigiu, în văzul lumii, ca să fie și mai romantic, și mai spectaculos. Au găsit că ideea e excelentă. Am plecat amîndoi și plecați am fost. A doua zi, cadavrele au fost descoperite de bă-

canul din colț. Venise după plata datoriei, sunase, bătuse în ușă și, văzînd că nu-i răspunde nimeni, apăsase clanța. Ușa, care nu era încuiată, s-a deschis. Poliția, parchetul, jurnaliștii, — ah, ce soi de oameni nesuferiți mai sînt și jurnaliștii! — și-au băgat nasul în toate intimitățile familiei noastre. Au fost publicate fotografiile bunicilor și ale surorilor, cum arătau înainte de a muri și cum arătau după ce muriseră, cu scrisorile prinse pe piept. S-a dat în ziare și textul romantic, și nițeluș cam nătîng, al scrisorilor. Nici tata, care putrezea mai demult în mormînt, n-a fost iertat. I s-a scotocit pînă la fund trecutul. S-a vorbit pînă la saturația publicului despre viața lui dezvățată, îngroșîndu-se și punîndu-se coarne pînă și faptelor lui nevinovate. S-a început în ziare cu titluri care strigau din pagină cu litere de-o șchioapă *Tragedia din strada Berzei*, s-a trecut la *Două surori dezolate din lumea bună*, s-a ajuns la *Fostul consul al României din Sudan era un satir* și apoi a venit rîndul meu și al lui Dick să fim făcuți albie de porci. Se mersese mult prea departe. De morți puteau să scrie ce poșteau, că morții nu se mai supărau, dar eu și cu frate-meu rămăsesem vii. Au sărit rudele, în sfîrșit, rușinate. Au intervenit. Pe doi directori de fițuici, care puseseră reporterii să se țină scai de noi, pentru a ne descrie viața, am fost nevoiți, în disperarea care ne cuprinsese, să-i amenințăm cu împușcarea. Dar, așa cum și

prevăzusem, în miezul fiecărui rău, se găsește un simbur de bine.

— Stai, Diplomatulă, că m-a pălit foamea.

Am mai spart câțiva simburi de piêrsici și m-am apucat să le ronțai miezul.

— Hai, dă-i drumul mai departe, Diplomatulă, că-i zici bine.

— Mă apasă, și uneori, rar de tot, îmi vine să povestesc întâmplarea.

— Povestește-o.

— Neamurile au ținut sfat, un fel de consiliu de familie, și s-au hotărît să-și pună trecerea în joc pentru noi. Au lăsat să se stingă și să se uite totul. La București oamenii uită repede. Apoi, un decret regal mă trimetea consul la Varna. Alt decret regal îl trimetea pe frate-meu, Dick, consul în Turcia, la Beirut, în Asia Mică. Ne începeam cariera într-o atmosferă de înduioșare a lumii bune pentru soarta noastră. Strălucite și înzorzionate cariere diplomatice ni se deschideau pentru viitor. Frate-meu a ajuns om mai mult decât înstărit.

— A făptuit cumva vreo tilhărie în imperiul sultanului ?

— N-avea nevoie s-o facă. La Istambul, unde venise să se prezinte noului nostru ministru plenipotențiar, un prinț Soutzo, cu care ne înrudeam, a cunoscut o braziliancă, regină a cafelei din America de Sud. Nițeluș veștedă și lăsată, brazilianca l-a plăcut pe frate-meu. S-a căsătorit frate-meu cu ea. Milionar, scăldându-se cu mîinile în aur, a

ocolit pământul ca să-l cunoască. Războiul l-a prins la Paris. S-a retras și-i așteaptă sfârșitul, ca toată lumea bogată de altfel, în Elveția.

— Și cu Diplomatul ce s-a întâmplat mai departe ?

— Roade-ți simburii de piersică și ascultă.

— Ascult. Nu vezi că ascult ? Stîrvule !

— De la Varna am fost mutat tocmai în nord, la Upsala și, în urma unei întâmplări urîte în care eram mai mult victimă decît părtaş, un joc nenorocit de cărți, în care pare-se s-au folosit cărți măsluite, am fost aruncat din nou în această viermăraie pitorească a Balcanilor, la Bitolia. Acolo, băiatule, a și început rostogolirea mea. Îl voi blestema cît voi trăi pe Talaat...

— E vorba chiar de Talaat bei ?

— Da. Pe atunci însă Talaat nu era decît un funcționar oarecare la poșta turcească din Bitolia. Acum, mă rog, a parvenit. Își spune Talaat bei și e ministru atotputernic, iar unii zic că ar fi chiar mîna dreaptă a lui Enver-pașa, stăpînul Turciei junilor turci. Alunecarea mea a început din patima pe care prietenul meu Talaat, cu care băteam cafelele, o avea pentru...

Legănarea vagonului încetă brusc. Dunărea bătea șlepul numai dintr-o parte. Auzii năvălind pe șlep frînari și alți oameni ai Căilor Ferate. Ciocăniră pe undeva, pe sub roți.

— Se pare că am ajuns la mal.

— Am ajuns.

Mă dusei și deschisei ușa vagonului. Urgia ploii își continua năprasnica-i revărsare. Dincolo, peste Dunăre, în portul pe care-l părăsisem puțin mai înainte, licăreau prin smoala nopții mărunte lumini. Alte lumini se clătinau pe Dunăre.

Ne-au tras vagonul pe o linie în port. Cu toate că eram uzi learcă și înghețați, osteneala ne-a biruit și am adormit. Urechile mele rămăseseră însă, dintr-o veche obișnuință, tot treze. Așa că știui tot ceea ce se petrece în jurul meu. Spre ziua ploaia conteni, vîntul se potoli, însă lumina care vestea începutul zilei era vînată. Nori pîntecoși lunecau încet pe deasupra Dunării și a portului sărac și murdar în care ajunsesem. Trenul nostru, acum iarăși întregit vagon lângă vagon, ar fi trebuit să plece numaidecît către sud, unde armatele germane, bulgare și austro-ungare din tranșee așteptau carne proaspătă. Însă locomotivele rămăseseră dincolo de apă și aci, cu toată stăruința *feldwebel*-ului neamț, care arătase la Comandamentul militar al portului ordinele și actele lui, nu se găseau, așa, la repezeală, cum cerea el, alte locomotive. Abia cînd i-am văzut pe ceilalți oameni adunați la ușa vagonului, ce ochi fac, mi-am dat seama că aveam mîinile și fața, flanela și pantalonii pe care-i purtam, plini de sînge. Peste noapte, ca să mă mai feresc de ploaie și să mai alung frigul, luasem de pe sîrmele de sus cîteva piei de oaie și încercasem să mă acopăr cu ele. Ploaia muiase sîngele uscat și astfel mă mîn-

jisem. Arătam de parcă mă tăvălisem beat într-o băltoacă roșie.

Nemții ne-au adus pline, marmeladă și zeama neagră fierbinte, cu care începusem să ne învățăm. Nu știu ce le-a venit, poate că era vreo bănuială la mijloc, că ne-au și numărat. Din cîrdul nostru lipseau doi : Spelbul și fostul patron al frizeriei din Tei, care se ciondănise cu Siteavul. De Spelb știam că fugise. Mă întrebai însă ce s-o fi întîmplat cu numitul Noe Dodu ; aceluia nici vorbă să-i fi ars de fugă. Nu era chiar timpul cel mai potrivit să întreb pe careva. Așa că o lăsați și eu, cum de altfel o lăsaseră și nemții, încurcată. Furăm puși, după ce ne înfulecarăm porțiile, să adăpăm oile și să le dăm hrană. Apoi, *feldwebel*-ul ne strînse în cerc și ne spuse prin tălmaci :

— Băgați de seamă. Acum ne aflăm în Serbia și aici, din pricini locale, domnește starea de război. Oricare dintre voi va fi prins că încearcă să fugă va fi împușcat fără nici o judecată. Ați înțeles voi bine ce v-am spus ? Valahi murdari !

— Am înțeles, îi răspunserăm toți într-un glas.

Siteavul adăugă :

— Nici unul dintre noi n-are de gînd să fugă, domnule *feldwebel*. Dar v-am ruga să ne dați puțin săpun, ca să ne spălăm și să nu mai fim murdari. Că valahi, orice s-ar mai întîmpla cu noi, tot valahi rămînem.

— N-avem săpun.

— Păcat că n-aveți, spuse Siteavul.

— În ordine, în ordine ! Şi acum, ca să vă dau o dovadă de încredere şi ca să vă arăt că şi eu sînt om, deşi v-am înjurat şi o să vă mai înjur, vă îngădui ca, însoţiţi de domnul veterinar, să vă plimbaţi prin oraş. Ar fi păcat să nu vedeţi oraşul şi mai ales să nu luaţi cunoştinţă de... frumuseţile lui. La ora patru după masă să fiţi la vagon. Aţi înţeles ?

— Am înţeles, domnule *feldwebel*.

— Poate pînă atunci facem rost de locomotive şi plecăm chiar astă-seară mai departe.

Mă rupsei de grup şi mă depărtai cîtiva paşi de vagon. Privii Dunărea. Ploaia care ţinuse toată noaptea tulburase apa şi mai mult. Îmi spălai mîinile şi obrazii de sînge. Straielor nu aveam ce să le fac. Le lăsaî aşa cum erau.

De-ar fi fost măcar soare ! Soarele însă, ascuns dincolo de norii întunecaţi şi groşi, rămînea, de ruşine parcă, ascuns, să nu vadă ceea ce se înfăţişa ochilor noştri, care şi pînă atunci văzuseră destule. Lăsarăm cetatea Semendriei, cu ziduri şi turnuri înalte şi roşii în stînga noastră, şi pătrunserăm în oraş. Jerpelitul şi jalnicul nostru cîrd părea, alături de băştinaşii pe care îi întîlneam, îmbrăcut boiereşte.

Uliţi înguste, pavate cine ştie cînd cu bolovani, poate pe vremea stăpînirii turceşti, case mărunte, căzute parcă pe brînci, acoperite cu olane înnegrite de timp, pe care muşchiul se prinsese şi putrezise. Deasupra acestor acoperişuri ale caselor

cu obloanele trase se ridica, ici turla rotundă a unei biserici scunde, ceva mai departe minaretul subțire și alb al unei giamii turcești. Căutarăm și găsirăm strada principală. În fața dughenelor, cele mai multe erau zăvorâte, se afla câte o masă de lemn, pe care era înșiruită toată marfa negustorului bătrîn ; cechii cu limbă grosolană de fier și plăsele de lemn, sticle de lampă, sparte, lipite cu hîrtie de jurnál, potcoave de ghetec tocite de prea mult purtat, cuie vechi, strîmbe și ruginite, cio-rapi rupți de lînă și cîrpiți cu petice mari, colorate, de postav, curele de încins mijlocul, alcătuite din bucăți vechi cusute una de alta, fesuri sîrbești, soioase, tocite și găurite. Pe una din aceste mese găsii de vînzare — minune a minunilor tale, Doamne ! — o pereche de ghetec vechi care tocmai mi s-ar fi potrivit, și care nici nu prea erau rău cîrpite. I-am făcut semn negustorului că vreau să închei tîrg. Era un bătrîn mărunt, dar se ținea drept, cu mustăți groase, căzute pe gură, osos și cu ochi mari, albaștri.

— Dar de ce nu vorbești, mă ? Ești mut ?

— Nu sînt mut.

Ceilalți se tot duceau înainte. Cum doi, trei dintre ei întoarseră capul, să vadă de ce-am rămas în urmă, le-am strigat că am ceva de cumpărat și că o să-i ajung numaidecît.

— Știi românește, domnule negustor ?

— Cum să nu știu ! Pe aici mulți vorbim românește. Înainte de război, am umblat pe la voi prin

țară, cu munca. Și mai sînt și pe aici români, care trăiesc printre noi din vechime.

— Cît îmi ceri pe ghetetele astea, domnule negustor ?

— Ca să știu cît să-ți cer, ar trebui să știu întîi ce fel de bani ai tu la tine, mă rumânule.

— Bani românești.

— Hirtie ? Nu-mi trebuie. Nu merge la noi.

— Am argint. Lei de argint.

— Scoate-i să-i văd.

Scosei punga de unde o păstram și-i arătăi unul. Mi-l ceru să-l pipăie. Îl pipăi îndelung. Îi încercă marginile cu dinții pe care și-i păstrase întregi, apoi se aplecă și sună de cîteva ori moneda, trîntînd-o de bolovanii uzi ai trotuarului.

— Sînt bani buni, banii tăi, mă rumânule ! Argint curat. Merg. Facem tîrgul.

— Ei, cu cît îmi dai rupturile ?

— Rupturile ? Ghetetele, vrei să spui.

— Da. Ghetetele.

— Zece lei ca ăsta.

— E mult, domnule negustor.

— Nu e mult, mă rumânule. Altele, oricît ai căuta în Semendria noastră, n-ai să mai găsești. Trăim în mare lipsă, cît vom mai trăi.

— Văd.

— Dacă ai destui bani și le vrei, ți le vînd cu opt lei.

— Lasă-mi-le cu șase.

Îmi fuse milă de sărăcia lui, dar îmi dădui socoteala că prețul pe care mi-l cere e mare față de ceea ce ar putea câștiga de la altul. Îmi fuse însă și mai multă milă de mine. Pielea e mai aproape de trup decît cămașa, iar carnea e mai aproape de os decît pielea. Mă văzu că stau la îndoială și se temu, pe bună dreptate, să nu plec fără să facem alișveriușul.

— Scoate șapte lei și ia-le. Sînt la mare strîmtoare. Altfel nu le-aș vinde nici pe aur.

Nu înțelesei ce vrea să spună. Dar dacă m-aș mai fi tocmit, mi s-ar fi făcut greață de mine. Îi numărai șapte lei în palmă și înhățai ghetetele. Picioarele-mi erau ude și pline de noroi. Arsurile mă usturau grozav.

— Vrei să încalți ghetetele chiar acum ?

— Aș vrea, domnule negustor.

— Văd că n-ai ciorapi. Văd că n-ai nici obiele, mă rumânule.

— N-am de nici unele. Am plecat la drum pe nepusă-masă.

Bătrînul scoase din buzunarul hăinuței lui două petice mari de pînză albă și groasă, aspră, de cînepă. Zise :

— Ciorapi n-am nici eu, dar aș putea să-ți vind obielele astea, ieftin. Doi lei pentru amîndouă.

Îmi fuse lehamite să mă mai tocmesc. Le cumpărai și mă așezai pe marginea trotuarului. Îmi ștersci picioarele cu batista pe care o aveam la mine, apoi le înfășurai cu grijă în obiele și mă

încălțai. Îmi veneau cam largi ghetele. Însă asta nu mă supăra. Mai rău ar fi fost dacă m-ar fi strîns.

— Să le porți sănătos, mă rumânule. Au fost ale băiatului meu.

— Atunci de ce mi le-ai vîndut? I-ai cumpărat lui altele mai bune? Parcă spuneai că altele mai bune nu se găsesc în toată Semendria.

— Numai pe astea le avea. Acum nu-i mai trebuie.

— S-a hotărît să umble desculț tocmai acum cînd se apropie iarna?

— Acolo unde stă, poate să stea și desculț. L-au împușcat nemții acum o săptămînă.

— De ce l-au împușcat?

— L-au prins. Pe toți cei care n-au mai putut să se retragă cu armatele noastre spre miazăzi în caută. Și dacă îi prind, îi împușcă, îi spînzură. Într-un fel sau altul, le fac de petrecanie. Se tem să nu ridice armele împotriva lor.

— Dar cîți ani avea băiatul dumitale?

— Cincisprezece. Aici e mult mai rău decît la voi. Aici nemții se poartă ca niște sălbatici. Curge mereu sînge. O să vezi tu, mă rumânule, multe-o să vezi dacă ai să mai rămîi pe-aici.

În timp ce vorbeam cu sîrbul și simțeam cum mi se încălzesc picioarele, auzii bocănituri. Uitîndu-mă, văzui că se apropiau, mergînd pe mijlocul străzii, cu puștile în mîini, grijulii și privind în toate părțile, gata să tragă, patru soldați

austrieci, din cei de la etape, cu mustăți albe. Sîrbul se întunecă la chip și se întoarce cu spatele la ei. Se întorseseră cu spatele la soldații austrieci toți negustorii și negustoresele care aveau tarabe pe trotuar, cît ținea strada. Soldații trecură. Se depărtară.

— Ciinii !... Într-o zi tot o să-i bată voinicii noștri și o să-i alunge din urmă pînă unde și-a-n-țărcaț dracul plozii.

— Dar voinicii voștri sînt tare departe. Și, după cîte am auzit, mulți au pierit.

— Au pierit și mai pier. Sînt departe. Însă cîți vor mai fi trăind se vor întoarce și o să-i pună pe fugă pe ciinii ăștia. O să-i omoare pînă la unul. I-am omorît și i-am alungat noi pe turci, care erau mai mulți, mă băiatule, mă, mă rumânule, mă... Poartă sănătos ghetele și du-te cu Dumnezeu.

După ce făcu cîțiva pași, negustorul mă strigă :

— Mă rumânule, cum te cheamă, mă ?

— Darie.

— Pe fiu-meu îl chema Mirko... Era înalt și frumos...

Din pricina ostenelii, a nemîncării, a nesomnului, mă podidi plînsul. Numai din pricina oboselii, a nemîncării și a nesomnului. Într-un fel, mă și bucurai că plîng. Pentru că de ani întregi nu mai plînsesem. Viața mă asprise atît de mult, încît ajunsesem să cred că nu mai am lacrimi.

Mersei... Mersei... Dar acum, cînd scriu aceste rînduri, nu-mi mai aduc aminte cît am mers,

fără să mai văd și fără să mai aud nimic. Îmi amintesc numai că, la un moment dat, mă trezii ca dintr-un somn adânc și mă uitai în jur. Mă aflam într-o mică piață. Și dintr-o dată, ochii mi se uscară și trupul mi se încrîncenă și mi se împietri. La câțiva pași numai de mine, în mijlocul pieței, se înălța o spînzurătoare de lemn. Era în-
tîia oară că vedeam o spînzurătoare. Mai tîrziu aveam să mai văd eu și alte spînzurători, dar pînă atunci nu mai văzusem nici una. Într-o parte și alta a spînzurătorii făceau de pază doi soldați. După uniforme pe care le purtau, băgai de seamă că unul era austriac, altul german. Stăteau nemișcați, de parcă ar fi fost încremențiți, cu armele lîngă picior. Clipeau numai din ochii cu care priveau undeva departe, peste acoperișurile de olane negre-roșii ale orașului sîrbesc, priveau în golul cerului vînat, care începuse iarăși să cearnă peste nesfîrșiri ploaie deasă, mărunță, de început de toamnă. De spînzurătoare atîrnau cinci oameni : doi bărbați, două femei și un copil de zece, doisprezece ani. Lațurile care le tăiasă răsufarea erau din frînghie groasă, de cînepă. Picioarele spînzuraților erau goale. Întîiul spînzurat, de la marginea din stînga, era un bătrîn ca de șaptezeci de ani, cu părul rar, lung și alb. Fața o avea vînată-pămîntie, ochii sticloși, deschiși larg spre lumea pe care nu îl mai vedea. Purta cămașă smolită de cînepă și izmene lungi, înfoiate. Tălpile picioarelor lui erau neobișnuit de late, cu

călcîie mari, crăpate. Degetele picioarelor erau subțiri și zgîrcite ca într-un spasm care durase cîteva clipe numai. Zgîrcite, ca încremenite și ele în același spasm scurt, erau și mîinile, care îi atîrnavau lungi și uscate pe lîngă trupul uscățiv și lung, pe care spînzurătoarea îl lungise parcă și mai mult. Al doilea spînzurat era tînăr. Să tot fi avut treizeci, treizeci și doi de ani. După față se asemuia atît cu bătrînul din stînga lui cît și cu bătrîna care atîrna în laț, în dreapta, și de la care moștenise bărbia ușor prelungită. Bătrîna fusese și ea spînzurată tot numai în cămașă. Cămașa ei, ca și a femeii de alături, fusese croită dintr-o pînză de bumbac ceva mai subțire. Gulerul, gura cămășii și mînecele erau împodobite cu mici cusături de arnici albastru. Cămașa femeii tinere avea cusături mai mari, de arnici roșu. Amîndurora părul lung — al bătrînei pe jumătate alb, al celei tinere castaniu, mătăsos — le atîrna pe deasupra lațului pe care-l aveau strîns în jurul gîtului, peste umeri și pe spate. Băiețașul, tuns scurt, purta și el o cămașă de cînepă aspră și izmene albe, curate, de parcă le-ar fi îmbrăcat chiar atunci. Avea picioarele mici băiatul. Printre degete și pe la călcîie mai păstra încă noroiul prin care umblase și care i se lipise de piele.

O dată cu ploaia se iscase iarăși vîntul. Spînzurații se legănav, ca și cum ar fi dansat un dans vechi, unul din acele dansuri care trec de la un rînd de oameni la alt rînd de oameni, ajungînd

astfel din cea mai veche vechime pînă la noi. Era un dans molatic, straniu. Îmi dădui șeama, cu un început de spaimă, că piața spînzurătorii e pustie și că pustii sînt și ulițele învecinate. Casele aveau toate, obloanele negre, trase peste ochii ferestrelor. M-am dat încet îndărăt, am întors spatelui spînzurătorii și am lungit cît am putut mai mult pasul. Ajunsei pe o uliță strîmbă, pustie și ea. Căutai alta, care să mă ducă spre Dunăre. Îmi spusei că, o dată ajuns pe malul Dunării, îmi va fi ușor să găsesc portul, care se afla în apropierea cetății, și apoi vagonul în care Diplomatul, neînstare încă să se țină mult timp pe picioare, rămăsese singur cuc. Cu cît căutai însă o uliță care să mă ducă mai repede la port, cu atît mă în-curcai. Ceea ce mi se păru cel mai ciudat era faptul că în această parte a vechiului oraș nu în-tîlnii nici urmă de om. Cartierul părea pustiu mort. Mă uitai la coșurile caselor, să văd dacă nu cumva iese pe vreunul o șuviță de fum. Nu ieșea. Cu toate acestea, nu știu de ce mă stăpînea gîndul că din toate acele case, care păreau dăruite de mult morții, mă privesc, printre spărturile obloanelor lăsate, ochi vii. Mersei, aproape alergînd, mai departe și mă încredințai că ființele acelea vii, pe care le aștepta poate spînzurătoarea, se mirau că un băiat șchiop, cu straietele mînjite de sînge, umblă, cînd n-ar trebui, pe uliță. Eram în-cordat tot. Așteptam să se întîmple ceva. Dar ce anume ? Răspunsul pe care îl căutam și nu izbu-

team să-l găsesc în mintea mea mi-l dădură împuşcăturile dese care izbucniră în apropiere. După o cotitură, la câteva sute de paşi în faţa mea, apărură cîţiva oameni, bărbaţi şi femei, care fugeau de rupeau pămîntul drept spre mine. Mă trăsei lîngă o poartă şi mă trîntii fulgerător la pămînt, căutînd să mă lipesc cît mai bine, ca broasca, de pietrele zgrunţuroase ale trotuarului. În urma cetei de oameni care fugeau pe lîngă ziduri, se arătară soldaţi cu căşti turtite pe cap. Alergau şi ei şi trăgeau, oprindu-se o clipă în loc, focuri de armă înspre oamenii pe care-i alungau. Trăgeau cîteva focuri fiecare, apoi iarăşi îşi începeau goana în urmărirea celor ce fugeau. Poarta de lemn lîngă care stam lipit de caldarîm, cu capul uşor ridicat ca să văd ce se întîmplă, se deschise, o mîină vînjoasă mă apucă de mijloc şi mă trase repede înăuntru. Poarta se închise la loc şi un ivăr mare de lemn o încuie.

— Stai culcat ! Nu te mişca ! Orice s-ar întîmpla, nu te mişca.

Cizmele soldaţilor, răpăind pe bolovanii uliţei, se apropiară, trecură. Se depărtară. Se mai auziră multă vreme împuşcături, însă din ce în ce mai rare, tocmai în cealaltă parte a oraşului. În cele din urmă se potoliră cu totul şi atunci liniştea adîncă, a morţii, se aşternu iarăşi peste oropsitul şi ciudatul oraş sîrbesc.

— Hai în casă !

Mă sculai în picioare și văzui că lângă mine se afla o femeie smeadă, îmbrăcată în straie aspre și negre, ca de doliu. Curtea în care mă adăpostise era îngustă, de numai câțiva pași, acoperită, ca și ulița, cu mari bolovani zgrunțuroși, de piatră cenușie. Lângă zid picurau stropi de apă din frunzele unui măr chircit, care purta pe ramurile lui niște fructe zbîrcite, pe care le știam acre, ceva mai mărișoare ca pruna. În fundul curții se afla o fântină de piatră, cu roată și lanț. Casa, mărunță, cu două odăi mici și cu o tindă îngustă, era la câțiva pași numai de noi. Femeia îmi făcu semn s-o urmez. O urmai. În prag se întoarse și mă pofti într-o odăiță în care, la început, nu văzui nimic. Obloanele erau trase și întunericul era adînc.

— Stai aici.

Spunîndu-mi acestea, mă împinse către un pat de scînduri, pe care, după ce-l pipăii cu mîinile, mă așezai.

— Mă întorc îndată.

Ieși cu pași stinși în tindă. Pînă să se întoarcă, auzii în apropiere respirat liniștit de oameni. Cîți or fi fost, și ce fel de oameni se aflau acolo? N-aveam cum să ghicesc. Rămăsei nemișcat. Femeia se întoarse ținînd în mînă un muc de luminare aprinsă.

— S-au dus. Roate că în noaptea asta o să ne lase în pace.

— Nemții?

— D-apoi cine l

Pe un perete văzui trei mici icoane din lemn : Maica Domnului cu pruncul în brațe, la mijloc ; Sfîntul Gheorghe, în dreapta ; Sfîntul Dumitru, în stînga. Pe alt perete lucea un calendar colorat. Patul pe care stam era acoperit cu un țol din cîrpe răsucite și țesute într-o urzeală de cînepă. Într-un colț al patului, în care puteau dormi cinci, șase oameni unul lîngă altul, își scosese rășoarele spețiate, de sub cerga care-i învelea, trei copii :

— Ești croat ?

— Nu.

— Bozniac ?

— Nu.

— Sloven ?

— Nu.

— Atunci ce naiba ai putea fi ?

— Român. De dincolo de Dunăre.

Puținele cuvinte sîrbești pe care le învățasem de la copiii sîrbilor din Stănicuț, cînd mă jucasem cu ei, la noi, pe îngusta și săraca Vale a Călmățuiului, îmi prîndeau acum cît nu se poate de bine. În cîteva fraze pe care mă silii să le rostesc cît mai limpede, îi spusei că venisem de peste Dunăre, noaptea trecută, împreună cu alții, aduși de nemți, că plecasem să vedem orașul și că eu mă rătăcisem de ceată. Mergînd pe ulița lor, voisem să ajung la Dunăre, în port.

— Acum nu se poate, mă rumânule. E primejdios. După ce cade întunericul, o să-ți arăt eu drumul. Portul e aproape.

— Dar ce s-a întâmplat? De ce îi fugăreau nemții pe oamenii aceia și de ce trăgeau cu puștile în ei?

— Ce s-a întâmplat azi, se întâmplă aproape în fiecare zi pe la noi. Ieri, sîrbii noștri au aruncat în aer linia de tren care merge de la Semendria la Belgrad, pe aici, pe aproape de oraș. Trenul era încărcat cu muniții și cu soldați nemți. Au pierit o sumedenie de soldați nemți, iar muniția s-a prăpădit. Și acum, nemții au turbat. Neputînd să-i prindă pe voinicii care le-au stricat linia și le-au omorît soldații, împușcă și spînzură și ei pe cine se nimerește să le cadă în mînă.

— Am văzut în piață cinci oameni spînzurați.

— Familia Mladinovici. I-au ridicat azi-noapte de aici, din casa lor de peste drum. I-au luat din pat. I-au dus, așa cum i-au găsit, în cămăși, și i-au spînzurat în zori. Ce-au mai bătut tobele! Nu le-ai auzit?

— Nu le-am auzit. Azi-noapte nu eram în oraș.

Mucul de luminare din mîna ei era pe stînselea. Îl lăsă să se stingă. Deschise nițeluș oblonul care da în curte și în odaie pătrunse o șuviță din trista și vînăta lumină a zilei. Cămașa udă mi se lipise de spinare. Aveam cămașa udă de ploaia care mă bătuse și de sudoarea care-mi ieșise din carne în timp ce alergasem pe uliți. Aerul din odaie, stătut

și încălzit de răsuflarea copiilor și a femeii, mi-o uscaseră și cusăturile ei groase începuseră să-mi înțepe pielea. Îmi mișcai trupul, să se așeze cămașa mai bine pe mine. Sîrboaicei i se păru că mă scarpin.

— Ai păduchi ?

— Pînă acum nu i-am simțit, dado. N-am avut cînd și de la cine să-i iau. Cel puțin așa cred.

Îmi arată un scăunăș lîngă ușă, mărunț, strîmb, cu trei picioare.

— Poate că totuși ai păduchi. Așază-te aici, lîngă perete.

— Ți-e frică de păduchi, dado ? Mai frică decît de nemți ? Acum lumea e plină de păduchi.

— Da, mă rumînuie, de păduchi mi-e frică chiar mai mult decît de nemți. Nemții ne-au luat oile și porcii. Ne-au luat vitele de muncă și vacile. Avem lipsă. Lipsă mare. Tot ne-au luat. Lipsese grăsimia. Din ce să mai facem săpun să ne spălăm ? Nu mai avem nici pînză, să le croim copiilor cămăși. Nu mai avem nici lînă, să le împletim flanele și straie. Ne-au adunat tot de prin case. Tot. Tot. Înțelegi ? Ne-au lăsat în sapă de lemn. Pînza ne-au luat-o. Cînepa ne-au luat-o. Așternuturile ni le-au luat. Cojoacele ni le-au luat. Ne-au luat și cămășile. Ne-au lăsat numai ce avem pe noi.

Cum eu mă tot răsuceam să-mi așez cămașa pe trup și să mă pipăi, sîrboaica bănuie că o mint,

fie că am luat de undeva păduchi și nu-mi dau seama că umblă pe mine.

— Vino mai bine în tindă, mă rumânule. O să aprind ciobul și o să deschid și ușa, să avem mai multă lumină decît aici.

Nu înțelesei de ce-mi spunea toate acestea. O urmai totuși. Sirboaica luă de pe poliță un fund de oală spartă, în care albeau închegate două-trei linguri de seu de oaie, din care abia se iveau un moț de cîrpă împletită. Puse ciobul pe vatră. Dintr-un colț al vetrei strînse o grămăjoară de găteje și le așeză pe vatră peste o mînă de paie. Apoi dibui pe undeva, printr-un cotlon, o cremene, un amnar și un boț de iască galbenă.

— Ce vrei să faci ?

— Să aprind focul și de la foc să aprind ciobul.

— Nu te osteni, dado. Mai am eu cîteva bețe de chibrituri în buzunar.

— Chibrituri ? N-am mai văzut chibrituri de cînd au venit peste noi austriecii și nemții. Noi aprindem focul cu cremenea și amnarul, ca bătrînii noștri, care au trăit pe vremea turcilor. Bogată țară aveți voi rumânii ! Auzi, pe la voi se mai găsește acum pînă și chibrituri ! Te pomenești că pe la voi, mă rumânule, se mai găsește și făină.

— Se mai găsește, dado. Puțină. Neagră ca pămîntul. Amară. Amestecată cu pleavă și cu paie măcinate. Dar se mai găsește.

— Noi am uitat de mult gustul pîinii.

Trăsei un băț de chibrit și aprinsei ciobul, după ce-i scosesem afară sfîrcul și i-l răsucisem. Și noi aveam acasă, la Omida, ciob. Îl aprindeam seara, cînd ne lipseau gologanii și nu aveam cu ce să cumpărăm gaz. Atunci, odaia se umplea curînd de miros de seu ars și de fumul care făcea să ne usture ochii.

— Și acum, mă rumînuie, eu zic să te dezbraci.

Îmi scosei flanela și cămașa și i le dădui. Flanela o puse ghem, lîngă vatră, iar cu cămașa se apropie de lumina tremurătoare a ciobului și începu s-o caute de păduchi pe la încheieturi.

— Nu, n-ai. Nu găsesc nici unul. Nu văd nici lindeni. N-ai păduchi, mă rumînuie. Poți să te îmbraci.

Mă îmbrăcai. Sîrboaica se uită la mine cu multă băgare de seamă.

— Ești plin de sînge. Ar fi bine să-mi dai flanela să ți-o spăl. Și pantalonii. Pînă spre seară se usucă. Nu trebuie să umbli cu îmbrăcămintea plină de sînge. Bate la ochi.

Îmi spălă straietele în cîteva rînduri de apă, pînă cînd petele de sînge se șterseră. Le întinse pe-o frînghie afară, pe prispă, în bătaia vîntului, să se usuce.

— Ai părul ars, mă rumînuie. Și sprîncenele. Ai arsuri și pe mîini.

— Am trecut printr-un foc, dado.

— O să-ți treacă. Bine c-ai scăpat cu viață.

Ziua vinătă se scurgea încet. Într-un ceaun de tuci se afla pe fund un rest de mămăligă sleită. Sirboaița tăie trei felii cu coada lingurii de lemn și le dădea copiilor aproape goi care se jucau pe lingă noi.

— Mîncăți !

Îmi întinse și mie o felioară subțire și îngustă.

— Mămîncă și tu, mă rumînule, mămăligă sirbească. Ți-o fi foame. Altceva n-am. Am pus în căldare, cînd am fiert mămăliga, o lingură de ardei pisat și două de seu.

Mămăliga, amăruie, nu era străină gurii mele. Ardeiul iute îi dăruise o culoare roșcată și un gust înțepător care-mi ațîța și mai mult foamea. Aș fi mîncat și aș tot fi mîncat. Nu mai aveam ce.

— Ai apucat să vezi orașul ?

— Încă nu.

— L-au ars dușmanii cînd l-au cîmpit. Au fost lupte îndîrjite pe toate ulițele. Săptămîni de zile au ținut luptele. Ne-au omorît cu tunurile de pe vasele care veneau din sus, pe Dunăre și trăgeau, fără să aleagă unde e soldat și unde nesoldat.

— Așa e războiul, rostii încet, mai mult ca să nu tac.

— Așa o fi. Dar ar fi putut să ne lipsească. Se bătuseră ai noștri destul cu turcii. Se bătuseră și cu bulgarii.

Își ridică spre mine fața smeadă, uscată și atunci îi văzui ochii strălucind de o lumină mare. Tot atunci îi văzui și dinții mari, albi. Zîmbea.

— Dar Prinkip al nostru, mă rumânule, dragul de el, tot l-a împușcat acolo, la Sarajevo, pe Franz-Ferdinandul lor. Aveau armată și aveau poliție. Armata și poliția lor aveau multe puști și multe mitralii. Și totuși, Prinkip, băiatul, numai cu un pistol l-a doborât pe Franz-Ferdinand. A scos pistolul și a tras. A căzut Franz-Ferdinand. A căzut și nevastă-sa. I-a săturat Prinkip al nostru de pămînt străin. Acum amîndoi, pe acolo pe unde s-or odihni, au gura plină de pămînt. Sînt sătui de pămînt ! Sătui de pămînt ! Cu toate că erau nesăturați.

Sirboaica își întunecă iarăși chipul, ca mai înainte.

— Poate te-ai mirat că eu, femeie străină, ți-am spus să te dezbraci și ți-am căutat cămașa de păduchi. Îmi țin copiii în casă, le dau să bea apă fiartă, îi spăl cu leșie, le fierb în clocote zdrențele. Nu las să-mi calce în casă și în curte picior de om străin. Pe tine te-am tras de lîngă poartă, de milă. Mă mai cuprinde și pe mine cîteodată mila. Te-ar fi omorît nemții, dacă rămîneai în uliță. Mi-e frică de păduchi. Bîntuie tifosul în toată țara pe unde au ajuns austriecii și nemții. Îi culeg cioclii de prin case pe morți și-i duc cu căruțele la cimitir. Cum boala asta rar are leac, pe unii îi duc și-i îngroapă chiar înainte de a fi murit. Așa au or-

din de la stăpînirea austriaco-nemţească. N-ai văzut căruţe cu morţi pe uliţi ?

— N-am văzut încă, dado.

— Mai bine, mă rumânule. Dar tot ai să vezi. Ți se face părul măciucă.

Peste oraş căzu întunericul. Sirboaiţa ieşi şi-mi aduse straietele uscate. Mă îmbrăcai.

— Hai să-ţi arăt pe unde s-o apuci.

Plecarăm strîngîndu-ne unul într-altul, prin întuneric. La cotitura la care se arătaseră fugăriţii şi apoi nemţii, îmi şopti :

— O ții tot înainte. Să mergi pe lîngă ziduri. Dacă auzi pași, te culci lîngă zid pînă trece patrula. E destul de întuneric. N-o să te vadă nimeni. Mergi în calea ta, cu Dumnezeu, mă rumânule.

Îi apucaî mîinile şi i le sărutai. Femeia şi le trase.

— Nu, nu trebuie... Pînă acum... Pînă acum, mie nu mi-a sărutat nimeni mîinile.

— M-ai scăpat de la moarte, dado.

Mă strînse la piept. Mă sărută pe obraz. Şopti cu glas uscat :

— Du-te... Du-te...

O luai la picior. Ajunsei repede în port.

Portul !... Portul era adormit. Nici o lumină nu mai scliepa pe Dunăre. O clipă mă temui ca nu cumva trenul nostru să fi plecat şi eu să fi rămas de unul singur în întunecatul oraş de lîngă apă. Temere zadarnică. Găsii trenul. Găsii şi vagonul.

Unul dintre oameni șterpelise de pe undeva un felinar de mînă, nemțesc, așa că în vagonul nostru era lumină și veselie. Înțelesei. Lumina venea de la felinar. De unde venea veselia ? Oamenii văzuseră și ei spînzurătoarea, însă, ieșind afară din oraș să urce sus pe dealuri, la vii, cu veterinarul neamț, auziseră de departe împușcăturile și nu se sinchisiseră de ele.

— Se bat nemții cu sîrbii. Ce ne pasă nouă ? Treaba lor dacă au poftă să se bată.

— În împrejurimile Semendriei, îmi spuse Si-teavul, am dat peste niște vii străvechi, peste acele vii din care sîrbii scot un vin tot atît de vestit ca Tokaiul unguresc. Am căutat și vin pe la crame. N-am găsit, mă băiete, nici un strop. Un strop măcar, de leac. În schimb am dat peste un belșug de struguri copti, dulci ca mierea, care se to-pesc în gură singuri. Au încercat niște sîrboaice să ne alunge cu ciomegele, dar noi eram mai mulți și aveam și un neamț cu noi. Așa că ne-am strîm-bat spre ele și au fugit, lăsîndu-ne în pace. Am furat două coșuri de lîngă o covergă, le-am în-cărcat cu struguri și le-am adus la vagon. Uite, a mai rămas ceva pe fundul coșului ăsta. Ia și tu. Umflă-ți burta. Diplomatul a mîncat pînă n-a mai putut. S-a cufurit pe el de atîta mîncare.

— Dar, am îngăimat eu, pofticios, aici în vagon miroase nu numai a struguri. Miroase și a carne friptă, nene.

— Ți-am păstrat și ție o halcă întreagă. Ține-o. Îmi întinse un picior de oaie friptă.

— Nene, ați furat cumva o oaie din vagon și ați fript-o ?

— N-am furat-o. Am luat-o. Și nu una. Două am luat. Dar, cum îți spun, nu le-am furat. Ni le-a dat veterinarul. Le-am tăiat, le-am jupuit, le-am fript pe malul apei. A pîlpîit pînă mai adineauri un foc grozav.

Nu pricepeam cum de au devenit nemții care ne însoțeau, așa, dintr-o dată, atît de filotimi la inimă.

— L-am bătut la cap pe veterinar, cînd am fost cu el la furat struguri.

— Ce i-ai spus ?

— Domnule veterinar, i-am spus eu, de ce Dumnezeu vă pedepsiți pe voi, nemții, cu mîncarea și ne pedepsiți și pe noi ? Stăm ca nătingii cu friptura sub nas și ne îndopăm cu marmeladă.

— Care friptură ?

— Friptura, i-am spus. Oile. Mor în fiecare zi oi ? Mor. Ce faceți voi, nemții, cu oile moarte ? Ne puneți pe noi să le jupuim, le aruncați și încheiați acte de scădere, că în gara cutare, sau pe parcurs, între gara cutare și cutare, au murit atîtea și atîtea oi. Dumneata, ca veterinar, certifică moartea. Este ?

— Este. Eu certific moartea.

— Uite ce mă bate pe mine gîndul, domnule veterinar. Mor zece oi. Scrieți în acte că au murit douăsprezece. Nu vă costă nimic. Două le tăiem

noi de vii, le jupuim, le păstrăm pielea și carnea o frigem. O oaie o s-o mîncăm noi, alta v-o dăm vouă s-o haliți. Ia spune-mi, domnule veterinar, nu-ți lasă gura apă?

— Ba-mi lasă.

— N-o să pierdeți voi, nemții, războiul din pricina asta.

— E o idee. Am s-o comunic *feldwebel*-ului. Asta însă să știți, rumânilor, că rămîne totuși hoție.

— Dar cînd ați luat oile din bătăturile oamenilor noștri, ce-a fost? A fost negustorie cinstită? N-a fost tot hoție?

— Aceea n-a fost hoție. Le-am luat cu hîrtii în regulă. Le-am rechiziționat. Am dat pentru ele bonuri de rechiziție, cu ștampilă.

— Tot hoție rămîne.

Neamțul nu înțelegea sau se făcea că nu înțelege.

— Cum hoție, mă, cum hoție? Am dat în schimbul oilor bonuri cu ștampilă.

— Uite cum judec eu : dacă voi, nemții, cîștigați războiul, se cheamă că sinteți stăpînii țărilor pe care le-ați cucerit. Și atunci, ca învingători, n-o să mai plătiți nimănui nimic. Cu bonurile de rechiziție pe care le-ați dat o să se șteargă oamenii cu ele undeva, dacă s-or putea șterge. Dar eu unul nu cred, pentru că peticile voastre de hîrtie, numite bonuri, sînt mai mici decît podul palmei. Voi, nemții, sinteți grozav de economi. Și apoi, cine a mai pome-

nit învingători care să plătească ceva învinșilor ? Este ?

— Este, a răspuns neamțul.

— Iar dacă dă Dumnezeu și pierdeți războiul, cum vrea toată lumea, iarăși n-o să plătiți nimic. Ați stricat atâtea țări și-ați pricinuit atâtea pagube, pe acolo pe unde ați ajuns cu armatele, că nu v-ar ajunge nici o sută de ani de muncă să plătiți ce-ați ars și ce-ați dărîmat. Pînă la urmă, de ! o să fiți iertați.

— N-o să pierdem războiul.

— O să-l cîștigați, ori o să-l pierdeți. Dar oile din vagoane, tot neplătite or să rămînă aceluia de la care le-ați luat. Adică oile din vagoane rămîn tot oi de furat...

A căzut pe gânduri neamțul. Cînd ne-am întors de pe dealuri cu două coșuri cu struguri, unul l-am dat pomană *feldwebel*-ului. L-a primit. Apoi ne-a chemat veterinarul :

— Scoateți oile moarte din vagoane.

Am scos treisprezece. Unsprezece moarte și două vii.

— Cu astea ce faceți ? m-a întrebat el, zîmbind, mai mult ca să mă întrebe.

— Nu se simt prea bine, domnule veterinar, și ne-au rugat încetîșor, pe limba lor, să nu le mai lăsăm să se chinuie de înghesuială în vagon și să le tăiem. Cum v-am spus. Una o tăiem pentru voi și v-o dăm gata friptă, alta pentru noi.

— Bine, mi-a răspuns veterinarul. Se aprobă.

— Cu ștampilă ?

— Cu ștampilă.

— Vă mulțumim din inimă, domnule german.

Și iaca, din oaia friptă, ți-am păstrat și ție o ciozvirtă.

— Să trăiești, nene.

— Credeam că nici nu te mai întorci. Credeam că te-or fi împușcat nemții prin oraș, ori că te-or fi prins și te-or fi spînzurat la grămadă. Cînd ne-am întors de pe dealuri, am văzut în oraș o mulțime de oameni împușcați și lăsați să putrezească pe străzi.

— Era cît pe-acî să fiu împușcat și eu. Am scăpat ca prin urechile acului. Dar, nene, vreau să te întreb ceva.

— Întreabă-mă.

— Ce s-a întîmplat cu omul cu pantaloni cadri-lați, cu care te-ai certat ieri ?

— Cu Dodu ?

— Cu el.

— Dracu știe ? ! Habar n-am. A fost...

— Adică ?

— Simplu ! A fost ! Și acum, iacă, nu mai este !

— Nu mai este...

— Și ce dacă nu mai este ? Nu ne spunea el ieri că pielea omului nu face nici două parale ? I-o fi luat careva pielea.

— Poate că o fi lunecat și o fi căzut azi-noapte în Dunăre. Mie mi s-a părut, pe la miezul nopții, că aud un strigăt și-o plescăitură în apă.

— Poate. Oi fi auzit. Or ți s-o fi părut că auzi. Multe i se par omului că aude.

Sătul, Diplomatul își mai venise în fire. Rîgîia.

— Știi, Scaurus, azi m-am ridicat în picioare. Am și umblat pe lingă vagon. În trei zile sînt ca și sănătos.

— Îmi pare bine, Stîrvule.

Mă chemă lingă el. Mă dusei. Mîncam ciozvirta de oaie friptă. Înghiții ce aveam în gură și spusei :

— Zi-i... Se pare că vrei să-mi mărturisești ceva.

Diplomatul îmi șopti în ureche :

— Siteavul l-a omorît azi-noapte pe Dodu.

— L-o fi omorît. Ce-ți pasă ție dacă Siteavul l-a omorît sau nu pe Dodu ? Îți pasă ceva ? Cu cîteva nopți în urmă tu erai gata să mă omori pe mine.

— Nu-mi pasă. Ți-am spus ca s-o știi.

Tăcui. Și rosei pînă la os piciorul de oaie fript. Mă dusei, băui apă de la fîntîna din port, mă întorsei la locul meu și mă culcai. Oamenii din vagon ținură felinarul aprins pînă noaptea tîrziu și sporovăiră între ei. Plănuiră ca a doua zi să jefuiască din nou viile de pe dealuri și apoi să caute ceva de furat și prin oraș. Voiau, mai ales, să șterpească pături ca să aibă cu ce se înveli noaptea.

Planurile lor rămaseră planuri. Nu mai apucară să facă nici una, nici alta. În zori, două locomotive vechi și mici, cu coșurile largi și înalte, cum se fabricau în Germania pe la 1870, una trăgînd, iar alta împingînd trenul, ne scoaseră din port, cînd

încă eram buimaci de somn și îndepărtîndu-se de oraș începură să ne poarte spre miazăzi.

Trenul nostru, lung și greu, abia se tîra, mai încet decît o căruță, dar ce e drept — e drept, ceva mai repede ca un car tras de bivoli. Ziua, spre deosebire de aceea trăită în Semendria, era însorită și albastră. Deschisesem larg ușile vagonului și într-o parte și într-alta, ca să primim înăuntru aerul curat, care ne înviora și soarele dulce și cald, după care jinduisem atîta. O ! Dar ce putea să însemne asta ? Din loc în loc, de-a lungul liniei ferate, vedeam bordeie. Bordeie țărănești, cum se mai aflau încă destule pe la noi prin sat, la Omida, numai că acelea erau vechi, iar acestea, pe lîngă care treceam iavaș-iavaș, erau construite, dacă se potrivește să spun astfel, de curînd. Bordeiele de lîngă calea ferată erau înconjurate de cîte două, trei rînduri de șanțuri adînci, tranșee în toată puterea cuvîntului, și de înalte rețele de sîrmă ghimpată. Soldați austrieci la unele, soldați germani la altele stăteau tolăniți pe iarbă. Se încălzeau și ei la soare, însă cu puștile alături și cu mitralierele puse în bătaie pe marginile șanțurilor. La fiecare sută de pași, sentinele păzeau linia, lîngă terasament, și, din cînd în cînd, scrutînd zarea îndepărtată, către care fugeau cîmpuri galbene și dealuri ondulate.

Siteavul, care apucase să stea lîngă mine, în ușă, cu picioarele atîrnînd pe lîngă vagon, își țuguie buzele a mirare.

— Aici le merge greu nemților. După aproape trei ani de ocupație, sînt încă nevoiți să mai păzească drumul-de-fier. Cu sîrbii se vede treaba că nu e de glumit. O să aibă nemții cu ei de furcă pînă la sfîrșitul războiului.

— Nene, crezi că mai apucăm noi sfîrșitul războiului ?

— Ei, asta e bună... De ce să nu-l apucăm ? !

— Eu știu ? Mi-a venit și mie să zic așa.

Mă dusei la Diplomat.

— Trage-te lingă ușă, Stîrvule, să te mai vadă soarele, că ai prins mucegai.

— De tras o să mă trag eu. Dar o să fiu nevoit să stau culcat pe o rină. Tăietura pe care mi-ai făcut-o în bucă nu s-a vindecat încă.

Îi făcui loc între mine și Siteav.

— Nici prin cap nu le trecea oamenilor acum trei ani, cînd au răsunat focurile de pistol ale lui Prinkip, la Sarajevo, ce urmări avea să aibă acel atentat.

— Atentatul lui Prinkip, spuse Siteavul dînd din cap, a fost picătura care a făcut să se reverse paharul. Războiul se pregătea de mult.

Diplomatul adăugă :

— De fapt situația era atunci coaptă pentru război. După ce au început pe toate fronturile lupte, a început și la București, la șosea, bătaia cu flori. Mulți credeau că războiul e glumă. Ține de trei ani și nici Dumnezeu, nici dracul nu știu cît are să mai țină.

Siteavul ne arată cu mina unul din bordeiele militare pe lângă care treceam. Bordeiul era înconjurat, ca toate cîte le văzusem, cu șanțuri de apărare și cu rețele de sîrmă ghimpată.

Atunci simții o lovitură puternică, de parcă m-ar fi pocnit cineva cu maiul în cap și ameții pe jumătate. Apoi urechile mele înregistrară o buibuitură îngrozitoare, însoțită de un infernal zgomot de fiare care se loveau brutal între ele. O putere împotriva căreia nu mă puteam pune mă proiectă în aer. Peste o clipă, mă pomenii în șanțul plin de iarba uscată și galbenă, coaptă, de toamnă și necosită, de lângă terasament. Izbitura de pămînt mă ameți și mai mult. Făcui însă, încordîndu-mi toate puterile, efortul de a mă dezmetici, și mă și dezmeticii. Mă temui să mă mișc, ca nu cumva să descopăr că mi-am frînt mîinile sau picioarele. Ridicai numai ușor capul și mă uitai să văd ce s-a întîmplat. Locomotiva din față se odihnea pe o rîină, în șanț, stîlcită și ruptă în bucăți, din care ieșeau groase șuvoaie de aburi fierbinți. Tenderul cu apă și cărbuni, sfîrtecat și el, o încălecaseră. Trei vagoane cu oi, izbite crîncen unele de altele, se sfărîmaseră și zăceau și ele alături de linie. Alte cîteva deraiaseră. Restul trenului rămăsese întreg pe linie. Dinspre locomotiva sfărîmată se auzeau țipete, gemete, văicăreli.

Țipete, gemete, văicăreli se auzeau și sub vagonul din care năprasnica ciocnire mă aruncase pe

neașteptate în iarbă. Uitînd teama, sării în sus. Îmi julisem cotul, care mă durea, și mă lovisem la șold. Diplomatul nu pățise nimic. Nu pățiseră nimic nici ceilalți oameni din vagon. Se buluciseră numai unii într-alții, sau se izbiseră cu capetele de pereții vagonului, fără să și le spargă. Îmi dădui seama că trenul, mergînd iavaș-iavaș, din pricina lipsei de putere a locomotivelor, catastrofa nu luase proporții. Nemții care ne însoțeau săriseră din vagonul lor, care se afla cam pe la jumătatea trenului, și acum alergau cît îi țineau picioarele spre locomotiva și vagoanele sfărîmate. Tot într-acolo alergau frînarii și mecanicii celeilalte locomotive din coada trenului. Soldații de la postul de pază pe lîngă care trecusem puțin mai înainte alergau și ei, trăgînd focuri, însă alergau către marginea unei pădurici care se afla la cîteva sute de pași de terasament. De acolo, oameni ascunși pe după tufișuri, răspundeau, slobozind și ei focuri de pușcă.

Urmăream vinătoarea aceea. Întîi a căzut un soldat austriac. Pe urmă, încă unul s-a dat de-a berbeleacul pe miriște și a rămas întins pe burtă, cît era de lung. Pe urmă...

În clipa în care eu fusesem proiectat în șanț, Siteavul, împins de nenoroc, lunecase numai pe margine, și, printr-un ciudat joc al întîmplării, curentul de aer, provocat de mersul trenului, îl zvîrlise cu picioarele pe șine. Roțile vagonului i le retezaseră pe amîndouă mai sus de genunchi. Un bulon îi izbise și-i sfărîmase pieptul. Dar omul mai

trăia. Îi strigai pe cei ce săriseră din vagon și o porniseră și ei după nemți. Pînă să vină aceștia, îl tîrîi pe Siteav lîngă terasament și-l așezai în iarba galbenă, înaltă și coaptă de dulcea toamnă. Siteavului i se măriseră ochii, și gura, vinătă, i se strîmbase. Gîfîia numai. Mă așezai lîngă el, în genunchi, în iarba pe care o mînjea sîngele lui, mă aplecai mult asupra-i și-l întrebai :

— Nene, poate vrei să-mi spui cum te cheamă și de unde ești. Cînd mă voi întoarce acasă, dacă mă voi mai întoarce, să scriu alor dumitale ce ți s-a întîmplat și unde. Mă auzi ?

Omul se uită la mine nițeluș mirat, șovăi un timp și după aceea îmi răspunse :

— Nu mai am pe nimeni pe lume. Pe nimeni. N-ai avea cui să-i scrii.

La marginea pădurii, împușcăturile se întetiră. Pe deasupra capetelor noastre șuierară gloanțe. Oamenii ceilalți se pitulară în șanț cu pîntecile la pămînt. Cu Siteavul nu mai era nimic de făcut. Respirația îi deveni din ce în ce mai scurtă. Avea să moară curînd de tot. Îi luai o mînă între mîinile mele, să nu se simtă murind singur. Abia atunci băgai de seamă că-i lipseau două degete de la mîna dreaptă. Mîna Siteavului era caldă încă, dar pulsul slăbea cu fiecare bătaie. Mă auzii chemat pe șoptite :

— Măi băiete... Mă auzi ?

— Te aud, nene. Te aud bine.

— Ascultă-mă...

— Sînt numai urechi.

— Dacă mai ai zile și te întorci la București, s-o cauți în cartierul Tei pe Anghelica, nevasta lui Dodu, și să-i spui că eu și cu bărbatu-său... am fost... și că nu mai sîntem... Auzi ? Că nu mai sîntem...

I se răci mîna. Împușcăturile se pierdură în pădure, se îndepărtară. După aceea nici nu se mai auziră. Se apropia, caldă și luminoasă, amiaza.

Austriecii își aduseră la bordei morții lor. Erau trei morți, trei soldați bătrîni și mustăcioși, cu sînge închegat pe piept și pe față. Alți soldați veniră ceva mai tîrziu, tirînd după ei, de picioare, doi țărani sîrbi, negri, osoși, aproape doi moșnegi, împușcați și sfirtecați după împușcare cu baionetele. Pe soldați îi așezară pe iarbă, lîngă bordei, unul lîngă altul, ca și cum cei ce-i așezau astfel voiau ca și după moarte soldații să stea tot la rînd, tot în poziție de drepți, tot cu mîinile întinse pe lîngă trup, tot cu degetele țepene lîngă vipușca pantalonilor. Îi acoperiră cu o pătură cenușie. Pe morții sîrbi îi lăsară mai departe, lîngă tranșee. Unul din vagoanele care aveau să plece spre oraș urma să-i poarte chiar în ziua aceea la Semendria. Soldații aveau să fie înmormîntați cu tristele onoruri militare, în cimitirul cel nou, ale cărui cruci de lemn se tot înmulțeau.

— Și sîrbi ?

— Sîrbii vor fi atîrnați, așa, împușcați cum sînt, în spînzurători, pe la răspîntii, să fie văzuți și vederea lor să înfricoșeze.

Sanitarul veterinar ne făcu semn că ne cheamă *feldwebel*-ul Uwe Uhl. Aveam de lucru, nu glumă. Un tren sosit în grabă de la Semendria, unde nemții telefonaseră agățînd o sîrmă a telefonului lor portativ de una din sîrmele telefonice, care alergau întinse pe stîlpi de-a lungul terasamentului căii ferate, se oprise în cîmp, la cîțiva pași numai de locomotiva care împinsese trenul nostru. Ofițeri nemți și austrieci, sosiți cu acest tren, anchetau asupra catastrofei. Prizonierii aduși din cetatea Semendria, schimbată de la ocuparea Serbiei în lăgăr, vreo șaizeci de franțuzi slabi, numai piele și os, bărboși și zdrențăroși, erau însoțiți nu numai de sentinelele care îi păzeau, dar și de o companie de pionieri nemți, specialiști în degajarea liniilor de cale ferată și în urgenta lor reparare. Pregătiți, se vede, pentru asemenea întîmplări care pe aci nu erau rare, aduseseră mașini și macarale. Vagoanele deraiate fură ridicate, după muncă multă și grea, și așezate pe linie, iar cele grav avariate aruncate alături de terasament. Degajarea liniei însă, cu toată graba nemților, cerea cel puțin două zile, în care țîmp se putea repara și linia ferată, ruptă pe o distanță de mai mult de treizeci, patruzeci de metri.

Feldwebel-ul Uwe Uhl ne porunci să îngrijim de oile rămase în viață. Apă aveam să luăm pentru

ele, ca și pentru noi, din tenderul locomotivelor care aduseseră trenul cu materiale, cu pionieri și cu soldați pentru întărirea pazei, precum și bruma de hrană necesară tuturor. Apoi ni se mai ordonă încă o operație ceva mai dificilă. Dintre rămășițele vagoanelor sfărimate, noi trebuia să scoatem oile ucise în ciocnire, ca și pe cele rănite, care mai trăiau. Veterinarul ne povățui să punem trupurile moarte ceva-ceva mai departe de terasament, pe iarbă. Oilor rănite trebuia să le tăiem beregata cu niște cuțite care ni s-au dat și apoi să le jupuim fără întârziere.

Ne îndeletnicirăm pînă spre seară cu această muncă dezgustătoare, însă nu se afla printre noi nici unul care să nu fi fost obișnuit și cu treburi chiar mai puțin plăcute. Tăind, jupuind și adunînd sfîrtecături de oi dintre rămășițele vagoanelor, ajunseseam de ne umplusem cu toții mîinile, fețele și straiile, care și așa erau destul de puțin arătoase, cu sînge. Muștele ne pișcau, bîzîind în jurul nostru, ca și cum noi toți am fi și devenit mortăciuni.

Austriecii, după ce-și luaseră morții, și pe ai lor și pe sîrbi, într-unul din vagoanele care aduseseră pe pionieri și prizonieri, și care acum pleca spre Semendria să mai aducă oameni și materiale, se bucurau laolaltă cu nemții și cu prizonierii chiar că le-a căzuț în mînă, cînd nici nu se așteptau, atîta belșug de carne. Într-adevăr, de sub țandările vagoanelor sfărimate noi scosesem oi pierite prin

accident, și deci bune de mâncat, le jupuisem de piele și le golisem de măruntaie, cît nici nu gîndeam. Ridicasem pe iarbă, alături de terasament, un morman uriaș de carne, căruia îi adăugasem, de o parte, un alt morman, tot atît de ademenitor, din carnea oilor rănite numai și pe care fusesem siliți să le tăiem. Multe din ele plezneau de grase. Seul alb sclipea în soare. Măruntaiele le golirăm și le păstrarăm. Patru prizonieri fură însărcinați să le aleagă, să le treacă măcar o dată prin apă și apoi să le arunce în două cazane uriașe, sub care ardeau mari focuri aprinse din sfărîmăturile lemnoase ale vagoanelor. Cîmpul, care mai înainte mirosea a iarbă coaptă și a mour, era plin acum, pînă departe, de mirosul ademenitor și gras al cărnii fierte și fripte, căci în jurul altor focuri înalte, care s-au aprins, nemții, austriecii, prizonierii chiar, primindu-și fiecare partea, frigeau hălci mari de carne înfipte în țepoaie, la jarul sclipitor. Pînă la mulți kilometri, într-o parte și alta a locului catastrofei, pichetele de soldați de pază își primiră în ziua aceea porția lor de carne.

Aprinserăm și noi un foc al nostru și ne friperăm hălciile pentru care ne ostenisem atîta.

— Măi băiete, tu l-ai uitat cū totul pe Diplomat.

— Nu l-am uitat. Îi frig și lui o coastă de oaie grasă.

— Frige-i-o bine.

Ducînd Diplomatului gustoasa friptură fierbinte, din care seul se scurgea în picături, trecui pe lîngă

Siteav. Ciuntit de picioare, se odihnea, așa cum îl lăsasem, neclintit, în balta singelui care i se scur-sese din trup și care acum se închegase. Siteavul privea cerul înstelat al începutului negru de noapte, cu ochii larg deschiși, ca de sticlă, și în fundul ochilor lui se oglindeau, ca niște virfuri de ac de argint, puzderia de stele a înaltului și îndepărtatului cer.

— Mi-ai adus și mie ceva carne, Scaurus ?

— Ți-am adus, Diplomatul, o coastă întreagă.

— E mai bine de un ceas de când mă gîdilă mirosul cărnii fripte pe la nas. Muream de poftă, dacă nu-mi aduceai.

Îi întinsei halca. Zisei :

— Ține-o și crapă. Nu mai muri. Satură-te. Mă văzu că mă îndrept iarăși către focuri.

— Te duci să-mi mai aduci încă o halcă ?

— Nu. Mă duc să-i închid ochii Siteavului. A murit cu ochii deschiși.

— Nu te mai duce, măi băiete, mă. Lasă-l să mai privească cerul în noaptea asta. Lasă-l să-i mai cadă o dată peste ochii deschiși lumina zorilor și a soarelui care va răsări mîine dimineată. Gîndește-te și tu : după ce va fi îngropat bietul Siteav, cu gîtul lui scurt, tot cu ochii închiși o să rămînă pînă o să putrezească...

A doua zi dimineată împrumutarăm niște cazmale și niște lopeți de la soldații austrieci de la pichet, săparăm o groapă largă și adîncă, între terasamentul căii ferate și miriștile sîrbilor și-l așe-

zarăm ușor-ușurel pe Siteav pe fundul ei. Careva îi culese de sub vagon picioarele și le aduse tîrîndu-le de labe. Pogorii în groapă și i le pusei cît mă pricepui mai bine, acolo unde fusese mai înainte neclintitul lor loc. Îi încrucișai mîinile, creștinește, pe pieptul lui sfărîmat, scofilcit. Apoi îi închisei încet, încet de tot, ochii mari și rotunzi. Pe urmă, îl acoperii repede cu pămînt. Îi infipsei la cap o cruce de lemn și șoptii numai pentru mine :

— Odihnește-te în pace, nene Siteavule. Odihnește-te în pace...

Prizonierii, după atîția ani de foame îndurată, sătui acum, se treziră o dată cu zorile și se apucară de lucru. Unii cîntau și începură să pună traverse și șine noi în locul celor rupte de explozie. Dar pînă cînd aveau ei să sfîrșească munca, pînă avea să vină altă locomotivă și să tragă trenul nostru mai departe, spre sud, trebuia să mai treacă timp. Obișnuit la țară să umblu cu un băț în mînă, luai din grămăda de sfărîmături o spărtură tăioasă de scindură și, învîrtind-o prin aer ca pe o sabie, mă depărtaî de tren și mă tolănii în iarbă, lîngă o tufă de măceș. Mă dureau încă arsurile de la picioare pe care le întăritase obielele aspre de pînză de cînepă. Mă durea mîna pe care mi-o julisem și șoldul pe care căzusem atunci cînd locomotiva și primele vagoane ale trenului săriseră în aer. Lungit pe pîntec, îmi pusei mîinile sub obraz, să nu mi-l zgîrie iarba. Vrusei să ațipesc, însă bocăniturile

oamenilor care lucrau la linie, cîntecele și strigătele lor, și chiar cuvintele lor mai potolite ajungeau prin văzduhul limpede pînă la mine și mă împiedicau să adorm. Adia ușor vîntul. Iarba înaltă și galbenă, aspră și țepoasă, se legăna ca apa liniștită a unui lac, în care ai aruncat, în joacă, piatra. Tufa de măceș își foșnea foile uscate de toamnă.

Ar fi fost zadarnic să-mi mai tem viața. Moartea secera împrejurul meu oameni, care cu o clipă înainte de a muri nu se gîndeau la moarte. Acum, pe întinsul întregului pămînt oamenii mureau în fiecare zi cu miile. Pe unii îi pierdea bătrînețea. Cei mai mulți cădeau din pricina bolilor iscate din război și a foametei, care nici ea nu avea alt izvor. Niciodată pe lume nu mișunaseră atîtea legiuni de păduchi care dăruiau moartea prin tifos cu o mușcătură nici măcar simțită. Niciodată pămîntul nu fusese udat de atîta sînge și nu se îngrășase, în scurgerea cîtorva ani numai, cu atît de multe trupuri omenești.

Pămîntul ! Din pămînt ne naștem, umblăm o vreme prin lume, scrișnind ori cîntînd, urînd ori iubînd, și apoi iarăși ne întoarcem în pămînt. Tu, frunză de măceș, ai fost pămînt și acum ești frunză, te vei scutura — cît de aproape e toamna, am și intrat în toamnă — și din nou vei deveni pămînt, frunză. Și tu, iarbă... Și tu, lăstun... Și tu, libelulă care străpungi aerul ca o subțire săgeată albastră, trasă de cine și din ce arc ?

— Și tu, Darie ?

— Da. Și eu !...

Siteavul cu gît scurt l-a îmbrîncit în Dunăre pe Dodu. Aveau, ei doi, niște vechi socoteli de încheiat. Și trenul, care mergea aproape la pas atunci cînd a izbucnit explozia care a aruncat în aer locomotiva, i-a tăiat picioarele Siteavului și i-a stropșit pieptul. Acum, umflat ca un buhai, Dodu e purtat de tulburi ape. Miine o să fie aruncat la mal. Și o să putrezească. Și o să devină iarăși ceea ce a fost cîndva : pămînt. Pe Siteav l-am îngropat adînc în pămînt. Cu pămînt l-am acoperit. Soarele o să răsară și o să apună. O să răsară și o să apună. O dată. De două ori. De mii și mii de ori. Și trupul Siteavului o să se schimbe și el din nou în ceea ce a fost odinioară, în pămînt. În pămînt au fost îngropați soldații austrieci care ieri, înainte de amiază, încă trăiau și-i alungau pe sîrbi, și-i luau la ochi, și-i împușcau. Pămînt vor deveni. Pămînt ! Acum, la Semendria, atîrnă în spînzurători sîrbii care ieri, înainte de amiază, trăiau încă după ce aruncaseră în aer trenul nostru și se apăraseră, la marginea crîngului, cu puștile lor de pe vremea frumoasei regine Draga Mașin, sora celor doi frumoși frați Lunievița, de mult uciși, de mult îngropați, de mult deveniți și ei pămînt, ca și regina Draga, despre care numai vechile romane mai pomeneau. Dar miine, poimîine, sîrbii din spînzurători vor fi și ei îngropați în pămînt. Cu timpul și ei vor deveni pămînt.

Pământul e darnic. Dăruie ființei noastre, de gînd și de văzduh, înveliș de țărînă. Pământul e și primitor. Cînd gîndul din noi obosește, cînd flacăra albastră din noi abia mai pîlpiiie, cînd gîndul cere odihnă deplină și flacăra albastră din noi cere să fie stinsă, cînd văzduhul din noi se destramă ca un fum de aur pe care l-ar risipi în nesfîrșiturile lumii adierea de răcoare a serii, el, primitorul pământ, ne dăruie o groapă în scoarța lui, ne acoperă, ne topește, ne schimbă în ceea ce am fost la începutul începutului, în pământ. Poate obrazul meu, pe care acum îl feresc de soarele dulce al dulcei toamne, a fost cîndva scoarța unui copac. Poate coapsele mele au fost cîndva coapsele unui sprinten cerb. Poate picioarele mele au fost cîndva picioarele unui mînz sălbatic care nu suferea apropierea urangutanului păros, cu frunte îngustă, dar pe care viața îl învățase să poarte în labele lui din față noduroasa și cumplita bîtă.

— Ești mulțumit de vremelnicul tău înveliș, Darie ?

— Cum aș putea să fiu ? Înăuntrul învelișului meu sînt rob. Povară de piatră îmi este acest înveliș. Povară de piatră !

— Dacă ți-ar fi carnea de piatră !...

— Nu. Carnea mea nu e de piatră. Atîrnă numai greu, de parcă ar fi de piatră.

— Îți aduce suferințe învelișul ?

— Suferințe ? Nu ! Dar el este îmbibat de dureri, cum e îmbibat de apă buretele mării. Sufe-

rința se iscă din gînd și din văzduhul dinlăuntru
meu.

Îmi părea rău că am înveliș și că acest înveliș
greoi, uneori plin de necurătenii, trudit și învăscut
în zdrențe, mă împiedica să umblu prin lume în
voie, cum aș fi vrut. Neputînd umbla destul cu
întregul meu, mă desprindeam de șubreda-mi
scoarță, pentru care deseori simțeam o adevărată
silă, și călătoream departe, departe. Uneori plu-
team cu corabia de argint a lunii printre străluci-
toare astre. Alteori, mai pe sus pluteam, în luntrea
de aur a unei comete cu coada de pulbere albă,
resfirată și lungită la nesfîrșit. Mă jucam, trecîndu-
mi de pe un deget pe altul inelul de aramă co-
clită al lui Saturn. Mă scăldam în rîurile negre ale
lui Plutus. Mai de mult, într-o toamnă tot atît de
roșcată ca asta, îmi copsesem o poală de știuleți
de porumbi fragezi la jarul roșiatic al roșiaticului
Marte. Bătătoream Calea Lactee ca pe un bulevard
luminat de o nesfîrșire de sori. Priveam lumea ce-
rului prin ochiul albastru al luceafărului de dimi-
neață, și o vedeam, toată, albastră. Obosit, pogo-
ram în adormitul meu înveliș, la odihnă.

Odihna ! Mintea mea nu cunoștea odihnă, cum
nu învățase încă să cunoască odihna visu-mi me-
reu hulpav. Plecam pe căi bătătorite de oameni.
Aspre, mult prea aspre erau aceste căi.

Obrazul mi-apăsa mîinile.

Poate că mîinile mele au fost cîndva aripi și
m-am legănat, ca Albatrosul, sprijinindu-mă pe

ele, la mari înălțimi, deasupra oceanelor însușite de năpraznice furtuni, cum nu văzuse încă ochi omenești...

Ochi omenești !... Poate că ochii mei au fost odinioară două mari flori de nufăr care au pierit fiindcă primeau între genele lor, mult prea de timpuriu, lumina arzătoare a unui sălbatic soare tânăr. Poate că limba cu care mă apăr, aruncându-mi una sau alta la sudalme, a fost cândva limba despicată la vîrf a unui șarpe cenușiu, șuierătoare limbă...

Mă trezii deodată din lunatica mea visare. Deschisei larg ochii. Ciulii urechile. Îmi încordai auzul. Să se fi întetît oare adierea ? Iarba înaltă rămînea lingă mine numai ușor legănată. Foșneau frunzele măceșului, foșneau. Șuierătura pe care o auzii acum, subțire și nemetalică, nu putea veni de departe. Instinctiv, strînsei în mînă spărtura de scîndură și ridicai încet capul. Și, ridicîndu-l, văzui la numai un pas în fața mea, lingă măceșul mărunț, un șarpe ciudat, ca de pe alt tărîm. Avea pielea acoperită de o stranie și măiastră broderie de solzi verzi-roșcați. Era pe jumătate încolăcit. Își înălțase capul, cu creștet cenușiu și fălci verzi, deasupra înaltelor ierburi. Cu ochii-i rotunzi mă privea fix, să mă înghețe, în timp ce limba-i pămîntie, adînc despicată la vîrf, îi juca.

Mirare ! Desupra botului șarpelui două coarne mici, galbene ca secara coaptă, și ascuțite, înțepau văzduhul. Gata să sar, ager, în lături și să izbesc

pentru a mă apăra, mă trăsei ușurel îndărăt. Abia apucaai să schițez mișcarea când, deșirîndu-și înco-lăcirea fulgerător și înălțîndu-se și mai mult, șar-pele se năpusti spre mine. Cu iuteală îndoită sării alături și-l izbii cu latul spărturii de scîndură ceva mai jos de grumaz. Crezui că se va întinde și, tî-rîndu-se, va pieri în iarbă. Întăritat însă, șarpele, într-un sfert de clipire din ochi, răsucindu-se, se întoarse și iarăși se năpusti asupra-mi. Ferindu-mă și de data asta la timp, vergeaua colorată a trupului lui îmi trecu, rece, pe lîngă ureche. Aș fi putut s-o zbughesc și să scap. Mă întăritasem însă și eu și începuse să-mi și placă neobișnuita încăierare. În-torcîndu-mă cu ochii către el, mă depărtai de-a-n-daratele cîțiva pași, fără să-i scap mișcările. Spri-jinit de partea din urmă a trupului, care avea cel puțin patru picioare, încordîndu-se, fluturîndu-și limba despîcată și șuierînd acum ascuțit și puter-nic, șarpele se repezi iarăși asupra mea ca o lance. Izbutii, în sfîrșit, să-l izbesc în cap. Ar fi însemnat să nu cunosc șerpil, dacă mi-aș fi închipuit că lovi-tura pe care o primise putea să-l domolească mă-car. Îl amețisem numai. Căzută în iarbă, șarpele își clătină capul lunguiet și era vădit că se pregătește pentru o nouă săritură. Îmi simții trupul scăldat tot în sudori reci și-mi spusei că jocul începuse să fie primejdios. O singură mușcătură ar fi fost de ajuns ca înainte de scăpătat, după ceasuri de chin greu de îndurat, umflat și galben, să-mi dau duhul. Nu-i mai îngăduii răgazul să mă atace. Mă repezii asupra

lui și-i dădui cîteva lovituri zdravene, tot cu latură spărturii de scîndură, în cap. În același timp, sub talpa piciorului beteag izbutii să-i prind mijlocul gros. Se întoarse și încercă să-mi muște genunchiul, continuînd să mă lovească repede cu sfîrcul cozii, cum m-ar fi lovit cu un bici țepos. Nu-mi păsa de loviturile cozii lui. Îl izbii mai departe în cap pînă-l domolii și-i pusei talpa celuilalt picior pe ceafă. Așezîndu-mă acum cu toată greutatea asupra lui, ca nu cumva să se subțieze și să-mi scape de sub tălpi, scosei batista din buzunar și, răsucind-o la-un colț, mă aplecai și i-o întinsei s-o muște. Aproape că i-o împinsei în gură. Cînd simții că și-a încheștat fălcile în ea, o trăsei iute, zvicnînd-o. Dinții albi, mărunți, ascuțiți, cu vîrfurile întoarse înăuntru erau adînc înfipti în batista pe care o mușcase. Aruncaii în iarbă batista udă, plină de bale și de venin. Acum aș fi putut să-i descînt șarpelui cum știam eu :

*Șarpe laar,
Șarpe balaur,
Cu solzii de aur...*

Descîntîndu-l, puteam să-l domolesc, să-l moleșesc și pînă la urmă să-l adorm și să mă joc după vrere cu el, grozăvindu-mă, cît aș fi avut poftă. Cu o simplă mutare a tălpii deasupra capului cu coarne și cu o apăsare mai puternică a ghetei, ori numai cu cîteva lovituri date în cap, aș fi izbutit să-l omor. Jocul cu un șarpe fără dinți veninoși nu mai avea însă nici un chichirez. Și de ucis, de

ce să-l ucid ? N-avea cum să-mi ia el mie piinea de la gură. Sării dintr-o dată în lături și-l slobozii, ridicînd spărtura de scîndură și fiind gata să-l ating încă o dată dacă, nesăbuit, ar mai încerca să sară din nou asupra mea. Nu mai sări. Scăpat din strînsoare, innodîndu-se și deznodîndu-se cu o iuțeală de necrezut, se fofilă și se pierdu în ierburile galbene ale cîmpului gol și trist și ale albastrei zile de toamnă.

Două locomotive venite dinspre miazăzi treceau peste porțiunea de linie ferată reparată și frînarii, după ce locomotivele se opriră pufăind, prindeau ultimul tender al uneia de primul vagon al trenului nostru. Locomotivele fluierară umplînd văzduhul de neliniște. Fluieratul lor era gros, înfiorat și parcă semăna a chemare. Înțelesei că *feldwebel*-ul Uwe Uhl, avînd în sfîrșit linia liberă în fața lui, grăbea plecarea.

Abia apucaî să mă prind cu mîinile de marginea vagonului și să fac un salt înăuntru, că trenul nostru se și puse în mișcare. Nu știu de ce, dar tocmai atunci mă gîndii că dacă Mirko nu ar fi fost spînzurat de austrieci, negustorul bătrîn din Semendria nu mi-ar fi vîndut mie ghetetele lui. Desculț, cum mă găseam cu două, trei zile mai înainte, n-aș fi scăpat nemușcat de șarpele cu care mă bătusem. Aș fi pierit. Eram gata să cad în întristare. Îmi veni însă să rîd. Poate că, desculț fiind, nu m-aș fi încumetat să umblu pe cîmp și să iau în tălpi țepii și ghimpii miriștii. Cine putea ști ?

Risei. Tare. Cum rareori rid. Cu gura pînă la urechi risei. Diplomatul se miră :

— De ce rîzi, mă ? N-a rostit nici unul dintre noi nici o glumă.

— Ei ! Asta-i acum ! Nu ştii ? Prostul rîde de ce-şi aduce aminte, nu numai de ce vede şi de ce aude.

Dincolo de un şir de plopî, galbeni ca nişte lumînări înalte şi aprinse, pămîntul muşca lacom din marginea roşie a soarelui mic şi rotund. Muşca lacom şi flămînd pămîntul din marginea soarelui.

— Diplomatule, ai mîncat toată pîinea ?

— Nu. Ți-am mai păstrat şi ție un coltuc.

— Dă-mi-l.

— Poftim.

Flămînd cum eram, începui să muşc şi eu lacom, dar nu din marginea de jărăgai roşu a soarelui, ci din marginea zgrunţuroasă a coltucului de pîine neagră, amăruie.

După două zile şi două nopţi de mers, ajunserăm, în sfîrşit, în gara în care ni se spuse să descărcăm oile din vagoane.

Le descărcărăm. Repede de tot.

Acum, ciuciţi pe lîngă zidul de piatră albă al gării unii, tolăniţi pe iarbă alţii, ne încălzeam la soarele amiezii. Nemţii care ne însoţiseră pînă aci se odihneau ceva mai departe, pe marginea unui şanţ. Noi aşteptam să fim duşi printre munţii negri, prăpăstioşi şi goi pînă aproape de poale, în spatele frontului de lîngă Bitolia, de care ne

despărtea mai puțin de o poștă și jumătate de drum, să săpăm tranșee. Întîrziem în gara mărunță și albă din apropierea cîmpurilor de luptă numai pentru că soldații bulgari, cărora le fusesem predați, și care urmau să ne însoțească pînă acolo, se duseseră la o cantină să se aprovizioneze cu hrană pentru drum.

Nemții așteptau seara, să plece cu trenul ce avea să se formeze la acest cap retezat de linie ferată, spre miazănoapte, să ajungă la Dunăre și apoi la București.

Cerul, pe care întinși pe spate îl priveam, era de un albastru stătut, vîscos, cum nu mai pomenisem. Din cînd în cînd se auzeau dinspre Bitolia tunete, pe care munții uscați, prinzîndu-le între văgăunile și prăpăstiile lor, le multiplicau la nesfîrșit, pînă se destrămau, se stingeau.

Dimineața sosise în gară, venind de pe front, un lung convoi de catîri, mînați din urmă și de pe lături de cîțiva localnici. Catîrii purtau pe spinările lor soldați germani răniți. Cei ce fuseseră mai ușor loviți călăriseră catîrii pe deșelate. Ceilalți, așa-numitele cazuri grave, călătoriseră legați de-a curmezișul, pîntecul fiind așezat pe spinarea catîrului, capul atîrnînd într-o parte ca o desagă, picioarele în cealaltă parte. Te mirai cum de răniții aceștia mai puteau să-și tragă răsuflarea. Un tren sanitar, cu mari cruci roșii zugrăvite pe pereții vagoanelor și pe acoperișurile lor, îi adăpostea. Cum locomotiva se defectase și nu se mai putea

urni, trenul sanitar încremenise pe linie. Mai târziu sosise, tot dinspre front, tirșindu-și picioarele prin pietrișul și pulberea drumului îngust, un cîrd de prizonieri luați în cea din urmă încăierare. Prin apropierea gării trecea o sfoară de apă, căreia pietrele de pe fund, negre, îi împrumutaseră cer-nita lor culoare. Satul se găsea ceva mai departe, pierdut printre arbuști, pe o coastă ușor înclinată. Sărac sat. Apropierea frontului mai-mai că îl golise de oameni.

După ce fuseseră despovărați, catirii se repeziseră la rîu și, însetați, se adăpaseră îndelung. Acum pășteau pe marginea apei iarba aspră, ghimpoasă, care le însingera boturile. Prizonierii, africani înalți și subțiri, cu capetele lunguiete, acoperite cu păr des și creț, odată ajunși și ei în gară, se năpustiseră tot către apă să-și stingă arșița ostenelii și a setei și să se răcorească. Pe africani îi păzeau soldați austrieci, destul de bine îmbrăcați, căci Imperiul habsburgic încă nu ajunsese la sleire, și un pluton de turci, bărboși, de pe care curgeau zdrențele. Prizonierii și cei ce-i păzeau se lungiseră și ei pe iarbă, prin preajma gării. Nădăjduiau și unii și alții ca, înainte de a porni mai departe, să li se dea ceva de mîncare. Osteniți de drumul pe care îl bătuseră cu picioarele toată noaptea, mulți adormiseră. Somnul nu numai că odihnește și întreamează, dar mai amăgește și foamea.

În liniștea aceea a amiezii calde, plină de lene și marasm, simții văzduhul, pînă atunci încreme-

nit, vibrînd ușor, ca lemnul uscat al viorii cînd pe coarde lunecă lin arcușul, și apoi auzii zgomot de motoare. Un soldat german, cu capul gol, ieșind în grabă dintr-un birou, agită în mînă, speriat, un ciocan de lemn. Se rezezi și începu să bată cu el într-o bucată lungă de fier, care atîrna, spînzurată cu lanțuri, de doi stîlpi ai peronului, ca o toacă. La auzul alarmei, se năpustiră afară din biroul gării o sumedenie de soldați germani. Alergînd către niște șanțuri depărtate de gară, își potriviră din fugă căștile de oțel pe cap. Se rezeziră către aceleași șanțuri și nemții noștri în cap cu *feldwebel*-ul Uwe Uhl. Catirilor nu le păsa de nimic. Pășteau mai departe iarba săracă, uscată și ghimpoasă, care le însîngerase boturile. Țăranii localnici se traseră spre marginea unei rîpi din apropiere și căutară să se ferească la adăpostul ei. Prizonierii negri nici nu se clintiră de la locurile lor. Sentinelele însă se răsfirară, îi înconjurară și se culcară la pămînt, nescăpîndu-i din ochi. Ne ridicarăm și noi.

— Hai, Diplomatele, să ne punem pieile la fereală.

— Crezi că merită ?

— Merită.

Ceata de oameni cu care plecasem din București se rezezi și ea tot către rîpa unde se ascuseră localnicii. Diplomatul, care se răzgîndise, mă apucă de mînă.

- Hai să stăm jos. N-avem nici unde fugi, nici unde ne ascunde. De altfel, iată-le, aeroplanele franțuzești au și sosit. Zboară destul de sus. Vor ținti gara și bombele vor cădea mai departe.

— Poate că ai dreptate.

Ne trîntirăm la pământ lângă zidul din spate, de piatră, al gării.

Văzduhul vibrează puternic. Geamurile gării zăngăniră. Nu știu ce-mi veni, dar mă întorsei cu fața în sus. Dacă va fi să mor aici, îmi spusei, cel puțin să văd de unde-mi vine pieirea și să mă sfirșesc cu ochii la cer.

Nu-mi plăcea de loc cerul acela care devenise opac, alburiu și parcă și mai viscos. Era totuși cer.

Două grupuri de câte trei aeroplan *Farman*, de bombardament, se rotiră deasupra noastră. Ceva mai departe, și mai sus, un biplan de vânătoare, alb, ca o albină de argint, făcu largi viraje. Spectacolul mi se păru plin de o rară frumusețe. Nici odată nu văzusem atâtea aeroplan la un loc și încă planînd într-o atît de desăvîrșită ordine. Parcă erau legate unele de altele cu sfori nevăzute. Parcă le pilota, pe toate șase, mîna ageră a unui singur pilot.

De undeva, dintre arbuștii cățărați pe coasta pe care se afla spînzurat și satul, începură să tragă tunuri. Obuzele se spargeau în văzduh ceva mai la dreapta noastră și după fiecare pleznitură înflorirea acolo, sus, o floare mare, desfoiață, de fum. Diplomatul sta ghemuit lângă zid, cu capul ple-

cat adînc și prins între genunchi, ascuns parcă. Mîinile și le împreunase deasupra capului, pe care încerca astfel să și-l apere. De sub pîntecele *Farman*-urilor se prăvăleau, vîjîind, bombe. Mă uitai la ele și le văzui rostogolindu-se ca niște mari pepeni.

Avusese dreptate Diplomatul. Aviatorii ochiseră, fără îndoială, gara și vagoanele înșirate pe linii. Dar bombele căzură, după cîte putui să-mi dau socoteala, mai încolo, cel puțin acelea pe care le aruncaseră pînă atunci. De curiozitate, încercai să le număr, și-mi fu necaz că nu izbutesc. Primele ajunseră la pămînt, unde, explodînd, îmi asurziră urechile. Coloane de fum și de praf se ridicară dintr-o dată tocmai în partea în care se ascunseseră nemții, în șanțuri și în lunca săracă, pe unde pășteau, liniștiți, catirii. Al doilea rînd de bombe plezni și mai departe de gară, peste rîpa lîngă care căutaseră scăpare însoțitorii catirilor și oamenii cu care noi doi făcusem drumul lung din țară și pînă aici. Aeroplanele greoaie zburau înainte în linie dreaptă. Crezui cîteva clipe că primejdia trecuse. Nu-mi putui lua privirile de la ele, și le văzui cum, făcînd un larg viraj și pogorînd ceva mai jos, se năpustiră, cu o iuțeală îndoită parcă, din nou asupra gării. Acum era acum ! Tunurile de pe coastă traseră pieziș și își întetiră bătaia. Din florile mari de fum care se desfăceau în aer, deasupra gării, plouară în jurul nostru spărturi de schije. Al treilea rînd de bombe pe care-l auzii vu-

ind, vijiind și apoi bubuind, căzu în fața gării, acolo unde se aflau înșirate pe linii trenurile fără locomotive și trenul sanitar, plin de răniți. De dincolo de munții cu vîrfuri negre și golașe, pe deasupra satului, se arătară două aeroplane de vînătoare germane. Erau două *Taube*. Le cunoscui după aripi și după crucile negre pe care le aveau zugrăvite dedesubtul aripilor. După cîteva țăcănituri de mitralieră, aeroplanul cel mic, franțuzesc, luă foc și se prăbuși în stînga, peste o pădure de tufani, rară, galben-roșcată. Bombardierele *Farman*, urmărite de aviatorii nemți, se pierdură către miazăzi. Văzduhul se liniști.

Atunci mă repezii cu Diplomatul, care mergea șchiopătînd mai rău decît mine, către șanțuri. Îi găsirăm pe nemții din gară sfîrtecați bucăți-bucățele. Pîntece deschise și însîngerate lăsau să se vadă galbene intestine, stomacuri vinete, măruntaie amestecate cu pămînt. Picioare desperecheate rămăseseră încălțate cu bocanci lustruiți, în timp ce mîini rupte, pline de sînge, păreau încremenite, cu degete zgîrcite. Un cap retezat ne privi cu ochi mari, albaștri, holbați, de sub o cască turtită, de oțel. Într-un șanț alăturat, trei dintre nemții noștri își scuturau hainele de țărîna sub care fuseseră îngropați. Al patrulea zăcea lungit. Privind fețele albe ale celor ce rămăseseră vii, îmi dădui seama că mortul fără cap era *feldwebel*-ul Uwe Uhl. Nu mai aveam de ce rămîne acolo. Ne întoarserăm în gară și ne strecurarăm peste linii, spre rîpi. Trecînd pe

lingă catiri, văzui vreo doi cu burțile sparte și zcicnind încă din copite. Ceilalți pășteau în preajma lor, aceeași iarbă săracă, uscată și ghimpoasă, care le însingerase boturile. Cîteva vagoane, peste care căzuseră și bombe incendiare, ardeau cu flăcări mari. Din trenul cu răniți, care ardea și el cu mari vilvătăi și din care ieșeau fuioare groase de fum, auzii răcnete și urlete înfiorătoare. Austriecii și turcii îi aduceau din urmă, mîinîndu-i ca pe o turmă, pe prizonierii africani, să încerce să stingă focul cu mîinile și să mai salveze ceva, dacă acolo, în mijlocul flăcărilor și al fumului, ar mai fi fost ceva de salvat. Coborau din sat, alergînd către gară, soldați germani, de la niscaiva posturi de ajutor, fiindcă aduceau cu ei și cîteva tulumbe.

— Trebuie s-o ștergem repede de pe-aici, băiete.

— Încotro ?

— Deocamdată spre pădure.

— Dacă zici...

În vacarmul și învălmășeala care se iscase din pricina bombardamentului, ce ne luase pe toți prin surprindere, nu ne mai avea nimeni grijă. Soldații bulgari, care ne luaseră în primire și care urmau să ne ducă spre front, la săpat tranșee, nu se arătau. Fuseseră și ei uciși sau răniți, ori se ascunseră pe undeva și găseau că nu e încă timpul să părăsească ascunzișul.

Trecurăm pe lingă ripă repede, însă tot aruncărăm o privire. Pămîntul, însingurat, era și acolo amestecat cu ciosvirte de oameni. Unii mai trăiau,

răniți, și urlau, strigau sau se văitau încet, fiecare după durerea pe care o simțea, după frica ori groaza ce-l stăpînea, sau după cum îl părăsise ori nu puterea de stăpînire. Poate că se mai aflau pe acolo și cîțiva oameni vii și întregi, dintre ai noștri, ori din paznicii catîrilor. Nu aveam vreme să ne dăm. Și apoi, prăpădul era prea mare, ca din slăbiciune ori milă omenească, primejduindu-ne nouă înșine viața, să încercăm s-o păstrăm pe-a altora. Fără nici o mustrare de cuget, fără nici o tresărire de înduioșare măcar, ne mărîrăm pașii, ferindu-ne să nu ne zgîriem în tufele ghimpoase. După puțin timp pătrunserăm în pădurea din apropiere și nu ne oprirăm din mers decît tîrziu, către scăpătat, cînd pădurea se și sfîrșise, retezată de un zid de piatră, care se ridica drept, tăiat cu briciul parcă, înalt și negru, cu creasta spre cer.

Timp de ceasuri mersesem așa, cînd eu urmîndu-l pe Diplomat, cînd Diplomatul urmîndu-mă pe mine, fără se ne spunem unul altuia vreun cuvînt, de parcă priveleştea din jurul gării și cea de la rîpă ne-ar fi golit de suflet și ne-ar fi secat glasurile.

— Mai poți să mergi, Diplomatul ?

— Nu.

— Nici eu.

Ne așezarăm jos, ca la poruncă, în iarba de la marginea pădurii, galbenă și uscată, sub care răsarise, ca primăvara, alt rînd de iarbă, verde, proaspătă, grasă. În aerul tare, care ni se păru

arzător de uscat — carnea mea, așa puțină cită aveam, era istovită, sleită și însetată — veni de undeva, din preajmă, o slabă adiere de jilăveală.

— Trebuie să fie pe aici pe aproape un ochi de apă, Diplomatulule.

— M-aș mira.

Abia cînd mă ridicai să plec în căutarea apei, luai seama la cît de puțină snagă mai aveam în trup. Picioarele mă ascultau cu greu și mîna cu care mă proptii de un copac, în ameteala ce mă cuprinsese o clipă, îmi tremură. Semănam în mișcări cu un om netrezit deplin dintr-o lungă beție. Smulsei cîteva fire de iarbă proaspătă și le frămîntai între dinți. Aveau gustul amar.

Mergînd pe lîngă peretele de piatră neagră, și sprijinindu-mă deseori de el, ajunsei curînd lîngă o scobitură rotundă, ca o gură de fîntînă, plină cu apă limpede, liniștită. Izvorul subțire trebuie să fi fost undeva, în fund. Nu i se auzea susurul. Numai izvoarelor de la suprafață le auzim murmurarea. Copacii cu scoarțe cafenii, cu ramuri strîmbe și frunziș gălbui, ca și negrul perete de piatră de alături, își priveau chipul în oglinda neclintită a lacului. Cînd mă aplecai să iau apă în căușul palmelor și să beau, îmi văzui și eu chipul suprapus peste chipurile copacilor. Fața îmi era trasă, galbenă, slabă, ca și cum ar fi fost acoperită cu o subțire fișie de piele, arsă și neagră, a unui schelet. Îmi văzui ochii vii, lucind, arzînd aproape, și buzele umflate, albe, pleznite. Băui îndelung, și

cu fiecare sorbitură prinsei puteri, sau mi se păru numai că prind puteri. Îmi spălai miinile, pe care vechile arsuri se uscaseră și se cojiseră, și-mi răcorii obrazul. Nu văzui în sclipirea lacului nici viermuși, nici broaște sau broscuțe măcar. Singurele vietăți pe care le prinseră privirile mele atunci fuseră doi bondari scurți și groși, care se alungau și sfărîmău moarta liniște cu bîzîitul lor.

— Am găsit apă, Diplomatul.

— Unde ?

— În partea asta. Mergi înainte, pe lîngă stîncă, pînă dai de ea.

Soarele nu se mai vedea. Se lăsă îndată o înserare adîncă, tăcută, de un galben însîngerat, smințită parcă în tăcerea ei deplină. Partea de sus a peretelui de stîncă era încă luminată.

O dată cu căderea întunericului, tunuri cu bătaie lungă începură iarăși să geamă, să tune și să răsune. Ne făcurăm culcuș de frunze fiecare, ne aciuarăm cum puturăm și adormirăm cu vuietul lor în urechi.

Ne treziră, tîrziu, zorile, mai mult cu răcoarea decît cu lumina lor puțină. Jos, în pădure, mai stăruiau încă pale de întuneric străveziu. Muntele rămăsese întunecat, căci soarele răsărise dincolo de el și nu-i atingea decît culmea, pe care i-o știam știrbă și golașă, dar care acum scăpa privirilor mele. Cerul era, tot, un nețărmurit ocean de orbitoare lumină. Odihna și somnul netulburat ne mai întremase. Diplomatul își trozni oasele.

— Ce faci ? Întinzi pielea măgarului ?

— O întind, vezi bine.

Începui să rîd.

— Te pomenești că ți-o fi și foame ?

— Sînt învățat cu foamea, dar acum mi s-a lipit burta de șira spinării.

— Ce planuri ai ? Încotro crezi că trebuie s-o luăm ca să ajungem tîrîș-grăpiș în țară ?

— În țară ? De ce în țară ?

— Atunci unde vrei să mergem ?

— Dacă o apucăm spre miazăzi, ajungem pe linia frontului. Este puțin probabil că am putea s-o străbatem și să ajungem dincolo, la francezi. Aici se duce război de tranșee. Nu pot exista goluri prin care am izbuti să ne strecurăm. Dacă am încerca, am fi prinși și împușcați, fără prea multă vorbă. Dacă o vom lua spre răsărit, călcăm cu piciorul, de aici de unde ne aflăm, o parte din Macedonia și răzvim în Bulgaria. Ne-ar mai rămîne să ne facem drum către Dunăre.

— Și care ar fi a treia cale ?

— Ar mai fi una. Însă aceea mi se pare mai grea decît oricare alta.

— Care anume ?

— Să ne îndreptăm slăbiții și betegii noștri pași spre Apus. Am ajunge, după cîteva zile și cîteva nopți de drum, la Adriatică. Dacă, ajunși prin minune la țărm, găsim o barcă cu pînze să ne treacă Adriatica, am putea debarca în Italia. Italianii au un singur front, în nord. Cunosoc bine pen-

insula care arată pe hartă ca o cizmă. Vorbesc și limba. Ne-am descurca. Italienii sînt sâraci, dar sînt generoși.

— De ce te plîngi de asprimea balcanicilor, Diplomatulule ? Ai trăit atîta timp între ei sau cel puțin așa pretinzi.

— N-ai văzut ? Ne-au aruncat trenul în aer.

— Nu era trenul nostru. Era un tren german.

Diplomatul, plictisit, își clătină capul, nemai-ostenindu-se să-mi spună prin cuvinte că își păstrează mai departe părerea. Un stol de bombardiere germane, cu mari cruci negre zugrăvite pe aripi, lunecară prin văzduh, zguduindu-l, spre miazăzi.

— Se duc să-și ia revanșa pentru atacul de ieri. Au să omoare cîțiva catiri din tabăra aliaților și poate chiar să lovească un tren cu răniți coloniali.

Discutarăm amîndoi multă vreme, ciorovăindu-ne, ciondăninu-du-ne, ba chiar înjurîndu-ne ca la ușa cortului. Cînd îl potopii sub o avalanșă de sudalme ungurești, învățate de mine sus, la arman, la Clocociov, de la Amos Oarcă, îmi răs-punse cu ocări și măscări turcești.

— De la cine ai deprins asemenea podoabe, Diplomatulule ? Nu cumva de la Talaat bei ?

— De la Talaat și de la alți juni turci, cu care eram prieten la Bitolia și la Salonic, înainte ca ei să dea lovitura de stat, să pună mîna pe putere și să devină bărbați însemnați. Talaat era strică-ciunea însăși, iar mărunțul Enver, ambiția ridicată

la rang de sminteală. Ți-am spus că de la Talaat mi s-a tras prăbușirea. Talaat era scurt și gros. N-am văzut pînă acum alt om mai înecat în căr-nuri și-n osinză ca el. Îi plăcea să mănînce și să bea bine. Și-i mai plăcea...

— Bănuî ce vrei să-mi spui și te rog să taci.

Diplomatul rinji.

— Vrei să rămîi pur ca un înger. Pînă la urmă însă, Scaurus, te dau eu pe brazdă.

— Stîrvule !...

Tăcurăm un timp. Ne liniștirăm. După aceea schimbaram cîteva vorbe numai și hotărîrăm să stăm ziua ascunși prin pădurile de care Macedonia nu ducea lipsă, și să călătorim numai noaptea și mereu către Apus. Încercarea de a ajunge, cu chiu, cu vai, pe țărmurile albaneze ale Adriaticei și de a trece îngusta mare cu vreun prilej oarecare era mai mult decît îndrăzneată, dar era singura care, odată împlinită, ne-ar fi scăpat fie de împușcare, fie de robia la care aveam să fim supuși și siliți să lucrăm la tranșee sau pe lingă front, pînă la sfîrșitul războiului. Mai aveam la mine cîteva lei de argint, bani care se dovediseră a avea multă căutare în Balcanii inundați de bancnotele verzi, emise de administrația militară germano-austriacă. Deocamdată însă lei de argint nu-mi puteau sluji la nimic. Ca să cumperi ceva, trebuie să existe un om cel puțin, în afară de tine, și acel om să aibă ceva de vîndut. Ne hotărîrăm, pentru atingerea scopului ce ne propusesem, să ne ferim

de oameni. Păstrai puținul argint ce-mi mai rămăsese. Poate că, într-o regiune săracă lipită, acolo, pe țărîm, banii aceștia aveau să ne ajute la trecerea mării. Dorința mea de a ieși cu viață din împrejurările în care fusesem aruncat de oarba întîmplare, de a trăi măcar pînă la douăzeci de ani, avea multe tulpini. Una din ele, și nu cea mai plăpîndă, era curiozitatea de a vedea, tocmai în aceste împrejurări grozave din vreme de război, cît mai mulți oameni, de a fi de față și de a participa la cît mai multe fapte, de a-mi plimba ochii pe deasupra a cît mai multor priveliști, de a călca cu picioarele mele cît mai mult pămînt, și de a ajunge acolo unde nu aș fi izbutit, cu șubredul meu înveliș de țărînă, măcar cu închipuirea, căreia nimeni și nimic nu-i putea reteza marile ei aripi. Aș fi lepădat, fără nici o părere de rău, învelișul meu, de a cărui construcție slăbănoagă și soldie nu eram mulțumit, dacă aș fi fost sigur că spiritul mi-ar fi continuat să existe, că eu aș fi continuat, rămînînd numai spirit, să văd, să aud, să înțeleg și să umblu prin lume și după moarte. De pe întunecatul țărîm al morții nu se întorsese însă nimeni, niciodată, ca să povestească trăitorilor dacă mai există un *dincolo*. Eu nu credeam de mult în nici un *dincolo* și în nici o ființă supremă care ar rîndui soarta fiecărui pămîntean. Viața se grăbise singură să verse în pulberea mizeriei vinul credinței mele din vasul nesfînt al bieteii inimi care mi se mai zbătea în piept. Religiile mi

se păreau basme și, dacă aș fi fost mai puțin înzestrat cu cunoașterea firii oamenilor, m-aș fi mirat mult că, veacuri de-a rîndul, oamenii s-au trecut unii pe alții prin săbii și suliți, s-au prăjit la foc domol pînă la ardere, pentru mărunte deosebiri de credințe religioase. Citisem, între altele, cărți cu privire la luptele dintre catolici și hughenoti și cunoșteam pe de rost istoria inchiziției. Voiam să trăiesc cu îndîrjire, pentru a cunoaște, și voiam să trăiesc cu îndîrjire, pînă la fund și pe fund, pentru dorința de a trăi. Trăiam pe fund, dar nu ajunsesem încă fundul. Aveam să-l ajung. Năzuiam însă și către o culme însoțită și eram plin pînă la pleznire de nădejdea că, într-o zi, o voi ajunge.

— Ar fi bine să ne mai uităm puțin prin pădure. Poate găsim totuși ceva de mîncat.

— Să ne mișcăm, Diplomatul.

O luarăm pe lîngă stîncă, spre apus. În stînga noastră, pe front, tunurile își aruncau, pe sub cerul straniu, obuzele lor asupra tranșeelor. Piereau, sfîrtecați, oameni ascunși ca oarbele cîrțițe în pămînt. Dădurăm peste niște ciocănitore care băteau scoarța unui copac gros cu ciocurile lor masive ca niște ciocane. Încercarăm să le lovim și să le doborîm, aruncînd cu pietre în ele de la cîțiva pași. Diplomatul zvîrli pietrele anapoda, iar mîna mea dreaptă, din pricina slăbiciunii de care eram cuprins, tremură și își pierdu vechea-i dibăcie. Iată! Aveam dreptate să fiu supărat pe trupul

meu. Mi se păru că din prea puțin își pierduse puterea și sprinteneala și ajunsese să nu mă mai slujească. Desigur ! Nu încăpea îndoială că eram nedrept în pripita mea judecată. Aș fi vrut însă, în acele împrejurări, cum am vrut de altfel deseori și mai târziu, să fi fost închis într-un trup pe care să-l pot hrăni ziua cu lumină și noaptea cu întuneric. Însă dorința aceasta era una din cele trufașe și sterpe. Un asemenea trup nu avea nici omul, nici fiara nu avea, nici pasărea și nici libelula. Ciocănitorele, speriate, zburară și se pierdură în pădure. Ne lăsarăm păgubași și mersemăm mai departe. Pădurea se luminează. Ajunserăm la marginea ei. Diplomatul, cu ochii ieșiți din orbite — de mirare, poate, ori poate de bucurie — și cu pofta dezlănțuită de belșugul ce ni se arată în față, întinse mîna care-i tremura de slăbiciune și-mi arătă ceea ce și eu văzusem.

— Privește, băiete ! Ne-a pus Dumnezeu mîna în cap. O să ne săturăm.

Îl prinsei de șulfe¹, îl trăsei cîțiva pași în pădure, îi făcui semn să tacă și să se culce, ca și mine, la pămînt. Mica fișteică de teren, acoperită de verde mari și înfoiate și de brozbe roșii, era păzită. Îi arătai la marginea ei covercă² și omul de lîngă covercă, cu fes alb în cap și cu pușcă încrucișată pe genunchi. Lîngă omul cu fes alb și pușcă,

¹ Șulfe — marginile de jos ale hainei (n.r.).

² Covercă — un fel de colibă mică făcută din crengi ori din rogojini care servește ca adăpost împotriva soarelui, a ploii etc. (n.r.)

un cîine mare, flocos, aduîmeca văzduhul cu nările.

— Dacă ne miroase şi se dă la noi, să fugim în pădure.

— Deocamdată ar fi potrivit să ne tragem mai în adînc şi să aşteptăm noaptea, Diplomatele. Vino. Vom chibzui cum să dăm atacul pe întuneric.

Avuserăm noroc. Omul cu arma nu ne simţi. Nu ne simţi nici cîinele. Poate că era giovîit de bătrîneţe şi-şi mai pierduse din miros. Acum bombardierele negre se întorceau din raidul lor. Unuia îi ardea coada. Deşi ştiam că înlăuntrul lui se află oameni tineri, care peste cîteva clipe aveau să piară în flăcări, nu simţii pentru ei nici o părere de rău. Cînd pleci să ucizi pe alţii, trebuie să te aştepţi să fii tu însuţi ucis. Ne întoarserăm lîngă lacul rotund, băurăm din nou apă şi ne culcărăm în iarbă, aşteptînd să treacă ziua şi să vină peste noi şi peste lume întunericul. Dacă ar fi stat în puterile mele, m-aş fi înălţat cu creştetul pînă la cer, aş fi suflat în soare, ca în flacăra puţină a unei lămpi, şi l-aş fi stins. Spuza stelelor aş fi risipit-o dintr-o singură suflare. Cu o mîină aş fi oprit răsăritul lunii, dincolo de marginea zării. Cu cealaltă aş fi repezit un bobîrnac paznicului cu puşcă şi apoi aş fi dat iama în înfoiatele verze şi în roşiile brozbe al căror miez îl ştiam dulce-acrişor, înţepînd uşor şi plăcut limba. Toamna, varza e dulce. O rod cu dinţii lor mărunţi şi albi iepu-

rii. O rod și copiii. Mai bune sînt însă brozbele. Și mult mai gustoase.

— Ai mîncat vreodată brozbe, Diplomatule ?

— Brozbe ? Nu înțeleg.

— Gulii.

— Am mîncat. Gătite.

— La noapte am să-ți servesc gulii crude.

— Cu ce să le rod ? Știi că nu mai am dinți.

Mai bine să-mi aduci o varză, două.

— Bine. O să-ți aduc două verze.

După un timp Diplomatul mă întrebă :

— Ce zici, o să izbutim să furăm verze la noapte ?

— O să izbutim.

— Cum ?

— Eu o să le fur.

— Și eu ce-o să am de făcut ?

— Mi-ai spus că te pricepi să buzunărești oamenii la înghesuială. Ba chiar mi-ai făgăduit că o să mă înveți și pe mine și încă așa de bine, încît să devin un adevărat rege al hoților de buzunare.

— Și o să mă și țin de cuvînt. Pe onoarea mea.

— Iar îmi vorbești de onoare ? Pune-ți onoarea deoparte. Altfel, te cotonogesc.

— Ei, lasă. E un obicei vechi și prost. O să încerc să mă dezbar de el. Nu face să ne certăm acum pentru atîta lucru.

— Nu face. În privința învățării meșteșugului de a fura o să mă mai gîndesc.

Spre miazăzi trecea acum, prin înaltul vîscos al cerului, un alt val de bombardiere negre.

— S-au infuriat rău de tot nemții.

— S-au infuriat. N-avea teamă. O să le-o întoarcă mîine franțujii îndoite.

— Și cînd te gîndești ! Nici nu s-au împlinit zece ani de cînd s-au ridicat de la pămînt cele dintîi aeroplane. Pe atunci mulți credeau că aeroplanele nu vor fi bune decît pentru sportivii zurlii, doritori de senzații tari.

— La noi în sat, la Omida, oamenii nici nu credeau pe atunci că o mașină cu aripi poate zbura. Ca să zboare, spuneau ei, ar trebui să fie vie. Cine să-i dea suflet ? Omul nu poate da suflet unei mașini. Se răspîndise vestea că la București o femeie născuse un copil cu aripi și că acel copil, în vîrstă numai de cîteva luni, zboară în fiecare zi, la marginea orașului, peste un cîmp, în văzul lumii. Unii, cu stare, s-au și dus la București cu trenul să vadă copilul cu aripi. Întorși acasă, au povestit însă că nu era vorba, cum se zvonise, de un copil cu aripi, ci de o mașină cu aripi care, într-adevăr, se ridica de la pămînt, condusă de mecanicii ei, ca o pasăre, și zbura. Se aflau mulți care nu credeau. Peste cîtva timp însă, într-o zi, spre seară — eu tocmai mă jucam pe deal cu zmeul, cu prietenul meu Mărinică Iepure — un aeroplan a zburat pe deasupra capului nostru, apoi a cotit, a sărit dealul și s-a lăsat în jos, pe izlazul satului vecin. Tot satul nostru, cu mic, cu mare,

s-a îndreptat într-acolo. Am alergat cu prietenul meu să vedem și noi aeroplanul. Aproape că ne ieșise sufletul de atita alergătură. Aeroplanul, înconjurat de sute de oameni și păzit de jandarmi, se odihnea pe izlaz, cu elicea ruptă. Fugind pe iarbă, după ce atinsese pământul, întâlnise în calea lui un șanț acoperit de buruieni și se dăduse peste cap. Aviatorului nu i se întâmplase nimic. Era, după cum aflasem, un francez, prieten cu moșierul la care venise în vizită. Automobilul cu mustăți al moșierului, condus de văru-meu Năstase Dimozel, plecase la București cu scrisoare să aducă altă elice. Două zile și două nopți, nebăuți, nedormiți și nemîncați, am vegheat aeroplanul ca nu cumva să-și ia zborul și noi să nu-l vedem cum se ridică de la pământ. A treia zi spre prînz, văru-meu s-a întors cu elicea. Aviatorul a prins-o în capul fusului, a ciocănit-o, s-a urcat în aeroplan, a pus motorul în mișcare, dar aparatul nu s-a mai ridicat în văzduh. I-au scos aripile ușoare, de pînză, i le-au legat de-a lungul, iar noi, copiii, l-am împins, ca pe o căruță, peste cîmp, pînă la gară. Acolo l-am urcat pe platforma unui vagon, care l-a transportat la București. Mai tîrziu, am început să văd aeroplanе abia cînd au intrat nemții în țară.

— Aviatorul acela o fi fost Pegoud¹. El a venit

¹ *Adolphe Pegoud* (1889—1915), cunoscut pilot francez, realizatorul primului lupîng la 1 septembrie 1913, repetat după scurt timp la București (n.r.)

în anul acela în țară și a zburat de câteva ori prin preajma Bucureștilor.

Nu auzisem încă de Pegoud, dar, ca să-i fac plăcere Diplomatului, îi răspunsei :

— Se poate să fi fost și Pegoud.

Tăcurăm. Ascultarăm, să auzim fremătind pădurea. Dar pădurea nu fremătă. Parcă era o pădure de legendă, impietrită. Ne uitarăm în jur să vedem vreo vietate. Văzurăm numai niște furnici mari, negre, grase care mișunau pe lângă un mușuroi vechi, de pământ uscat și crăpat. Diplomatul sparse tăcerea grăind :

— Ascultă, Scaurus...

— Ascult...

— Tu ai mâncat vreodată broaște ?

— N-am mâncat.

— Păcat. Sint grozav de bune. Mai ales prăjite în unt, ca aperitiv.

— Dar pentru ce mă întrebi ?

— Aș avea poftă de broaște.

— De broaște prăjite în unt ?

— La unt aș renunța. M-aș mulțumi cu câteva broscuțe fripte pe jărăgai.

— Și unde crezi că am putea prinde noi broaște, aici, în pădure ?

— Lacul. Trebuie să aibă negreșit și niscaiva broaște în apă sau prin preajma lui.

— M-am uitat bine, Diplomatule. N-are nici măcar viermișori.

Cu puțin mai înainte, vrusesem să-mi trec timpul, care se scurgea grozav de greu, scăldându-mă. Nu mă îndurasem însă să-i stric nemaivăzuta-i limpezime. După noi, poate că aveau să mai treacă pe acolo și alți oameni să-și astîmpere setea. Cu jegul de care-mi era îmbîcsită pielea, mi se părea că, intrînd în lac, l-aș fi spurcat. Știam de acasă că pîinea e sfîntă, că e păcat să arunci fără mîturile. Și tot de acasă știam că sfîntă e și apa. Mă despuiasem și luînd apă în pumni îmi spălasem trupul încet, cu grijă, parte cu parte. Diplomatului i se păruse ciudată îndeletnicirea aceasta. Îl întrebam :

— Nu vrei să te speli, Diplomatulule ?

— M-aș spăla dacă aș avea la îndemînă o baie, apă caldă, săpun și perie.

Îmi veni chef să mă joc puțin cu simburele de frică ce mi se părea că a rămas încă în ființa lui.

— Nu m-aș fi grăbit nici eu să mă spăl. M-am gîndit însă că la noapte, cînd vom încerca să furăm varză și brozbe, s-ar putea ca omul cu fes alb și cu pușcă să ne omoare. La noi acasă e obiceiul ca mortul, înainte de a fi îngropat, să fie spălat și primenit. De primenit n-are cine mă primeni și nici cu ce. De îngropat, iarăși, n-o să aibă cine mă îngropa. Omul cu fes alb mă va lăsa să putrezesc pe aici, printre tufani. Așa că, cel puțin să mor spălat.

— Zici că s-ar putea să ne împuște ?

— D-apoi cum ? E dreptul lui.

— Eu, băiete, oricîta poftă aş avea să mănînc o varză, două, nu mai merg.

— Vrei să mă duc eu singur ?

— Să te duci tu singur.

— N-o să mă duc.

— Ba o să te duci.

Neputînd să scurtăm ziua, fuserăm nevoiţi să aşteptăm, minţindu-ne foamea cu fire de iarbă, morfolite în gură, pînă cînd fuioarele de întuneric ale nopţii se prăvăliră peste noi. Planul era întocmit. Rupsei o creangă mare dintr-un copac, o curătai de ramuri şi de foi şi o schimbai într-o dîrjală lungă. I-o dădui Diplomatlui. Plecarăm. Ajunşi la marginea pădurii, îl povăţui să facă gălăgie şi să atragă asupra lui atenţia ciinelui şi a omului. De ciine, să se apere cu dîrjala. De om, trăgîndu-se adînc în pădure, pe lîngă stîncă.

Ferit de întuneric şi de copaci, şi pitulîndu-se pe după tufişuri, chiar dacă paznicul şi-ar fi descărcat puşca, ar fi fost greu să-l nimerească. În vremea asta, eu aveam să fac, mai tîrîndu-mă, mai fugind, un larg ocol şi să intru în grădina de zarzavat prin partea cealaltă, pe lîngă coverca acoperită cu buruieni, adică să dau atacul tocmai pe acolo pe unde omul cu fes alb nu se aşteaptă.

— Ne întîlnim lîngă lac. Ţine minte tot ce ţi-am spus.

Ne despărţirăm. Îl lăasai acolo şi mersei prin pădure, strecurîndu-mă uşor ca o fiară suplă, să nu foşnească iarba şi să nu mi se simtă paşii. Cînd

socoti că sînt destul de departe de el, Diplomatul ieși mai la margine și, prefăcîndu-se că nu se poate stăpîni, tuși înfundat de cîteva ori. Aerul nopții era subțire și pur, și orice sunet, cît de mărunț, străbătea prin el pînă departe amplificat, și cum ar fi fost al unui mare clopot de aramă. Cîinele flocos se aruncă lătrînd spre pădure. De lingă focul care pîlpîia lingă covercă și-i lumina slab fața, paznicul se ridică și strigă ceva, pe grecește. Cîinele, lovit cu dirjala de Diplomat, înnebunit de furie, lătră, încercă să muște și chelălăie după fiecare lovitură primită. Omul cu fes alb se repezi și el către pădure.

Tîrîndu-mă uneori, alteori făcînd mari salturi sau de-a bușilea, în patru labe, mă apropiai de vîrzărie. Smulsei trei verze din pămîntul uscat și tare, din rădăcină, și două brozbe. Mai mult nu fusei în stare să duc. Cu brațele încărcate mă apucaii s-o iau la fugă, făcînd același ocol, către pădure. Dar cum coverca era aproape, îmi veni în gînd c-ar fi bine s-o scotocesc. Nădăjduii că voi găsi acolo ceva de mîncare, mai gustos decît verzele și brozbele. Mă apropiai deci de covercă, intrai înăuntru și, punînd tristețe roade ale jafului meu jos, pe pămînt, pipăii grinda covercii de care știam că se atîrnă de obicei traista cu mîncare pentru a nu-și băga cîinele botul în ea. Nu mă înșelasem. O și găsii. Și, Doamne-Dumnezeule, nu era goală. Temîndu-mă să nu întîrzii cu cercetarea ei pe loc, o luai așa cum era și mă aplecai

să-mi culeg verzele și guliile. Nu mai avui însă vreme să le iau. Speriat, Diplomatul se retrăsese prea repede și prea adânc în pădure. Simțind că paznicul rămîne în marginea cîmpului cu varză și nu-și descarcă pușca în fugă, ciinele renunțase la urmărire și, chelălăind, se întorsese lîngă stăpîn. Mă mirosi și se năpusti, lătrînd, către covercă. Abia atunci paznicul își dete seama că sîntem doi tîlhari care voim să-i jefuim avutul și se repezi și el, cu pași care erau de mirare prin sprinteneala lor la un bătrîn, pe urmele ciinelui. Fugii pieziș, cît mă țineau picioarele, uitînd și de verze și de gulii, dar păstrînd de băieri traista strîns legată la gură. Mai sprinten, ciinele mă ajunse și sări asupra mea. Mă așteptam la asta și mă întorsei să-l primesc, lovindu-l. Răsucii prin aer traista, ca pe o praștie, și-l pocnii cu ea între urechi. Chelălăind de durere, se trase cîțiva pași îndărăt. Nu era întîia oară cînd mă băteam cu un ciine. Cu cît aș fi fugit, cu atît el s-ar fi ținut de mine, și, în cele din urmă, ar fi sfîrșit prin a-mi rupe din carne. Mă repezii asupra lui și-l lovii de cîteva ori cu traista în cap și cu picioarele peste bot și în coaste. Încă o dată, îmi prinseseră bine ghețele grele ale lui Mirko. Mă folosii de năuceala ciinelui și-mi reluai fuga. Atunci auzii, izbindu-se de zidurile de întunerice ale nopții și umplînd văzduhul de huiet, pocnetul armei paznicului. Nu căzui. Nu simții nici o durere în trupul meu înfierbîntat de nebuna-mi goană. Trăsese la întîmplare. Pentru a-l

înșela, scosei din gitlej un strigăt de groază, de parcă aş fi fost lovit de moarte, şi o cotii, ca fulgerul, spre pădure. Păcălit de strigătul meu, paznicul slobozi şi al doilea glonte spre locul în care fusesem, dar de care acum mă depărtasem. Ciinele lătră şi hămăi, însă mai domol şi mai departe.

Pé Diplomat îl găsii lungit în iarbă, lângă lac. Nici nu mi-aş fi dat seama că se află acolo dacă nu i-aş fi auzit glasul şoptit.

— Ei, ai scăpat ? Când te-am auzit răcnind, între cele două focuri de puşcă, am crezut că te-ai curăţat. Credeam că n-o să mai am plăcerea să-ţi văd mutra.

— Ți-ar fi părut rău ?

— Cîtuşi de puţin. Aruncă-mi o varză.

— N-am nici o varză.

— Atunci ce-ai adus ?

— O traistă.

— Vezi ce e în ea.

— De văzut nu pot să văd. E întuneric beznă.

Cerul nopţii se acoperise de nori. Întunericul pădurii era gros, să-l tai în felii cu cuţitul. Cuţit aveam. Dar nu mă apucaî, ca Păcală, să tai întunericul în feli. Deznodai gura traistei şi băgai mîna în ea. Scosei şi aruncaî în iarbă un găvan mare, de lemn, gol. Pe fundul traistei găsii însă două căpăţîni de ceapă. Una i-o dăruî Diplomatului. Alta o păstrai pentru mine. Mi se păru că o merit. Le mîncarăm strîmbîndu-ne şi răcorîndu-ne.

într-una gurile cu apă. Erau aspre la gust și iuți ca ardeiul.

— Să mergem, Diplomatul.

— Să mergem, băiete.

Tăcuți și mîhniți, de parcă pierdusem o mare bătălie, o pornirăm către Apus. Bubuituri lungi de tun spărgeau noaptea în țandări, în stînga noastră. Ieșirăm din pădure, meraserăm o vreme pe o potecă peste care dădusem din întîmplare, și cînd poteca o coti spre miazăzi, o părăsirăm și o apucarăm drept înainte, peste o luncă pe care o simțeam sub picioare aspră, pietroasă, acoperită pe alocuri cu tufărișuri mărunte și ghimpi răsăriți și crescuți printre bolovani. Ziua ne prinse într-un crîng sărac. Zorile limpeziră cerul și cînd răsări soarele căutai în preajmă să iau seama locului și să văd dacă nu cumva aveam norocul să dau peste un măceș. Ronțăite, toamna, măceșile pot fi mîncate, dacă le scuipi printre dinți miezul păros și plin de mici semințe. Dar în crîng⁹ nu creșteau măceși. Erau numai niște arbuști mărunți, ghimpoși, cu frunze mici cît paraua, galbene și uscate pînă la scorojire de uscata toamnă a locului. Culesei cîteva frunze, le frecai în palme și cum nu mai aveam tutun, dar mai păstrasem cîteva foițe și cîteva bețe de chibrit, îmi răsucii și-mi aprinsei o țigare. Fumul era amar și mă amețea, mă îmbăta aproape, dar amețeala și beția îmi făceau plăcere.

— La mine nu te gîndești ?

— Ba mă gîndesc.

Îi răsucii și Diplomatului o țigare.

— Poftim, domnule consul, o țigare fabricată special, din tutun de Macedonia.

— Înainte, tutunul de Macedonia era renumit în corpul diplomatic. Avea mare căutare în *high-life*.

— O fi avînd și acum pe unde s-o mai fi găsit.

Diplomatul fuma și, înecat de fumul tare, tusea să-și sfinitească plămîinii. Acum tusea lui era tuse adevărată. Nu se mai prefăcea.

— Dacă astăzi nu mîncăm nimic, eu unul nu mă mai urnesc din loc. Rămîn aci întins, pînă mă usuc și-mi dau sufletul. Mă crezi?

— De ce să nu te cred ? Am mai văzut eu unul, la noi în sat, la Omida, Mitică Ocî. S-a lungit în casă, pe paie, n-a mîncat, n-a băut, a murit și mort a rămas pînă acum.

— Și tu ce-ai să te faci pe-aici, fără mine ?

— Am să mă descurc eu, nu-mi purta grija.

— Totuși, trebuie să găsim ceva de mîncare. Caută.

— Am să-mi dau osteneala să caut.

Nu aveam nici o nădejde să găsesc ceva și de aceea nici nu mă prea grăbeam. Îmi venea mai curînd să-l ciomăgesc pe Diplomat decît să mă ostenesc și să-i astîmpăr măcar în parte foamea. Dacă mi-aș fi pus mintea să fiu drept cu mine, și tot atît de drept și cu el, ar fi trebuit să-l părăsesc acolo, ca pe o mortăciune. Poate că mi-ar fi

fost mai ușor să-mi văd de drum și să mă descurc de unul singur. În peninsula trăiau fel de fel de neamuri. Cine și pentru ce avea să mă tragă de limbă, să mă descoase ? Doar nu eram eu buricul pământului ! La o adică, m-aș fi dus și în spatele frontului, să lucrez la tranșee. Primejdia morții mă pîndea și așa din toate părțile. Dar mi s-a părut că nu se cădea. Plecasem la drum amîndoi. Trebuia să mergem înainte împreună, pînă ce unul din noi avea să cadă lat și să nu mai poată să se ridice. Nu eu aveam să fiu acela. Îl pleznii peste bot cu o întrebare și crezui că, la auzul ei, o să-și adune puterile, cîte le mai avea, și o să sară ars asupra mea. Aș fi găsit astfel motivul să-i trag cîteva pe spinare cu-o scurtătură și să-l părăsesc acolo. Încă nu-l cunoșteam îndeajuns.

— Ascultă, Diplomatele, ți-a folosit ceva că ți-ai împins familia la sinucidere ?

Rămase liniștit, ca și cum nu m-ar fi auzit. Dar după cîteva clipe îmi răspunse :

— Vrei să mă întărești. Să ne luăm la bătaie. Nu mă las dus de nas. Nu, nu. Și-ți răspund cinstit. Aș minți, dacă ți-aș spune nu. Mi-a folosit. Am scăpat de-o griją. Mama era grasă și-i plăcea să mănînce mult. Se îngreșă într-una. Mi se părea că mănîncă din carnea mea. Ajunsese că abia se mai mișca prin casă. Și mătușă-mea, și bărbatul mătușă-mi mîncău grozav de mult. Nu se mai săturau. Parcă erau spărți. Mă mai și plictiseau. Ajunsesem

să-i urăsc. Moartea lor a fost pentru mine o ușurare. O eliberare.

— Dar surorile ? Erau tinere.

— Tinere. Însă neînchipuit de năzuroase și de mofturoase. Nimic nu le plăcea. Nimic nu le mulțumea. De le-ai fi dat cerul și pământul, tot li s-ar fi părut că le-ai dat puțin. Nu ți-ar fi aruncat nici măcar un mulțumesc, din vârful buzelor. Una din ele mai era și antipatică. Avea buza de jos groasă și căzută peste bărbie. Dacă trăiau, ar fi nenorocit bărbații cu care s-ar fi căsătorit.

— Și ți-ar fi părut rău de acei bărbați ?

— Cum să-mi pară rău ? Ce-mi păsa mie de ei ? Nici măcar nu bănuiam cine ar fi putut deveni cumnați cu mine. Dar tu înțelegi ? Însăși existența familiei mele pe lume mă indispucea. Eram stăpînit de impresia că-i port pe umeri, că din cauza lor nu mă simt slobod să-mi fac o viață pe placul meu.

— Nu ți-a fost milă nici măcare de frățiorul cel mic ?

— De cine ? De Lot ? Nu. Dacă nu murea atunci, ar fi murit mai tirziu. Era cel mai leneș dintre noi toți și cel mai boieros.

— Scuipai și-i strigai :

— Stîrvule !

— De mult nu mi-ai mai spus așa: stîrv ! Nu sînt încă, dar o să devin, lua-te-ar dracu să te ia ! O să devin negreșit stîrv, dacă nu-mi aduci numai-decît ceva de mîncare.

Mă urcai pe o ridicătură, pietroasă mai mult
tîrîndu-mă şi ţinîndu-mă cu mîinile, cînd de col-
ţuri ascuţite, cînd de tufişurile care izbutiseră să-şi
înfigă rădăcinile printre crăpături şi mă uitai pînă
unde ajunsei cu privirile. Văzui dealuri şi văzui
rîpi şi munţi golaşi, şi deasupra acêlaşi cer senin,
însă plat, vîscos, apăsător. Şi nicăieri nu zării un
fir de fum care să arate că pe acolo trăiesc oa-
meni care fierb lîngă flăcările focului o oală cu
zeamă. Coborîndu-mă, căutai bureţi. Nu găsii. În
schimb, în mijlocul unei poienite, dădai peste un
arici dolofan care mişîia cu botu-i ascuţit prin
iarbă. Mă oprii locului să nu-l sperii. Scosei cuţit-
tul, tăiai un arbust din rădăcină, îl curăţai de
ramuri şi de ghimpi şi, ascuţindu-l la un capăt,
îmi făurii din el o ţepuşă. La apropierea mea, ari-
ciul se făcu ghem şi-şi zburli ghimpii cenuşii. Îl
rostogolii cu piciorul şi, răsturnîndu-l cu pîntecul
în sus şi apoi căutînd locul unde botul lui se lipea
strîns de partea dîndărăt a trupului, înfipsei tă-
puşa şi o apăsai. Sînge roşu-gălbui izvorî pe lîngă
ea. Ariciul se zvîrcoli cît se zvîrcoli, apoi se des-
tinse, se mai răsuci de cîteva ori şi se linişti. Înfipt
aşa, în ţepuşă, îl ridicai şi i-l dusei plocon Diplo-
matului.

— Bucură-te şi te veseleşte, domnule consul.
Ţi-am adus un arici, să-l mănînci.

— Eşti nebun ? Cum o să mănînc eu carne de
arici ?

— De ce să nu mănînci, excelenţă ? Nu cred să

fie mai puțin bună decît carnea de iepure sau de broască.

— Of, Doamne, Doamne !...

— Dacă faci pe mofturosul, am să-l mănînc eu pe tot. N-am să-ți arunc nici măcar un oscior.

— Ai să-l mănînci crud ?

— Nu. Am să-l jupoi și-am să-l frig.

— Fript, de, parc-ar mai merge. Ce să fac ! Mă înscriu și eu la jumătate.

Întinsei ariciul și-l despicai, îl curățai de măruntaie și-l jupuii cu grijă de piele, ferindu-mă să nu mă înțep în ghimpii lui. Dacă te înțepi în ghimpii ariciului, mîna se umflă, se învinețește și coace bubă. Greu te vindeci de înțepătura ariciului. Mă vindecasem altădată și de înțepături de arici. Adu-nai găteje și aprinsei un foc mare. Cînd lemnele arseră și rămase jarul, înfipsei ariciul în țepușă, ca într-o frigare, și-l fripsei, răsucind încet țepușă, cum aș fi fript un miel. Între timp, foamea se încheștase cu scîrba într-o crîncenă luptă, înlăuntrul sleitelor și prăpăditelor noastre ființe omenesti, în care răsăriseră și crescuseră buruieni amare. Dar aceste buruieni nu înăbușiseră încă sub stufoșenia lor gîndul care mă ardea.

Foamea îmi dădea ghes să-mi înfulec cît mai repede partea mea de carne, friptă pe jumătate numai. Închipuirea mă purta, în urmă, prin milenii stinse. Și mă vedeam, de parcă mai trăisem o dată aievea, pe atunci, frigînd, tot în țepușă de lemn, un alt arici, la gura afumată a unei peșteri.

Acum, din carnea care se frigea greu, se prelingeau stropi de grăsime și cădeau pe jarul roșu. Sfirăiau, răspîndind un miros grețos, care, cu toată grețosenia lui, plăcea nărilor mele.

Mă uitai la mîinile cu care învîrteam țepușa și mă mirai că nu sînt acoperite cu păr. Îmi privii unghiile și mi se păru firesc să mi le văd lungi, negre și ascuțite ca niște gheare. Mi se păru nepotrivit că port pe mine straie, și nu o piele de leu, ucis cu lancea cu vîrf de piatră. Greu îmi veni să cred că sînt încălțat. Poate că era numai o privire aruncată de-acolo, din gura peșterii, înainte, prin ceața mileniilor viitorului.

Mă cuprinse de nestăpînit frica. Și atunci îmi dusei mîna la frunte și începui să mi-o pipăi și să mi-o măsoar, să văd dacă nu cumva e îngustă cît lățimea degetului și teșită spre creștet.

Nu. Nu era. Nici fălcile nu-mi erau late ca ale bulldogului. Nici bărbia nu-mi era repezită înainte. Dar, oare, știam să vorbesc? Învățasem oare să rostesc cuvinte și să le pricep înțelesul?

— Ce faci, mă băiete? Cît ai să mai frigi prăpăditul ăsta de arici? Nu vezi că aproape l-ai ars?

Diplomatul avea dreptate. Dădui țepușa deoparte și-o înfipsei, cu partea pe care o țineam în mînă, în pămînt, ca pe o sulită. În vîrfurile ei ariciul bine fript își pierdea fierbințeala.

— Mai rabdă puțin, Diplomatele, să se mai răcească friptura.

Văzduhul vui și se cutremură. Pe deasupra noastră, la mari înălțimi, treceau spre miazănoapte bombardiere franțuzești *Farman* cu aripile albe. Pe lângă stolul bombardierelor, două aeroplane de vânătoare sclipeau în soare ca niște fluturi mici și sprinteni, de argint. Scosei ariciul din țepușă și-l tăiai, cinstit, în două. Pe cînd îl suceai și-l răsuceai, ezitînd încă să-l ducă la înfometata-i și plina-i de bale gură, Diplomatul, ridicîndu-și ochii către bombardierele albe, care gemeau în văzduh, spuse:

— Iată ce sus s-a ridicat omul !...

Risei și-mi înfipsei dinții în carnea ariciului.

Diplomatul se uită să vadă dacă, după ce am mușcat-o, scîrbit, n-o arunc. O mestecai și o înghiții dumicat după dumicat.

— Ce gust are ?

— Parc-ar fi carne de ciine.

— Ai mîncat și carne de ciine ?

— N-am mîncat.

— Atunci de unde știi cum e carnea de ciine ?

— Trebuie numaidecît să știi ? Îmi închipui !

De altfel, dacă mai ține războiul, o să ajungem să mîncăm și carne de ciine.

Foamea lui și nesila cu care mîncam eu îi curmară ezitarea.

— Știi că nu e rea ?

— A fost tînăr ariciul.

— Mi se pare că e grozav de fraged. Păcat că nu avem și un pic de sare. Sărat ar fi avut și mai mult gust.

Văzîndu-l cum se chinuie să rupă carnea, mai mult cu unghiile decît cu puținii dinți pe care-i mai avea, îi întinsei cuțitul să taie carnea friptă în felii subțiri și s-o înfulece mai ușor.

După ce mîncarăm ariciul, aruncarăm oasele subțiri, cărora le subsesem măduva, în iarbă. Diplomatul se juca, abil, cu cuțitul meu. Îl arunca în sus și-l prindea cu degetele, din zbor, de vîrfurile ascuțite și tăioase.

— Acesta e cuțitul cu care m-ai înțepat atunci de două ori ?

— Altul n-am.

— Ce-ar fi să ți-l înfig, dintr-o repezitură, în piept ?

— N-ar fi mare lucru. Dar te pricepi să-l arunci ?

— Mă pricep. Am învățat într-un bar de noapte, la Nissa, de la un chinez.

— Atunci, într-adevăr, poți să-l arunci fără greș. Ar trebui însă, ca să isprăvești cu mine dintr-o dată, să mă lovești drept în inimă. Aici.

Îi arătai locul în care îmi bătea, în piept, inima.

— S-ar putea să ai inima în dreapta.

— Cum asta ? Inima omului e în stînga.

— Unii o au în dreapta. E adevărat că asemenea cazuri sînt rare. Dar sînt.

De cum îl văzusem că se joacă cu cuțitul, pe nesimțite, pusesem și eu mîna pe țepușa în care fripsesem ariciul și o țineam strîns.

— Spuneai că ai învățat să arunci cuțitul, într-un bar. Ai trăit mult în Franța, Diplomatul ?

— Cîțiva ani.

— Poate că într-o zi o să văd și eu această vestită țară.

— Nu cred că ai s-o vezi. Pentru că...

Aruncase sus de tot cuțitul și se pregătea să-l prindă cînd îl izbii cu țepușa peste degete. Cuțitul căzu în fața lui, în iarbă, și se înfipse cu vârful în pămîntul tare. Nu mai avu răgaz să-l ia. Ținînd țepușa îndreptată spre el, gata să-i scot ochii, la cea dintîi mișcare, lovii cuțitul cu piciorul și-l aruncai la cîțiva pași mai departe. Mă dusei și-l luai, apoi mă așezai iarăși pe iarbă, la numai o palmă de el.

Își băgase degetele peste care-l lovisem în gură, și le sugea, de parcă și le-ar fi fript. Sugîndu-le și udîndu-le cu salivă, încerca să-și alunge durerea și să și le mai răcorească.

— Se vede că nu te-a săturat ariciul, Stîrvule. Acum îți mănînci și degetele.

— Ai dat cu sete. Mă dor. Mi se pare că mi le-ai și rupt.

— Dacă ai vrut să-mi înfigi cuțitul în piept...

— Poate că am vrut, dar poate că am glumit numai.

— De unde puteam eu să știu ce gîndeai ? Îți luceau ochii de parcă înnebuniseși, așa că...

— Nici eu nu prea știu ce gîndeam. Acum, toată lumea a înnebunit. Prin văzduh plutește mi-

ros de sînge. Ne-am obișnuit cu mirosul singelui. Cu toate acestea, uneori, mirosul singelui tot ne mai întărită și ne ia mințile.

Spre miazănoapte se auzeau bubuituri. Pînă la noi ajungeau sparte, stinse pe jumătate.

— Bombardierele franceze își aruncă încărcătura.

— Mai lasă-le încolo de bombardiere. Ia spune-mi, Diplomatul, ți-a plăcut carnea ariciului ?

— Chestiunea aceasta, cu plăcutul sau cu neplăcutul, nu este atît de simplă pe cît ar părea. Cînd ai de unde alege, alegi ce-ți place, sau ceea ce ți se pare că-ți place, cînd nu, te mulțumești cu ce găsești. Carnea ariciului nu avea un gust prea plăcut, dar eram nemîncat de cîteva zile. Cu toate mofturile pe care le-am făcut la început, eram în stare să-l mănînc și crud, atît mi-era de foame. Situația însă era penibilă. Cunoști înțelesul acestui cuvînt, mă, țărănușule ?

— Îl cunosc.

— Penibilă. Da. Penibilă. Acesta e cuvîntul cel mai potrivit.

— Te-ai mai aflat vreodată într-o situație atît de... penibilă ?

— Da. Însă în alt sens. Într-o vară, pe cînd eram consul la Bitolia, am căpătat un concediu de o lună. M-am repezit, ca toți balcanicii plictisiți de sălbăticia locurilor și asprimea oamenilor, să-mi toc bănișorii puși deoparte la Paris. Leafa mi se

plătea în lire turcești, de aur. Ai văzut vreodată lire turcești ?

— Am văzut. Pe la noi bogătanii cumpărau de la covații turci, care colindau țara călări, bani turcești, de aur roșu, și făceau din ei salbe pentru fetele lor.

— La Paris, în gară, am dat peste unul mărunț și cocoșat, zgîit, cu capul cît o baniță, Biguloiu, o căzătură. De altfel, os vechi, boieresc, pe care-l cunoșteam de prin cafenelele Bucureștilor. S-a repezit să mă îmbrățișeze.

— Aaa ! Să trăiești, coane Serafim...

— Dar, l-am întrerupt eu, parcă te chema alt fel, nu Serafim.

— Pe atunci mă chema Serafim.

— Te-am visat azi-noapte, îmi spune cocoșatul. Și am avut o presimțire că ești în drum spre Paris. Am venit, cucoane, să te întîmpin la gară. Ți-am acontat un apartament, ca să nu-ți mai pierzi vremea cu căutatul. Unde-ți sînt bagajele ? Hai să luăm o briță.

— Și te-ai lăsat dus de nas ?

— M-am lăsat. Ba chiar mi-a părut bine că s-a găsit cineva să îmi iasă în cale. Mai tîrziu am aflat că Biguloiu se ducea la gară la toate trenurile care veneau încărcate cu călători de pe lîngă Dunăre. Vechi stîlp de cafenea, cunoștea pe toată lumea și fiecăruia îi spunea la sosire că l-a visat noaptea și că s-a ostenit să vină la gară numai pentru el. Lipsit de orice altă sursă de existență,

își făcuse din asta o meserie. S-a lipit de mine ca o căpușă. M-a instalat unde a vrut și cum a vrut el, și apoi, țin-te, pîrleo, tot într-un chiolhan am dus-o. Lirele mele turcești se topeau una după alta. Biguloiu, scurt și cocoșat, hidos aproape, era primit pretutindeni cu bunăvoință și pretutindeni mai putea să aducă om cu el. Cocoșa lui purta, se zicea, noroc celor ce i-o pipăiau ca din întîmplare. Cunoștea ca nimeni altul caii de curse, jockeyii și nu îi era străin nici un cotlon al Parisului. Într-o noapte ne aflam într-un tripou. O englezoaică, slabă scîndură, căuta un loc să se așeze la masa de joc. Cînd l-a văzut pe Biguloiu, a început să-i dea ocol. Cocoșatul s-a apropiat de ea, s-a înclinat adînc și i-a spus :

— Serviți-vă, vă rog, *madame*, dacă aveți superstiție !

Apoi i-a întors cocoșa să i-o pipăie. Englezoaica și-a trecut miinile peste cocoșa lui și, fericită, s-a așezat la joc. Biguloiu însă i-a suflat în ureche :

— Mi-ați pipăit cocoșa, *madame*, cu voia și cu știrea mea. Deci, veți pierde.

— Și englezoaica ?

— I-a trîntit două perechi de palme. A jucat pînă și-a pierdut inelele din deget, cerceii din urechi și pantofii cu flori de argint. Dar, să-ți povestec situația într-adevăr penibilă în care m-a vîrit cocoșatul. Petreceam într-o boată. A venit și s-a așezat la masa noastră o fată cu breton. Am

chefuit și ne-am amețit. Când să plecăm, n-am mai putut să-mi aduc aminte adresa. O uitase, ori se prefăcuse că o uitase și cocoșatul. Se jura pe co-coașă că numai adresa lui o ține minte. Fata s-a înfipt între noi și n-a vrut să se despartă. Ne spuneau, linguşindu-ne, că bărbați încântători și mîndri ca noi n-a mai întîlnit. Ne-am urcat într-o trăsură, ne-am dus toți trei la cocoșat acasă și ne-am culcat în patul lui. Dimineața m-am trezit. Uitasem tot ce se întîmplase peste noapte. Nu-mi mai aduceam aminte absolut de nimic. Îmi dădeam însă seama de un singur lucru : că patul în care dorm era un pat străin, cu care nu eram obișnuit. Am simțit pe lingă umerii mei, într-o parte, picioare străine. Nu știu ce mi-a venit că m-am apucat să le număr : unul, două, trei. Mi-am tras picioarele mele la marginea patului și am numărat, mai departe : patru, cinci... M-a cuprins frica. Amețit cum mă aflam încă, și în tremurarea care mă cuprinsese, îmi spuneam : dacă sîntem doi oameni în pat, ar trebui să avem laolaltă patru picioare ; dacă sîntem trei, s-ar cuveni să-mi iasă la număr șase. Ori am înnebunit, ori am greșit numărătoare. Cum nu mă puteam împăca cu ideea că am înnebunit, am început să număr din nou picioarele din pat : unul, două, trei... și cu ale mele două, cinci. Eu aveam prin urmare numai două picioare. Așadar, celălalt care dormea în pat avea trei. Speriat de-a binelea, am sărit, m-am dus la fereastră

și am ridicat storul. Soarele a năvălit în odaie. Atunci m-am lămurit. Lângă fereastră se găsea rezemat de perete un picior de lemn. În pat, lângă cocoșat, dormea o ruină de femeie, cu breton pe frunte.

— Și ce ți s-a părut atît de... penibil ?

Diplomatul nu mai avu timp să-mi răspundă. Doi bărbați de vîrstă mijlocie, cu fesuri albe în cap, mustăcioși, cu ghebe sive pe umeri și cu pistoale la brîu își țineau mîinile în șolduri și se uitau la noi ca la niște arătări. Și eu, și Diplomatul așteptam să deschidă gura unul din ei, să-i auzim ce vor. Ei holbau ochii la noi. Holbam și noi ochii la ei. În sfîrșit, după cîteva clipe, s-a rupt tăcerea.

— Ați picat din cer ?

— Nu.

— Sînteți fugari dintr-un lagăr ?

— Nu.

— Atunci cine sînteți voi ?

Diplomatul îi pofti să se așeze și ei pe iarbă. Oamenii îi mulțumiră de poftire și se așezară și ei, ca noi, pe vine.

— Dar voi cine sînteți ? Oameni de-ai nemților ? Era rîndul lor să răspundă.

— Ferească-ne sfîntul. Cum o să fim oameni de-ai nemților ?

— Localnici ?

— Nu.

Riseră și-și arătară dinții mari și negri.

— Te pomenești că sînteți clefți ¹ și ați venit de dincolo, din Grecia, după...

— Ai cam ghicit.

Diplomatul începu și el să ridă.

— Dacă vreți să ne jefuiți, cu noi n-ați nimerit-o. Sîntem plini de păduchi. O să ni-i apărăm. Să știți că n-o să vi-i dăm cu una, cu două. Păduchii noștri sînt rari. Și scumpi.

— De unde veniți ?

Diplomatul, fără să clipească din ochi, minți :

— Dintr-un lagăr din Bulgaria, în care oamenii mureau pe capete de tifos... Pofțiți ! Iată averea noastră...

Zicînd aceasta, își băgă o mînă subsuoară și se prefăcu că a prins un păduche și-l ține strîns între degete.

— Nu vă codiți, pe ăsta vi-l dau gratis, ca să nu-mi spuneți că sînt om rău. Pe ceilalți însă, îi apărăm cu unghiile.

Clefții se traseră îndărăt, pe vine. Se depărtară de noi. Diplomatul își desfăcu degetele, ca și cum ar fi aruncat păduchele în iarbă, apoi își încrucișă mîinile pe piept. Mă uitai cînd la chipurile lor bărbोase, cînd la opincile lor ciudate, cu virfuri lungi, ascuțite, repezite în sus, ca niște boturi de vechi corăbii și cu ciucuri, pe care le purtau în picioare. Unul dintre ei, căruia abia atunci îi luai bine seama, avea lumina unui ochi stinsă și arsă. Pleoa-

¹ Haiduci greci retrași în munți, protagoniști în lupta împotriva turcilor (n.r.).

pele fără gene se scufundaseră adînc, în golul ochiului. Cînd omul clipea, se vedea în fund, sub acele pleoape subțiri, o cărnoteie neagră ca un tăciune. Celălalt îl întrebă pe chior :

— Să-i împușcăm ?

— De ce nu ?

— Pe amîndoi ?

— Eu zic că pe amîndoi.

Nici nu ne clintirăm din loc. Eu le căutai ochii, să găsesc ce gânduri licăresc în adîncul lor. Clefții erau însă prea departe de mine ca să pot desluși ceva. Aveau pistoale lungi, turcești, cu mînere de argint înflorate, cum văzusem mai de mult și pe la noi, păstrate de bătrîni, din vechime. Pe Diplomat îl luă la ochi chiorul. Pe mine mă luă celălalt la ochi. Auzii dintr-o dată două detunături și mă văzui învăluit în fum albăstrui. Gloanțele mari, de plumb, trecuseră șuierînd pe deasupra capetelor noastre.

— Ați tras prost, le spuse Diplomatul calm. V-au tremurat mîinile. Și mai spuneți că sînteți greci, și încă vă mai lăudați că sînteți clefți. Bunicul meu, care a fost și el cleft în timpul...

— Ești sămîntă de grec ? îl întrebă chiorul.

— Dar voi ce credeți ? N-ați înțeles după graiul pe care-l vorbesc ?

— Pe aici mulți vorbesc grecește. Nu poți alege pe oameni după grai, de ce sămîntă sînt. Dar tu, tu nu ne spui cumva palavre ?

— Gîndiți-vă și voi, îi turui gura Diplomatului, dacă n-aș fi fost grec, aș fi tremurat în fața voastră, aș fi leșinat cînd ați slobozit pistoalele. Numai un grec adevărat nu tremură în fața morții.

Chiorul se întoarse către celălalt și zise :

— S-ar putea ca omul să aibă dreptate, Petrachis.

— S-ar putea, Diomedis, poți să știi ?

Chiorul îl întrebă pe Diplomat, arătîndu-mă cu mîna :

— Dar băiatul ?

— Cine ? Asta ? E un nepot de-al meu. Tot să-mîntă de grec.

Chiorul se sfătui cu nechiorul.

— Să știți voi, mă, că n-am greșit ținta. Am tras înadins pe deasupra capetelor voastre, să vedem dacă vă speriați. Nu v-ați speriat. S-ar putea ca într-adevăr să fiți de un sînge cu noi.

Se ridică apoi în picioare și se apropie de mine.

— Dacă v-ați fi speriat, vă împușcam cu al doilea rînd de gloanțe. Tu, scoate-ți ghetete.

Mă descălțai, îmi desfășurai picioarele de obiele, pusei obielele în ghete și i le întinsei chiorului.

— Poftim, kirie.

Cleftul însă mă lăsă cu mîna întinsă. Privirea singurului lui ochi întîrzia pe labele picioarelor mele, slabe, noduroase, uscate, pline încă de semnele roșii ale arsurilor pe care le îndurasem în tren. Se uită mai ales la piciorul meu beteag, care era mai subțire și mai uscat decît celălalt și care,

descălțat, cădea bleg într-o parte din glezna bolnavă.

— Ce-ai tu la piciorul ăsta ?

— Băiatul e beteag, răspunse în locul meu Diplomatul. Abia merge încălțat, prin pietrișurile și ghimpăraia asta. Descuț, nici n-o să se mai poată plimba, necum să meargă acolo unde avem noi de mers.

Chiorul își cumpăni pistolul în mână. Chibzui. Își întoarse capul către nechior.

— Să i le las, Petrachis ?

— Diomedis, lasă-i-le !

— Încalță-te, Ianis, mă îndemnă Diplomatul, care mă botezase la iuteală cu un nume grecesc.

Ca să nu-i rămîn dator, i-o întorsei :

— Mă încalț numaidecît, nene Nicachis.

Îmi înfășurai iarăși picioarele în obielele aspre și mă încălțai. Chiorul oftă :

— Am stricat două gloanțe degeaba. Pe aici gloanțele și iarba de pușcă sînt rare și scumpe. Încălțăminte e mai rară, mai scumpă. Ne gîndisem să vă împușcăm, ca să-i putem lua băiatului ghețele. Acum nu i le mai luăm. Nu putem lăsa un băiețandru schiop să umble descuț. Nu ne îngăduie inima.

Zicînd acestea, chiorul se așeză iarăși pe vine lîngă nechior. Diplomatul, mergînd pe vine, se apropie de ei.

— De cîteva zile nu mai avem tutun. Nu s-ar putea, fraților, să ne dați cîte-o țigare ?

Chiorul îl întrebă pe nechior :

— Să le dăm, Petrachis ?

— Diomedis, dă-le ! Mai adăugăm la paguba gloanțelor paguba a două țigări. Dumnezeu vede tot. Dumnezeu o să țină seama în catastiful lui de această milostenie a noastră.

Se închinară amîndoi de cîte trei ori. Se închinară făcînd cruci mari, cinstite. Apoi chiorul ră-suci din tutunul lui, pe care-l păstra la brîu într-o pungă neagră de piele, două țigări groase și ni le întinse. Diplomatul spuse :

— Să fie de sufletul părinților voștri.

— De sufletul părinților noștri, repetă chiorul. Și adăugă : Dumnezeu să primească această po-mană.

Nechiorul vorbi și el.

— Dumnezeu e bun.

— Nici oamenii nu sînt răi, kirie, încheie Diplomatul.

Cleștii își răsuciră și lor țigări, aprinseră iasca și după ce deteră foc țigărilor lor, ne întinse ghemul cu foc și nouă.

Sub cerul însořit, dar viscos, ciuciți în iarbă, acum ne aflam acolo, între munții înalți și sterpi, patru oameni. Și toți patru trăgeam cu sete din țigări.

Fumul era dulce, nespus de dulce și se ridica ușor în văzduhul încremenit, ca niște coloane al-băstriei, ale unui templu al cărui acoperiș îndepăr-tat era cerul albastrui și viscos — cerul pe sub

care lunecau acum către miazăzi bombardierele albe, franceze. Dar nouă nu ne ardea cîtuși de puțin de bombardiere. Trăgeam cu sete fumul albastru în pieptul nostru, îl țineam acolo înăuntru cît mai mult și apoi îl slobozeam pe gură, într-o coloană rotundă, albăstrie.

Diplomatul, între două fumuri, spuse :

— E grozav tutunul vostru. Vă mulțumim.

Chiorul îi răspunse :

— Cum să nu fie ? E tutun dulce, de Macedonia, fiert în miere.

După ce clefții plecară într-ale lor și se pierdură prin coclauri și viroage, ademeniți de strania singurătate a locurilor, mîncarăm mai departe la drum, ținînd fundul îngust al văii. Uneori stînci negre și goale se ridicau de o parte și de alta și calea se strîmta într-atîta, că între pereții printre care ne strecuram deschizătura nu era mai largă de un pas. Dacă undeva, sus, pe creste, o pasăre sau o șopîrlă verde ar fi lovit o piatră și ar fi făcut-o să se prăvălească, nimic n-ar fi putut s-o oprească în prăvălișul ei. Pe alocuri, poteca suia și atunci eram nevoiți s-o urcăm sprijinindu-ne vîrtos în ciomegele noduroase pe care le tăiasem din crîng și cu care ne înarmasem, alteori pogora pieziș și ne vedeam nevoiți să ne lăsăm pe vine și, aproape să ne tîrim, căutîndu-ne sprijin în asperitățile terenului, de teamă să nu lunecăm și lunecarea să se schimbe într-o rostogolire din care nu știam unde și cum ne-am mai fi oprit. Din loc

în loc, deschizătura se lărgea, stîncile se depărtau, iar între ele și potecă, tufărișuri uscate, roșcate de toamna de al cărei miez ne apropiam, acopereau mărunte dîmburi pietroase.

Mergeam uneori acoperiți de umbră printr-un fel de scamă destrămată și vînată și era de mirare că nu ni se lipea de straie. Soarele încălzea pînă la fierbințeală vîrfurile stîncilor negre. Pînă la noi însă nu ajungea decît răcoarea, care ne înfiora carnea obosită, lipsită de orice vigoare. Alteori, prin luminișuri, umblam înfășurați în mîndra mantie de aur a soarelui. Umbra ne obosea și ne sleia. Numai dîrza noastră voință încordată ne împiedica să ne dăm lesnicioasă pradă lincezelii. Soarele, cînd treceam pe sub puterea lui, ne înviora și ne îmbărbăta. Atunci ne simțeam mai ușori, asemeni unor corăbii, în ale căror pînze ar fi suflat lin vîntul. Cînd adîncitura, pe fundul căreia ne tîram, se despica și creșetele noastre se clătinau de osteneală sub un cer mai larg, îmi ridicam privirile și căutam prin slăvile goale zborul unei păsări, ca să nu ne mai simțim atît de singuri pe lume. Prin văzduh nu zbură însă nici o pasăre. Numai uneori străbăteau pînă în auzul nostru ascuțit ca limba unui brici, gemetele tunurilor venind dinspre miazăzi.

M-am bucurat, de parcă aș fi ajuns în mijlocul unui oraș mișunînd de oameni, dînd peste o armie de furnici care ne tăiau calea. Diplomatul a călcat și a trecut peste ele, fără să le vadă. Eu însă m-am

oprit, m-am aplecat asupra lor și le-am privit de aproape. Erau niște furnici mari, galbene, cu mijlocul subțire. Semănau cu niște mici viori cu picioare, însuflețite. Multe purtau în gură ouăle albe pe care le jefuiseră de la alte furnici. Aș fi vrut să merg pe șirul lor și să văd cuibul învins și războirea care încă nu se sfîrșise. Văzusem de atîtea ori furnici bătîndu-se între ele. Mă jucam, ca un zeu, cu soarta lor și cu soarta războiului lor. Priveam ceasuri întregi lupta dată de-a valma. Erau furnici care atacau și erau furnici care se apărau, atacînd în același timp. Se apucau unele pe altele și se mușcau. Una cădea ruptă în două, ucisă. Alta se retrăgea din vălmășag ciuntită de un picior numai. Ceata biruitoarelor se adîncea atunci în galeriile subpămîntene. Cîteva ieșeau fugind cu ouă albe în gură. Atunci, supărat, risipeam ceata biruitoarelor cu un băț ori cu un pămătuf de ierburi.

Diplomatul se opri, întoarse capul și mă întrebă :

— Ai ostenit ?

— Nu.

— De ce-ai rămas în urmă ? Hai, că ne prinde seara.

— Undeva tot trebuie să ne prindă seara.

— Poate ieșim la lărgime. Ne va fi greu să umblăm prin întuneric pe un astfel de drum.

— Greu, ușor...

Umbrele deveniră albastre. Cerul se înroși.

— Se lasă chindia, Diplomatul.

— Simt și după pîntec. Iar mi s-a făcut foame.

Pe marginea potecii, dintr-o gaură sfredelită printre bolovani, scoase capul un dihor cenușiu, luciu, de cenușul cînepei topite. Ochii rotunzi, cu cearcăne roșii în jur, ca niște mici inele de mărgean, îi sclipiră. Zvîrlii în el cu ciomagul. Dihorul, ager, se trase în fundul cavernei.

— Crezi că l-am putea scoate ?

— Chiar dacă am izbuti să-l scoatem după multă trudă, nu ne-ar folosi la nimic, Diplomatul. Mi-roase urît. Nu l-ai mânca, oricît ai fi de flămînd.

— Eu zic să încercăm totuși.

— Mai bine să ne lăsăm păgubași.

Adîncitura se lărgea treptat, ca o pîlnie. Prin pulberea groasă care acoperea bolovanii potecii văzui urme învîlmășite, omenești. Ceva mai departe, dădurăm și peste cîteva balegi proaspete, de catîri. Gîndaci mari, cafenii, rupeau bucățele din ele și, rostogolindu-le, făureau gogoloaie.

— Pe aici au trecut de curînd oameni.

— Oameni și catîri. Soldați.

— Poate.

— N-ar strica să fim cu băgare de seamă.

Ne oprirăm să cercetăm atenți, cu ochii, împrejurimile. Nu observarăm nimic care să ne pună pe gînduri și meraserăm înainte, însă după cîteva pași numai, poteca o lua la stînga, ocolind un tu-făriș. Aci, așezat de-a curmezișul, trupul gol al unui bărbat mustăcios zăcea lungit pe spate. Trei

găuri în piept, astupate de sîngele care izvorise și se și închegase, și pielea pîrlită în jurul lor, arătau că omul fusese împușcat de curînd, și de aproape, după ce fusese dezbrăcat, cu pistoale vechi, care fumegă.

— Pe ăsta l-au împușcat macedonenii, nu soldații. E un localnic care a trădat. A slujit probabil soldaților nemți de călăuză și și-a primit osînda.

Cadavrul era al unui bărbat scund, negricios, noduros.

— Poartă mustățile lungi, nepotrivite, căzute peste gură, ca pe la Ianina, găsi de cuviință să mă lămurească Diplomatul.

Mie mi se încheștă gura. Mortul, proaspăt, nu începuse încă să miroase, dar muștele îi dădeau ocol, i se așezau pe pleoape, pe gură, intrau și ieșeau pe nările nasului. Diplomatul spuse :

— Ah ! Dacă l-ar fi omorît și l-ar fi lăsat măcar îmbrăcat ! Mă alegeam și eu cu ceva. Mi s-au zdrențuit de tot hainele.

Și hainele mele se zdrențuiseră, nu numai ale Diplomatului, dar nu rîvneam să port hainele unui mort. Era destul că purtam ghetetele unui spînzurat. Asupra acestui fapt însă cugetul mi-era împăcat. Ghetetele lui Mirko nu le furasem. Le cumpărasem pe bani buni, de argint, chiar de la taică-său.

— Cum erau să-l lase îmbrăcat și încălțat ? Pe aici îmbrăcămintea e scumpă. Lasă, Diplomatule, mă pomenii eu liniștindu-l, c-o să mai găsim noi

și alți morți. Poate avem norocul să dăm și peste unul neșefuit de straie.

— Aș vrea să-ți fie gura aurită.

Acestea zise, trecurăm pe lângă mortul gol și ne văzurăm mai departe de drumul nostru. Ochii însă, cu toate că ne mai pierise neliniștea, ne jucau în cap, de atîta uitat în toate părțile.

Oameni nu întîlnirăm, dar pe cer zburau ciori și nu peste mult, la cîțiva pași de potecă, întîlnirăm cinci cruci noi, de lemn. Crucile erau înfipse la rînd, și lângă fiecare din ele se afla o grămjeară lunguiață de pietre. Trei cruci purtau în vîrfurile lor capele soldățești austriece, turtite. De vîrfurile celorlalte două erau agățate chipie bulgărești, seine, cu văcălia roșie. În apropierea lor cîteva balegi de catir miroscu a proaspăt. Gîndurile cafenii nu le descoperiseră încă și nu se repeziseră asupra lor să le taie în felii și să le rostogolească. Dîre de sînge, pe iarbă, însemnaseră drumul pe care fuseseră aduși, tîrîș, soldații morți. Ne luarăm cu privirile după ele. Duceau către o deschizătură îngustă, spre stînga.

— Ai putea să te împodobești cu un chipiu bulgăresc, Diplomatul, ori cu o șapcă turtită, austriacă. Ți-aș recomanda șapca. Sînt mai arătoase șepcile.

Diplomatul le încercă pe toate, pe rînd.

— Nu mi se brodește pe cap nici una. Ale bulgarilor sînt prea largi. Îmi cad peste urechi. Ale

austriecilor prea mici. Îmi rămân pe creștetul capului.

Văzduhul fusese de curînd îmbîcsit de fum. Fumul se risipise, însă mirosul de ars rămăsese în aer și-l simțeam. Drumul se îngustă. Pîlnia se închise între două mari ridicături pietroase. Deși soarele nu scăpătase, pogorî peste noi răcoarea aspră a serii.

După treizeci de pași numai, ieșirăm iarăși la larg. Acum drumul urca. Îl luarăm în piept și, proptindu-ne mereu în ciomege, și gîfiind, ajunserăm la marginea unui cîmp strîns între munți, închis din toate părțile de pereți negri și povîrniți. Pe cerul gol apropierea nopții aruncase smoolă. Drumul tăia fișteica de cîmp în două. În dreapta, pitulate la poalele stîncii, un mănunchi de case fumega încă, ușor. Tot ceea ce fusese lemnărie arsese și se prefăcuse în scrum. Zidurile de piatră însă, afumate, rămăseseră întregi. Pustietatea, cel puțin așa mi se păru la prima vedere, își întinsese și aci aripa ei cernită. Casele, de piatră, cu pridvoare largi și cu etaj, adăpostiseră între pereții lor oameni cu oarecare stare și fără îndoială încă în dimineata acelei zile aceste case fuseseră pline de viață. Din magaziile de lemn, de pe lingă ele, nu rămăseseră decît butașii de piatră pe care se sprijiniseră. Focul fusese pus deodată și din mai multe părți. În fața uneia din casele arse, o fetiță ca de trei, patru ani sta pe pămînt, dormind parcă, făcută covrig, ținîndu-se cu mii-

nile de pîntece. Lîngă capul ei mic și rotund, un bariș colorat rămăsese răvășit în țărînă. Mă apropiai s-o văd mai bine. O baionetă îi străpunsese gîtul, tăindu-i-l pe jumătate. Alta îi găurise de cîteva ori trupul, fără să i-l despice. Muște mari și verzi năpădiseră mica băltoacă de sînge încheșat de lîngă fetiță.

Poate se mai aflau și alte cadavre printre case. Nu le-am mai căutat. Seara, o seară plină de măreție, cum nu trăisem alta, o seară îmbrăcată în colorate odăjdii, se apropia tăcută, cu pași mari, catifelați, de neauzit. Umbrele munților se lungiseră. Răcoarea făcuse loc grabnic frigului. Dirđiam. Din vinăt-albăstrui cerul devenise roșu, un roșu ciudat, care bătea în nărîmzatul sîngelui încheșat.

Vrurăm să mergem înainte. Diplomatul își amintea bine că drumul acela de catîri ducea într-un orașel unde avea el o cunoștință, un hoga, pe care îl vizitase o dată, ajungînd acolo pe un alt drum, de mult, înainte de războiul balcanic, și care hoga, ca să-i dovedească prietenia lui, mersese pînă acolo, încît îi arătase — e drept, cu vălul pe față — cele cinci cadîne din haremul lui. Războiul, cu grozavele-i învălmășaguri de oameni, schimbase multe. Schimbase și hotare. Însă religiile își păstrau puterea lor. Hoga cel cu cinci cadîne, după părerea Diplomatului, se putea să mai și trăiască și, dacă ne mai țineau picioarele o noapte și o zi, aveam să-l găsim și să-l rugăm

pentru sprijin : o găzduire de o zi, două pentru întremare și hrană, care să ne mai țină în puteri, veșminte localnice, care să ne facă mai puțin bătători la ochi, și sfat înțelept, să ajungem cu bine în Albania, de al cărei hotar nu ne mai despărțeau decît puține nopți de drum, ținînd seama și de starea drumurilor, și de împrejurări neprevăzute, dar și de slăbiciunea noastră.

— Și ce se va întîmpla dacă hoguea între timp va fi murit ?

— Peste un hogue tot o să dăm noi.

Auzirăm larmă de oameni, bocanci, tropăiri și copite de catîri potcoviți, izbind pietrele. Ne pitularăm lîngă o stîncă și străpunserăm cu privirile fumuriul zării, să vedem ce-ar putea fi, deși ne închipuiam. Un detașament de soldați, altul, desigur, decît cel ce incendiase stolul răzleț de case, se apropia de noi. Să tot fi fost ca la cincizeci de oameni. Amestecătură era. Sclipeau căști germane, chipie austriece, fesuri și cealmale mari, turcești. Nu lipseau nici cîteva chipie rotunde, bulgărești. Șirul catîrilor era lung, iar catîrii erau împovărați nu numai cu saci de muniții și merinde, dar și cu mitraliere, ba chiar cu două tunuri mici, de munte. Ne tîrîrăm printre pietre și tufișuri, spre stînga, cu toată repeziciunea de care eram în stare, dar și cu toată prudența. În grabă, mă lovii de niște pietre, care se rostogoliră izbindu-se de altele și făcînd huiet. În urma noastră răsunară împușcături. Acum întunericul se lăsase gros, aproape

de nepătruns. Ne culcarăm totuși, la pământ, cu urechile ciulite. Văzînd că nu li se ripostează, soldații nu mai traseră după noi și nici nu se mai apucară să ne urmărească și să ne caute prin tufișuri. Mă temui o clipă ca nu cumva să aibă cîini pe care să-i asmută asupra noastră, să ne miroase urmele și, lătrîndu-ne, să ne dea de gol. Așteptarăm, lungiți la pământ, cîinii. Cum nu le auzirăm lătratul, socotirăm că nu au. Ne ridicarăm, și ne tot traserăm către miazăzi, depărtîndu-ne de poteca la care, dacă ne-am fi întors chiar după un larg ocol, ne-am fi aflat în pericolul de a ne pomeni față în față cu alte detașamente

Înțeleseserăm deplin că în regiunea în care ne găseam tulburările erau în toi. Nimerisem cum nu se putea mai rău. Printre stîncile care se țineau lanț, începurăm să căutăm o ieșire către miazăzi, unde, acum, tunurile turbaseră. Ne sfătuisem și plănuisem să ne îndreptăm spre miazăzi și apoi să căutăm o altă ieșire către Apus, fie și peste munți. Drumuri de picior trebuiau să mai fie. Tot dibuînd, descoperirăm între două tufișuri capătul unei cărări care urca. Nu era mai lată decît o palmă. Ținîndu-ne de mînă, începurăm suișul, pipăind mereu solul dușmănos cu picioarele. Înaintînd așa, pas cu pas, ne depărtam de satul ars, lăsat în urmă. Detașamentul se pripășise lângă ziduri și aprinsese foc pentru încălzirea merindelor. Flăcările se ridicau înalte și în lumina lor jucăușă

se mișcau umbre de oameni și de catiri despovărați. În jurul nostru, ca alungat de o uriașă mînă nevăzută, întunericul gros se risipi. În locul lui rămăseseră numai pînze străvezii. Ninse de lumină gălbuie, difuză, stîncile și pereții prăpăstiiilor luceau. Spre răsărit se ivi deasupra munților o lună rotundă, de var luminos. Îi văzui, cum nicio dată pînă atunci nu-i văzusem atît de bine, văgăunile adînci, rotunde ca gropile unor obuze uriașe, pline de umbră. Găsi în mine dorința de a mă afla măcar pentru un timp acolo sus și de a privi de pe marginile lunii la tot ceea ce se petrecea pe pămînt. Mă pomenii vorbind în gînd cu mine însumi și aiurînd.

— Ar trebui să ai ochii mai mari și mai adînci, Darie. Pentru cîte vrei tu să vezi, ți-ar trebui o mie de ochi.

— Doi îmi ajung. Mai văd și cu ochii închipuirii, care nu au număr, și peste care nicio dată nu cad pleoape.

— Nici pleoapele de mătase ale somnului ?

— Nici. Cînd dorm, închipuirea îmi rămîne trează. Visez. E blestemul de care nu pot scăpa. Una din ursitoarele care mi-au vegheat nedorita-mi venire pe lume, a rostit auzind întîiul meu țipăt :

— Nicio dată acest băiat să nu țipe decît înlăuntrul lui. Țipetele să-l sfîșie mereu, dar lumca, țipetele lui să nu le audă.

Alta a rostit :

— Să nu cunoască fericirea.

A treia, mai blajină, m-a binecuvîntat :

— Treaz, să-l biciuie închipuirea cu bice de foc. Adormit, cu harapnice de aur să-l biciuie visele.

Întîia a adăugat :

— Buzele pe care le va săruta să fie amare ca fiertura de pelin.

A doua nu s-a lăsat mai prejos :

— Mîinile pe care le va strînge cu iubire să trădeze.

— Să-l înşele cei cărora le va dărui inima lui. Să se răpeze să mă mai binecuvînteze a treia ursitoare.

Şi a mai spus :

— Ne-am împlinit rostul. Să mergem.

Toate trei aveau trupuri de capre, numai capetele lor erau capete de femei. Toate trei erau bătrîne ca vremea, bătrîne ca pămîntul şi ştirbe... ştirbe...

— Nu. Eu mai am ceva de spus, a grăit întîia.

— Spune odată, a rostit a treia.

Şi întîia ursitoare a cuvîntat :

— Să-l mistuie tristeţea. Să-l mîstuie tristeţea lui şi tristeţea lumii să-l mistuie.

— Să aibă şi stropi de bucurie de-a lungul vieţii lui. Puţini, dar să-i aibă. Să fie ars de arşiţa iubirii o dată, o singură dată, de cînd vor înflori sălciile şi pînă cînd se vor scutura de floare teii.

— I-ai dăruit prea mult, a spus îmbufnată, celei de a doua, a treia ursitoare. Să rămână strimb la doisprezece ani și să-l primească țărîna și să-l schimbe în țărîna cînd va începe să-i albească părul. Și pînă atunci...

Ursitoarea n-a apucat să-și termine ursirea. La capătul meu o femeie bălană, cu păr de culoarea orzului copt, se închina și șoptea :

— Ține-mi-l, Doamne, ține-mi-l. Doamne, ține-mi-l, Doamne...

Ursitoarele au fugit.

— Ții minte, Darie ?

— Țin minte. Înțelegeam tîlcul cuvintelor. Știam că femeia cu păr de culoarea orzului copt e mama. Abia mă rupsesem cu crîncenă durere din carnea ei puțină. Și mai știam că fetișcana cu dinții albi, pe buzele căreia am văzut atunci înțîia oară surîs omenesc, e de un sînge cu mine. Și mai știam că bărbatul cu mustață neagră, care-mi mîngîia cu mîinile lui aspre tălpile goale, mici cît floarea nufărului de baltă, era părintele meu.

— Îți închipui numai. Nu puteai ști nimic.

— Îmi închipui ? Dar unde e hotarul dintre realitate și închipuire ? Unde este acest hotar și cine ar putea să mi-l arate ? Arată-mi-l tu, liliac care iubești întunericul, dacă-l cunoști. Arată-mi-l tu, fir de iarbă subțire, dacă i-ai aflat taina, ori arată-mi-l tu, cerească stea.

Steaua tăcea, liliacul zbura departe de mine, iarba uscată pe care o călcam fișia numai, dar

fiștitul ei nimic nu-mi spună. Nimeni nu-mi spune nimic.

Icnii scurt. Îmi lunecă piciorul. Piatra pe care călcasem se desprinsese de pe buza viroagei pe care înaintam și se prăvăli în adâncuri. Mă sprijinii pe genunchi.

— De ce nu ești atent? Era să cazi în prăpastie. Mă tirai și pe mine.

— N-aveai decît să-mi dai drumul, Diplomatele.

— Ți-aș fi dat eu... N-avea nici o îndoială în privința asta. Dar tu mă țineai pe mine de mînă, nu te țineam eu pe tine.

Îmbrăcate în lumina de var a lunii, stîncile înalte, cu pereții adînc crăpați, păreau și ele de var. Peste tufișuri căzuse parcă o brumă ștearsă, de argint vechi care nu și-a pierdut decît pe jumătate sclipirea. În fundul văgăunii, pe marginea căreia mergeam, se adunase parcă tot întunericul gros al nopții. Cărarea urca, iar noi, sleiți, suiam pe povîrnișul ei mai mult cățărîndu-ne. Nu știam unde ne va duce cărarea, dar știam că undeva trebuia să ne ducă, la un popas, ori chiar la o așezare omenească. Nici o cărare nu dă în gol. Oamenii nu croiesc cărări care să-i ducă în gol.

După multe osteneli, cînd luna se limpezise într-atîta că umbra găvanelor ei adînci ajunsese sticloasă, și se ridicase pînă în cumpăna cerului, am ajuns la marginea unui platou acoperit de tufani rari. Urcînd, nu bănuisem că vom întîlni un ase-

menca loc odihnitor, tocmai acolo sus. Diplomatul spuse :

— Să ne mai depărtăm puțin de margine, apoi să ne culcăm, să ne odihnim și să așteptăm aici ziua. Abia îmi trag sufletul. Ai ceva împotriva ?

— Nu.

Mergeam încet, cu pași mari însă, și ne bucuram că nu mai simțim sub tălpile noastre bolovani colțoși, ci o trîmbă de iarbă moale și înaltă pînă la genunchi, pe care îngusta cărare o despica și care foșnea la cea mai ușoară atingere. Umbrele tufanilor rotați păreau, sub lumina lunii, mari stoguri de întunerice. Diplomatul mergea cu cîțiva pași înaintea mea. Întindeam obositu-mi pas să-l ajung. Atunci, brusc, auzii aerul vîjîind, de parcă cineva, din umbrele spre care ne strecuram, ar fi învîrtit deasupra capetelor noastre mari harapnice. Fără voie, inima îmi bătu repede în piept, apoi își opri pentru o clipă bătăile. Nu avusei vreme nici măcar să mă uit în sus, sau în urmă. În clipa în care-l văzui pe Diplomat smucit și tras într-o parte, îmi simții gîtul prins în laț. Smucit în aceeași parte, făcui cîțiva pași împleticiți, pieziși. Căzui. Cîțiva oameni se năpustiră din umbră asupra noastră. În timp ce strînsoarea lațului slăbea, oamenii ne luară sub genunchii lor, și pînă să pricepem ce se petrece cu noi, ne pomenirăm legați fedeleș. Unul din umbră întrebă :

— Sînt soldați ?

— Civili, răspunse careva dintre cei ce ne păstrau sub genunchi.

— Vedeți dacă au arme asupra lor, porunci omul din umbră.

— I-am bîrcîit. N-au.

— Bine.

Cei ce ne aveau sub genunchi ne slăbiră din strînsoare și ținîndu-ne de umeri ne îndemnară să ne ridicăm și ne împinseră.

Copacii erau mai deși, mai pletoși. Lumina de var a lunii nu mai pătrundea decît rareori printre frunzișurile lor. Ne purtară așa timp de cîteva minute. Apoi, în fața noastră se deschise un mic luminiș. Bărbați cu fesuri albe pe cap, cu ghebe negre pe spate și cu pantaloni albi, înarmați cu puști, stăteau tolăniți pe iarbă, la marginea luminișului. Cînd ne văzură, se sculară în picioare, se apropiară de noi și, lăsîndu-se jos, se așezară turcește făcînd cerc în juru-ne. Ne spuseră să ne așezăm și noi jos. Le urmarăm sfatul. Bărbații vorbeau între ei repede, încet însă, ca și cum le-ar fi fost teamă că, prin aerul rece al nopții, șoaptele lor s-ar putea auzi pînă departe, în valea pe care o părăsisem. Mi se părea că înțeleg unele cuvinte.

— Cine sînteți voi ? ne întrebă unul dintre ei, care, rupînd cercul, venise mai aproape.

Tăcui. Îl lăsaî pe Diplomat să se descurce cum s-o pricepe. Credeam că le va răspunde. Diplomatul însă, ținînd, le întoarse întrebarea :

— Dar voi ce fel de oameni sînteți ?

Cel care ne întrebasese își trase, răsucindu-și alene vârful mustăților cu o mînă, pușca mai lîngă el și pufni în rîs.

— Dacă noi am fi prinșii voștri, v-am răspunde. Acum însă voi sînteți prinșii noștri. Voi trebuie să ne răspundeți.

Argumentul era fără prihană. Mă aplecai spre Diplomat și-i șoptii :

— Nu e cazul să faci pe nebunul, Stîrvule. Răspunde cîstit. Nu te codi. Spune-le întreaga poveste.

Deși vorbisem încet, omul cu mustăți lungi mă auzise. Cînd deschise din nou gura, îmi dădui seama că mă și înțelesese. Îl auzii fără mirare, întrebîndu-mă românește :

— Sînteți români ?

— Români, îi răspunsei, români din România.

— Ați fugit dintr-un lagăr ?

— Nu tocmai din lagăr. Am fugit din mîinile nemților care ne-au adus de peste Dunăre și care voiau să ne trimeată lîngă Bitolia, în spatele frontului, să săpăm tranșee.

Îi înșirai pe degete toată povestea. Oamenii ascultară tăcuți. Din cînd în cînd cel căruia îi vorbeam mă oprea și le tălmăcea celorlalți cuvintele mele.

— Spune mai departe...

Spusei mai departe. După ce-am sfîrșit de povestit, m-a iscodit :

— Dar în vale, la sat, ce-ați mai văzut ?

Îi vorbii despre omul mort, gol, peste care am dat în drum și despre cele cinci cruci.

— Va să zică pe Dimachis nu l-au îngropat. Noi l-am omorât pe Dimachis, călăuza. Tot noi i-am ucis și pe ceilalți cinci. Nu l-au îngropat pe vi-cleam ! Și-au îngropat numai morții lor. Așa fac totdeauna. Ciinii...

— Am mai văzut satul ars.

— Satul nostru.

— Au rămas numai zidurile.

— E bine că cel puțin au rămas zidurile. O să ne dregem noi casele când s-o isprăvi războiul. Ia spune ! Altceva ce-ai mai văzut acolo ?

— O fată...

Atunci sări un alt bărbat din cei ce ne înconjurau și veni lângă mine, potopindu-mă cu întrebări în care deslușeam cuvinte, fără să înțeleg rostul frazelor.

— Ce vrea ? îl întrebai pe omul care vorbea românește.

— Te întreabă dacă fata pe care ai văzut-o acolo jos era vie sau moartă. E fata lui. În vipia plecării, a uitat-o acasă.

Mă cuprinse deodată frigul, un frig ascuțit, care făcea să-mi clănțane dinții. Șira spinării mi-o simții sloi de gheață.

— Iartă-mă, nene, spusei dîrdîind, mi-e frig.

Omul care mă întrebase despre fata lui își desprinsese gheba largă de pe umeri, desfăcîndu-i sin-

gura cheutoare care i-o lega în faţă şi mi-o puse pe spinare, apoi mă înfăşură în ea, tot. Căutîndu-mi ochii în lumina lăptoasă a lunii, mă întrebă :

— Spune-mi odată, omule, fata mea era vie sau moartă ?

Îmi înghiţii saliva care-mi năclăia gura şi spusei :

— Dumnezeu s-o ierte. Moartă era. Am privit-o de aproape. Zăcea într-o baltă de sînge. Avea o rană la gît. Şi pieptul găurit de trei, patru ori cu baioneta.

Omul se descoperi şi-şi strînse tîmplele între miini. Murmură :

— Milena, Milena, Milena...

Murmură din ce în ce mai încet. Murmurul i se stinse într-un suspin. Cu capul descoperit, se ridică. Se ridicară şi ceilalţi, şi, nedespărţindu-se de arme, îşi luară şi ei fesurile de pe cap. Mă descoperii şi eu. Se descoperi şi Diplomatul. Ne ridicarăm şi noi. Pe oameni îi auzii şoptind :

— Dumnezeu s-o ierte, Dumnezeu s-o ierte, Dumnezeu s-o ierte...

Se închinară. Ne închinarăm şi noi. Apoi ne aşezarăm la loc, ca mai înainte, în cerc. Omul a cărui fată fusese ucisă în vale îşi strînse iarăşi tîmplele între miini. Obrazul îi era împietrit. Ochii aprinşi. Mustaţa, cît vrabia, îi tremura.

— Zicule, ţi-au mai rămas şapte copii.

— Șapte mi-au mai rămas. Dar omul are zece degete la mâini. Taie-i unul. Pe oricare i-l tai, carnea sîngeră, rana doare. Îți moare un copil. Te doare sufletul și te doare carnea. Doare ! Doare ! Dar au să mi-o plătească. Au să mi-o plătească ei. Ciinii...

Din cerul nopții de sfîrșit de august se desprindeau și cădeau în gol stele. Stele mari, galbene și argintii, stele de toamnă.

— Cad stele.

— Multe.

— Mor oameni.

— Acum mor mulți oameni.

— Nici n-are cerul atîtea stele cîți oameni mor acum.

— Dacă pentru fiecare om care moare acum ar cădea o stea, cerul ar rămîne văduv de stele. Negru ar rămîne.

Bărbatul care știa românește, și care părea a fi căpetenia sătenilor, spuse :

— Trebuie să se ducă doi din voi în vale, să se strecoare cum vor ști și să aducă aici trupul copilei, să-l îngropăm în munte. Nu se cade să lăsăm trup de creștin neîngropat.

— Eu mă duc, rosti tatăl moartei.

— Nu, Zicule, nu trebuie să te duci tu. Ești prea încins de durere. Prea plin de mînie. Nu. Tu trebuie să rămîi aici. În zorii zilei vom fi atacați. O să te răzbuni mai crunt aici. Să se ducă alții.

Luna pogorise peste creasta munților. Din umbra care se îngroșase, se ridicară doi bărbați.

— Cu voia ta, ne ducem noi doi. O s-o găsim, o s-o luăm și-o s-o purtăm lin, pe brațe, ca și cum copila ar fi vie. Lin o s-o purtăm pe brațe.

— După ce ajungeți în vale, pitulați-vă și așteptați pînă ies soldații din cantonament și pleacă spre noi. Să vă întoarceți pe poteca știută numai de noi și să nu folosiți armele decît la nevoie, pentru apărare.

— Nici o grijă.

Plecară.

— Eu cred, spuse căpetenia, că dușmanii ne vor ataca în zori. O să-i lovim.

Apoi mi se adresă mie :

— Băietc, nu ai văzut cumva la ei și mitralii ?

— Aveau cîteva, pe catîri. Aveau și două tunuri mici, de munte, tot pe catîri.

— Mi-am închipuit eu.

Se întoarse către oamenii lui și le spuse :

— Culcați-vă și încercați să dormiți. Pentru mulți dintre noi poate că acesta va fi ultimul nostru somn înainte de somnul cel mare. Eu am să mai stau de vorbă cu rumânii ăștia.

Muntenii se depărtară și se culcară în iarbă, la marginea luminișului, cu mîinile încheștate pe arme. Numai un băiețandru, ceva mai năltuț decît mine, rămase lîngă căpetenie.

— Nuși, îi porunci căpetenia, adu desaga cu merinde. Și plosca cu rachiu.

Băiatul se pierdu printre copaci. Nu întîrzie mult. Se întoarse.

— Poftim, tată !

Omul îmi întinse plosca.

— Gustă. Și dă-i-o și lui. E bun rachiul. Alungă osteneala din trup.

Sorbii cîteva înghițituri și trecui plosca Diplomatlui. Era o ploscă mare, burticoasă, legată în curele. Simții că mi s-a aprins gura și că vîlvătăi de foc se răspîndesc din stomacul meu în toată carnea pe care o mai aveam. Băutura, tare, mă încălzi, mă înfierbîntă.

— Luați pîine și brînză. N-oți fi mîncat de mult.

— Mulțumim, nene.

Pîinea era uscată și neagră. Dar avea gust dulce. Mirosea a burduf de oaie brînză, dar alta mai sărată și mai sățioasă nu pusesem pînă atunci în gură. Mîncai, grăbindu-mă, ca să mă satur cît mai curînd. Mă săturai. Mai trăsei o dușcă de rachiu, pentru astîmpărarea setei care mă chinuia. Diplomatul, sătul și el, după ce ținu mult plosca să-i gîlgîie la gură, mulțumit, se tîri mai la o parte și adormi adînc.

— Nene, îi aruncai eu, să mă ierți, te rog, de cutezanță. Unde ai învățat românește ? Vorbești ca la noi, pe valea Dunării.

— Vorbesc ca pe valea Dunării ! Păi cum să nu vorbesc ? Am trăit cîțiva ani în România și chiar

pe valea Dunării. Acolo m-am deprins cu graiul vostru.

— Cam pe unde ?

— În Teleorman, la Clocociov. Am fost acolo paznic la un boier.

— La Arizan ?

— La Arizan. Dar tu de unde-l cunoști ?

— Am slugărit și eu la el. Îl mai ții minte pe moș Alexe ?

— Nu l-am uitat.

— Și pe domnul Lascu îl mai ții minte ?

— Și pe domnul Lascu, și pe Bulac Bulancea, bulibașa. Nu i-am uitat pe nici unul.

— Grozav boier, boierul Arizan, zisei. Înainte de război a fost la vânătoare, în Africa. Poate știi dumneata. Acolo a și rămas chior. În locul ochiului stins de laba unui leu, acum boierul poartă ochi de sticlă.

Cuțovlahul, sub înustață, rînji.

— Așa spun oamenii ? Că boierul și-a pierdut ochiul în Africa ?

— Așa a spus boierul. Așa spun și oamenii.

— Boierul e cam fanfaron. Așa l-am cunoscut. Își pregătea puștile — avea o droaie de arme — costumele de vânătoare, căștile de pînză albă. Le împacheta și pălăvrăgea că pleacă în țări străine să vîneze sălbăticiuni. De fapt își lăsa bagajele la București, avea el acolo niște pîrțotine cu care se ținea și se ducea la Paris, să petreacă. La întoarcere, tras la față de chefuri, îndruga vrute și nevrute.

— Atunci cine l-o fi lăsat chior ?

— Avea el cîndva la Clocociov un paznic macedonean. Paznicul acela îl slujca cu credință. Boierul îl plătea și machedonțul cu pușca și biciul îi păzea moșia. Boierul avea pîrtaș și obișnuia să-și bălăcărească și să-și bată slugile din ce i se năzărea.

— Știu, nene.

— Într-o zi boierul era supărat. Îi sărise o doagă. Și l-a întîlnit pe machedonț, sus, la arman, pe moșie. L-a înjurat din senin de mamă. Machedonțul s-a năpustit asupra lui, l-a înfășurat în harapnic, l-a tîrît jos de pe cal, i-a luat pistoalele și l-a stîlcit în pumni, dîndu-i cîteva și cu mînerul pistolului. Boierul, voinic, nu-și primea liniștit bătaia. Se zbătea. Ba mai lovea și el. Din greșeală, machedonțul l-a lovit în față și i-a pleznit bulbul ochiului. Nu-i pare rău nici acum machedonțului, dar, zici că acum boierul poartă ochi de sticlă în locul celui stins...

— Da. Poartă un ochi de sticlă. Bine făcut. Ochiul de sticlă boierul și-l acoperă cu monoclu. Dacă nu-l știi, nu bagi de seamă că boierul poartă ochi de sticlă.

— O fi el ochiul acela de sticlă frumos, cum spui. Doctorii sînt meșteri mari. Însă boierul nu poate să vadă cu un ochi de sticlă. După ce l-am bătut, l-am legat și l-am lăsat acolo să-l găsească slugile. I-am luat calul. Am trecut pe la arman și mi-am luat gologanii pe care-i strînsesem. Iar noap-

tea am lăsat calul pe malul Dunării, iar eu am trecut dincoace cu o barcă. M-am întors aici, acasă, în munții noștri.

— Am auzit eu, nene, de un paznic machedonean care a trăit un timp la Clocociov, unul pe care-l chema Gură-Neagră. Se șoptea că acest Gură-Neagră ar fi ridicat mîna asupra boierului și că boierul l-a împușcat și a pus slugile să-l îngroape noaptea, pe furiș, în pămîntul larg al moșiei.

— Cum vezi, Gură-Neagră n-a murit.

— Mie unuia îmi pare bine, nene Gură-Neagră.

— Timpuri trecute. Și întâmplări uitate. Acum avem altele, mai grele, pe cap.

Ardeam de dorința să știu unele lucruri pe care nu le deslușeam prea bine și l-am mai întrebat :

— Nene Gură-Neagră, dar ce s-a întîmplat ieri, în vale ?

— Călăuziți de Dimachis, un grec de la Ianina, care mai înainte negustorea prin părțile noastre, un detașament de cinci soldați — trei austrieci și doi bulgari — au venit cu poruncă să ne ridice vitele. Cum să le dăm noi lor vitele noastre ? Atita avem. Fără vite pierim. Le-am spus că vitele nu le dăm, și că le ținem sub pază, sus, în munte. Ne-au amenințat cu împușcarea și cu arderea satului. Au mai ars pe aici, prin preajmă, sate și au mai împușcat oameni. Nu le-am dat răgaz nici măcar să pună mîna pe puști. Cum ne aflam acolo sodom de oameni, am tăbărit asupra lor și

i-am ucis. Femeile au strins ce-au putut strînge la repezeală și am plecat cu toții. Nă-am tras aici în munte. Nemții și ceilalți, cu care sînt în cîrdășie, au un post militar ceva mai departe de satul nostru, pe cursul văii. Au auzit împușcăturile, unii din noi s-au slujit atunci de pistoale, și au trimis repede spre satul nostru un alt detașament, de nemți și de turci. Au tras după noi, dar nu ne-au pricinuit pierderi. Și cum erau puțini — opt turci și doi nemți — n-au găsit în ei curajul să ne urmărească. Au aprins satul și acuma am aflat de la tine că au măcelărit-o pe fetița lui Zicu. S-au temut c-o să ne-ntoarcem noaptea peste ei, să-i găbuim. Au plecat, după ispravă, spre postul lor. Ne-am întors la cărare, pe poteca numai de noi știută. Și i-am pîndit la o strîmtoare. I-am prins pe toți, fără să folosim pușcă sau pistol, cu arcanul, cum v-am prins și pe voi.

— Și ce-ați făcut cu ei ? I-ați omorît ?

— Nu încă. Le-am luat armele și munițiile și i-am trimis ceva mai sus, în munte. Îi păzesc muierile noastre. Nu le rîvnesc soarta.

Văzduhul începu să se subțieze. Cerul se albi. Băiatul lui Gură-Neagră dormea lingă tată-său. Gură-Neagră, îi puse mîna pe frunte. Băiatul făcu ochi.

— Nuși, se apropie ziua. Trezește oamenii și pe urmă dă fuga, scoală-l pe căpitanul Miloș și veniți amîndoi înoace. Să nu întîrziți.

Treziți de băiat, oamenii se ridicară și veniră lingă Gură-Neagră. Scoaseră din dășagele lor dungate, țesute din păr de capră, brînză de burduf și coltuce mari de piine neagră. După ce două ploști mari, pîntecoase, ferecate în curele și alămuri, gîlgîiră la fiecare gură, oamenii se închinară și mîncară în tihnă.

Pe cînd mîncam, se îndreptau către noi, grăbiți, Nuși, băiețandru lui Gură-Neagră, și un bărbat oacheș, scurt, îndesat, lat în umeri, cu mustăți mari, căzute pe oală.

— Înfruptă-te și dumneata cu ceva, căpitane Miloș.

Căpitanul, care nu mai păstra din fosta lui uniformă militară decît bocancii groși, arăta la straițe ca toți ceilalți munteni. Cînsti și el plosca. Mîncă și el. Numai Zicu rămase mai la o parte și nu puse nimic în gură. Acum nu-și mai ținea capul între mîini. Cu obrazul împietrit, părea întreg cioplit din piatra aspră, pămîntie, a muntelui masiv, care ne ținea pe noi toți pe spinarea lui.

Gură-Neagră îi spuse încet sîrbului că noul detașament care venise de cu seară în vale era înzestrat cu mitraliere și cu tunuri mici, de munte, purtate pe catiri. Sîrbul ridică din umeri :

— Ce-avem de făcut altceva decît să ne batem cu ei ?

— Ce facem cu prinșii ?

— Să ne sfătuim.

Se sfătuiră între ei îndelung, cap lingă cap.

Diplomatul se trezi. Veni lingă mine și ascultă.

Doi munteni se duseră în pădure. Cei rămași în preajma noastră tăceau. Spre miazăzi tunurile cu glas gros salutau zorile.

Peste puțină vreme, cei ce plecaseră mai sus, în munte, se întoarseră aducînd între ei opt soldați turci, zdrențuiți și doi nemți în uniforme cenușii-verzui, mototolite. Unul dintre nemți, tînăr, că de-abia-i răsărise tuleiele, purta cizme cu cărîmbi înalți și galoane pe umăr. Celălalt neamț era un bărbat aproape bătrîn, cu mustăți inspicate, tunse scurt. Printre turci se aflau și mai tineri și mai puțin tineri. Marșurile lungi pe care le făcuseră prin munți, nemîncarea de care sufereau și ei, silnicia războiului îi îmbătrînise pe toți. Turcii se uitau la noi cu ochi mari, în care licărea spaima și se întrebau poate ce au de gînd să facă cu ei muntenii din luminiș care, unii dintre ei, purtau chiar armele lor. În urma cîrdului de prinși veniră și două muntence, înfășurate în pestelci colorate, cu capetele acoperite cu barișe înflorate și încălțate cu opinci. Purtau și ele în mîini puști, cu baionetele puse.

Tochmai atunci, dinspre poteca unde fusesem prins eu și Diplomatul, în miez de noapte, cu arcaneele, se apropiau de noi, călcînd încet printre tufanii mari și uscați de toamnă, cei doi bărbați pe care Gură-Neagră îi trimisese de cu noapte la satul din vale. Unul din ei aducea pe brațe, lin, de parcă ar fi fost vie și numai adormită, fata

moartă. Bărbații se ridicară, ca la o poruncă numai de ei auzită, în picioare și-și descoperiră capetele. Ofițerul neamț răcni scurt o poruncă și prinșii, așa cum erau, cu mâinile legate la spate, își apropiară călcieele și le sunară luînd poziție de drepți.

Moarta a fost culcată pe iarbă, cu fața la cerul care se luminase și care părea atît de aproape de pămînt. Tatăl moartei făcu cîțiva pași și îngenunche lângă fată. Îi mîngîie gîtul pe jumătate tăiat, pe care se uscaseră sîngele ca niște ciudate mărgelile roșii, și-i mîngîie trupul împuns în cîteva locuri de ascuțișul baionetelor. Îi sărută ochii închiși și fruntea care rămăsese, în fața ușor incruntată, tot netedă, și-i sărută mâinile mici, care rămăseseră strînse, și-i sărută și picioarele, încălțate în opincuțe vechi, cu ciucuri albaștri la vîrf. Îl auzii murmurînd :

— Milena, Milena, Milena...

Din nou murmurul i se stinse într-un suspin. Își luă fata în brațe și i-o dete uneia dintre cele două muntence, care, tăcute, priveau copila moartă, cu obraji de pămînt.

— Duceți-o sus. Spălați-o și pregătiți cele de cuviință. O înmormîntăm mai tîrziu, după ce...

Munteanca luă moarta în brațe.

— Lăsați armele aici. O să ne trebuie.

Femeile se strecurară amîndouă, printre copacii rari, apucînd-o pe cărare spre vîrfurile muntelui.

— Îi dezbrăcăm pe toți ?

— Pe turci nu, răspunse Gură-Ncagră. Zdrențele lor nu fac nici două cepe degerate. Colcăie de păduchi. Numai pe ăștia doi dezbrăcați-i... și-i arată cu mîna pe nemți.

Doi oameni se duseră și-i dezbrăcară. Îi lăsară numai în izmene.

— Să-i împușcăm ? întrebă un muntean.

— Astăzi o să avem nevoie de multe gloanțe. Să nu le stricăm pe ei. Spînzurați-i.

Gură-Ncagră se apropie de ofițerul neamț și-l întrebă :

— De ce ne-ați ars satul ?

— Ordin. Acum e război. Ordin de la împărat.

— Și pe copilă cine a ucis-o ?

— Turcii. Nu i-am putut opri. Cînd am văzut ce fac, era prea tîrziu.

— Știți că veți muri ?

— Știm. Așa e războiul.

Muntenii pregătiră lațuri din niște bucăți de frînghie cenușie, de cînepă. Turcii și nemții se uitară buimaci și tăcuți la muntenii care se urcaseră în tufani și legau încet și cu băgare de seamă lațurile de crengile groase.

— Gata ?

— Gata.

Muntenii săriră jos. Împinseră spre tufani pe cei opt turci. Turcii izbucniră în plîns, însă nici unul din ei nu încercă să fugă. Patru turci fură puși să se așeze în patru labe sub patru tufani.

Ceilalți patru se urcară cu picioarele pe spinările lor. Gură-Neagră le porunci :

— Acum puneți-vă lațurile de gît !

Turcii își luară fesurile roșii din cap, le aruncară în iarbă și își potrivoră lațurile. Muntenii se apropiară de turcii care stăteau nemișcați în patru labe, și-i împinseră cu picioarele mai la o parte. Cei din lațuri se zbătură în gol.

— Acum e rîndul vostru.

Mai spînzurară în același chip doi turci. Sub ceilalți doi îi siliră pe nemți să se așeze în patru labe și să le slujească de scaune. După aceea bătrînul soldat neamț îi sluji de scaun ofițerului.

Careva întrebă :

— Pe ăsta cum îl spînzurăm ?

Gură-Neagră zise :

— Să se urce în copac, să-și așeze singur lațul de gît și să-și dea drumul.

Neamțul se urcă în copac și execută întocmai porunca.

Acum, de zece tufani strîmbi și urîți, cu frunzele mușcate de gura toamnei, atîrnau zece oameni : opt îmbrăcați și doi rămași numai în izmene. Toți zece aveau gurile strîmbe și limbile vinete, ieșite pe jumătate printre dinți. Capetele unora erau ușor plecate în dreapta. Ale altora în stînga, după cum se întîmplase să fie agățat nodul lațului în jurul gîtului.

Gură-Neagră veni lîngă mine și lîngă Diplomat :

— Voi sînteți străini. O să vă însoțească Nuși pînă la locul unde așteaptă femeile noastre, cu copiii și cu vitele. N-aveți de ce să rămîneți aici. În curînd o să fim atacați și o să trebuiască să ne luptăm.

Diplomatul se încruntă. Se trezără undeva, înlăuntrul lui, o mîndrie și o semeție pe care eu, unul, le socoteam de mult schimbate în cenușă. Cu glas aspru, care nu se asemuia de loc cu glasul lui obișnuit, zise :

— De ce să ne ducem noi să stăm cu copiii și cu nevestele voastre ? Nu sîntem nici copii și nici muieri nu sîntem. Rămînem aici. Ne-ați dat pîine și rachiu. O să încercăm să vă ajutăm cum ne-om pricepe.

Se întoarse spre mine și mă întrebă :

— Tu ce zici, Scaurus ?

— Zic să rămînem, Diplomatule.

Gură-Neagră zîmbi :

— Dar voi știți cel puțin să trageți cu pușca ?

— Știu, răspunsei, numai să-mi arătați cum se încarcă. Am tras numai cu puști mai vechi, cu cocoș și cu un singur glonte. Văd că voi aveți puști mai noi.

— Le-am luat de la nemți. De arătat cum se încarcă o să-ți arătăm. Se învață ușor. Ușor înveți să omori oameni.

Diplomatul răspunse și el :

— Cu pușca știu să trag, însă mi-ar fi mai de folos dacă mi-ați da și cîteva cuțite. Mă pricep

să arunce cuțitul de la distanță. Lovesco cu vîrful tocmai unde ochesc.

— O să-ți dăm o pușcă și o să-ți facem rost și de cîteva cuțite.

Gură-Neagră adună vreo șapte, opt cuțite de pe la muntenii care aveau fiecare cîte două, trei, păstrate în teci de piele, la brîu. Diplomatul, bucurîndu-se, pipăi unul cu degetul, trecîndu-l pe tăișuri și pe vîrf.

— Scaurus, dacă atunci, noaptea, în vagon, aveai un cuțit de ăsta la tine, nu o gioarsă ca aia pe care o păstrezi în brîu, mă curățai. Ar fi fost păcat, nu ?

— Eu știu, Stîrvule ?! Poate că n-ar fi fost rău. Dacă te omoram atunci, în vagon, n-aș fi ajuns pînă aici.

— Și-ți pare rău că te afli aici ?

— Nu-mi pare. De nimic nu-mi pare rău.

Căpitanul Miloș și Gură-Neagră o luară înainte. Ne luarăm și noi după ei.

Risipiți, și mergînd tupilați printre tufani, ajunserăm la marginea platoului. Acum se luminase bine de tot de ziuă. Soarele, tînăr parcă, lumina munții goi, lumina pădurile rare și lumina urcușul povîrnit pe care-l suisem noaptea cu Diplomatul. Mă întrebai cum de izbutisem să-l urcăm, atît era de strîmbă și de cotită pe lîngă văgăuni adînci poteca pe care în revărsarea de soare ce ne înconjură o vedeam întreagă și lîngă care văgăunile

adinci mai păstrau încă pe fundul lor maldăre groase de întuneric.

Atacarea muntelui nu era o operație ușoară, mai ales pentru soldații din vale, infanteriști, adunați din patru armate diferite, obișnuiți cu lupta de tranșee, dar neavînd habar de această Macedonie ciudată, plină de ascunzișuri și de cotloane. Atacul, totuși, urma să înceapă din clipă în clipă. Noi, laolaltă, eram numai optsprezece oameni. Ațiția putui număra, nelăsîndu-mă la o parte pe mine și pe Diplomat, cînd ieșirăm din pădure și începurăm, unii dintre noi, să ne înșirăm în jos, pe povîrniș. Greșisem însă socoteala. Acolo, pe povîrniș, se mai aflau la pîndă încă șase bărbați care, păzind poteca, nu se clintiseră de la locurile lor toată noaptea. Fără îndoială că, la urcuș, trecusem printre ei, însă nu-i simțisem, iar ei, văzîndu-ne civili și fără arme, ne lăsaseră să trecem, fiind încredințați că o să fim negreșit prinși sus, cu arcanul.

Soldații detașamentului din vale, unde satul ars se vedea în limpedea lumină a dimineții ca în palmă, părăsiseră cantonamentul și se îndreptau, într-un șir subțire de cîte unul, spre capătul cărării care ducea către noi. Cîțiva catiri fuseseră lăsați, cu îngrijitori, să pască printre stînci. Cei-lalți, purtînd poveri pe spate, aveau să urce și ei povîrnișul. Gură-Neagră zîmbi :

— Puțini au să ne scape.

La înălțimi, pe marginea platoului păduros, rămăseseră, pentru o ultimă rezistență, dacă dușma-

nul ar izbuti să ne sfărîme și să ajungă pînă acolo, opt oameni. Ei trebuiau să stea ascunși într-un fel de tranșee, pe care o săpaseră în pămîntul pietros, cu o zi înainte, și o acoperiseră cu crengi uscate și cu ierburi, de nu se cunoștea, și să nu deschidă focul, orice s-ar întîmpla, decît în ultimul moment. Ceilalți furăm răspîdiți pe după tufișuri și pe după stînci, în așa fel, încît noi să avem sub ochi aproape întregul traseu al urcușului, iar dușmanii care aveau să încerce să urce să nu ne vadă. Pe mine mă luă Gură-Neagră lîngă el. Băiețandrul Nuși se aciuă, ca unul care cunoștea bine locurile, singur, într-un cotlon. Căpitanul Miloș și Diplomatul cerură să închidă ei, în partea de jos, lanțul apărării.

Înainte de a ne despărți, poate pentru totdeauna, căci moartea ne da într-una ocol, îl întrebam pe omul cu care plecasem la drum :

— Ce te-a apucat să-ți arăți vitejia, Stîrvule ?

— Am visat-o azi-noapte, pe cînd dormeam, pe doamna Elvira Cîrlan. Mă îmbrățișa și mă săruta, umplîndu-mă de bale. Mă imbia s-o cule. Eu, Scaurus, cred în vise. Astăzi voi muri, păcătosule, și încă nu ți-am plătit pentru loviturile de cuțit din vagon.

— Dacă ai să mori, să știi că n-o să-mi dau osteneala să te îngrop. Am să te las să-ți ciugulească păsările munților ochii.

— Parcă nu e totuna ? Totuna e, Scaurus.

Plecînd și mingîind minerele cuțitelor, îmi aruncase :

— Vezi, poartă-te bine, să nu rîdă machedonții de tine.

— Mai bine te-ai gîndi la pantalonii tăi. Vezi să nu-i uzi și să nu-i umpli cu ce miroase urît.

În afara prevederilor lui Gură-Neagră, nemții urcaseră, Dumnezeu știe cum, de cu noapte, tunurile în munte, în spatele nostru. Cînd rîndul ostașilor se angajă pe povîrniș, bubuiturile lor scurte începură să răsune și obuzele să se spargă în stînci. Deocamdată, obuzele trecură peste capetele noastre și ni se sparseră în față, departe. Sîrbul își părăsi locul și se tîrî printre pietre și tufișuri spre noi.

— Dă-mi un om, Gură-Neagră. Am să fac tunurile să tacă.

— Ia-l pe fiul meu. Cunoaște fiecare tufă și fiecare colț de piatră.

Sîrbul plecă de-a bușilea în susul povîrnișului. Tunurile își scurtară bătaia. Șrapnelele plezniră din ce în ce mai aproape de noi. Ne îndreptarăm privirile în partea de jos a potecii. Șirul de soldați înainta pe brînci. Bălăbănindu-se, înaintau și ca-tirii cu mitralierele pe spate.

— Poate că nemții cred că noi îl așteptăm toc-mai sus.

Avea dreptate Gură-Neagră. După ce citeva obuze plezniră chiar pe marginea potecii, tunarii, urmărind poteca, începură s-o bată de-a lungul către platou. Devenii numai ochi. Buzele, care-mi

plezniseră dintr-o dată, de parcă m-ar fi lovit cu pumnul cineva peste ele, mă usturară. Mi se uscă și mi se întări cerul gurii și mă duru. O sete grozavă mă cuprinse și mă mistui cu arșița ei.

Fusese prea sărată brînza de burduf pe care o mîncasem mai înainte. Pîntecul, lipit de iarbă și de pietre, mi se frămîntă și soarele care mă ajunsese îmi gîdila plăcut ceafa și spinarea și mă încălzi.

Gură-Neagră spuse :

— În frunte urcă turcii. Pe urmă bulgarii. Vin la rînd austrieicii. Nemții, în coadă.

— De ce, nene ?

— Pentru că atunci cînd vom trage în turci și în bulgari, nemții vor vedea dincotro pornesc focurile noastre de pușcă și vor ști unde ne aflăm, ca să ne lovească. Turcii și bulgarii sînt sacrificați de la început.

Bătaia tunurilor de munte se înteți, dar obuzele lor se spărgeau acum destul de departe de noi ca să ne mai îngrijoreze.

Pîndind, văzui cum un turc îmi cade tocmai în cătarea armei. Îl întrebai pe Gură-Neagră :

— Să trag ?

— Ai răbdare. Așteaptă să deschidă ceilalți focul.

Drept în fața mea se tîra venind un turc tînăr, cu barbă rară. Fesul roșu și-l dăduse pe ceafă. Se tîra un pas, doi, cu arma, care-i îngreuna mersul, pe lîngă el, apoi se ridica pe genunchi și smucea

după el catirul care călca, grijuliu, din piatră în piatră. Dacă aş fi vrut, l-aş fi putut ochi între sprincene. Mă pomenii că-mi pare rău că nu aveam încă îngăduinţa s-o fac. Lungitul pe burtă, tunurile care băteau, soarele, care îmi înfierbîntase spinarea, buzele pleznite, care mă usturau şi care sîngerau, cerul gurii, care mă durea, munţii negri, tufele şi pietrele din jur, totul, totul mă întărita. Mă întărita mai ales încordarea în care mă aflam, şi care mi se părea fără sfîrşit, şi de neîndurat. Poate că nu m-aş fi stăpînit, cu toată străşnicia poruncii lui Gură-Neagră, dacă...

În aceeaşi clipă, în care eu mîngîiam trăgaciul, se petrecu un fapt uluitor. Turcul cu barbă rară se ridicase în genunchi să smucească după el catirul. Îl văzui cum îşi pune mîna la coasta stîngă şi-l auzii scoţînd un strigăt înspăimîntător. Apoi, în clipa următoare, îl văzui prăvălindu-se în prăpastie. Al doilea cuţit se înfipse în gîtul catirului care, inebunit de durere, săltînd şi sărînd peste pietre, se repezi spre tufişuri tocmai către cel care-l lovise. Celălalt turc, ce-i venea primului în urmă, mirat că nu auzise foc de puşcă, îşi săltă capul să vadă ce se petrece. Un cuţit venind prin văzduh i se înfipse în tîmplă şi-l aruncă pradă nemişcării. Lovit şi el în gît, al doilea catir sări în lături, însă în cealaltă parte, şi-l înghiţi gokul. Acum, împuşcături izbucnind dinspre povîrniş se risipeau pe deasupra noastră. Bătaia tunurilor îşi schimbă brusc traiectoria şi schijele prinseră să plouă în

preajma noastră. Valul subțire de soldați care urca pe povîrniș, încurajat de obuzele care ne descoperiseră, înaintă, cu oameni care se țirau pe brînci și cu catiri care se lăsau trași. Era, acel val, ca o rîmă uriașă, lungă, cenușie, înflorită ici și colo de fesuri roșii ca macii. Rîma cenușie se țira. I se reteza mereu capul. Cădeau oameni și cădeau catiri. Rîma uriașă însă rămînea, în ciuda noastră, vie și se țira înainte, către noi.

Calm, Gură-Neagră ochea și trăgea. Ocheam și trăgeam și eu. Buzele pleznite continuau să-mi sîngereze dar nu mă mai usturau. Pîntecul mi se frămînta, dar nu mă mai durea. Ocheam, ca și Gură-Neagră, oameni și catiri. Oameni și catiri ocheau și ceilalți munteni. Îmi părea rău de catiri. Tunurile apropiate ne împrôșcau din spate. Tunurile cele mari, de pe frontul din miazăzi, umpleau munții goi și negri cu gemetele lor lungi, adînci, dureroase. Un aeroplan cu aripile negre bizii ca un uriaș bondar în slava cerului, zburînd către sud. Văzînd fumul luptei de pe povîrniș, pilotul se lăsă mai jos într-un larg ocol. Mitraliera lui țacăni de cîteva ori, ca un lătrat de cîine, deasupra noastră, apoi pilotul, dîndu-și seama că n-ar fi de nici un folos atacatorilor, se înalță și alunecă prin slăvi, mai departe. Tunurile ne prăpădeau. Focurile din vale se înteau. Ale noastre slăbeau. Îl auzii pe Gură-Neagră murmurînd :

— Ce-or fi făcut Miloș și Nuși ?

Nu era timp de vorbit. Șirul turcilor se topise. În cătarea armelor noastre se iveau acum văcăliile roșii ale șepcilor bulgărești și chipiile turtite ale austrieilor. În spatele lor luceau în soare căștile largi și turtite ca niște ceaune ale soldaților germani care, ca ostași încercați ce erau, se strecurau cu iscusință, folosind fiecare cută și ridicătură a terenului. După mult chin, nemții izbuțiră să pună undeva, pe lângă o stîncă sau pe lângă un tufiș, o mitralieră în bătaie. Mitraliera lătră surd, se opri, apoi iar își începu clănțănitul. Departe, în spatele nostru, spre răsărit, pocniră, înăbușite repede, cîteva focuri de pistol. Tunurile de munte amuțiră. Prin aer mai zbură un cuțit. Întețirăm și noi focurile. Munții huiră. Mi se înfierbîntase pîntecul. Poate că soarele, care acolo sus sclikea ca în miez de vară, aprinsese pămîntul. În gura mea, pînă atunci uscată-os, simții o năvală de salivă, ori poate de sînge. Era grozav de sărată. O înghiții și-mi mai trecu arșița care-mi ardea măruntaiele.

Cînd și de ce tăcuse mitraliera ? Acum mă durea umărul pe care mi-l tot lovise, zvîcnind, patul armei. Rîma cenușie se opri. Apoi începu să se retragă. Nemții și austrieii se țirau îndărăt, împușcînd însă. Fesurile turcilor rămîneau nemișcate. Rămîneau nemișcate și șepcile bulgarilor. Încremnite, acopereau cîteva capete din care fugiseră gîndurile, chipie turtite, austriece.

— Se retrag nemții...

Nu se mai auzi nici o împuşcătură. Nici una. Dacă tunurile de pe frontul din miazăzi n-ar mai fi huruit, linişte de început de lume s-ar fi lăsat peste noi.

Bănuind că la mijloc ar putea fi şi o vicleană cursă, muntenii mai rămaseră un timp nemişcaţi, în ascunzişurile lor. Gură-Neagră îşi chemă oamenii. Ne număraram din ochi. Rămăsesem numai unsprezece. Dacă sîrbului şi lui Nuşi nu li se întîmplase nimic, pieriseră cinci. Muntenii se duseră şi-i căutară pe cei ce nu se arătaseră. Am dat o mînă de ajutor şi eu şi Diplomatul. Gură-Neagră avea faţa ca pămîntul. Clipea des, de parcă ar fi vrut astfel să-şi stăvilească lacrimile. Sfîrcurile mustăţilor îi jucau.

Urcaram cu greu morţii care atîrnau ca piatra, sus, pe platou. Izbiţi de tunuri, pieriseră şi acolo doi. Odihneau, sfîrtecaţi, pe iarbă.

Pe cînd eu şi Diplomatul tăceam şi priveam morţii, printre care puţin lipsise să nu ne numărăm şi noi, iar Gură-Neagră se sfătuia cu muntenii cum să-i urcăm mai sus, acolo unde-i aşteptau femeile şi copiii lor, ca să-i îngropăm după lege, se arată şi căpitanul Miloş, ducîndu-l la spinare pe Nuşi. Gură-Neagră se repezi şi-şi luă feciorul în braţe. Îl privi îndelung faţa frumoasă, bătută de vînt şi arsă de soare. Apoi veni încet şi-l aseză pe iarbă lingă ceilalţi morţi.

Din ramuri şi din crengi, muntenii împletiră tîrgi largi şi întinseră cîte doi morţi pe fiecare.

Încărcați cu armele lor și cu mitraliera capturată de pe primul catîr lovit cu cuțitul în gît de Diplomat, ridicarăm tărgile și intrarăm în pădurea în care ne petrecusem noaptea. Cu capetele desoperite, cum ne aflam, trecurăm cu morții noștri pe lîngă nemții și turcii spînzurați de copaci în zori, și mergînd mai departe, ajunserăm la cealaltă margine a pădurii, unde, cotind printre stînci și tușiuri, începea un alt urcuș. Îl suirăm gîfîind și oprindu-ne deseori pentru a mai prinde puteri.

Vreme de două ceasuri am tot urcat. Am ajuns într-o poiană dincolo de care se întindea, printre stînci goale și ascuțite, o pădure rară. Aci ne-au ieșit înainte femeii și copiii.

În luminișuri pășteau cîteva capre tîrcate, cu bîrbițe lungi și coarne mari, întoarse, și oile grase ale muntenilor pe care lîna crescuse lungă și deasă. Așezarăm morții în iarba uscată, sub care, aci, lîngă cer, răsărise alt rînd de iarbă verde, proaspătă, ca primăvara. Femeile, copiii și bărbații, toți cîți ne aflam acolo, căzurăm în genunchi. O munteancă oacheșă, voinică, cu sprîncene stufoase și cu ochi de catifea, umezi, cu pîntecul la gură, îngenuche lîngă Nuși și îi încrucișă mîinile pe piept. Pe urmă își trecu degetele peste trupul băiatului, ca și cum ar fi vrut să-i netezească zbîrciturile straielor. Oamenii se rugau. Șopteau laolaltă un vechi cîntec pentru morți, ori poate o și mai veche rugăciune. Nu știu. Chipurile tuturor păreau de piatră și de pămînt aspru, întunecat, uscat. Nu

jeli nimeni. Nu se văită nimeni. Însă ochii tuturor înotau în lacrimi.

Femeia cu sprincene stufoase și pîtec mare, ingenuncheată lângă Gură-Neagră și plecată peste trupul fără flacăra al lui Nuși, țipă o dată, prelung și adînc, ca înjunghiată, și-și puse mîinile peste pîtec. Strigătul ei ne înfioră. Apoi munteanca tăcu și-și strînse buzele mușcîndu-le pînă la sînge. Gemu înăbușit. Bărbatul o ridică de subsuori și o sprijini. Două băbuțe stafidite o luară între ele și o duseră departe, printre copaci.

Cîntecul de moarte ori rugăciunea se sfîrșise. Sub arbori se aprinseră focuri și prinseră să fiarbă căldări de aramă, agățate deasupra focurilor, pe crăcane. De la un izvor din apropiere, femeile aduseră apă și dezbrăcîndu-și morții îi spălară. Într-o parte a pădurii, între copaci, bărbații săpară o groapă largă, izbind cu cazmale și tîrnăcoape în pămîntul tare ca fierul și pietros. Unul ciopli pentru morți o cruce. Alături de groapa cea mare săpară una mai mică. Pentru această groapă, ciopli-torul meșteri o cruce pe potrivă. Spălați și lăuți, morții, cu trupuri rupte, mușcate de gloanțe și de schije, fură primeniți cu îmbrăcăminte curată. Cu îmbrăcăminte curată fusese gătită mai dinainte și fata ucisă în vale. O femeie frămîntă cîțiva pumni de făină într-o căpistere și, nemaiașteptînd să se dospească coca, rotunji pîinișoare și le coapse în spuză. Alta fierse într-o căldare grîu și-l răsturnă într-un găvan rotund, de lemn.

Sirbul săpa la groapa cea mare. Tot acolo săpa și Diplomatul. Eu cu nenea Zicu ceî tăcut săpam groapa cea mică. Nenea Zicu săpa lovind cu tîrnă copul, sfărîmînd pămîntul tare și dislocînd pietrele. Eu scoteam afară pămîntul și pietrele și făceam o grămăjoară, lingă groapă.

Cînd, după multă osteneală, totul a fost gata, aduserăm morții lingă gropi. Descoperiți, ne închinaram. După aceea muntenii începură să șoptească o rugăciune ori poate un cîntec vechi, straniu, de moarte, ajuns pînă la ei, din adîncă vechime.

Cîntecul a fost întii murmurat, apoi vocile au crescut. Cuvintele triste și încărcate de nespusă jale se risipiră printre ierburi, printre copaci și printre stîncile negre și goale.

Tunurile de pe frontul din miazăzi se apucară iarăși să geamă și să se tîngue. Vaietele și bubuiturile lor le prindeau între ei munții golași, le multiplicau, le amplificau, le azvîrleau în văgăuni și în prăpăstii adînci. Muntenii însă nu se sinchisiră de tunuri. Își cîntară mai departe cîntecul lor, iar după ce-l sfîrșiră se închinară, de trei ori, se duseră lingă morți, le sărutară frunțile și mîinile încrucișate pe piept. După aceea puseră fetița pe fundul gropii, așezînd-o, de parcă ar fi pregătit-o pentru un somn lung, pe o velință țesută din păr de capră, cu pernuță sub cap. Trupul i-l acoperiră cu crengi tinere, cu frunziș uscat. Prăvăliră peste ea pămînt și pietre, fiecare trecînd pe lingă groapă și aruncînd asupra moartei o mîină de pămînt. Apoi

ii îngropară și pe ceilalți, punîndu-i unul lîngă altul, cu capetele spre apus. Înfîpseră crucile în pămînt, se închinară și ziseră într-un glas :

— Dumnezeu să-i ierte.

Atunci se auzi prin pădure al doilea țipăt de fiară înjunghiată. Pe urmă... Pe urmă nu se mai auzi nimic.

Pe cînd ne aflam încă acolo lîngă morminte și bătătoream pămîntul și pietrele cu picioarele, una din cele două bătrîne stafidite veni spre noi. Purta în brațe un copil plătînd, înfășurat într-o bucată de pînză de cînepă. Copilul țipa ușor, ascuțit.

— Nevasta ți-a născut un băiat, Gură-Neagră. Să ți-l crească și să ți-l ocrotească Domnul Dumnezeu.

— Să ți-l crească și să ți-l ocrotească Domnul Dumnezeu, spuseră muntenii.

Gură-Neagră luă ghemul viu, înfășurat în pînza de cînepă, îl privi o clipă, apoi începu să-l legene încet-încetișor în brațe.

— Să-mi trăiești, Nuși. Să mi te crească și să mi te ocrotească Domnul Dumnezeu, Nuși.

Gură-Neagră îi întinse bătrînei copilul. Și cînd bătrîna se depărtă cu noul-născut printre copacii uscați de toamnă, Gură-Neagră izbucni în plîns. Poate-l plîngea pe Nuși cel abia îngropat. Poate-l plîngea pe Nuși cel abia sosit în lumina lumii și în lumina soarelui. Plînsul lui Gură-Neagră era un plîns tăcut, adînc, care parcă venea nu din inima unui om, ci din însăși inima pămîntului.

Ne-am dus la izvorul ce curgea în apropiere printre pietre și ne-am spălat pe mâini. Muntencele veniră, ne chemară și ne poftiră să stăm jos pe iarbă. Am stat jos pe iarbă. Ni s-au dat ploști mari cu pîntecele ferecate în curele și metale, pline cu rachiu iute și tare.

— Să fie de sufletul morților.

— Bogdaproste, Dumnezeu să-i ierte.

Ploștile gîlgîiră la buzele noastre arse. Gurile și măruntaiele ni se aprinseră de tăria rachiuului.

Ni se împărțiră pînișoare calde, scoase atunci din spuză, și cîte un boț de brînză de burduf.

— Să fie de sufletul morților, rostiră încet femeile care ne miluiau cu pomana.

— Bogdaproste. Dumnezeu să-i ierte, răspunserăm noi, cei ce primeam pomana. Bogdaproste.

Gură-Neagră și Zicu nu se atinseră de nimic. Gură-Neagră zise :

— O să mai avem de lucru astăzi. Ziua nu s-a sfîrșit.

Sătui, ne ridicarăm și ne luarăm după el, cu sape și tirnăceape pe umeri.

În marginea luminișului în care dormisem, săparăm două gropi. Ne suirăm în tufani. Desfăcurăm frînghiile spînzuraților. Spînzurații căzură în iarbă. Un muntean adună frînghiile. Spuse :

— Poate ne-or mai trebui și altă dată.

Pe nemți i-am îngropat, așezîndu-i ușurel, cu grijă, unul lîngă altul. În vîrful crucii lor am înfipt întii bereta soldatului. Am pus peste ea

chipiul ofițerului. Căștile, de metal, le trebuiau muntenilor. Pe turci îi așezarăm unul lângă altul, pe fundul altei gropi, mai largi. La căpățiiul turcilor așezarăm un stîlp. În vîrful stîlpului înfipserăm, ca într-o frigare, opt vechi fesuri roșii.

— Dumnezeu să-i ierte.

— Să le fie țărîna ușoară.

Pogorîrăm. Pe soldații dușmani căzuți acolo nu-i îngroparăm. Îi împinserăm cu picioarele ori cu uneltele pe care le aveam asupra noastră pe marginea prăpastiei de-a lungul căreia se întindea poteca și le făcurăm vînt în adîncuri. Erau prea rupți, prea zdrențuiți ca să ne mai ostenim să-i despuiem. Muntenii îi despuiară numai pe austrieci. Unul din ei avea trupul scurt, rotofei, gras, acoperit de păr, ca o maimuță. Ceilalți erau slăbănogi. Le-ai fi putut număra și coastele.

— Dumnezeu să-i ierte.

Aruncarăm în prăpastie și cadavrele catîrilor.

Căpitanul Miloș luă cîțiva munteni cu el. Se duseră să demonteze și să ia cu ei închizătoarele tunurilor pe care muntenii nu le puteau tîri cu ei în munți.

Puștile morților însă le strinserăm. Adunarăm și munițiile.

Din soldații și catîrii care muriseră de cuțit și nu se prăvăliseră în timpul luptei în prăpastie, muntenii scoaseră cuțitele, le șterseră de sînge, le băgară în tecile pe care Diplomatul le păstrase, și

și le înfipseră în brâiele late. Nu se pierduseră decît două cuțite.

— Păcat de ele, spuse un muntean. Le aveam din bătrîni. Acum nu se mai pomeneste pe nicăieri asemenea marfă.

Seara, Gură-Neagră ne chemă lingă el.

— Voi sînteți oameni străini. Trebuie să vă duceți într-ale voastre. N-aveți de ce să mai rămîneți între noi.

— Ne ducem, nene Gură-Neagră.

— Spuneți că vreți să răzbiți către Ohrida, către granița Albaniei.

— Da.

— Nu v-aș sfătui. În Albania sînt tulburări mari. Mai bine s-o apucați către răsărit, spre Bulgaria.

— Dar drumul e mult mai lung.

— Adevărat. Drumul e mult mai lung. Însă odată ajunși în Bulgaria, sînteți ca și ajunși în țară. O să vă arătăm o potecă pe care n-o știm decît noi. Să mergeți pe ea pînă ajungeți în vale.

— Și pe urmă ?

— Pe urmă o să vă-nvețe Dumnezeu ce să mai faceți.

— Dar voi rămîneți în munte, nene Gură-Neagră ? mă gîdilă limba să-l întreb.

— Rămînem în munte. Urcăm mai sus, cu turme cu tot. Sîntem la noi acasă. Mîine dimineată detașamentul o să încerce să ne atace iarăși. N-o să ne mai găsească. Ne strecurăm și ne pierd urma.

Ne deteră pentru drum o ploscă de rachiu, cîte o mînă de grîu fiert și cîte o piinișoară.

— Să fie de sufletul morților.

— Bogdaproste. Dumnezeu să-i ierte.

— Hai, Scaurus !

Plecînd, trecurăm pe lîngă muntenii care-și pre-găteau așternuturile să se culce.

Cîțiva tocmai plecau spre vale, la pîndă. Femeia cu sprincene groase avea acum fața lină, liniștită. La sînul ei mare, pietros, scos pe jumătate de sub cămașa desfăcută la gură, sugea lacom copilul cu cap lînguiet, țuguia.

Ne-am luat seara bună de la ei.

— Pe aici... Mergeți înainte... Băgați de seamă să nu pierdeți de sub picioare poteca.

Merserăm... Merserăm... Țipenie de om nu în-tîlnirăm.

Acum... Acum, un om uriaș, cum nu mai vă-zusem, se afla în fața mea. Mîna stîngă, îndoită din cot, și-o ținea prinsă-n șold, cu degetele în-fipte în briu. Mîna dreaptă, cu o palmă grozav de mare, cu degete lungi și groase, răsfirată, o ridi-case în sus. Ochii îi avea mari. Erau oare ochi sau numai două găuri largi și adînci, pline de întu-neric ? Fruntea îi era îngustă cît lățimea dege-tului și mustața groasă și dreaptă îi reteza în două obrazul. Picioarele și le odihnea în sandale. Tru-pul și-l apăra cu o tunică scurtă de zale. De umă-rul stîng îi atîrnau arcușul și tolba cu săgeți, plină. De două ori și jumătate era mai înalt decît ori-

care alt om. Așteptam, după semnul mîinii lui ridicată, încremenită, să-mi spună răstit :

— Stai !

Nu-mi spunea nimic. Dar semnul mîinii lui mă oprise. Îmi țineam bine răsufarea și mă stăpîneam să nu strig. De altfel, chiar dacă aş fi strigat, nu m-ar fi auzit nimeni, în afară de Diplomat. Însă Diplomatul nu-mi putea da nici o mîină de ajutor.

Șapte zile și șapte nopți, îngăduindu-ne numai rare ori scurte popasuri, urcasem și pogorîsem poteci de munte. Merindea puțină o isprăvisem. Ne ajunsese iarăși sleiala. Avusesem tot timpul grijă ca bubuiturile tunurilor de pe frontul din miazăzi să le primim mereu în urechea dreaptă și avusesem grijă ca soarele să ne răsară în fiecare dimineată drept în față. Noaptea, dacă cerul era mai senin, ne mai călăuzeam și după stelele pe care le cunoșteam ca pe niște rude. Ajunsesem într-o retezătură de munte, largă, pardosită parcă de mîină de om, cu mari lespezi de piatră. Îmbucăturile dintre lespezi, bătute de ploi, nu putuseră să rețină între ele țărîna adusă din văi de furtuni. Văile, înecate în ceața deasă a serii, nu le vedeam. Vedeam numai, prin fumuriul începutului de noapte, că între marginile retezăturii muntelui și creștetele altor munți, mai înalți, care se ridicau în depărtări, se întind văi largi pe care le bănuiam străbătute de ape.

Coborînd din munte și ajungînd pe această poalea de piatră, pierdusem poteca de sub picioare. Fără îndoială că ea trecea peste aceste lespezi care

nu păstrau pașii oamenilor și luneca spre vale, pe vreun povîrniș mai dulce. Noapte cum era, nu aveam să găsim celălalt capăt al potecii, oricît l-am fi căutat. Diplomatul se lungise pe o lespede și-mi spusese :

— Nu pot să merg mai departe. Nu mă mai țin picioarele. Simt că leșin. Îți propun, Scaurus, să dormim aici.

I-am întins plosca, pe fundul căreia se mai găseau cîteva picături de rachiu și un pumn de grîu fiert pe care-l păstrasem, ferit, în traistă.

— Bea tot. Mănîncă tot. Întreamează-te. Mîine dimineată vom găsi poteca. În vale voi face rost de mîncare.

Plecasem să cercetez mai cu de-amănuntul platoul acoperit cu lespezi. Luna avea să răsară abia după miezul nopții. Întunericul, care căzuse după un amurg gălbui-roșcat, pe care îl sorbisem din ochi, de sus, de pe culmea goală și neagră, era destrămat și subțiat de stele.

Îl zărisem de departe pe uriaș, însă, din cauza întunericului, nedîndu-mi cîtuși de puțin seama de ce putea fi, m-am îndreptat fără nici o sfială spre el. Aproximarea numai mi-l deslușise. Era prea tîrziu ca să mă întorc, să-mi adun puterile puține pe care le mai aveam și s-o rup la fugă. Mă întrebai o clipă dacă nu cumva dorm și visez. Aerul rece al nopții mă înfășură și mă îngheță. Clipii din ochi. Dacă m-aș fi uitat în sus, stelele mari ale nopții s-ar fi oglindit în ochii mei.

Nu visam. Eram treaz. Îmi veni atunci un gând care nu-mi mai venise niciodată : nu cumva am murit ? Mă împiedicaseram ziua de cîteva ori și mă lovisem la genunchi. Îmi pipăii genunchii. Juliturile erau acolo. Și mă dureau. Pusei mîna la piept. Inima bătea mai repede ca de obicei. Uriașul tăcea. Tăcea și rămînea încremenit. Vru-sei să trec pe lîngă el și să merg mai departe. Însă marea lui mîna, cu palma desfăcută larg, cu degetele lungi și groase, răsfirate, mîna ridicată în sus, mă oprea. La cea mai ușoară încercare de a fugi, din doi, trei pași, uriașul m-ar fi ajuns din urmă. Dacă m-aș fi strecurat pe lîngă el, nu avea decît să coboare mîna și să mă prindă de gît. Buzele mi se deschiseră fără voie și mă auzii spre cea mai mare mirare a mea rostind :

— Bună seara, uriașule.

Mi se păru că șoapta mea au auzit-o stelele și mi-au răspuns, așa cum îmi mai răspunseseră ele de atîtea ori, clipind din ochi. Uriașul însă se prefăcu că nu mă aude. Rămăsese tăcut. Va coborî oare mîna lui peste mine și mă va zdrobi ? Sau și-o va desprinde pe cealaltă din șold, mă va apuca de brîu, mă va ridica și mă va strînge la pieptul lui pînă la înăbușire ? Mă duru gîndul. Un sfredel de foc se răsuci în trupul meu. Poate era spaima care mi se arăta în acest chip. Carnea, cînd îmi arse aprinsă ca de un fulger albastru, cînd îngheță sloi. Nu mai izbutii să îndur. Mă apropiai de uriaș, mă săltai pe vîrfurile picioa-

relor și-l lovii cît putui de tare cu pumnul peste genunchi.

— Auu !

Îmi dusei pumnul la gură și începui să-mi ling sîngele care îmi picura din pielea pleznită. Era sărat și fierbinte sîngele. Mă apropiai și mai mult și-i pipăii cu degetele fluierul piciorului gros, în al cărui genunchi izbisem cu pumnul. Piciorul era rece, tare ca piatra, și rămînea nemișcat. Mă dădui cîțiva pași îndărăt. Uriașul nu se clinti. Îl ocolii. Uriașul se rezema cu spatele de un vast bloc de piatră, negru, cioplit, cu mari flori rotunde de jur-împrejur.

Cu ochii țintă la uriaș, mersei cîțiva pași de-a-ndaratelea, pe urmă îi întorsei spatele și fugii în direcția în care-l lăsasem pe Diplomat. Muntele pe care-l coborîsem o dată cu noaptea se înălța ca un imens stog de întuneric în fața mea. Îl găsii pe Diplomat culcat. Molfăia în gură ultimele boabe de grîu fiert. După ce le înghiți, mă întrebă :

— Ei, ai dat de capătul potecii ?

— Nu. În schimb, în mijlocul acestei retezături de munte, am dat peste un uriaș de piatră. Are arc pe umăr, tolba cu săgeți și ține o mînă ridicată în sus, cu palma deschisă și cu degetele răs-firate. O mînă grozav de mare.

Diplomatul îmi ceru să-i întind mîna. Mă așezai lîngă el, pe lespedea rece, și i-o întinsei. Diplomatul îmi pipăi încheietura.

— Îmi iei pulsul ?

— Da. Îți bate așa de tare inima, încît mă mir că nu-ți sare afară din piept.

— Venind încoace, am fugit.

— Nu e de fugă. Numai cînd un om se sperie, îi bate inima așa cum îți bate ție acum. Din cauza oboselii ai avut vedenii și te-ai speriat.

— Nu e vorba de vedenii. N-am avut nici o vedenie. Am văzut un uriaș. L-am pipăit. E de piatră.

— Vedenie...

— Hai să ți-l arăt ! Nu e departe.

— Acum ?

— Acum.

— Dacă într-adevăr ai văzut un uriaș, și urlașul e de piatră, n-o să se miște din loc. O să-l văd mîine dimineată. Iar dacă a fost numai o vedenie, degeaba ne-am osteni s-o mai căutăm.

Își trecu mîna peste fruntea mea.

— Știi că ai fierbințeală ? Îți arde capul, de parcă ai avea foc înlăuntrul lui. Numai de nu te-ai bolnăvi de exantematic.

— Nu cred.

— Du-te și te culcă mai departe de mine, pentru orice eventualitate.

Mă tirii mai departe de el și mă făcui covrig, ca să mă mai încălzesc, pe o lespede.

Diplomatul se ridică, veni lîngă mine și-mi întinse plosca.

— N-am băut tot rachiul. Mai sînt cîteva înghi-
țituri. Bea. Și culcă-te. Dacă ai exantematic, te
părăsesc aici.

— Parcă eu aș face altfel ? Și eu te-aș părăsi
aici, dacă te-ai bolnăvi de exantematic.

Băui rachiul tare pînă la ultimul strop. Era mai
mult decît îmi închipuisem. Pusei plosca goală lingă
mine și iarăși mă făcui covrig. Capul, culcat pe
mînă, mi-l întorsei însă în așa fel, ca să pot vedea
printre gene măcar o parte a cerului. Ca un ba-
laur imens, cu solzi de aur și cu solzi de argint,
Drumul robilor se încolăcea și se descolăcea, își
mlădia mijlocul într-un dans ciudat care uneori
semăna cu o zvîrcolire. Abia răsărit, *Carul mare*
își repezea oiștea în șuşlețul *Carului mic*. *Cloșca*
își risipise puii și nu și-i mai recunoștea. *Leul*
plecase la vînătoare în pădurea fumurie, nes-
firșită, a bolții. *Scorpionul* își mușca singur sfîrcul
cozii. *Cumpăna* își înclina balanțele cînd într-o
parte, cînd într-alta.

— În ce zodie te-ai născut, Darie ?

— În zodia Cumpenii.

— Plină de cumpene o să-ți fie viața.

— Dar cine ești tu care îmi ursești ? Am fost
ursit o dată.

— Duhul munților.

— Adoarme-mă.

— Dormi, Darie, dormi somn adînc, cum n-ai
mai dormit.

Cu trupul meu încălzii piatra pe care mă culcasem.

Cînd mă trezii, eram tot scaldat în lumină. Diplomatul, ciucit lîngă mine, își ținea mîna pe fruntea mea.

— Ți-a trecut fierbințeala.

— Mi-a trecut. Cînd ești bolnav de exantematic, fierbințeala nu trece. Am mai fost bolnav o dată de exantematic.

— Ai dormit ca un buștean. De un ceas de cînd îți dau ocol să te trezești.

Mă simțeam ușor de parcă în somn îmi pierdusem trupul de carne și oase și căpătaseam altul, de fum auriu.

— M-am plimbat, zise. Am văzut întregul platou. Tu știi ce-a fost altădată aici ?

— De unde vrei să știi ?

— Un cimitir. Toate aceste lespezi sînt așezate aci de mîna de om. Sub fiecare lespede a fost îngropat odinioară un mort.

Mă sculai și plecai cu Diplomatul să vizităm ceea ce mai rămăsese din străvechiul cimitir. Pe unele lespezi era săpat chipul lunii. Pe altele chipul soarelui era săpat, flori de munte ori spice bogate de grîu. Nicăieri nici o inscripție. Uriașul de care mă speriasem noaptea se afla în mijlocul cîmpiei de piatră, cu arcu și tolba de săgeți pe umăr, cu mîna dreaptă, grozav de mare, ridicată în sus, cu palma desfăcută, cu degetele lungi și groase, răsfirate.

— Diplomatele, ai găsit cumva drumul către vale ?

— L-am găsit. Se află la o bătaie de pușcă de aici.

Munții dinspre răsărit și apus erau înalți, negri și goi. Dar între cimitirul de piatră, pe ale cărui lespezi ne plimbam și acești munți se desfășurau, așa cum îmi închipuisem, văi largi care mai purtau pe făgașul și pe costișele lor, ceva din verdele copt al verii. Undeva, pe o costișă, printre pomii rari, licăreau în soare câteva case albe, de piatră. Lîmpede, însă vîscos, mat, cerul se încovoia deasupra noastră. M-am culcat lîngă uriașul de piatră, pe lespezile încălzite de soare, și am simțit în mine dorința stranie, cu care de altfel nu mă împăcai de loc, de a rămîne acolo întins, nemișcat pentru totdeauna, schimbat și eu în lespeze de piatră.

Tunurile gemură și se văitară spre miazăzi. Gemetele și vaielele lor le prindeau și le sfărîmau între stîncile lor goale, munții. Uriașul de piatră rămînea nemișcat, cu uriașa lui mîină ridicată în sus, privind cu găurile goale ale ochilor neclintitul cer lîmpede dar vîscos, mat, gol, pe care nu se scria zborul nici unei păsări. Prin liniștea adîncă ce-și făcuse sălaș în învelișul meu, care mi se părea a nu mai fi de carne, ci de fum auriu, auzeam lunecînd veacurile și auzeam lunecînd mileniile. Am deschis ochii și am privit printre gene valea. Soarele cernea pulbere de aur. Și prin acea pul-

bere, călare pe un cal uriaș, cu lung și ascuțit corn în frunte, cu coif de aur pe cap și cu sabie de argint în mână, galopa un om tânăr și frumos ca un zeu. Bucefal arunca flăcări pe nări. În urma mîndrului călăreț mergeau voinicii soldați ai falangei. Pînă la cer ajungea pădurea lor de sulii.

— Încotro își duce Alexandru falanga ?

— Spre împărăția lui Por împărat.

Bunicul de la Cîrlomanu se aplecă pe cartea tipărită cu slove slavone și citi mai departe :

— Și a mers Alexandru și a cucerit cetate după cetate. Și a supus neamuri și popoare. Și l-a bătut pe Darius împărat. Și pradă i-a luat cinci mii de care încărcate cu aur. Și pe fata lui Darius împărat a luat-o Alexandru împărat de nevestă.

Ridic fața galbenă spre bunic și-l întreb :

— Bunicule, dar ce-i trebuia lui Alexandru împărat atîta aur ? Cinci mii de care încărcate vîrf !

Bunicul de la Cîrlomanu zîmbește, mă mîngîie pe creștet, îmi răspunde :

— Îi trebuia. Bucefal, cel cu cornul lung și ascuțit în frunte, mînca jărăgai de aur și bea flăcări de aur. Poate că Alexandru împărat mînca aur și bea aur topit.

— Bunicule, citește mai departe.

— Iaca, citesc. Și i-a bătut Alexandru împărat pe toți regii și pe toți împărații i-a bătut. Și le-a luat împărățiile și le-a strîns laolaltă într-una

singură. Și pe urmă, Alexandru împărat s-a bătut în pustiu cu păsările și cu furnicile s-a bătut. Și cu gadinele pământului s-a bătut. Și acum hotarele împărăției lui erau mari, fără margini, și nenumărate bogățiile lui. Și într-o zi s-a scăldat Alexandru împărat într-un râu larg. Și din scăldătură s-a bolnăvit. Și și-a dat sufletul.

— Bunicule, ce s-a ales din împărăția lui Alexandru împărat, bogată și fără hotare?

— Praful. Praful și pulberea.

Îmi scutur capul. A murit de mult bunicul de la Cirlomanu. Sufletul lui a zburat la cer. S-a pierdut printre stele. Trupul lui... Trupul lui s-a schimbat. S-a topit în pământ. În praf și-n pulbere s-a schimbat...

Mă aplecai și culesei dintre lespezi câteva fire de praf din praful împărăției lui Alexandru împărat. Le suflai.

Privii valea. Era goală. Era pustie de oameni.

Pogorii cu Diplomatul o potecă strîmbă. După pustietatea de sus, în vale mi se păru c-am descoperit raiul. Aci, toamna mai întîrziase. Crîngul era însă nemușcat de gura ei hulpavă. Iarba nu îngălbenise deplin. Rîul adînc, limpede, se lăsa văzut pînă în fundul acoperit cu pietre pestrițe. Dincolo de râu, la o fugă de cal, se odihneau, risipite printre copaci mărunți, case albe. O biserică scundă, de piatră, își înălța turla puțină, rotundă. Cătunul era totuși prea departe ca să vedem de acolo de unde ne aflam, dacă mai este sau nu locuit.

— Să trecem apa și să încercăm să batem la poartă.

— Eu zic să mai așteptăm, Diplomatul. Poate trece cineva pe aici. Să nu cădem iarăși în la

Ne întinserăm pe iarbă, la marginea crîngului să vedem la timp dacă s-ar apropia cineva — și cine — și, la nevoie, să ne putem ascunde înaintea de a fi zăriți. Diplomatul scoase din brîu un cuțit închis într-o teacă de piele lucie.

— Ce zici de el ?

— E grozav.

— Mi l-am oprit pentru mine. Plată pentru oste-neală.

— N-ai aruncat în nimeni cu el ?

— Cum să nu arunc ? Am omorît cu el un neamț. Pe cel ce trăgea cu mitraliera. Erau doi. L-am lovit pe cel care trăgea. Pe celălalt l-am lăsat în plata Domnului, să fugă, deși l-aș fi putut omorî. Era tînăr. Să tot fi avut șaptesprezece-optsprezece ani. Nemții au ajuns la ananghie. Trimit la război pînă și copiii.

— Ia te uită ! Te-o fi cuprins mila !

— Nu. Nu era milă. Era altceva. Cînd am auzit lătrînd mitraliera, mi-am spus că de secerișul ei n-o să scăpăm nici unul. Povîrnișul era destul de bine păzit de munteni, după cîte puteam să-mi dau seama. Am ascultat țăcănitul mitralierei, să văd cam pe unde era ascunsă și dacă se află sau nu departe de mine. De unde ! Nemții trăgeau cu ea de la o depărtare cam de vreo sută de pași.

Gloanțelor care veneau pieziș le-am dibuit zborul. M-am strecurat, ocolind printre pietre și tufărișuri, și le-am ieșit nemților în coastă. Cum ți-am spus, erau doi. Unul trăgea. Celălalt, băiețandru, aprovizionă mitraliera cu benzi. Cel ce trăgea își slăbise cureaua de sub bărbie și-și lăsase casca să-i atârne pe spate, ca o scufiță. Avea obrazul rotund și capul ras. M-am fofilat cît mai aproape de ei și am aruncat cu cuțitul. I s-a înfipt în tîmplă. Băiețandru, uluit de acest atac și de arma neobișnuită de care mă slujisem, a holbat ochii, s-a sculat și a fugit. Aș fi avut tot timpul să-i înfig și lui un cuțit în inimă, înainte ca să se dumi-rască. Chiar ridicasem cuțitul. Atunci mi-a venit un gînd : eu, eu zdrențuitul, sînt, în această clipă, stăpînul morții și al vieții. Pot să-l ucid, acum, pe acest om tînăr, dar tot eu pot, acum, să-l las în viață. Neamțul fugea. Aveam încă timp să-i azvîrl cuțitul în spate. Nu i l-am zvîrlit. Sînt bucuros că nu l-am omorît. Poate are noroc să scape cu viață pînă la pace.

— E mare noroc să scapi cu viață dintr-un răz-boi care ține ani de zile. Și pe urmă ce-ai mai făcut ?

— M-am dus la neamț, am scos cuțitul din tîm-pla lui, l-am șters de tunica pe care o purta, și l-am pus la loc în teaca din brîu. L-am și scotocit pe neamț.

— Și ce-ai găsit la el ?

— Un portofel.

Diplomatul își duse mîna la piept, se căută în buzunarul dinăuntru al hainei și scoase un portofel de piele cafenie.

— Ia să vedem ce purta în el.

Căzură pe iarbă trei scrisori, scrise cu litere mari, nervoase. Toate trei începeau cu „*Mein lieber Gotthold*“¹ și sfîrșeau cu „*deine Christl*“²... Mai căzu din portofel o fotografie: Christl, blondă, își arăta șiragul dinților albi între doi geameni care-i semănau leit.

— Nostimă muiere, constată Diplomatul, și bună de prăsilă. Dar ce-o mai fi pe aici? Portofelul e încă umflat.

— Mai caută.

Pe iarbă căzu un teanc subțire de mărci de război și apoi mai căzu încă o fotografie. Fotografia înfățișa cîțiva copaci de care atîrnau niște sîrbi spînzurați. În primul plan al fotografiei se afla și Gotthold. Gotthold, „*Mein lieber Gotthold*“, cu casca de oțel pe cap, rîdea.

Îngroparăm portofelul cu scrisorile și cu fotografiile neamțului în pămînt și le acoperirăm cu țărînă și cu piatră. Banii îi păstră Diplomatul.

— S-ar putea să ne folosească la ceva banii.

— S-ar putea, dacă am trece printr-un oraș. Am putea cumpăra pîine. Sătenii nu vor să vîndă nimic pe bani de hîrtie. Ei vor argint.

¹ Dragul meu Gotthold (germ.).

² A ta Christl (germ.).

— Avea bocancii aproape noi neamțul.

— De ce nu i-ai luat ?

— N-am avut vreme. M-am temut să nu vină alți soldați, să vadă de ce le-a tăcut mitraliera.

— Muntenilor nu le-ai spus nimic despre neamț ?

— Am uitat. Acum mi-am adus aminte. Ce zici de cuțit ? E grozav, nu ?

Îi pipăi ascuțișul și vârful.

— Și minerul ! Uite-te la miner. Argint curat, lucrătură veche, de meșter rar, cu mîna. O să-l păstrez drept amintire.

Pe fișia largă de iarbă, dintre marginea crîngului și rîu, venea spre noi un om în vîrstă, cu fes pe cap, mîinînd din urmă, cu o dirjală lungă, doi bivoli nămolosi, voinici, cu coarneau atît de groase și de lungi, încît ai fi putut lega între ele un leagăn. Bătrînul ducea la spinare o traistă.

— Omul nostru ! Scoate doi, trei lei de argint. O să văd ce fel de nație este și-o să-l rog pe limba lui să ne vîndă ceva de mîncare.

— Dac-o avea.

— Încercarea moarte n-are.

Așteptarăm pînă ce omul ajunsese în dreptul nostru. Țîșnirăm amîndoi din crîng și-i ieșirăm în cale. Mirat, localnicul se dete cîțiva pași în urmă și ridică dirjala.

— Ce vreți ?

— Să ne vinzi ceva de mîncare. Sîntem lihniți de foame. Străini. Avem argint. Îți plătim.

Diplomatul întinse mîna deschisă și-i arătă doi lei.

— Iată. Avem argint.

— Aruncă-i.

— Poftim.

Localnicul îi prinse unul cîte unul din zbor și le încercă marginea cu dinții. Avea toți dinții întregi. Întregi și negri.

— Da. Sînt de argint. Dar eu n-am nimic de vînzare.

— Atunci de ce ne-ai cerut banii ?

— Argint. Ați spus că aveți argint. Pe aici nimeni nu mai are bani de argint. Am crezut că mințiți.

— Ce ai în traistă ?

— Mîncare. Dar n-o am de vînzare. O am pentru mine.

Își trecu cei doi lei de argint dintr-o palmă într-alta. Nu se mai sătura să-i privească și să-i pipăie.

— Argint ! Voi aveți argint ! Voi aveți bani de argint !

— Ți-i dăm dumitale, dacă ne dai în schimb ceva de mîncare.

— Și dacă nu ?

— Ne dai banii îndărăt.

— Cum să vi-i dau îndărăt ? Voi aveți argint. Să am și eu.

— Să ai. Dar pentru asta să ne dai mîncarea ta.

— Mîncarea mea ? Argintul e rar. La noi însă și mîncarea e rară.

Bivolii negri se opriseră la marginea apei și se apucaseră să pască.

— Banii sau mîncarea !

Localnicul făcu pe surdul. Puse banii în chimir, își potrivea traista legată de gît, să nu-i împiedice mișcările, și se pregăti să învîrtească lunga-i dîrjală și să ne pocnească cu ea în cap, dacă l-am mai fi sîcîit.

— Băiete, scoate cuțitul.

Scosei cuțitul din teacă și limba lui luci în soare ca o frîntură de fulger alb. Diplomatul își scoase și el cuțitul și începu să se joace cu el. Îl aruncă în sus, îl urmări cu ochii și cînd cuțitul veni răsucindu-se spre pămînt, îl prinse de mîner. Localnicul se uită la Diplomat și se uită mai ales la cuțit. Diplomatul zise :

— Aș putea să nu arunc cuțitul în sus. Aș putea să-l arunc spre tine. Unde vrei să ți-l înfig ? Între ochi ? În gură ? În gît ? Sau poate vrei în piept, drept în inimă ?

— Dar de ce să-nfigi tu cuțitul în mine ? Sînt om al lui Dumnezeu. Creștin și eu ca și voi.

— Ca să-ți iau merindele din traistă.

— De ce să mi le iei ?

— Pentru că mi-e foame. Și băiatului ăstuia îi e foame. Ne vinzi mîncarea ?

— Nu v-am spus ? N-am merinde de vînzare.

— Atunci dă-ne argintul îndărăt.

— Cum să vă dau argintul îndărăt ? N-am mai avut argint în mîinile mele de ani de zile. Și acuma, cînd am pus și eu mîna pe doi bănișori de argint, să vi-i dau îndărăt ? Nu sînt nebun !...

— Atunci dă-ne merindea.

— N-o am de dat.

— Îmi pare rău, omule, dar n-am ce-ți face. Trebuie să te omor. Închină-te.

— Și bivolii mei ?

— O să avem noi grijă și de bivoli.

Omul cu fes negru și lat pe cap își desfăcu traista de la gît, o prinse în vîrful dirjalei și ne-o întinse.

— Luați merindea din ea, și aruncați-mi-o. Argintul rămîne la mine în brîu. Nu vi-l mai dau. Se cheamă că am făcut negustorie.

— Negustorie cinstită.

Ne mustră :

— Creștini ! Și umblați cu cuțitele. Vă jucați cu cuțitele. Aveți voi noroc că m-ați întîlnit acum. Ei ! Să mă fi întîlnit voi pe mine acum vreo zece ani ! Acum zece ani ! Vă arătam eu vouă merinde ! Vă arătam eu vouă cuțite ! Eram tînăr pe atunci. Aveam numai optzeci de ani, taică. Acuma am îmbătrînit. Omul bătrîn nu mai e bun de nimic. Să-i pui paie și să-l pîrlești. M-ați pîrlit ! Mi-ați furat, ca tîlharii, merindea !

Desfăcîndu-i traista, găsirăm în ea un codru de pîine neagră, frămîntată dintr-o săracă amestecătură de făină cu coajă de copac sfărîmată și măcinată cu rîjnița, și două fire lungi și groase de praz. Pîinea ca pîinea. Mă bucurai de praz. Prazul făcea toți banii.

Diplomatul era gata să-i arunce bătrînului traista îndărăt cînd, ținînd pîinea și prazul în brațe, îl întrebai :

— Sarea ai găsit-o ?

— Ce sare ?

— Caută bine pe fundul traistei. Trebuie să găsești o cîrpă înnodată, cu sare. Fără sare, prazul n-are gust.

— Nu știam.

— Multe nu știe omul.

Găsi și sarea.

Localnicul plecă. Atinse bivoli cu dîrjala și o porni iavaș-iavaș pe urma lor. După ce făcu vreo douăzeci de pași, se opri, se întoarse spre noi și începu să ne strige :

— Tîlharilor ! Mi-ați furat merindea, tîlharilor...

Diplomatul se sculă, își puse cuțitul între dinți și se prefăcu, încruntat, că se ia după el. Localnicul tăcu. Cu pași sprinteni alergă să-și ajungă bivoli și-și văzu de drum.

— Ascultă, Diplomatule, vreau să te întreb ceva.

— Întreabă-mă. Mereu mă întrebi cîte ceva. Parcă ți-aș fi dascalos.

— Îmi și ești.

Pîinea neagră și tare ca piatra îmi sîngeră cerul gurii. Prazul, întins în sare, făcu să-mi trosnească fălcile. Ca să-și poată mînca bucățica lui de pîine, Diplomatul o muie în apă.

— Dacă machedonțul nu ne-ar fi dat de buna lui voie merindea, l-ai fi ucis ?

— Tu ce crezi ?

— Nu știu. De aceea te și întreb.

— Desigur că l-aș fi ucis.

— Pentru două fire de praz și un boț de pîine ?

— Cînd ai ce mînca, două fire de praz și un boț de pîine valorează cîtiva gologani sau aproape nimic. Dacă însă aceasta e singura hrană cu care îți poți prelungi viața două, trei zile, prețul ei nici nu poate fi măsurat.

— Acum, de altfel, te-ai obișnuit să omori oameni și direct, nu numai indirect, ca pînă acum.

— Și tu ai omorît ieri oameni.

— Oameni și catîri. Am tras în ei de departe. Nu le-am văzut prea bine fața. La urma urmei, poate că m-am înșelat. Poate mi s-a părut numai că i-am omorît eu. Tot într-acolo și în aceleași ținte vii trăgea și Gură-Neagră. Tot într-acolo și în aceleași ținte vii mai trăgeau și ceilalți munteni. Adevărul adevărat în această privință n-o să-l cunoașc niciodată.

— S-ar putea ca ceea ce spui tu să fie adevărat. S-ar putea însă și să nu fie adevărat. S-ar putea să te ferești de muștrarea conștiinței. Știu. Degeaba scuturi capul. Acum omorul e prea proaspăt.

Conștiința încă nu te mustră. Cauți însă să te pui din vreme la adăpost, pentru ziua în care conștiința ta se va trezi și va începe să-ți macine și să-ți alunge somnul,

— Chiar dacă aș fi sigur că eu am omorât ieri oameni, cu gloanțele trase de mine, nu cred să mă mustre vreodată conștiința. Am făcut-o de nevoie. Nu aveam altă ieșire. Ceea ce mă neliniștește însă e altceva.

— Ce anume ?

— Eu știu, Diplomatul ? Nu prea știu cum să-ți spun. Ieri însă, când eram înfierbîntat și trăgeam, îmi era ciudă când nu nimeream. Și-mi părea grozav de bine când vedeam că omul în care am tras, eu sau Gură-Neagră, nu mai mișcă. Numai de catîri îmi părea rău când îi vedeam căzînd. Pînă acum nu bănuisem niciodată că se poate găsi bucurie în uciderea altui om. Mă gîndesc dacă nu cumva, nu știu cum, mai tîrziu, mult mai tîrziu, îmi va veni poftă să mai repet o dată plăcerea pe care o aveam ieri, acolo, pe povîrniș, când trăgeam în oamenii aceia, îi loveam și-i vedeam cum mureau.

— Poate că era bucurie ceea ce simțeai. Poate era plăcere. Ar fi greu de deslușit. Eu cred însă că bucuria sau plăcerea pe care o simțeai, când vedeai că omul în care ai tras nu se mai mișcă, izvora nu din faptul că tu ai ucis un om, ci din acela că, omorînd un om care venea asupra ta să te omoare, și pe urmă unul și încă unul, știai

că numărul celor care voiau să te omoare pe tine a scăzut, că primejdia de a fi tu însuși omorât a devenit mai mică.

— Acolo între munteni ai omorât mulți oameni ?

— Mulți. În unii am azvîrlit cu cuțitul. Pe alții i-am împușcat. Acolo am omorât pentru întâia oară, direct, oameni.

— Și... ce-ai simțit ?

— Singurul lucru care m-a mirat era ce ușor învață omul să omoare oameni. Cînd ocheam cu pușca, aveam o singură preocupare : să ochesc bine și să-l ucid pe cel ochit, să nu-l rănesc numai și să-l las să se chinuie. Am fost bun ochitor. Acum am constatat că am și rămas. La tir împușcam porumbeii din zbor. Îmi plăcea să constat că am mîna sigură și îmi plăcea mai ales să văd că am izbutit să retez un zbor. Și mie, băiete, soarta și oamenii mi-au retezat zborul.

— După război trebuie să încerci să te ridici.

— Am să încerc, desigur. Aș vrea să mai trăiesc. Cît mai mult. Și cît mai bine. Fără să lucrez însă.

— Dar cînd aruncai cuțitul ce simțeai ?

— Cînd aruncam cuțitul, mă încordam să-l arunc ca un artist. Am învățat să arunc cuțitul și o vreme am trăit din asta la un circ. Un artist care nu-și execută numărul fără greș nu este artist. Nu dă nimeni nici două parale pe arta lui. Artă care nu e perfectă, nu e artă.

— Mai înainte nu te gîndei de loc că omori om ?

— Ba mă gîndeam. Mă gîndeam însă, în primul rînd, că eu ştiuseseam altădată să arunc cuţitele ca un artist, cu precizie, şi voiam să verific dacă nu am uitat cumva acest meşteşug de-a lungul anilor în care nu l-am mai practicat. În fond, aruncarea cuţitului este o chestiune de abilitate, ca şi buzunăritul, ca şi trişarea la cărţi.

— Ştii să trişezi la cărţi ?

— Dacă ştiu ! As ! Am dat însă o dată peste unul care m-a făcut marţ. De dragul artei l-am lăsat să-mi golească pe jumătate buzunarele.

— La Paris ?

— Nu. Închipuieşte-ţi. La Cetinie, în Muntenegru. Era chiar Nikita, regele Muntenegrului.

— Dar, Diplomatele, acum nu ai nici o muştrare de conştiinţă pentru uciderile făptuite ?

— Eu, băiete, nu mai am de mult muştrări de conştiinţă. La început, cînd eram băieţandru, ca orice om, am avut şi eu conştiinţă. Ca să trăiesc, am aruncat într-o zi o halcă de conştiinţă, în altă zi altă halcă, pînă cînd, tot hărtănindu-mi conştiinţa şi aruncînd hălci din ea, ca să trăiesc, m-am pomenit că nu o mai am. Nu se poate trăi fără inimă, fără cap, sau fără măruntaie. Dar fără conştiinţă se poate trăi, şi chiar foarte bine. Acum, aproape toţi oamenii care participă la războiucid oameni, în speranţa că procedînd astfel, ei nu vor fi ucişi. După război, toţi oamenii aceştia se vor întoarce la casele lor, îşi vor îmbrăţişa şi culca

nevestele și amantele, își vor săruta copiii și soarele, și vor continua să-și trăiască viața. Ce s-ar face ei dacă s-ar lăsa măcinați de conștiință, pentru că au ucis, în război, oameni? Viața nu ar mai fi cu putință. Cum vezi, viața are leac pentru toate.

Diplomatul tăcu mult timp. Cu capul culcat pe mîini, cu obrazul în iarbă, își încălzea, ca și mine, spinarea la soare. Bun și întăritor era soarele.

— Crezi că morții de sus, îngropați în străvechiul cimitir, sub lespezi, s-au închinat la soare și la lună?

— Poate că s-or fi închinat și la soare și la lună. Dintotdeauna oamenii au simțit nevoia să se închine la ceva. Grecia, în apropierea căreia ne aflăm, era plină, în vechea vechime, de oameni și de zei. Oamenii munceau pămîntul, își mulgeau vitele, își culegeau smochinii și măslinii și, din cînd în cînd, se mai tăiau între ei și se mai luau în pumni. Zeii petreceau, în munți, deasupra norilor. Petreceau și se uitau la năzdrăvăniile oamenilor. Rînduri și rînduri de oameni au trecut și s-au stins. Au răsărit, ca din pămînt, alte rînduri de oameni. Și aceștia nu s-au mai închinat la zeii trăitori deasupra norilor. Atunci zeii au pierit, risipiți ca fumul. Pe pămînt au rămas numai oamenii. Și nemaicrezînd în zei, oamenii au început să se închine unora din semenii lor care-i biciuiau și din această pricină li se păreau celor de rînd a fi mai cu moț.

Ne mai odihnisem. Văzduhul era cald. Cald era și pământul ierbos pe care trîndăveam tolăniți. Caldă trebuia să fie și apa limpede a riului din apropiere. Mă ademeni.

— Diplomatul, cînd crezi că trebuie să plecăm mai departe ?

— După ce cade întunericul. Dacă am pleca mai devreme, riscăm să ne întîlnim cu localnici sau chiar cu soldați. Granița bulgară este destul de aproape de aici.

— Ce-ai zice dacă ne-am despuia și ne-am scălda ? Am mai da jos jegul de pe noi. Pe urmă ne-am trage mai adînc în crîng și am dormi cu rîndul.

— Nu-mi place să mă spăl fără săpun, dar, în sfîrșit, o dată în viață trebuie s-o fac și pe asta. Du-te și încearcă apa. Vezi dacă nu e prea rece.

Mă dusei pe malul apei. Îmi scosei cuțitul de la brîu și-l înfipsei adînc în nisip, acoperindu-l. Deasupra, ca să-l pot găsi după scaldă, pusei semn o piatră. Mă despuiai și-mi așezai straietele chită, la soare, pe iarbă. Îmi spălai obielele și le întinsei să se usuce, lîngă ghetete. Încecai apa cu piciorul. Era tocmai bună de scădat, călduță. Mă aruncai în ea, dintr-o dată, și prinsei să înot. Moleșeala oboselii îndelungi, sleirea pe care o păstram în trup, lîncezeala în care mă aruncase lipsa de somn și căldura potolită a soarelui dulce, de toamnă, pieriseră la întîia atingere a trupului meu cu apa. Simții cum devin sprinten, vioi și mlădios, cum

mă știusem altădată. Mi se învioră pînă și piciorul beteag cu care izbeam apa, cum ar fi izbit-o o pasăre cu aripa ei frîntă. Mă cufundai cu ochii deschiși și atinsei cu palmele pietrele pestrițe de pe fâgaș, ale căror asperități apa, în curgerea ei repede, le tocise. Ieșii la suprafață, îmi umplui pieptul cu aerul proaspăt și cald al văii verzi și rîsei către soare și către cerul vîscos, mort, pe care l-aș fi vrut albastru. Apoi, iarăși mă dădui peste cap și, înotînd spre adînc, cu ochii deschiși, mereu cu ochii deschiși, atinsei cu voluptate fundul. Parcă eram o șopîrlă lungă și subțire de apă.

Cînd mă săturai de joacă și de adînc, mă apropiai de mal și mă oprii acolo unde rîul îmi venea numai pînă la mijloc. Mi se muiase pielea în-deajuns. Începui să mi-o spăl, petic cu petic. Zoania adunată pe trup atîta vreme se curăța, o curăța și o risipea apa. Pielea îmi rămînea roșie, curată. Slăbisem. Arătam rău. Numai pielea și oasele erau de mine. Diplomatul mă privea de pe mal.

— E caldă apa ?

— Căldicică.

— Păcat că n-am săpun.

— Intră în apă, Diplomatule. Spală-te și fără săpun. O să te speli cu săpun cînd o să ajungem la București. O să te vîre în cadă, cum te-o vedea, doamna Elvira Cîrlan, o să te ungă cu săpun și o să-ți frece cu peria spinarea, pînă n-o să mai poți.

Mă apropiai și mai mult de mal și, surprin-

zîndu-l, îl stropii pe Diplomat de sus pînă jos cu apă. Leoarcă-l făcui. Apoi înotai pînă la mijlocul apei. Acolo mă întorsei și strigai :

— Dezbracă-te și întinde-ți hainele la soare, să se usuce.

Se dezbracă, își întinse hainele la soare și, după ce încercă apa cu vîrfurile picioarelor, se aruncă și el în rîu. Gol, nici el nu arăta prea bine. Era însă ceva mai plinuț ca mine la trup. Carnea omului matur se topește mai greu. A mea, ca spuma, se topise destul de repede. Nici nu băgasem de seamă cînd.

Diplomatul înota ca un pește. Cum era mai în putere, din cîteva salturi a fost lîngă mine. Mă detei la fund, culesei o piatră albă, gogoneață ca un ou, și ieșii la suprafață tocmai aproape de celălalt mal.

— Ai vrut să mă apuci de ceafă ?

— Da.

— Și să mă bagi cu capul sub apă ?

— Da.

— Să mă îneci ?

— Nu. Voiam să te țin numai pînă înghiți cîteva guri de apă, să ți se mai rotunjească burta. Ți s-a lipit de șira spinării.

Zvîrlii cu piatra. Îi trecu pe lîngă ureche. Pe urmă piatra plezni de cîteva ori fața apei, sărind ca o minge, și se duse la fund.

— Ești nebun ? Era să mă lovești în cap.

— Dacă voiam să te lovesc, te loveam. Am vrut să-ți arăt că știu să mă apăr și cu piatra, la o adică, nu numai cu cuțitul.

— Lasă gluma.

O luai spre mijlocul râului, apoi mă îndreptai în sus înotînd împotriva șuvoiului repede. Apa limpede, lovită cu mîinile și cu picioarele, spumega. Florile albe, de spumă, se risipeau însă cît ai clipi și cînd mă opream, mă întorceam cu fața în sus și făceam pluta, apa se limpezea iarăși și mă purta devala ca pe o mică luntre cu vîsle vii. Soarele mă orbea. Eram nevoit să-mi țin ochii închiși. Așa, apa mă purtă pînă lîngă Diplomat care se bălăcea și el cum se pricepea. Ne stropirăm cu apă. Eram veseli, fiindcă eram goi și, uitînd orice prudență, făcurăm gălăgie de parcă am fi fost numai noi doi singurii oameni de pe pămînt. Nu eram. Ne oprirăm din joacă și ne întoarserăm capetele spre mal de parcă ne strigase cineva pe nume. Acolo, pe mal, un turc mărunț și gras, pe care nu-l văzusem nici cînd, nici de unde venise, ne adunase la amîndoi hainele și încălțăminte, le făcuse ghem și tocmai le băga într-o desagă. Uitîndu-se la noi rîzînd, încălecă repede pe un catîr, îl lovi cu teaca hangerului și plecă printre arborii strîmbi și rari ai crîngului. Se uita din cînd în cînd îndărăt și lovea catîrul cu sălbăticie, într-una, cu teaca hangerului, de parcă ar fi vrut să-l omoare. Catîrului îi scăpărau picioarele.

Tăiarăm în două râul cu mâinile. Înotînd cît puturăm mai repede spre mal și o dată ajunși aci, ne repezirăm, așa despuiați cum ne găseam, în crîng, după turc. Tîlharul straielor noastre însă se depărtase și se pierduse printre copaci. Ne oprirăm și ne lipirăm urechile de pămînt să auzim tropotul copitelor catirului ca să știm încotro s-o apucăm după hoț. N-auzirăm nimic. Ne uitarăm unul la celălalt prostiți. Îmi veni să rîd și chiar rîsei.

— Iată-ne goi, Diplomatele, ca în rai.

— Mai și rîzi !...

— Dar ce-ai vrea să fac ? Să plîng ? Nu ne-ar sluji la nimic lacrimile.

— Tu ești vinovat. Mai bine te prindeam și te înecam. Aș fi isprăvit o dată cu tine, schilodule.

— Cu ce sînt vinovat ?

— Tu ai fost cu ideea scăldatului.

— N-aveai decît să rămîi pe mal, cu jegul pe tine. Ajunsesei să miroși ca un hoit.

— Nici tu nu miroseai a mirodenii.

— De aceea m-am și scăldat.

Ciorovăindu-ne, ne întoarserăm pe malul râului. Se apropia seara. Se răcorea. Nî se făcu frig. Încercai din nou apa cu piciorul. Rămăsese tot călduță. Acum, numai apa râului ne mai putea sluji de veșminte și feri de frig. Ne aruncarăm iarăși în apă și începurăm să înotăm. Rîul însă, acoperit acum de umbra neagră a înaltului munte dinspre

apus, se răcorea și el. Ca să nu înghețăm cu totul, nu aveam altceva de făcut decît să -înotăm, să înotăm într-una. Înotul însă ne obosea și nu mai știam dacă broboanele de apă de pe frunțile noastre erau stropi de rîu sau sudoare. Nu era rău în apă. Însă nici bine nu era. Ne întrebam cît o să mai stăm acolo și mai ales cum o să plecăm.

— Mie îmi vine să mă las dus la vale de apă. Să mă ducă apa cît o vrea și pînă unde o vrea.

— Lasă-te, Diplomatul.

— Tu nu vii ?

— Nu. Mai aștept. Pe drumul dintre apă și crîng au trecut pînă acum doi oameni : mache-donțul, de la care am cumpărat merinde și turcul care ne-a furat îmbrăcămintea. Ținutul pare pustii. Dar pe drum tot mai trec oameni. S-ar putea să mai treacă oameni chiar astă seară. Tu, care cunoști toate graiurile din Balcani, o să le explici ce ni s-a întîmplat și oamenii, avînd totuși inimă, n-o să ne lase aici. Nu se poate ca într-o asemenea împrejurare să nu ne dea, oricine ar fi ei, o mîină de ajutor.

— Poate că ai dreptate, Scaurus.

Nu se scurse multă vreme, numai cît ai fuma o țigară, și la capătul drumului se arătară două mu-ieri care, călărind doi catîri, se apropiau de noi. Ne duserăm mai către mal și cînd apa ne ajunse la buric, ne oprirăm. Muierile ne văzură. Căscară,

mirate, gurile și lovind catîrri cu călcîiele în pîn-tece, le grăbiră pașii către noi. Ajunse în dreptul nostru, își întoarseră catîrri cu boturile către riu și începură să strige pe grecește :

— Bărbați !... Voi sînteți bărbați !... Bărbați adevărați !...

Erau două muieri tinere, oacheșe, ochioase și sprîncenate, cu nasuri scurte și subțiri și cu bărbii rotunde. Diplomatul le răspunse :

— Bărbați ! Sîntem bărbați. Bărbați adevărați și străini.

— Bărbați străini ! Ah ! Bărbați străini ! strigară grecoaicele, amîndouă într-un glas.

Rîdeau și ne arătau dinții mărunți, de mărgean alb. Pe cap purtau conciuri, peste care trecuseră marama galbene, legate în funde mari, sub bărbie. Aveau cămăși albe ca zăpada și peste ele ilicuri roșii, cu flori negre, iar ilicurile erau ușor deschiate, acoperindu-le totuși sîinii rotunzi, dolofani și pietroși. În picioare purtau opinci cu vîrfurile mult întors în sus, cu moțuri sîngerii peste ciorapi albaștri. De la mijloc în jos trupul le era înfășurat în fote. Cum erau însă călări pe catîri, fotele rămăseseră ridicate, întinse pe gîturile și spinările catîrilor. Picioarele li se vedeau goale, pînă la genunchi și de acolo în sus ascunse numai sub cămăși.

Diplomatul, vorbind repede, le povești pe scurt întâmplarea prin care trecusem și, cu mâinile împreunate a rugăciune, le ceru să ne scoată din nenorocire. Ah ! Să-l fi auzit ce minunat întorcea frazele, ce glas mieros da din el, să-l fi văzut cum își bolovănea ochii, ori și-i ascundea sub genele lui lungi ! Făcea toți banii !

Grecoaicele rîseră ce rîseră, devenind serioase apoi, sușotiră între ele.

— Ce spun, Diplomatele ?

— Nu aud. Abia șoptesc.

De frig, mi se încreți pielea. Muierile, îmboldind catîrrii, veniră chiar lîngă mal.

Soarele scăpătă peste munte. Cerul se făcu roșu, ca un cîmp vast de bujori. Una dintre ele ne strigă :

— Veniți mai aproape...

Ne lăsarăm amîndoi pe vine și ne apropiarăm de mal.

— Nu așa, ne spuse cealaltă. Ridicați-vă în picioare, să vedem cît sînteți de înalți.

Altceva voiau ele să vadă. Dar, în sfîrșit, le ascultarăm porunca. Acum ne era totuna. Văzură ceea ce voisem să le ascundem. Ieșirăm pe mal, dîrdîind de frig. Muierile își descheiară fotele și ni le aruncară. Se descinseră de bete și ne aruncară și betele. Potrivirăm fotele, ca și cum am fi fost și noi muieri, și ne încinserăm cu betele.

— Urcați-vă pe catiri la spatele nostru.

Ne urcarăm pe catiri la spatele lor. Cînd să plecăm îmi adusei aminte de cuțit. Sării jos, alergai și-l scosei din nisip, apoi încălecai din nou pe catîr, la spatele uneia din darnicele femei. Catîrii o luară spre crîng și în curînd ajunserăm la o potecă pe care și ochii grecoaicelor și pașii catirilor o cunoșteau dinainte. Întunericul străveziu al cerului ne învălui. Tăceam. Tăceau și femeile. Auzeam numai pașii catirilor izbindu-se de pietrișul potecii și gemetele și vaietele marilor tunuri de pe frontul din miazăzi.

Ieșirăm din crîng și ne pomînim lîngă o coastă de munte ușor înclinată. Catîrii gîfiau. Muierile descălecară și apucară catirii de căpestre, trăgîndu-i după ele. Descălecarăm și noi, și merserăm pe urmele catirilor. Poteca urca. Urcînd, ne încălzirăm. Ajunserăm la un fel de prispă, săpată de-a curmezișul coastei muntelui. Femeile o cotiră brusc și pîreră într-o adîncitură pe care n-am fi bănuț-o că se află acolo, cu o clipă mai înainte. Mă oprii. Se opri și Diplomatul.

— Aici or fi locuind ?

— S-ar putea. Trebuie să fie un sat vechi, cu casele săpate în coasta calcaroasă a muntelui.

Grecoaicele ieșiră, ca să spun așa, în prag și ne poftiră înăuntru. Intrarăm după ele.

În fundul coridorului larg văzui, ca prin ceață, catirii legați la o iesle. Muieroa care mergea în

capul rîndului nostru dete în lături o perdea groasă, din țesătură de păr de capră, și o ținu ridicată pînă trecurăm dincolo de ea. Ne aflarăm într-o odaie spațioasă, în care puțina lumină fumurie a serii pătrundea printr-o fereastră rotundă ca un fund de butoi, săpată în peretele care da spre coasta muntelui. Ne făcură semn să ne așezăm pe un pat larg, de pămînt, acoperit cu piei. Apoi, printr-o ușă la fel cu cea prin care intrasem în această locuință omenească, săpată în cine știe ce veac în peretele calcaros al muntelui, deasupra văii, muierile trecură în altă odaie. Cotrobăiră pe acolo prin întuneric cît cotrobăiră și se întoarseră. Una ținea în mîna o luminare de seu, groasă, aprinsă. Cealaltă purta în brațe două cojoace lungi ca niște dulămi.

— Înfășurați-vă în ele și încălziți-vă.

Mulțumirăm. Ne înfășurarăm în cojoace să ne încălzim. Ne descinserăm. Puserăm betele și fotele aspre într-un colț al patului de pămînt.

Femeile se așezară jos, pe rogojinile de papură, potrivite ca niște covoare, de la un perete la altul. Se uitară la noi cu ochii lor mari, codați, plini de adîncă uimire.

— Bărbați ! Voi sînteți bărbați ! Bărbați străini !

— Da, le răspunse Diplomatul. Vă mulțumim, frumoaselor, că v-ați îndurat de noi și nu ne-ați lăsat să putrezim de vii în apă !

— Chrisis, oare Dumnezeu ni i-a trimis, ori diavolul ?

— Nici Dumnezeu, nici diavolul. Războiul ni i-a trimis, Popi. Războiul...

Numai răsuflările noastre clătinau aerul stătut, mirosind a pământ uscat și a balegă de catiri, în care flacăra mică, de forma unei frunze, a lumînării de seu, pîlpîia. Înfășurați în lungile și luccioasele cojoace, stam ghemuiți, pe patul de pământ, acoperit cu piei, eu și Diplomatul. Muierile tinere, care-și aruncaseră niște fuste pe ele, erau așezate turcește, pe rogojini.

Mă încălzise cojocul. Miștele lui erau aspre și îmi gîdilau pielea, iritîndu-mi-o. Ne uitam unii la alții. Ne adusese acolo, în hruba străveche, scobită în coasta muntelui și sub munte, războiul.

— V-o fi foame, spuse una.

— Nu ne-am ospătat cam de mult, răspunse Diplomatul.

— O să întindem numaidecît masa, spuse cealaltă.

— Și-o să mîncăm împreună, adăugă întîia.

— Pe urmă, rosti cealaltă, pe urmă o să se întîmple ce-o vrea Dumnezeu.

Plecară lăsînd lumînarea înfiptă într-un braț de lemn scobit, care ieșea dintr-un perete.

Nimic altceva nu se afla în odaia aceea decît patul de pământ pe care ne odihneam noi ghemuiți,

pieile care acopereau acest pat scund și rogojinile de papură, tocite de vechime, întinse pe jos. Nimic altceva. Îmi aruncai ochii pe pereți. Mă înșelasem. Se mai afla ceva în odaia aceea : o candelă de argint, cu moțul tras afară printr-un băț de plută, între două icoane de lemn prinse în perete. Pe una din icoane, o Marie cu obrazii supti, cu buze subțiri, suridea pruncului uscat pe care îl ținea culcat pe genunchi. În cealaltă icoană, același Cristos, devenit bărbat, cu barbă rară, roșcată, se chinuia răstignit pe cruce. Din mâinile și picioarele prinse în cuie cădeau picături de sînge. Picăturile de sînge păreau încă vii pe fața învechită a icoanei. Fruntea Cristosului era încununată cu coroană de spini. Fața lui exprima o durere adîncă, îndurată însă cu destulă resemnare. Un soldat cu chip de brută îi întindea, în vîrfurile sulitei, buretele înmuiat în amar venin să-i ostoiască fierbințelea buzelor crăpate și uscate.

Grecoaicele aduseră din cealaltă odaie o masă de lemn, lungă și îngustă, mărunță, și o așezară pe rogojină. Masa era de fapt un lung butuc scobit pe dinăuntru, ca un jgheab, să fie mai ușor la purtat, cu partea de deasupra netezită din teslă. O acoperiră cu un ștergar alb, cu margini late, roșii. Aduseră apoi un găvan mare de lemn, plin pînă la buze cu lapte covăsit, patru linguri de lemn și un codru de pîine neagră. Rupseră codrul în

patru. Știindu-ne flămânzi, ne făcură parte mai mare. Așezați turcește pe rogojină, mîncarăm. Femeile se închinară. Noi le mulțumirăm pentru masă și ne închinărăm și noi. După aceea ne aduseră două cămăși lungi și largi, din pînză de cînepă amestecată cu bumbac. Ne lăsară singuri. Ne dezbrăcarăm de cojoace. Îmbrăcarăm cămășile. Grecoaicele veniră din nou și, de data asta, ne aduseră o strachină neagră, de pămînt, în care se aflau cîteva smochine.

— Sînt proaspete și dulci...

Mîncarăm smochinele, stînd pe marginea patului. Erau proaspete. Erau și dulci. Femeile se așezară ca și mai înainte pî rogojină. Ne spuseră că sînt cumnate, că soacra lor murise numai cu o săptămînă înainte și că o îngropaseră în cimitirul de la poalele stîncii. Soții lor tot de războaie se țineau de ani de zile. Făcuseră armata la turci înainte de războiul balcanic. Acum îi luaseră la război nemții. Lipseau de trei ani de acasă. Aveau vești de la ei. Mai trăiau. Se aflau undeva pe un front. Se băteau cu românii. Nu prea știau bine pe unde, dar știau că soții lor se războiau cu românii. Noi eram români? Da? Le părea bine că eram români. Ah! Nici una din ele nu avusese vreme să prindă și să nască copii. Aveau cîteva capre și cîteva oi și le țineau ascunse în munte. Le păzea, cu pușca mereu încărcată, un unchi

de-al lor, bătrîn. Tot la două zile îi ducea una din ele pîine în munte și aducea acasă lapte. Dacă și-ar pierde caprele și oile, ar pieri de foame. S-ar putea ca soții lor să se întoarcă sănătoși din război, dar s-ar putea ca ei să și moară. O să le fie greu de tot văduve. Pe aici sînt rari de tot bărbații. Și înainte de război erau rari bărbații pe meleagurile lor. Se căsătoreau, nunteau, rămîneau cu nevestele două, trei luni, le îndulceau la dragoste și cînd nevestelor le era lumea mai dragă, ei plecau cu anii de acasă, după lucru, după negustorie, după bani. Le lăsau să se chinuie cu pielea de capră pe care dormeau.

— Dacă ți-e dor de mine, Chrisis, ia pielea de capră, freacă-te cu ea și-o să-ți treacă. Auzi ? Dacă aflu că te-ai dat unui alt bărbat, te spintec cu cuțitul, de jos în sus, începînd de unde ai păcătuit.

— Spuneți și voi, oamenilor, viață e asta ? Voi sînteți bărbați. V-am găsit goi în rîu. Poate Dumnezeu v-a trimis. Poate diavolul.

— Războiul ni i-a trimis, Chrisis.

— Poate să ni-i fi trimis și războiul, Popi.

Chrisis aprinse candela și apoi stinse lumînarea. Plină de lumină era fața Maicii Domnului. Plină de lumină era fața micului Cristos. Plină de lumină era și fața chinuită a celuilalt Cristos, răstignitul. Plin de lumină era și chipul brutal al soldatului cu sulită, iar din burete picurau pe buzele arse și

pleznite ale celui încununat cu spini picături de amar venin.

Femeile ingenuncheară. Șoptiră repede o rugăciune. Se închinară.

Popi îl luă de mină pe Diplomat.

— Tu mergi cu mine dincolo. Ei doi rămân aici.

Plecară. Cămașa Diplomatului era lungă. Ca să poată să meargă, trebui să-i ridice poalele, cum își ridică femeile poalele fustelor lungi când trec printr-un pîriu cu picioarele goale.

Chrisis se înălță pe vîrfuri și suflă ușor în candelă. O simții cum își scoate opincile și ciorapii de lînă și cum leapădă orice urmă de strai de pe trup. Îmi scosei și eu cămașa de cînepă aspră care-mi înțepa pielea ca o perie.

Am fost, în noaptea aceea stranie, ca un pu-iandru crud alături de făptura ei mare, cărnoasă, cu sini pietroși.

Mă mingîie peste tot cu miini moi, de catifea. Ardea în întuneric ca o flacără neagră. Îmi căută gura și când mi-o găsi mi-o prinse întreagă între buzele ei cărnoase. Simții, cu spaimă, că-mi bea inima.

Trăirăm acolo două zile și două nopți. După aceea, încălțați cu opinci puse peste ciorapi albi, de lînă, și îmbrăcați ca doi greci adevărați, cu ghebe prin care nu pătrundea ploaia și frigul în spinare, și cu fesuri albe în cap, plecarăm pe în-

întuneric, mai departe. În briul cu care mă încinsesem, un briu lat, roșu, păstram cuțitul, vechiul și bunul meu cuțit. Mai purtam cu noi ciomege, ca muntenii, și-o traistă vărgată, plină cu sărace dar gustoase merinde. Grecoaicele ne petrecuseră pe întuneric pînă la margine și ne arătaseră drumul. Ne despărțisem strîngîndu-ne mîinile.

— Mergeți cu Dumnezeu.

— Rămîneți sănătoase.

Vremea se schimbase. Bătea vînt rece. Ploua. Acum însă nouă nu ne mai păsa. Putea să ne tot plouă. Spinările aveau să ne rămînă tot uscate.

Prin întunericul orb pipăiam drumul cu ciomegele și cu picioarele. Inima îmi cînta ca o vioară, iar viața mi se părea nespus de dulce și nesfîrșit de bună. Nesfîrșit de dulce mi se părea viața. Ploaia ne bătea. Ne bătea vîntul. Era negru ca păcura întunericul din jurul nostru. Dar noi pipăiam drumul cu picioarele și mergeam înainte. Drumul era larg, pietruit. Să tot mergi pe el.

Merserăm toată noaptea. Se apropiau, după cît presimțeam, zorile. Întunericul care ne înconjura rămînea însă tot de nepătruns.

— N-ai obosit, Diplomatulă ?

— Nu. Aș tot merge înainte. Mă simt ușor ca fulgul și sănătos ca piatra.

— Și eu la fel. Am avut noroc, Diplomatulă.

— Mare noroc, Scaurus.

Un strigăt străpunse întunericul ud.

— Stoi ! Stoi ! Stoi !

Ne strînserăm unul în altul și ne oprirăm.

Doi soldați săriră asupra noastră, desprinzîndu-și trupurile de lespezile negre ale nopții ce ne înconjură și ne luară între baionete.

— Înainte !

Tăcui. Tăcu și Diplomatul. Nu auzirăm decît bocănitul pașilor noștri și bocănitul pașilor celor doi soldați bulgari care mergeau la un pas în urma noastră. Mă temui să nu ne înfigă baionetele în spate. Oamenii însă nu se legară de noi. Ne mînară din spate ca pe niște vite. Cam după un sfert de ceas ajunserăm lîngă o casă țărănească. Patru sau cinci soldați prăpădiți făceau de pază. Soldații care ne aduseră aci ne lăsară în grija lor și intrară înăuntru. Nu întîrziară. Ieșiră în prag și ne chemară să ne ducem la ei. Ne duserăm. Ne împinseră din spate într-o odaie mărunță în care, pe o masă jechoasă de lemn ardea o lampă. Un sergent între două vîrste, cu barbă și cu mustăți mari, se ridică alene de pe un pat de scînduri acoperit cu o ruptură de rogojină. ne privi cîteva clipe și ne întrebă :

— Ce căutați pe aici, mă, grecilor ? De ce ați trecut pe furiș granița ?

— Îi răspunse Diplomatul :

— Nu sîntem greci. Sîntem români.

— Români ? Dacă sînteți români de ce purtați straie grecești ?

Diplomatul îi spuse, pe scurt, povestea noastră. Bulgarul zîmbi. Și-l întrebă pe Diplomat, românește :

— Ești bucureștean ?

— Bucureștean.

— Dar băiatul ?

— Băiatul e de pe undeva, de la țară. Nu prea știu.

Între timp mă uitasem cu multă băgare de seamă la bulgar. Parcă-i cunoșteam ochii și parcă-i cunoșteam și glasul. Spusei :

— Eu, nene ofițerule, sînt de la Omida, de pe Călmățuiul Deliormanului.

Se uită la mine, se uită. Nu zise nimic. Scoase o beșică de porc din buzunar plină cu tutun negru, rupse o bucată de hîrtie dintr-un jurnal și-și ră-suci o țigare. Scăpără. O aprinse. Trase două fumuri în piept și tuși. După ce i se potoli tusea, zise :

— Atunci, tu, măi băiete, trebuie să-ți aduci aminte de mine. Ai lucrat la noi, la grădinăria de zarzavat de lingă Călmățui...

Într-o clipă toată copilăria îmi învie în minte. Buzele mi se uscară .Mi se uscară și ochii. Glasul îmi secă. De la patru ani și jumătate pînă la doisprezece, lucrasem de dimineața pînă seara la grădina de zarzavat a bulgarilor. Fărîmam, cu alți copii ai satului, bulgării de pămînt după ce lunca

era arată adînc cu plugurile. Făcusem răzoare. Însămînțasem ceapă și ardei, praz și guli, pepeni și lubenițe, iar pe marginile potecilor care străbăteau vasta zarzavagerie sădisem garoafe, busuioc, cîrciumărițe, gura-leului... Primeam, pentru munca mea, douăzeci de bani pe zi. Sumă mare. Cu douăzeci de bani se putea cumpăra o pîine mare, neagră, de la brutăria din gară.

Îmi stăpîinii emoția și-mi stăpîinii și lacrimile care erau gata să-mi năvălească în ochi și să mă facă pe mine, care acum eram băiat mare, de aproape cincisprezece ani, de rîs.

— Dumneata... Dumneata... nehe... Dumneata ești nenea Ivan... Dumneata ești nenea Ivan, băiatul lui bai Gheorghe... Ce mai face bai Gheorghe ?

Bulgarul se înduioșă. Mă întrebă :

— Tragi tutun ?

— Cînd am.

— Stai jos. Stați amîndoi jos și faceți țigări.

Ne întinse beșica de porc și ruptura de jurnal.

Răsucirăm țigări. Fumarăm.

— Bai Gheorghe... Întrebi de bai Gheorghe. Tata a murit. La Ceatalgea. În războiul cu turcii...

Tăcurăm. Fumarăm. Timpul trecu. Se lumineă de ziuă. Bulgarului i se aduse o cană de ceai. Porunci soldatului să ne aducă și nouă cîte o cană. Ne aduse soldatul. Ceaiul era numai apă, apă călduță, leșietică. Băurăm. Bulgarul ne spuse :

— Ar trebui să vă trimit mai departe, în lagăr. Nu mă lasă inima. La Omida am trăit bine. Am trăit bine și-am câștigat parale, nu glumă. Vă dau drumul. Încotro vreți să mergeți ?

— Spre țară.

Ne luă fesurile grecești și ne dăruî în locul lor două căciuli zdrențuite de oaie. Alceva nu ne mai dăruî. Chemă un soldat.

— Du-i pînă la cîteva sute de pași de post. Arată-le cărarea ferită care duce spre miazănoapte și lasă-i în grija lui Dumnezeu.

— Să ne vedem sănătoși și s-auzim de bine, nene Ivane...

— Să dea Dumnezeu. Mă... Să le spui rumânilor din Omida că m-am purtat omenește cu voi.

— Mulțumesc, nene Ivane. O să le spun. Dacă o să ajung cu zile pînă acasă, o să le spun.

După trei săptămîni de drum ferit și de noapte, în care timp ne hrănirăm cu zarzavaturi furate din cîmp, ajunserăm la Dunăre și nimerirăm în satul Cosui. Intrarăm în satul aproape pustiu și după multă căutare văzurăm o fereastră luminată. Ne luarăm inima în dinți și băturăm cu degetul în ea. Ne deschise un moșneag înalt, uscat, cu mîinile lungi.

— Cine sînteți voi, mă ? Ce vreți ?

— Oameni buni, bîțule.

— Oameni buni ! Oameni buni ! Acum umblă

tot felul de oameni prin lume. Și nici unul nu e om bun.

— Sîntem români, bîtule. Și venim de departe.

— Dar eu ce sînt ? Turc ? Și eu sînt tot român, deși trăiesc de cînd m-am născut în țara bulgarilor. Poftiți înăuntru !

Am plecat mult capetele ca să nu ne lovim de pragul de sus. În tinda colibei ardea o lampă atîrnată într-un cui strîmb, bătut în perete. Aproape de vatra pe care mai pîlpiia încă focul, se afla o masă rotundă, mărunță, la care mîncau o femeie tinărară și doi copii ca de patru, cinci ani, așezați pe scăunele mici, cu trei picioare. De pe al patrulea scăunel, cioplit dintr-o buturugă, se ridicase, să ne deschidă, bătrînul.

— Poftă bună, dadă, îi spusei eu femeii, cum știam că se obișnuiește pe la noi, pe valea Dunării.

— Mulțumim. Luați loc la masă.

Copiii se sculară de pe scăunele și se stîrciră lîngă mamă. Ne arătară scăunelele și ne îndemnară încă o dată să stăm la masă. Ne codeam. Bătrînul se răsti la noi.

— Acum, că ați venit și ne-ați găsit la masă, poftiți și luați loc. O să împărțim între noi puținul pe care-l avem. Mîncarea e rară. Nu se cade însă să stați deoparte, să înghițiți în gol și să ne numărați dumicații. Spuneți că sînteți români. Dacă sînteți români, cunoașteți că așa e la noi datina.

Ne așezarăm la masă. Se așează și moșneagul. Pe masă se afla o strachină în care se găseau doi pești mari, fripți pe tăciuni și cîțiva ardei grași, copti în spuză. Mămăliga, abia răsturnată din ceaun, ciupită nițeluș pe margine, fumega. Luam mămăligă cu degetele, frămîntam boțul rupt în mînă, îl rotunjeam și întingeam cu el în saramura gustoasă, mușcam din ardeiul copt, iute, de aprindea gura, ciuguleam și din peștii fripți.

— Dacă n-ar fi Dunărea lîngă noi, nu știm ce ne-am face cu mîncarea. Mai ies cu luntrea între țărni și zăvoi și mai prind pește. Înainte, cînd îmi era feciorul acasă, ieșeam amîndoi la pescuit. Prindeam mult pește. Sîntem pescari de felul nostru. Acuma abia prind pește, mai mult șomoiaș, pentru casă. Pe fecior mi l-au luat la război. Nu știu cînd s-o întoarce și dacă s-o mai întoarce.

Femeia își încruntă sprîncenele :

— Taică, de ce cobești ? De ce să nu se întoarcă Nedelcu ? Cine să-i crească plozii ? M-a lăsat cu ei de coadă și a plecat. Dumneata abia îți mai tragi sufletul, taică. Eu, o biată femeie...

— Știi că n-a plecat de buna lui voie, Lițo. Toți pe care i-au chemat la război s-au dus.

— O să se sfîrșească și războiul ăsta, spuse Diplomatul. N-o să mai țină mult.

— La război orice clipă poate să aducă moartea. Cîți au mai murit pe aici, pe la noi, Doamne,

Doamne, cît frunza și cît iarba. Și rumâni și turci, și bulgari și nemți, că se adunaseră, chemați parcă cu trîmbița, din toate națiile. Moartea nu alege la om.

Toți oămenii știau atunci că moartea nu alege. Știam și eu. Dar mai știam că pe unii moartea îi ocolește un timp. Pe mine și pe Diplomat moartea ne ocolise. Dacă în noaptea aceea scăpam neprinși, și mai izbuteam să trecem și Dunărea, nu aveam să dăm ochi prea curînd cu moartea.

Femeia se trase cu copiii în odaie și se culcă pe întuneric.

— Voi spuneți că sînteți rumâni. După cum vorbiți, nici nu poate să fie o îndoială. Sînteți însă îmbrăcați ca grecii care trăiesc prin Macedonia.

— De acolo și venim.

— Mi-am închipuit eu. Acum s-a vălmășit lumea. Fiecare poartă ce găsește.

Focul, pe care bătrînul mai aruncase cîteva surcele, deasupra cărora așezase cîteva balegi uscate, ardea mocnit. Bătrînul ținea în gură o lulea stinsă, goală. O tot sugea.

— N-ai tutun, bîtile ?

— Aș vrea să am. N-am mai fumat tutun adevărat de luni de zile. A pierit tutunul. Mă mai afum uneori, de dorul tutunului, cu frunze uscate de salcîm. Mă ustură pieptul și mă omoară tusea.

Atita bucurie mai aveam și eu, tutunul. Acum nu mai am nici tutun.

Uitasem să spun. În drumul nostru dintre Balcani și Dunăre nu o dată trecusem pe lângă plantații de tutun. Furasem destule foi. Aveam traista doldora. O desfăcui și-i dăruii moșneagului un maldăr întreg de foi late, verzui, frumos mirositoare.

— Da. Asta e tutun. Tutun adevărat. Tiii !... Că bine miroase !...

Întorcea foile și le ducea la nas.

— Dar, taică, nu pot să vi-l cumpăr. N-am para chioară în toată casa.

— Ne-ai poftit la masă, bitule, și nu ne-ai cerut parale.

— Cum eră să vă cer parale pentru masă ? Ne-ați găsit mîncînd. V-am poftit, pentru că așa e datina, așa cere cîntea casei. Sîntem oameni.

— Umple-ți luleaua, bitule, și păstrează-ți restul. Am traista plină.

Odaia se umplu de fum albăstrui, înțepător. Tăiai cîteva foi cu cuțitul, în fire sîbțiri, și răsucii două țigări în hîrtie de jurnal. Fumam ca șerpil, toți trei.

— Și încotro vreți să mînecați voi, acum, noaptea ?

— Să trecem Dunărea, dincolo, în România.

— Și cum o s-o treceți ? Dunărea e păzită.

— Poate găsim o luntre.

— Aşa, dibuind pe malul Dunării ?

— Nu, bunicule, sării eu cu gura. Vrem să găsim aici un om care să aibă o luntre şi să ne treacă în noaptea asta peste Dunăre. Un om care cunoaşte bine şi Dunărea şi locurile. Aşa, ca dumneata.

— Nici un pescar nu trece Dunărea, mai ales acum, la vreme de noapte, nici să-l pici cu ceară. Fug mulţi din lagărele din Bulgaria. Care a ajuns cu chiu, cu vai pînă la Dunăre, încearcă s-o treacă. Ori aici, ori dincolo, îi prind şi-i împuşcă. Îi împuşcă şi pe localnicii care-i ajută pe fugari. Voi sînteţi fugari, nu ?

— Fugari, bîtule. Poate vrei să ne treci dumneata Dunărea.

— Poate ăsta e preţul tutunului pe care mi l-aţi dat.

— Nu. Tutunul e numai arvuna, moşule, spuse Diplomatul. Preţul ar fi altul.

— Cam care ar fi preţul ?

— Mahmudeaua asta. E de aur. De aur adevărat.

Crezui că Diplomatul se dădea la vreo scamatorie, ca să-l hotărască pe bătrîn să-şi calce pe inimă şi să ne treacă Dunărea, însă cînd văzui în mîna lui mahmeadeaua de aur, turcească, cu fir

de arnici roșu trecut prin toartă, rămăseii bujbei. I-o întinse bătrînului, adăugînd :

— O avere ! Pe timpurile astea ar trebui să pescuiești un vagon de pește, dacă nu mai mult, ca să cîștigi atîta bănet.

Moșneagul uscat luă mahmudeaua și o pipăi :

— Aur curat. Roșu. Turcesc. Acum e rar aurul. Tăiculiță, face să încerc să vă trec Dunărea. Zău că face, băiețașii tatii...

Diplomatul întinse mîna și culese mahmudeaua din palma plină de crețuri a bătrînului.

— Plata, cînd ne lași dincolo, pe mal.

— Oi fi tu deștept, mă cioclovină, că te vād după cum vorbești și după mîini că ești cioclovină de neamul tău, dar să știi că nici pe Raliș Tuie, care cunoaște apa și peștii, dar care se pricepe și la om, nu l-a făcut răposata maică-sa cu degetul. Cine poate să mă încredințeze pe mine că dacă-mi ajută Dumnezeu să vă trec dincolo, nu-mi dai un brinci în apă, ori nu-mi bagi un cuțit în burtă și-ți păstrezi în buzunar mahmudeaua ? A ?

— Cum îți închipui, bătrîne, că aș fi în stare să te omor pentru atîta ?

— Acum e război, domnule. Acum oamenii omoară și pentru mai puțin. Acum oamenii omoară și pe degeaba. Cine ce-o să-ți facă, dacă mă omori ? Cine o să știe ? Prinde orbul, scoate-i ochii. Dă-mi mahmudeaua, secătură.

Diplomatul ezită.

— Vezi, bănuiala mea e dreaptă. Nu ești om cu inima curată. Ți atîrnă viața de un fir de păr și tot nu-ți cureți inima de spurcăciuni. Ai furat mahmudeaua, de bună seamă, și-ți vine greu să te desparți de ea. Nici nu ți-aș lua-o, dacă nu mi-ar trebui. Mă aflu la strîmtoare. Altfel, așa păcătos cum te arăți, te-aș fi trecut Dunărea fără să-ți cer un sfanț. Trebuie să-mi arînesc nora și nepoții.

— Îmi pare rău. Mi-ai spus că am furat mahmudeaua.

— De ce să-ți pară rău? Am aruncat și eu o vorbă. Acum e război. Mulți fură. Fură și oamenii cinstiți, ca să trăiască, nu numai papugiii. Poate că ai și omorît om pentru mahmudeaua asta. Treaba ta. Păcatul tău. Mi-o dai, mă creștine? Îmi pun pentru ea pielea la bătaie.

— Dă-i-o, fi spusei Diplomatului, să nu mai pierdem vremea. Sintem la un pas de țară.

— Are dreptate băiatul, zise moșneagul, vă aflați la un pas de țară, dar pasul ăsta trebuie făcut peste Dunăre. Și Dunărea-i lată și adîncă. E și păzită.

Schimonosindu-și obrazul, Diplomatul îi dete bătrînului mahmudeaua. Bătrînul deschise ușa:

— Lițo, ai adormit?

— Nu, taică. Picoteam.

— Ia ceva pe tine și vino încoace.

Femeia și-a pus o fustă de stambă vărgată pe trup și a ieșit cu picioarele goale în tindă.

— Ține, Lițo, mahmudeaua asta. E de aur. De aur roșu. Curat. Turcesc. Face multe parale. Eu mă duc jos, la zăvoi. Să-i trec pe oamenii ăștia dincolo. Dacă mi se întâmplă ceva și nu mă mai întorc să te duci la Silistra, știi tu la cine, și s-o schimbi. Să ai grijă de copii, Lițo.

Cerul nopții se înnorase. Coboram spre Dunăre pe întuneric, ținându-ne de bătrîn. Căutam să ne fie pașii cît mai ușori, să nu ni-i audă nimeni. Undeva, departe, în stînga noastră, răsunară împușcături. Se auziră și strigăte străbătînd noaptea. Se auziră și plescăituri în apă și gură de om se auzi strigînd :

— Ajutooor, ajutooor, ajutoor...

Trecurăm printr-un stufăriș cu nămol și ne udăram pînă mai sus de genunchi.

— Urcați-vă în luntre.

Ne urcarăm în luntrea goală, lungă și îngustă, care se clătina. Luntrașul scoase dintr-un ascunziș vîslele și veni cu ele la spinare. Se urcă și el, și împingînd luntrea cu vîsla proptită în nămolul din fund, o urni din loc.

— Știe careva din voi să țină cîrma ?

— Eu știu.

— Treci și bagă de seamă. Tăiem Dunărea de-a curmezișul, pe cursul apei.

Vîslele se ridicau ușoare și se lăsau și mai ușoare, abia atingînd apa. Neagră era Dunărea.

Negru era și cerul. Numai pe mal, la Cosui, sclipeau două lumini la două ferestre. Susurul Dunării pe lângă luntre părea dulce auzului meu încordat.

*Dunăre, apă vioară,
Face-te-ai neagră-erneală...*

Acum Dunărea era neagră-erneală. Negru-erneală era și cerul. Eu doream ca Dunărea, în noaptea aceea, să rămână neagră-erneală și doream ca negru-erneală să rămână și cerul pînă la ziuă.

De după zăvoiul de care ne ferisem se auzi duduțul unui motor. Ne lungirăm pe burtă, în luntre. Luntrașul îmi înlătură mîinile de la cîrmă, pe tăcute, și le înlocui cu ale lui.

Luntrea luneca lîn, ca o pasăre lungă și neagră care era una cu apa neagră ce susura pe lângă pereții ei subțiri. Șalupa de control aruncă pe alături de noi șuvoiul de lumină al reflectorului, apoi, sucindu-l, cercoetă îndelung malul cu păpuriș de lângă care plecasem. Duduțul se topi dintr-o dată. Snopul de lumină pieri. Raliș Tuie trecu la lopeți și luntrea, cu salturi mari, ne purtă la mal.

— Iaca ! V-am adus. Dacă nepoții mei au noroc, ajung și eu cu bine acasă.

— Moșule, îi spuse Diplomatul, nepoții dumitale au avut noroc cînd te-ai gîndit să ne ceri mabmudeaua înainte și s-o lași acasă. Altfel...

— Știu. Altfel mă omorai.

Îi mulțumirăm. Din inimă îi mulțumirăm. Se urcă în luntre, o întoarce cu botul spre malul bulgăresc, plecă și se pierdu în întuneric.

Lăsînd în urmă Dunărea, o luarăm de-a dreptul peste cîmp. Ne hotărîrăm ca, îmbrăcați așa cum eram, ca niște irozi, să ocolim și de aci înainte satele și drumurile bătute și, mergînd mai mult noaptea decît ziua, să potrivim ca să intrăm în București după scăpatat, pe întuneric.

— Dar pînă la București, mai va !

— În două zile și două nopți, dacă întindem pasul, ajungem.

— Ajungem, Diplomatele. Avem de străbătut o bună parte a Bărăganului.

— Ce-a fost greu a trecut.

— De !

Spre ziuă ne aciuarăm într-un lan de porumb și adormirăm. Curînd însă ne trezi soarele. Dimineața alungase nu numai întunericul, ci și norii. Adia însă vîntul, călduț, de parcă nici nu era vînt de toamnă.

— Adie dinspre miazăzi. Ne-a luat urma.

Am cules știuleți de porumb și le-am ros boabele mari și galbene între dinți. Diplomatul înghițea boabele neroase.

— Ah ! De-am ajunge odată la București ! Intru în prima cafenea întîlnită. Mănînc ceva cald. Beau ceai fierbinte.

— Și pe mine unde mă lași ? La ușă ?

— Nu. Te poftesc și pe tine înăuntru.

— Și cu ce-ai să plătești consumația ?

— Schimb mahmudeaua.

— Cum o s-o mai schimbi ? Ai dat-o luntrașului. Te-am văzut cînd i-ai dat-o.

— Parcă eu zic că nu i-am dat-o ? I-am dat-o. Bătrînul însă a dat-o noră-si, s-o păstreze. Cînd ne-am despărțit de femeie — îți aduci aminte, nu ? — am dat mîna cu ea.

— Așa e. Am dat mîna cu ea. Întîi eu și pe urmă tu.

— I-am luat-o din palmă. Nici n-a simțit. Probabil că și acuma o caută prin casă și-și dă cu pumnii în cap, ca să-și aducă aminte unde a pus-o. Poate s-o caute nu numai pînă poimîine, poate s-o caute pînă la sfîrșitul lumii. Mahmudeaua e la mandea.

Într-adevăr, mahmudeaua de aur se afla în mîna Diplomatului, care se juca cu ea.

— De ce i-ai luat-o ?

— De ce să i-o fi lăsat ? O mahmudea de aur, pentru o noapte de vislit, ar fi întrecut măsura. L-am plătit destul de bine, pe bătrîn, cu cele cîteva foi de tutun pe care le taie acum, dac-o mai fi ajuns viu la mal, și le fumează ca să-i treacă necazul.

Mergeam pe un drum de care, printre lanuri întinse de porumb cărora nu le venise încă rîndul

să fie culese. Printre firele de porumb crescuseră dovleci mari, rotunzi, cu coaja albă. Cerul era albastru și gol. Bărăganul întreg, galben ca aurul vechi, foșnea a pustietate. Pe o miriște deschisă între două lanuri de porumb văzui, spre mirarea mea, fiindcă eram departe tare de orice așezare omenească, doi băiețași ca de zece, doisprezece ani. Băiețașii stăteau tolăniți lângă un foc. Ceva mai departe de ei, împiedicați, pășteau doi cai bălani.

— Hai, Diplomatele, să ne aprindem câte o țigare la focul lor.

Apropiindu-ne de ei, băiețandrii ne auziră, ne priviră și săriră ca arși. Fugiră la cai, îi despiedecară, se zvîrliră pe spinările lor și-o tulară.

— Deștepți băieți !

Mă uitai la Diplomat sfredelindu-l.

— Dar ce-aveai de gând să faci ?

— Să luăm caii, să-ncălecăm pe ei și, o dată ajunși la București, să-i vindem.

Ne așezarăm pe vine lângă foc, aprinserăm țigări și fumarăm. Lângă foc găsirăm doi porumbi copti. Îi luarăm și începurăm să-i mîncăm. Nu știu ce-mi veni, că scormonii cu bățul în grămada de spuză a focului. Dădui peste un dovleac copt. Îl scosei, îi scuturai coaja de cenușă și, așa fierbinte cum era, îl pusei în traista vărgată, peste tutun.

— O să se mai răcească. O să-l mîncăm pe drum.

— Crezi c-o să fie bun ?

— Grozav de bun, Diplomatele ! L-am scos din foc tocmai cînd trebuia.

După ce ne depărtarăm, băiețandrii se arătară la capătul miriștii și se apropiară călări de foc.

— O să pună alți porumbi la copt și alt dovleac în spuză. E plin Bărăganul de porumb și de dovleci.

Diplomatul mă întrebă :

— Dar tiuga băieților de ce le-ai luat-o ?

— Ne lipsea. E plină cu apă. O să ni se facă sete pe drum. Și pe Bărăgan, după cîte știu, apa e greu de găsit. Dar ia spune-mi, de ce crezi că s-au speriat băieții de noi ?

— Ei, asta e bună. Din pricina straielor pe care le purtăm. Au crezut că sîntem străini.

Cerul se umplu de vaiete. Ridicărăm ochii. Cînduri mari de cocori zburau prin slăvile albastre spre miazăzi.

— Ultimii cocori... Mă mir chiar că au întîrziat atîta.

Diplomatul nu zise nimic.

Merserăm... Merserăm... Cocorii pieriră în zare. Nu le mai auzirăm vaietele. Pustiul din jurul nostru deveni mai adînc, mai apăsător. Ca să alung urîtul care încerca să pună stăpînire pe mine, întrebai :

— Ascultă, Stîrvule, de unde ai furat mahu-deaua ?

— N-am furat-o. Am luat-o.

— De la cine ?

— Mai întrebi ? De la grecoaică, de la cine altcineva puteam s-o iau ? Înainte de plecare, pe cînd muierile ne pregăteau merindea de drum, am cotrobăit printr-un vechi scrin de lemn care se afla în odaia de dincolo, în care tu n-ai intrat. Am găsit mahmudeaua pusă la păstru, pe fund. Era înfășurată într-o maramă.

— Ai luat și marama ?

— N-am luat-o. Femeia ar fi băgat de seamă. Și apoi trebuia să-i las și ei ceva.

— Mai era altceva în scrin ?

— Nu mai era nimic.

Peste două zile, după ce se înserase, am intrat în București.

Privit din cîmp, orașul în care se aprinseseră puține lumini mi se păru a fi un uriaș șarpe încolăcit, un uriaș șarpe cu coarne.

Îmi spusei în gînd : acestui șarpe, Darie, n-ai să-i poți smulge colții plini de galben venin, aruncîndu-i între dinți o batistă. Acestui șarpe, dacă vrei să nu te muște și să-ți vie de hac, trebuie să-l înfigi cuțitul în grumaz.

Mă pipăii la brîu. Cuțitul se afla la locul lui, în vechea-i teacă de piele.

Strecurîndu-ne printre mahalagili care umpleau strada, văzurăm o cafenea. Diplomatul zise :

— Să intrăm.

— Să intrăm. Poate găsim ceva cald de mâncat.

— Poate.

Intrarăm. Cafeneaua era scundă, îngustă și lungă ca un vagon de tren. Becul galben, cu pălărie verde de tinichea, atârna de tavan și răspîndea în încăperea ce duhnea a fum acru de tutun și a trupuri nespălate, o lumină puțină, bolnavă. La mesele de lemn, așezate pe lângă pereți, oameni de toate soiurile, dar mai ales de soiuri proaste ca și noi, trîndăveau. Unii sorbeau ceai. Alții jucau cărți. Erau soioase cărțile de joc, nemaivăzut de soioase.

Hainele străine, mototolite și pe alocuri pline de noroi uscat, pe care le purtam, nu mirară pe nimeni. În București se aflau, aduși de război, oameni de multe nații, dezertori și derbedei din multe părți ale pămîntului.

Un băiețandru gălbejit de nesomn și de nemîncare, cu un șorțuleț murdar legat la gît, veni la masa noastră :

— Cu ce să servim pe domnii ?

— Aveți ceva de mîncare ?

— V-am putea servi, domnule, ceai și pîine.

— Altceva ?

— Altceva, nimic-nimicuța, domnule. Nimic-nimicuța.

— Adu-ne două ceaiuri fierbinți, cu cît mai multă pîine.

— Numaidecît, domnule.

Ce bună era pîinea neagră, de făină de grîu, amestecată cu măciniș de paie ! Ce bună era ! Dar mai ales ce gustos era ceaiul din ceașcă, fierbinte, care aburea paharul.

Diplomatul muia pîinea tare în ceaiul fierbinte, o morfolea între gingii și o înghițea o dată cu sorbiturile. Ne simțeam amîndoi grozav de bine.

— După ce mîncăm pîinea, mai cerem un ceai. Pe urmă ne înfățișăm doamnei Elvira Cîrlan. pe Griviței. Ce-o să mai rîdă patroana și ce haz au să facă fetele, cînd mă vor vedea venind îmbrăcat așa cum sînt, ba încă și cu un mînz grecesc după mine !

— Nu merg. N-am ce căuta la doamna Elvira Cîrlan, Stîrvule. În fața cafenelei ne despărțim.

— Și tu unde ai să dormi la noapte ?

— Nu-mi duce grija. Mă descurc eu.

- Ești...

Un bărbat bine îmbrăcat, cu obrazul dolofan, luă în mîini scaunul fără spetează pe care stătuse pînă atunci, veni și, fără să-și ceară voie, se așeză în capul mesei, între mine și Diplomat. Puse mîna pe umărul Diplomatului, o mînă mică, grasă, cu degete scurte și albe ca niște viermi.

— Bună seara, Cosîmbescule.

— Bună seara, domnule Aburel.

— Ce te-a găsit, mă, de te-ai travestit așa ?
Parc-ai veni de la un bal mascat ! Ți-ai lăsat și
mustăți !

— De ce să nu-mi las ? E *verboden* ¹ ?

— Nu e *verboden*. Dar ia spune-mi, mă, Cosîmbescule, pe unde mi-ai umblat ? Te căutăm de trei
luni. Comandatura a pus și preț pe capul tău. Ai
umplut Bucureștii de bancnote false.

— De, domnule Aburel, ce să fac ? ! Ajut și eu
cît pot la zdrobirea inamicului. Îi depreciez banc-
notele.

— Bine, mă, Cosîmbescule, dar bancnotele tale
sînt false.

— De ce false, domnule Aburel ?

— N-au acoperire.

— Parcă ale Comandaturii dumitale au ? N-au
nici ele acoperire în aur. Și ele sînt false.

— Mă Cosîmbescule, mă, am dat lovitura. Cîștig
premiul cu tine, mă, am dat lovitura. Nici nu
visam. Hai !

La mine nici nu se uitase domnul Aburel.

Diplomatul se ridică. Domnul Aburel scoase din
buzunar țeava pistolului și-i șopti :

— Fără gălăgie.

— Fără, domnule Aburel. N-am nici un interes.

¹ *Verboten* — interzis, oprit (germ.).

Se întoarse spre mine. Duse un deget pînă în dreptul sprîncenei și-mi spuse :

— Să ne vedem cu bine, Scaurus.

— Să ne vedem cu bine, domnule... Cosîmbescu.

— Nu te mira. Mă cheamă și Cosîmbescu.

Se apropie. Mă îmbrățișă și, cuprins de înduioșare, îmi sărută obrazul. Apoi își băgă limba în urechea mea. Îi pusei mîna în piept și-l îmbrîncii.

— Asta te-a învățat Talaat ?...

— Asta. Și încă multe altele. Cînd ne-om mai întîlni, nu mă las pînă nu te inițiez. E un punct de onoare pentru mine.

Îl scuipei în plin obraz.

— Porcule !...

Diplomatul se uită la mine dulce. Îi lăcrimară ochii.

— De ce porc, dragă ? De ce porc ? Om, cam stricat, ce e drept, dar om.

Domnul Aburel îl împinse din nou.

— Hai, Cosîmbescule, nu-mi face circ. Se uită lumea la noi, ce Dumnezeu !...

Mă folosii de tulburarea care se iscase în cafe-nea și mă strecurai și eu în urma domnului Aburel și a Diplomatului, de teamă să nu mănînc bătaie de la patronul cafenelei pentru consumația pe care nu aveam cu ce s-o plătesc.

Orașul era negru. Ici-colo smoala nopții o risipeau luminile puține ale felinarelor sărace. Dar

arborii de pe bulevard, cînd ajunsei să mă strecor pe sub coroanele lor, își sunau frunzișul uscat. În tot orașul suna aurul toamnei. Toamna, pe sfîrșite, era, întreagă, de aur.

Căciula mult prea ȝerpelită, care ar fi atras atenția oamenilor asupra mea, o mototolii și-o băgai în buzunar. Acum umblam prin noapte cu capul gol, ca după mort. Nu mă mai trăgea inima să mă duc la vechea mea gazdă. Lipsisem din București mai bine de trei luni și băbăția, văzînd că nu mai dau pe acasă, o fi crezut că am plecat din București, ori că am murit, ceea ce pentru ea era totuna, și o fi închiriat de mult hruba mea altuia. Era și tîrziu. Și nu făcea să-i bat la ușă și s-o trezesc din somn. Îmi îndreptai pașii spre cartierul Tei, cu gîndul să găsesc un loc viran, cunoșteam destule, și plin de bălării, să mă culc acolo și să aștept să vină ziua.

Am și găsit, și nu după multă căutare. Deasupra mea se încovoia cerul fumuriu : stelele se clătinau, dar nu mai cădeau. Izvorul larg, de sus, al ploii de stele, secase. Mă aciuai sub un dud cu ramuri mari și groase, plecate spre pămînt. Nu mai avea dude coapte bătrînul dud. Dar frunzele și le păstrase, ele erau toate de aur, și foșneau, foșneau. Sub dud, pămîntul era tare, uscat și bătătorit, ca piatra.

Ascuns, pe pământ, sub ramurile dudului, ca sub o mare umbrelă, încercai să-mi adorm gîndurile și să-mi dăruie somnului trupul. Abia atunci îmi simții grozava oboseală. Mișcai o mîină. Și mi se păru că mișc o mîină străină, de plumb. Mișcai un picior, ca să mă așez mai bine, și mi se păru că mișc un picior străin, de plumb. Și inima îmi era grea. Oare ce se întîmpla la ora aceasta a nopții, cu... domnul Cosîmbescu ?

N-avui vreme să mă gîndesc mai departe la omul alături de care trecusem vreme de aproape trei luni prin atîtea întîmplări. Prin bălăriile înalte care acopereau locul viran se apropiară pași omenеști. Mă strînsei lîngă trunchiul gros, cu genunchii la gură, îmi pipăii cuțitul și-l scoasei din teacă. Îi strînsei mînerul. Auzii cum se desfac ramurile. Apoi glas stîns, ușor înfricoșat, auzii.

— De ce m-ai adus aici, Mișule ? Spune-mi, n-auzi ? De ce m-ai adus aici ?

— Hai să stăm jos, fă !

— Cum să stăm jos, Mișule ? De ce să stăm jos ?

— Hai, fă, nu fii proastă ! Stai jos, aici, lîngă mine !

— O fi curat pămîntul, Mișule ?

— Curat și neted ca-n palmă, fă.

— De unde știi tu, Mișule ?

— Am trecut eu mai devreme pe-aici, fă. L-am inspectat.

Fata se așeză lângă Mișu.

— Stai, Mișule, ce faci, Mișule ?

— Nimic, ce să fac ? Nu fac nimic.

— Mișule, îmi mototolești fusta, Mișule, nebunule...

— Ridic-o și tu.

— Cum s-o ridic, Mișule ?

— Așa, uite-așa, ridic-o !

— Ce faci Mișule ? Vai, Mișule, mă omoară mama, Mișule...

— Lasă că nu te omoară, fă. De ce să te omoare ?

— Mișule, dacă ne vede cineva ? Mișule, dacă ne aude cineva ?

— Cine să ne vadă, fă ? Cine să ne audă, fă ?

— Vai, Mișule, dragule, nebunule...

Tăcură. Băiatul scrișni. Fata gemu. Se tăvăliră un timp. Se potoliră. Băiatul spuse mîndru :

— Și zi-i, erai fată ?

— Fată, Mișule.

— De-aia făceai fițe.

— De-aia, Mișule.

Rămăsei singur lângă dud și sub dud pînă cînd se miji de ziuă.

Din om, în om, întrebînd, ajunsei la un colț unde o casă acoperită cu șindrila se lătea pe două străzi. Deasupra ușii vopsită cu albastru, am citit pe o firmă :

NOE DODU

FRIZERIE DE LUX

MANICURĂ

Obloanele frizeriei erau trase. Căutai a doua uşă şi bătui cu destulă sfială în ea. Îmi deschise o femeie cam de treizeci şi opt, patruzeci de ani, coaptă, dar arătînd încă bine, mărunţă, rotunjoară, cu obrazul roşcovan. Ochii îi erau verzi şi prelungi, cu gene roşcate ca şi părul, acoperit în parte cu tulpan galben.

— Sărut mîna, doamnă.

— Bună dimineţa.

— Dumneata eşti cucoana Anghelica ?

— Eu sînt. În persoană. Dar ce pofteşti tu ?

— Ți-am adus vești de departe, cucoană.

Mă cîntări din ochi şi era vădit că mai curînd îmbrăcămintea pe care o purtam, decît vorbele mele, îi stîrniră curiozitatea. Mă pofti în casă.

Odaia era curată, ou. Pe jos preşuri de lînă înflorate, patul larg, acoperit cu macat, măsuţă şi două scaune, cu oglindă în colţ, iar în rama oglinzii, înfipte, una lîngă alta, două fotografii vechi. Rămăsei cu ochii la fotografii.

— Îi cunoşti ?

— I-am cunoscut.

— Şi... bărbaţii mei unde se găsesc acum ?

Îi spusei cucoanei Anghelica cum şi de ce a murit Noe Dodu, cum şi în ce împrejurări şi-a sfîrşit viaţa bărbatul siteav, cu două degete lipsă de la mîna dreaptă, şi al cărui nume nu-l aflasem.

— Aşa ? Va să zică au murit amîndoi.

— Amîndoi, cucoană.

Se închină de cîteva ori și spuse :

— Bine c-a dat Dumnezeu și-am scăpat de ei.
Îmi mînceau zilele.

Pe urmă tăcu. Tăcui și eu. Cucoana Anghelica își aduse aminte de ceva.

— Tu... Nu-mi mai spune cucoană. Spune-mi
tață. Spune-mi tața Anghelica. Ai putea să-mi fii
și copil. Am o fată ceva mai măricuță decît tine.
Jumătate e fata lui Noe. Jumătatea cealaltă a lui
Costică. Săracul ! Spui c-a murit călcat de tren !
De, taică, din ceva tot trebuie să moară omul.
Unul moare dintr-una, altul din alta.

Se duse la ușă. O deschise. Strigă :

— Sițo ! Sițo ! Unde ești, afurisito ? Dormi,
hai ? Vino-ncoa. Avem musafir. Ne-a adus știre
de la alde taică-tău. N-auzi, fa, afurisito ? Sițo !
Unde ești, afurisito ?

Veni lîngă mine. Mi se mărturisi :

— Mi-a venit acasă la ziuă. Dacă-l mai prind
aici pe haimanaua aia de Mișu, o să-l cotonogesc.

Din odaia vecină veni o fată aidoma cu maică-sa,
numai că avea douăzeci și ceva de ani mai puțin
și obrazul pufos. Cînd mă văzu, somnoroasă, își
ascunse picioarele care i se vedeau pînă sus, la
coapse, în halatul de noapte pe care și-l luase pe
umeri.

— Auzi, Sișo maică, ce spune băiatul, că alde taică-tău au murit amîndoi.

Sișo căscă și se întinse. Zise :

— De ! Ce pot eu să fac ? Dacă au murit, au murit...

Mahalagioaica mă descusu. De unde sînt. Ce caut la București. Ce planuri am. Îi spusei ce-mi trecu prin cap. Pînă la urmă căzurăm la înțelegere să rămîn în gazdă la ȋața Anghelica Dodu.

Odaia mea de dormit se afla în curte, lîngă bucătărie. Avea pat, masă, scaun, oglindă și, lîngă perete, o sobă de tuci *Godin*, pe a cărei ușită cu grătar zîmbeau doi îngeri negri, dolofani, cu aripile ridicate a zbor.

— O să-mi plătești, ȋaică, așa, cînd oi putea și cît oi putea. Tot sta odaia goală. Pînă atunci să-ȋi împrumut niște haine.

Îmbrăcat în straie care mă făceau și pe mine să semăn a om, straie rămase de pe urma bărbaților ei, morȋi amîndoi, și potrivite la repezeală pe trupul meu de ȋața Anghelica și de Sișo cea rotofeie, mă dusei a doua zi, de cum se lumineă de ziuă, pe Sărindar. Cum mă văzu, vechiul meu prieten Pandelică îmi sări de gît :

— Unde-ai fost, mă ? Parc-ai ieșit din groapă, așa arăȋi la faȋă. Parcă ai ieșit din groapă.

N-avea nici un rost să-l spun adevărul.

— Atunci, știi tu cînd am fugit de sub pază... M-am bolnăvit de tifos și-am zăcut la un prieten în Tei.

Se mulțumi cu ce-i spusei. Mulți zăceau de tifos. Unii mureau. Alții scăpau. După cum aveau sau nu noroc. Mă întrebă :

— Vrei să te apuci iar de vîndut ziare ?

— Altfel de ce-aș fi venit aici ?

— Dar... capital ai ?

— O să te rog pe tine să-mi împrumuți douăzeci de lei. Pînă într-o săptămînă ți-i întorc.

— S-a făcut.

Îmi dădu un pol. Cu banii în mînă mă înghesuii la rînd. Pandelică zise :

— Te înghesui degeaba. Astăzi ziarul apare cu întîrziere.

— De ce ?

— Avem o bombă...

Așteptai, cu Pandelică și cu alți golani, pe Să-rîndar pînă tîrziu, către ora zece. Atunci ieși în pragul gangului administratorul gazetei, domnul Petrică Brînzoi, care ne bălăcări cum îi veni la gură, că facem gălăgie, și ne așeză pe două rînduri. După ce ne umplu brațul cu cîte un teanc gros de jurnale, ne spuse :

+ Bombă ! Băieți, care vindeți ziarele, veniți să vă mai dau altele. Tragem rezerve. Să strigați așa, cum scrie aici pe afiș : Revoluție la Petrograd.

Arestarea guvernului provizoriu. A fugit Kerenski. Auziți ?

— Auzim, domnule Petrică.

— Na ! Țineți și cite un afiș. Dacă uitați, citiți afișul și amintiți-vă.

Pandelică veni lângă mine.

— Darie, ne întâlnim aici, spre seară.

— Aici, spre seară...

O rupsei la fugă în sus, pe Sărindar. Când ajunsei pe Calea Victoriei, o apucaii spre palat, strigînd cît mă țineau puterile :

— *Bukarester Tageblatt... Bukarester Tageblatt... Buk-Tag, Buk-Tag. Speciala... Revoluție la Petrograd... Arestarea guvernului provizoriu... A fugit Kerenski... S-a dus dracului Kerenski...*

Trecătorii se opreau. Mă chemau :

— Hei, tu, cu *Tagul*...

Mă opream și eu. Vindeam cîteva ziare, și iarăși o rupeam la fugă strigînd :

— *Buk-Tag... Buk-Tag... Specialaaa... Revoluție la Petrograd... Arestarea lui Kerenski... S-a dus dracului Kerenski...*

Prin dreptul Terasei Oteteleşanu îl văzui pe mareșalul von Mackensen, comandantul armatelor de ocupație germano-austriace. Era încruntat, sub marea-i căciulă cu cap de mort pe cap. Doi aghiotanți îl însoțeau, călcînd țanțoși, cu un pas în urmă. Mareșalul ieșise să-și facă obișnuita-i

plimbare de dimineată, pe Calea Victoriei, care la ora aceea era înțesată de lume.

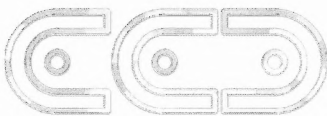
Trecîndu-i pe alături, îi strigai și lui în urechi :

— *Buk-Tag... Buk-Tag... Specialaaa... Revoluție la Petrograd... Arestarea guvernului provizoriu... Fuga lui Kerenski... S-a dus dracului Kerenski... O să se ducă dracului și Kaiserul...*

Mareșalul nu înțelese ce spun. Își văzu de drum. Cîțiva oameni zîmbiră. Zîmbii și eu. Vechiul meu prieten, Soarele, îndulcit de toamnă, își aruncă aurul luminii peste oraș. Își aruncă aurul luminii lui și peste mine. Jurnalele trebuiau vîndute. Mă năspustii mai departe, pe Calea Victoriei, strigînd cît mă ținu gura :

— *Buk-Tag... Buk-Tag... Specialaaa... Revoluție la Petrograd... Revoluție... Revoluție...*

București, 1956—1962.

Scanare și prelucrare digitală

EM

de
Anonim

și
CAT Graur

Antwerpen
2025

